

T.C.

ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ

BAĞIMLILIK VE ADLİ BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

OLAY YERİ İNCELEME VE KRİMİNALİSTİK BİLİM DALI

DEĞERLİ VE YARI DEĞERLİ SÜSTAŞLARI VE MÜCEVHERLERDE SAHTE VE AYIPLI ÜRÜNLERİN AYIRT EDİLMESİNİN HUKUKSAL YÖNDEN ÖNEMİ VE ADLİ GEMOLOJİ

Reyyan Özdemir

164501026

Yüksek Lisans

Tezi

DANIŞMAN: Dr. Öğr. Üyesi KAAN YILANCIOĞLU

EŞ DANIŞMAN: Prof. Dr. MURAT HATİPOĞLU

İstanbul – 2018

Gereği için arz olunur

TEZLİ YÜKSEK LİSANS TEZ ONAY FORMU

Bağımlılık ve Adli Bilimler Anabilim Dalı, Olay Yeri İnceleme ve Kriminalistik Bilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Reyyan ÖZDEMİR tarafından hazırlanan "**Değerli ve Yarı Değerli Süs Taşları ve Mücevherlerde Sahte ve Ayıplı Ürünlerin Ayırt Edilmesinin Hukuksal Yönden Önemi ve Adli Gemoloji**" başlıklı Yüksek Lisans Bitirme Tezi tarafımca okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından Yüksek Lisans Bitirme Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı
Dr. Öğretim Görevlisi KAAN YILANCIOĞLU

Eş Tez Danışmanı
Prof. Dr. MURAT HATİPOĞLU

Yukarıda adı geçen Tez Çalışması Üsküdar Üniversitesi Bağımlılık ve Adli Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun ……tarih ve ……. sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Enstitü Müdürü
Prof.Dr. SEVİL ATASOY

ÖZET

(ÖZDEMİR, Reyyan, Yüksek Lisans, İstanbul, 2018)

DEĞERLİ VE YARI DEĞERLİ SÜSTAŞLARI VE MÜCEVHERLERDE SAHTE VE AYIPLI ÜRÜNLERİN AYIRT EDİLMESİNİN HUKUKSAL YÖNDEN ÖNEMİ VE ADLİ GEMOLOJİ

Gelişen teknoloji ile beraber pek çok farklı disiplin için yeni analiz ve araştırma yöntemleri de ortaya çıkmaktadır. Adli bilimler bu yeni teknoloji konsepti içinde oldukça hızlı bir ilerleme göstermiştir. Adli Bilimler laboratuvarları yakın zamanlara kadar bilinmez ve meçhul olarak kabul edilen algı ve olguları bilimin izin verdiği sınırlar içerisinde açık bilinirliklere ve bulunurluklara dönüştürmüştür.

Tarihin eski dönemlerinden itibaren süstaşlarının ışıltılı dünyası insanoğlunu etkilemiş ve farklı algı ve ilgi seviyelerinde süstaşları insanoğlunun hayatına girmiştir. Günümüzde en genel ifadesi ile süstaşları farklı formları ile endüstriyel amaçlardan, ekonomik değer ifade eden tasarruf aracı olmasından bir mübadele aracı olarak kullanımına kadar son derece çeşitli amaçlara hizmet eden bir şekilde kullanılır olmuştur.

Alım satıma konu olması kendi özel piyasasını, standartlarını ve normlarını oluşturması ve bir sektör halini alması genel olarak olumlu süreçler altında gelişse dahi normal insan davranış anomalisi olarak tarif edilebilecek suç eylemine konu teşkil etmesi engellenememiştir.

Ülkemizde göreceli olarak yeni gelişmeye başlayan süs taşı ve değerli taş sektörü, sektörün ana paydaşlarından olan tüketici bileşeni itibari ile ve genel hukuk sistemimiz içindeki 6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun çerçevesinde incelendiğinde mevcut düzenlemelerin ve yaklaşımların karşılaşılan ve olası sorunlara gereken etkinlikte ve basitlikte cevap veremediği tespit edilmiştir. Bu tespitten yola çıkılarak öncelikle 6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun ve Yönetmeliği ve ilgili mevzuatı incelenmiştir.

Yapılan mevzuat taraması ve analizler sonucu gelişen teknolojiye paralel olarak gelişen gemoloji (taş bilimi) çalışmalarının laboratuvar kabiliyetleri ve uygulamaları

araştırılmış; bu araştırmalar sonucunda ülkemizin bu sahadaki bilimsel çalışmalarının, imkân ve oluşan uzmanlıklarının sektörün ve adalet mekanizmasının ihtiyaçlarına cevap verebilir seviyede olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: süs taşı**,** elmas, gemoloji, bilirkişi, tüketici hakları ve korunması

ABSTRACT

(ÖZDEMİR, Reyyan, Master, İstanbul, 2018)

Along with the developing technology, new analysis and research methods are emerging for many different disciplines.

Forensic science has made a rapid progress in this new technology concept.

Forensic science laboratories have transformed the perceptions and phenomena, which are considered to be nameless or not known until now, into open acknowledgments and discoveries within the boundaries allowed by science.

From the ancient times of history, the glittering world of gemstones influenced human beings, and with different kinds of perceptions and interests, gemstones have entered into the life of mankind.

Nowadays, with the most general expression, gemstones with a variety of forms have been used for serving a wide variety of purposes ranging from industrial purposes to economic value as a means of saving, as a means of exchange.

The fact that it constitutes its own private market, standards and norms, which is the subject of buying and selling, could not prevent to constitute a subject of criminal action which can be described as normal human behavior anomaly even though it is generally developed under positive processes.

It has been found that the gemstones and precious stone sector, which has recently begun to develop in our country, the existing regulations and approaches cannot respond effectively and simply to possible problems when they are examined in terms of the consumer composition from the main stakeholders of the sector and under the Law on the Protection of Consumer No 6502 in our general legal system.

Looking at this fact, firstly, the Law and Regulation on the Protection of Consumer No 6502 and related legislation have been examined.

According to the results of the literature review and the analysis, the laboratory capabilities and applications of the gemological (science of gems) studies, evolving in parallel with developing technology, have been researched and as a result of these investigations, it has been deduced that the scientific studies, opportunities and emerging expertise of our country is in a position to respond to the needs of the sector and the justice mechanism in this field.

Key Words: gemstone, diamond, gemology, swore expert, consumer rights and protection

Bu çalışmamı, fikir safhasından sonuçlanma aşamasına gelene kadar ilham kaynağım olan dara düştüğümde moral ve motivasyon desteğini büyük bir cömertlik ile benden esirgemeyen tüm zorlukları benimle göğüsleyen ve hayatımın her evresinde bana destek olan şifam, huzurum, aile büyüğüm Hamit Abbas PAKİŞ Bey Efendiye tam bir acziyet içinde Hürmetlerimle ithaf ediyorum. Ömürlerine bereket…

Selâm, selâm sana haşmetli azap;

Yandıkça gelişen tılsımlı kütük…

ÖNSÖZ

Bu çalışma temel olarak bir meraktan çıktı. Taşları aksesuar olarak yoğun kullanan biriyim. Taşlar renkleri ve ışıltıları ile beni sürekli cezbetmiştir. Ancak, her zaman garip bir his, bu renkli, ışıltılı taşlarla olan ilişkimi gölgelemişti. Bu his beni inanılmaz etkileyen hayran olduğum seyrettiğim, kullandığım bu ışıltılı taşların sahte olabileceği fikri idi. Üniversitemizin Bağımlılık ve Adli Bilimler Enstitüsündeki Yüksek Lisans Ders Programının sonunda tez safhasına gelindiğinde Değerli ve Yarı Değerli Taş sektöründeki olası sahtecilikler ve bu durumdan kaynaklanan Tüketici mağduriyetleri üzerine çalışma isteğimin Enstitü Yönetimi tarafından kabul edilmesi, hayatımdaki en büyük memnuniyetlerimden biri oldu.

Bu çalışma için karşılaştığım sorunlarda bana yardımcı olan, ısrarlı sorularımı cevapsız bırakmayan;

Bay Diamond Gemoloji Akademi Yetkilisi Gemolog Bülent BAYIRCILAR

İKO Genel Sekreteri Ali Ramazan ŞANTO,

İKO Gemoloji Laboratuvarı (GLT) Yöneticisi Gemolog Emre GÜNAY,

İKO GLT Proje ve Eğitim Koordinatörü Kimya Yüksek Mühendis Özge GÜNAY,

HRD Antwerp Elmas Uzmanı Danışman Jeoloji Yüksek Mühendis Deniz Tanju YILMAZ,

Altın ve Değerli Madenler Bilirkişisi, Analist İslam MEMİŞ,

Mücevher Marka ve Eğitim Danışmanı Sema DUYMAZ,

Ümraniye Tüketici Hakem Heyeti Müdürü Resul SAĞKOL,

Av. Müjgan Siyah Çevik,

ÜÜ Bağımlılık ve Adli Bilimler Enstitüsü Adli Genetik, Adli Bilişim ve Dijital Deliller Program Başkanı Dr. Öğr. Üyesi Tuğba ÜNSAL,

İTÜ Maden Fakültesi Cevher Hazırlama Mühendisliği Bölüm Başkanı Prof. Dr. M. Sezai KIRIKOĞLU,

HRD Antwerp Senior Instructor'ı Wouter VANSTEELANT,

Ders ve Tez sürecinde moral desteğini hep yanımda hissettiğim mesai arkadaşlarım; Selçuk YAŞAR, Hayrettin YANIK, Yaşar SADIKOĞLU, İbrahim KARAYAĞIZ, Tuna KAN, Selahattin GÜRDRAMA ve Elif GÜRDRAMA, Ayşe Melek UZUN, Nuri ALTUNBAŞ, Serdar AVCI ve tüm Bimtaş Ailesine ve çalışanı olmakla onur duyduğum, canım ailem, bu hayattaki en büyük şansım BİMTAŞ'a, tüm eğitim hayatım boyunca benden maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen her zaman yanımda olan sevgili aileme ve tüm Üsküdar Üniversitesi ailesine teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Ayrıca ve özellikle bana bu çalışma imkanını, fırsatını ve yardımını büyük bir hassasiyetle veren

Prof. Dr. Sevil ATASOY,

Prof. Dr. Murat HATİPOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi Kaan YILANCIOĞLU'na

saygılarımı ve şükranlarımı sunarım.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "**Değerli ve Yarı Değerli Süstaşları ve Mücevherlerde Sahte ve Ayıplı Ürünlerin Ayırt Edilmesinin Hukuksal Yönden Önemi ve Adli Gemoloji**" adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

(İmza)

… / … / 2018 Reyyan ÖZDEMİR

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖZET ..... **iii**

ABSTRACT ..... **v**

ÖNSÖZ ..... **viii**

İÇİNDEKİLER ..... **xi**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **xix**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **xx**

KISALTMALAR ..... **xxi**

SİMGELER DİZİNİ ..... **xxiv**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM **3**

KAVRAMLAR – TANIMLAR **3**

1.1. SÜS TAŞI - MÜCEVHER - DEĞERLİ TAŞ - YARI DEĞERLİ TAŞ KAVRAMLARI 3

1.1.1. Süs taşı Kavramı 3

1.1.2. Mücevher Kavramı 7

1.1.3. Kıymetli Taş Kavramı 8

1.1.4. Yarı Kıymetli Taş Kavramı 8

1.2. SÜSTAŞLARININ SINIFLANDIRILMASI 8

1.2.1. Süstaşlarının Oluşumsal Sınıflandırılması 8

1.2.1.1. Doğal (Naturel) Süstaşları 9

1.2.1.2. Sentetik – Yapay (Synthetic) Süstaşları 9

1.2.1.3. Taklit (Artificial, İmitation, Simulant) Süstaşları 11

1.2.1.3.1. Kristalize Olmuş veya Olmamış Yapay Ürünler 11

1.2.1.3.2. Yapay Olarak Üretilen Kompozit Taşlar 12

1.2.1.3.3. Yeniden Yapılandırılmış Değerli Taşlar 12
1.2.2. Süstaşlarının Kökensel Sınıflaması 12
1.2.2.1. Magmatik Kayaçlara Bağlı Süs Taşı Oluşumu 12
1.2.2.2. Metamorfik Kayaçlara Bağlı Süs Taşı Oluşumu 13
1.2.2.3. Hidrotermal Çözeltilere Bağlı Süs Taşı Oluşumu 13
1.2.2.4. Organik Kökenli Süs Taş Yatakları 13
1.2.3. Süstaşlarının Ticari Sınıflaması 13
1.2.4. Süstaşlarının Değersel Sınıflaması 14
1.2.5. Süstaşlarının Grupsal Sınıflaması 14
1.2.6. Süstaşlarının Kimyasal Sınıflaması 14
1.2.7. Süstaşlarının Kullanımsal Sınıflaması 15
İKİNCİ BÖLÜM 16
GEMOLOJİ VE FİZİKO – KİMYASAL YAKLAŞIMLAR 16
2.1. Gemoloji Kavramı 16
2.2. Süstaşları Minerolojisinde Fiziko-Kimya Kavramı 18
2.2.1. Süstaşlarını İnceleme Ve Ayırt Etmede Optik Fiziksel Özellikler 18
2.2.1.1. Karakteristik Optik Absorbsiyon Band Değerleri (Spektroskopi) 18
2.2.1.2. Kırılma İndisi Değeri ve Dispersiyon (Dağılma) 22
2.2.1.3. Işık Verme Özelliği 23
2.2.1.4. Renk 25
2.2.1.5. Pleokroizma – Renk Değişimleri 26
2.2.1.6. Renk Filtreleri 26
2.2.1.7. Işık - Renk Etkileri - Optik Fenomenler 27
2.2.1.8. Parlaklık (Luster): 30
2.2.2. Süstaşlarını İnceleme ve Ayırt Etmede Genel Fiziksel Özellikler 32

2.2.2.1 Özgül Ağırlık (Göreceli Yoğunluk) 32
2.2.2.2. Kristalin Yapı (Kristal Sistemi, Kristalin Bağlar) 34
2.2.2.3. Ayrılma (Dilinim (Klivaj), Kırınım, Yarılım) 38
2.2.2.4. Kapanımlar (İnkluzyonlar) 41
2.2.2.5. Sertlik 41
2.2.2.6. Magnetik Özellik 42
2.2.2.7. Isı (Termal Kondüktivite) ve Elektrik İletkenliği 43
2.2.2.8. Birleşme Kuvveti (Kohezyon) 43
2.2.2.9. Çizgi İzi Rengi 43
2.3. SÜSTAŞLARINA YAPILAN MÜDAHALELER 44
2.3.1. Isıtma 44
2.3.2. Yayılma – Dağılma (Difüzyon) 46
2.3.3. Boyama 46
2.3.4. Radyasyon Etkisiyle Renklenme 47
2.3.5. Yağlama 48
2.3.6. Çatlak Ve Boşluk Doldurma 48
2.3.7. Yüzey Kaplama 48
2.3.8. Ağartma 48
2.3.9. Lazer Delimi 49
2.3.10. Tütsüleme 49
2.4. DOĞAL SÜSTAŞLARININ ÇIKARILMASI 51
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 52
TÜKETİCİNİN KORUNMASI 52
3.1. TÜKETİCİ HAKKI VE HAKKIN KORUNMASI KAVRAMI 53
3.2. 6502 SAYILI TÜKETİCİNİN KORUNMASI HAKKINDA KANUNUN AMACI VE KAPSAMI 54

3.3. 6502 SAYILI TÜKETİCİNİN KORUNMASI HAKKINDAKİ KANUN KAPSAMINDAKİ TANIMLAR 55
3.4. TÜKETİCİNİN KORUNMASI HAKKINDAKİ MÜLGA VE YENİ KANUNLARIN KARŞILAŞTIRILMASI 56
3.5. AYIPLI MAL KAVRAMI 67
3.6. 6502 SAYILI KANUNDA AYIPLI MALA İLİŞKİN YER ALAN DÜZENLEMELER 68
3.6.1. Ayıplı Malın Tanımı 68
3.6.2. Ayıp Türleri 71
3.6.2.1. Açık Ayıp 71
3.6.2.2. Hukuki Ayıp 72
3.6.2.3. Ekonomik Ayıp 75
3.6.3. Ayıp ispatı ve Yükü 76
3.6.4. Tüketicinin Seçimlik Hakları 77
3.6.4.1. Sözleşmeden Dönme Hakkı 78
3.6.4.1.1 Alıcının İade Borcu 81
3.6.4.1.2. Satıcının İade Borcu 82
3.6.4.2. Tüketicinin Satış Bedelinin İndirilmesini İsteme Hakkı 83
3.6.4.3. Malın Yenisi İle Değiştirilmesini İsteme Hakkı 85
3.6.4.4. Ücretsiz Onarım Talep Hakkı 86
3.6.4.5. Tüketicinin Tazminat İsteme Hakkı 88
3.6.5. Zamanaşımı 89
3.7. AYIPLI MALLARLA İLGİLİ İHTİLAFLARIN ÇÖZÜMÜNDE YETKİLİLER 90
3.7.1. Tüketici Hakem Heyeti 90
3.7.1.1. Tüketici Hakem Heyetinin Kuruluşu, Görev Alanı ve Yetki Alanı 90

3.7.1.2. Tüketici Hakem Heyetinin Çalışma Usul ve Esasları 94
3.7.1.3. Tüketici Hakem Heyeti Bilirkişi Görevlendirilmesi 96
3.7.2. Tüketici Mahkemeleri 97
3.7.2.1. Tüketici Mahkemelerinin Kuruluşu, Görevi ve Yetki Alanı.....97
3.7.2.2. Tüketici Mahkemelerinin Çalışma Usul ve Esasları 99
3.7.2.2.1. Tüketici Mahkemelerine Başvuru 99
3.7.1.2.2. Tüketici Mahkemeleri Bilirkişi Görevlendirilmesi 101
3.7.2.3. 6502 Sayılı THKK Kapsamında Tüketici Mahkemelerinde Yargılama, Denetim ve Cezaya İlişkin Hükümler 101
3.8. BİLİRKİŞİLİK MÜESSESESİNE İLİŞKİN USUL VE ESASLAR.....109
3.8.1. Bilirkişilik Kavramı.....109
3.8.2. Bilirkişinin Nitelikleri 111
3.8.2.1. Hukuki Ehliyet, ...111
3.8.2.2. Mesleki Yeterlilik ve Uzmanlık 112
3.8.2.3. Tarafsızlık ve Dürüstlük.....114
3.8.3. Bilirkişiliğin Hukuki Niteliği 115
3.8.4. Bilirkişiliğe Başvuru 117
3.8.5. Bilirkişinin Yetki ve Yükümlülükleri 125
3.8.5.1. Bilirkişinin Yetkileri 125
3.8.5.1.1. Ücret ve Masrafları Talep Yetkisi 125
3.8.5.1.2. Çekinme Yetkisi 126
3.8.5.1.3. Bilgi Alma Yetkisi 126
3.8.5.1.4. İnceleme Konusunu Teşkil Eden Nesne Yahut Kişi Üzerinde Bazı Tasarruflarda Bulunma Yetkisi.....127
3.8.5.2. Bilirkişinin Yükümlülükleri 127
3.8.5.2.1. Bazı Hallerde Bilirkişilik Görevini Kabul Yükümlülüğü .128

3.8.5.2.2. Davete İcabet Etme Yükümlülüğü 129
3.8.5.2.3. Yemin Etme Yükümlülüğü 129
3.8.5.2.4. Haber Verme Yükümlülüğü 131
3.8.5.2.5. Gerçeği Beyan Yükümlülüğü 131
3.8.5.2.6. Tarafsız Davranma Yükümlülüğü 132
3.8.5.2.7. Görevini Sadakatle ve Özenle Yerine Getirme Yükümlülüğü 134
3.8.5.2.9. Görevini Bizzat Yerine Getirme Yükümlülüğü 135
3.8.5.2.10. Sır Saklama Yükümlülüğü 135
3.8.5.2.11. Bazı Hâllerde Tarafları Beklemeden Kendi Kendisini Reddetme Yükümlülüğü 136
3.8.5.2.12. Kurul Olarak Görevlendirildikleri Hallerde İstişare ve Müzakerelerde Bulunma Yükümlülüğü 136
3.8.5.2.13. Kendisini Atayan Mahkemeyle İlişki İçerisinde Olma Yükümlülüğü 137
3.8.5.2.14. Bilgisine Başvurulan Konuda Süresi İçerisinde Oy ve Görüşünü Bildirme Yükümlülüğü 138
3.8.6. Bilirkişinin Uyması Gereken Etik İlkeler 139
3.8.6.1. Yetkinlik ve Mesleki Özen 139
3.8.6.2. Dürüstlük ve Tarafsızlık 139
3.8.6.3. Bağımsızlık 140
3.8.6.4. Saygınlık ve Güven 141
3.8.6.5. Sır Saklama 141
3.8.6.6. Menfaat Elde Etmeme 142
3.8.6.7. Bildirim Yükümlülüğü 142
3.8.6.8. Reklam Yasağı 142
3.8.7. Bilirkişi İncelemesi 142

3.8.7.1. İnceleme Konusu Şeylerin Bilirkişiye Teslimi 143
3.8.7.2. Öninceleme Aşaması 144
3.8.7.3. Bilirkişinin Yetkileri ve Yetkilerin Kullanılmasının Usul ve Esasları 145
3.8.7.2. Bilirkişi Görüşünün Hukuki Niteliği 154
3.8.8. Bilirkişinin Denetimi ve Sorumluluğu 156
3.8.8.1. Bilirkişinin Denetimi ve Disiplin Sorumluluğu 156
3.8.8.2. Bilirkişinin Hukuki Sorumluluğu 158
3.8.8.3. Bilirkişinin Cezai Sorumluluğu 160
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 162
6502 SAYILI TÜKETİCİNİN KORUNMASI HAKKINDAKİ KANUNUN VE İLİŞKİLİ MEVZUATIN ELMAS DEĞERLİ RENKLİ TAŞ VE MÜCEVHER SEKTÖRÜNE UYARLANMASI 162
4.1. ELMAS DEĞERLİ RENKLİ TAŞ VE MÜCEVHERLERDE AYIPLI MALIN TANIMI 163
4.2. ELMAS DEĞERLİ RENKLİ TAŞ VE MÜCEVHERLERDE AYIPLI MALIN TÜRLERİ 165
4.2.1. Maddi Ayıp 165
4.2.1.1. Açık Ayıp 165
4.2.1.2. Gizli Ayıp 166
4.2.2. Hukuki Ayıp 166
4.2.3. Ekonomik Ayıp 166
4.3. AYIP İSPATI VE YÜKÜ 168
4.4. ZAMANAŞIMI 168
4.5. TÜKETİCİ MAHKEMELERİNE BAŞVURU 169
4.6. BİLİRKİŞİLİK ve BİLİRKİŞİ İNCELEMESİ 174
4.7. ADLİ GEMOLOJİ 176

BEŞİNCİ BÖLÜM 179

TÜRKİYE'DE DEĞERLİ TAŞ SERTİFİKASYONU 179

5.1. SERTİFİKASYON (GEMOLOJİK KONTROL) KAVRAMI 179

5.1.1. Sertifikanın Tanımı 180

5.1.2. Sertifika Türleri 184

5.1.3. Sertifikalandırılmada Standartlar 185

5.1.4. Sertifikalarda Alınması Gereken Güvenlik Önlemleri 185

5.2. TÜRKİYE'DE SERTİFİKASYON 186

5.2.1. Türkiye'de Sertifika Verme Yetkisine Sahip Kurumların Yetkilendirilmesi: Darphane 186

5.2.2. Türkiye'de Elmas, Değerli Renkli Taş Ve Mücevher Taşlarının Bilimsel Tanımlaması Ve İncelenmesinde Görevli Kurum Ve Kuruluşlar 189

5.2.2.1. Dokuz Eylül Üniversitesi 189

5.2.2.2. İstanbul Kuyumcular Odası 189

5.2.2.3. İstanbul Gemoloji Enstitüsü 190

5.3. ULUSLARARASI SERTİFİKASYON 190

5.3.1. Gemological İnstitute Of America (GIA) 190

5.3.2. Hoge Raad Voor Diamant Antwerp (HRD) 191

5.4. SERTİFİKA ÖRNEKLERİ 191

5.5. PIRLANTADA DEĞERLEME: RAPAPORT 192

5.5.1. Rapaport Tanımı 192

5.5.2. Rapaport Listesini Kullanarak Fiyatın Hesaplanması 194

SONUÇ 196

KAYNAKÇA 198

EKLER 205

ÖZGEÇMİŞ 206

ŞEKİLLER LİSTESİ

ŞEKİL 1: Görünür Spektrumun Genişletilmiş Haliyle Elektromanyetik Spektrum 21
ŞEKİL 2: Bazı Süstaşlarının Absorbsiyon Spektrumları 22
ŞEKİL 3: Günışığı Altındaki Görüntüleri 25
ŞEKİL 4: Uzun Dalga UV Işığı Altındaki Görüntüleri 25
ŞEKİL 5: Chelsea Filtresi 27
ŞEKİL 6: Kedigözü Krizoberil 28
ŞEKİL 7: Yıldız Yakut (Star Ruby) ve Yıldız Safir (Star Sapphire) 29
ŞEKİL 8: Kristal Kuvars Taşı Camsı Parlaklık 31
ŞEKİL 9: Pirit Taşı Metalik Parlaklık 31
ŞEKİL 10: Peridot Taşı Yağlı Parlaklık 32
ŞEKİL 11: Kristal Şekilleri 34
ŞEKİL 12: Kristal Sistemler 36
ŞEKİL 13: Bazı Minerallerin Kristal Şekilleri 37
ŞEKİL 14: Dilinim Yönleri 39
ŞEKİL 15: Kaya Tuzu(Halit) ‘nun Kırılımı 40
ŞEKİL 16: Isı İle Muamele Edilmiş Safir Örneği 45
ŞEKİL 17: Isı İle Muamele Edilmiş Safir Örneği 46
ŞEKİL 18: Değerli Taş – Satıcı – Müşteri – Suç İlişkisi 162

TABLOLAR LİSTESİ

TABLO 1: Süstaşlarının Oluşumsal Sınıflandırılması 9
TABLO 2: Bazı Süstaşlarının Özgül Ağırlık Değerleri 33
TABLO 3: Kristalin Katyon Değişimine Bağlı Olarak Özgül Ağırlık Değişimi 33
TABLO 4: Mohs Sertlik Cetveli 42
TABLO 5: Renklendirme Yapılan Bazı Süstaşları 47
TABLO 6: Süstaşlarına Uygulanan Muameleler 50
TABLO 7: Kıymetli Taş Tespit Tutanağı 171
TABLO 8: Standart Sertifika Örneği 183
TABLO 9: Yetki Verilen Özel Ayar Evi Listesi 188
TABLO 10: Örnek Rapaport Raporu 194

KISALTMALAR

4C: Cut, Color, Clarity, Carat

AGS: American Gem Society

ARGE: Araştırma ve Geliştirme

ASEA: Agency for Safety, Energy and Environment

CİBJO: The World Jewellery Confederation

CT: Carat

CVD: Chemical Vapour Deposition

DGL: Dokuz Eylül Üniversitesi Gemoloji Test Laboratuvarı

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

DSEF- German Gemology Lab: German Foundation for Gemstone Research

EGL: European Gemological Laboratory

FEY: Fiyat Etiketi Yönetmeliği

FT-IR: Fourier Transform İnfrared

GIT: Thailand Gemology Institute

GİA: Gemological İnstitute Of America

GLT: Gemological Laboratory Of Turkey

HPHT: High Pressure High Temperature

HRD: Hoge Raad Voor Diamant Antwerp

I1: Included

I2: Included

I3: Included

IDC: The International Diamond Council

IF: Internally Flawless

IGI: İnternational Gemological İnstitute

IR: İnfrared Spectroscopy

ISO: The International Standards Organization

İDL: International Diamond Laboratory

İGE: İstanbul Gemoloji Enstitüsü

İKO: İstanbul Kuyumcular Odası

JVC: The Jewelers Vigilance Committee

LAB: Laboratory

LMHC: Laboratory Manual Harmonization Committee

MTA: Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü

N.T.E: Nadir Toprak Elementleri

RS: Raman Spectroscopy

SI1: Slightly Included

SI2: Slightly Included

SI3: Slightly Included

SSEF: Swiss Gemmological Institute

TKHK: Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun

TS: Türk Standardı

UV: Ultra Viole

VİS: Visible

VS1: Very Slightly Included

VS2: Very Slightly Included

VVS1: Very Very Slightly Included

VVS2: Very Very Slightly Included

SİMGELER DİZİNİ

Å: Ångström

Ag: Gümüş

Au: Altın

C: Karbon

Fe_3O_4 (FeO·Fe2O3): Demir (II, III) Oksit

$FeCr_2O_4$: Demir II Kromat

H_2O_2: Peroksit

HF: Hidrojin Florür

Mn^{+2}: Mangan İyonu

$MnCO_3$: Mangan II Karbonat

NaCl: Sodyum Klorür

NM: Nanometre

O: Oksijen

Pt: Platin

Si: Silisyum

SiC: Silisyum Karbür

SiO_2: Silisyum Dioksit

$ZnCO_3$: Çinko Karbonat

GİRİŞ

Gelişen teknoloji ile beraber pek çok farklı disiplin için yeni analiz ve araştırma yöntemleri de ortaya çıkmaktadır. Adli bilimler bu yeni teknoloji konsepti içinde oldukça hızlı bir ilerleme göstermiştir. Adli Bilimler laboratuvarları yakın zamanlara kadar bilinmez ve meçhul olarak kabul edilen algı ve olguları bilimin izin verdiği sınırlar içerisinde açık bilinirliklere ve bulunurluklara dönüştürmüştür. Tarihin eski dönemlerinden itibaren süstaşlarının ışıltılı dünyası insanoğlunu etkilemiş ve farklı algı ve ilgi seviyelerinde süstaşları insanoğlunun hayatına girmiştir. Günümüzde en genel ifadesi ile süstaşları farklı formları ile endüstriyel amaçlardan, ekonomik değer ifade eden tasarruf aracı olmasından bir mübadele aracı olarak kullanımına kadar son derece çeşitli amaçlara hizmet eden bir şekilde kullanılır olmuştur. Alım satıma konu olması kendi özel piyasasını, standartlarını ve normlarını oluşturması ve bir sektör halini alması genel olarak olumlu süreçler altında gelişse dahi normal insan davranış anomalisi olarak tarif edilebilecek suç eylemine konu teşkil etmesi engellenememiştir

Hukuk sistemimiz içinde göreceli olarak daha yeni dönemlere tarihlenen Tüketici Haklarına yönelik olarak yapılan düzenlemeler hem teknolojik gelişmelerden hem de genel rekabet şartlarının tüketici lehine iyileşmesinden olumlu olarak etkilenmiştir. Hem genel hukuk doktrinlerinin sivilleşme ve sosyalleşmesi, hem teknolojinin sektör ayrımı yapmaksızın ve giderek daha karmaşıklaşan, kompleksleşen ve çok disiplinli bir form alacak şekilde gelişmesi, hem de piyasadaki rekabet ortamının daha profesyonel çalışması süreçlerinin sonunda Tüketici Haklarının tanımı ve takibi süreçleri sürekli yeni revizyonlara ihtiyaç göstermiştir. Kıymetli ve Yarı Kıymetli taş (süs taşı) sektörü ülkemiz için saha üretiminden standardizasyona, tasarımdan müşteri tüketici bilincine kadar her detayda yeni gelişen sahalardır.

En genel ifadesi ile değerli ve yarı değerli taşların incelenmesi ile uğraşan bilim dalına gemoloji, bilim insanlarına da gemolog adı verilmektedir. Gemoloji (süs taşı bilimi) mineralojinin çok yeni bir alt disiplini olarak başta elmas, zümrüt, safir ve yakut olmak üzere TS 6173'te listelenen 213 adet materyalin ve muhtelif gerekçelerle trend oluşturmuş taşların incelenmesi, tanımlanması ve sınıflanması konusunda çalışır. Amaç süs taşını gerek ham gerekse işlenmiş haliyle, üzerinde yıpratıcı ve zarar verici hiçbir test

yapmadan en doğru şekilde tanımlamaktır. Malzemeye maddi bir değer biçmek ise deneyime dayalı kişisel bir tercihtir. Keza taş kesimi (lapidary) ve mücevher yapımı (kuyumculuk) gemoloji ile çok yakından ilgilidir.

Elmas ve değerli renkli taş standardizasyonu ile tüketicinin bilinçlendirilmesi süreçleri ve bu süreçlerde gerek yaşanan gerekse de olası yaşanacak olumsuzluklar birbirinden farklı iki ayrı saha ve konunun ara kesitinin Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunun bünyesinde oluşturulması en sağlıklı sonuçların üretilebileceği kanaatini oluşturmuştur.

Bu kanaatten yola çıkarak taş sektörünün standartları, kavramları ve bilimsel gemoloji laboratuvar uygulamaları ve kabiliyetleri ile birlikte, 6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun, uygulama yönetmeliği ve ilişkili mevzuat taranmıştır. Sektörde genel olarak tesbit edilen problem ise sektör paydaşlarının ve adli normların bu imkân ve kabiliyetlerden faydalanmasındaki eksiklikler olarak ifade edilebilir. Bu sorunun tarafların konuyu çok disiplinli bir saha olarak tanımlaması ve disiplinlerin birbiri hakkındaki farkındalıklarının arttırılması ile çözülebileceği sonucuna varılmıştır. Bu çalışmada çözüme katkı vermek adına 6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun ve uygulama yönetmeliği ve ilişkili mevzuatta sektöre özel yapılabilecek düzenlemeler somut olarak teklif edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMLAR – TANIMLAR

1.1. SÜS TAŞI - MÜCEVHER - DEĞERLİ TAŞ - YARI DEĞERLİ TAŞ KAVRAMLARI

1.1.1. Süs taşı Kavramı

Kıymetli ve yarı kıymetli taşlar (Süs taşları) tarih öncesi çağlardan beri güzellik, zenginlik ve statü simgeleri olarak kullanılmışlardır. Günümüzde süs taşlarının bir kısmı, az da olsa sanayide kullanılmaktadır. Kıymetli, yarı kıymetli taşların tümünü kapsayan ve genel kabul görmüş net bir tanımlama yoktur. Buna rağmen bir malzemenin kıymetli-yarı kıymetli taş (süs taşı) sayılabilmesi için bazı temel kriterler vardır. Bunlar dayanıklılık, güzellik, nadirliktir.

Dayanıklılık; Bu kavram sertlik, kırılganlık, darbelere ve dış etkenlere dayanım gibi özelliklerle açıklanır.

Güzellik; Her ne kadar göreceli bir kavramsa da taşın temiz, şeffaf, çekici renkli ve işlenebilir boyutlarda olması gibi bazı özelliklerini içerir.

Nadirlik; Bir objeyi değerli kılan onun az rastlanır olmasıdır. Örneğin binlerce caratlık (ct) elmas üretimi içersinde sadece birkaç yüz caratı pembe elmasdır. Dolayısıyla bir pembe elmasın değeri sıradan bir elmasın binlerce katıdır (Hatipoğlu 2015; MTA Genel Müdürlüğü 2017; Hurlbut ve Kammerling 1991).

Bu temel kriterlerin dışında taşınabilirlik, kesilebilme, parlatılabilme, ışık yansıtma, ışıkkırma, bünyesinde safsızlıklar içerme gibi bazı özelliklerde taşların değerlerini belirleyen ve artıran diğer unsurlardır. Kıymetli taşları, yarı kıymetli taşlardan ayıran kesin bir tanımlama yoktur. Yüzyıllardan bu yana sürüp gelen geleneğe uyularak elmas, zümrüt, safir ve yakut kıymetli taşlar kategorisinde, diğerleri yarı kıymetli taşlar kategorisinde yer alır. Bu dört kıymetli taş traşlandığında asil taş kategorisine dâhil olur.

Genel anlamda süs taşları denildiğinde doğal kökenli taşlar kastediliyorsa da süs taşı kavramı bazı organik materyalleri (mercan, kehribar, inci gibi) ve gelişen teknolojinin bir sonucu olarak sentetik ve imitasyonları da içermektedir. Son senelerde laboratuarlarda üretilen süs taşlarının, dünya piyasasında giderek artan bir öneme sahip olmaya başladıkları gözlenmektedir (MTA Genel Müdürlüğü 2017; DPTK 2001).

TS 6173 ve TS 6174 'de yer alan süstaşları şunlardır; Platin, Altın, Gümüş, Elmas, Kükürt, Datolit, Dişten, Dumortierit, Fenaklit, Almandin, Andradit, Demantoid, Melanit, Topazolit, Grossular, Hessonit, Hidrogrossular, Pirop, Spesartin, Uvarovit, Kondradit, Olivin, Fayalit, Forsterit, Krisolit (Zeberjet), Titanit(Sfen), Topaz, Zirkon, Hiyazinit, Jargon, Radyoaktif Zirkon, Starlit, Danburit, Adularya (Aytaşı), Albit, Albit Aytacı, Labrador, Mikroklin, Amazonu, Oligoklas, Avantürün(Oligoklas Türü) (Güneştaşı), OH.ok.1as, Sanidin, Kuvars, Ametist, Avantürün (Kuvars Türü), Morion, Kaplangözü Kuvars, Kaya Kristali (Dağ Kristali – Necef Taşı), Kedigözü Kuvars, Mavi Kuvars, Pembe Kuvars, Sitrin, Süt Kuvars, Şahingözü Kuvars, Rutilli Kuvars, Kalsedon, Agat (Akik), Knhidros, Yosun (dentritli) Agat, Heliotrop (Kantaşı), Arakan, Jasper (Jaspis, Jasp), Karneol, Krizopras, Lidit (Mihenktaşı), Oniks (Silis oniks), Plazma, Sardoniks, Sarder, Sileks (Çakmaktaşı), Boynuztaşı, Lazurit, Opal, Asil Opal (Jel Opal), Ateş Opali, Beyaz (Süt) Opal, Hidrofon, Hiyalit-(Camtaşı), Prasopal (Gözenekli Opal), Siyah Opal, Su Opali, Skapolit, Asil Skapolit, Sodalit, Şabazit, Epidot (pistazit), Hetnimorfit, Prehnit, Vezüvyan (İdokras) , Zoisit (Tanzanit), Tulit, Aksinit, Beril, Akuvamarin, Altın Beril, Goşenit, Heliodor, Morganit, Zümrüt, Benitoit, Dioptas, Turmalin, Akroit, Dravit, Elbait, İndigolit, Rubellit, Şörlit, Vardalit, Kordiyerit, İolit, Dikroit, İndialit, Tabaka Silikatlar, Apofillit, Margarit, Aktinolit, Nefrit, Diopsit, Jadeit, Rodonit, Spodümen, Hiddenit, Kunzit, Krizokol, Garniyerit, Sepiolit (Lületaşı), Anatas, Hematit, Parlak Hematit (Spekularit, Olijist), Kasiterit, Kromit, Kuprit, Rutil, Zinkit, Diaspor, Korendum, Safir, Yıldız Safir,Yakut, Yıldız Yakut, Krizoberil, Aleksandrit, Kedigözü, Spinel, Pembe Spinel, Pikotit, Pleonast, Seylanit, Spinel Yakutu, Gahnit, Çinkoblend (Sfalarit), Kalkopirit, Pirit, Galenit, Kovellin, Orpiment, Realgar, Azurit, Malakit, Rodokrozit, Smitsonit, Dolomit, Stronsiyanit, Kalsit,Apatit, Brazilanit, Lazulit, Monazit, Turkuvaz (Turkis, Firuze), Damarlı Turkuvaz, Odontolit, Anglezit, Barit, Sölestin, Fluorit, Atakamit, Vülfenit, Şeelit, Dolomit, Traverten, Mermer, Oniks, Mermer Oniksi, Jips Oniksi, Aventurin, Lapis Lazulli, Diyabaz, Gnays, Granit, Opsidyen, Serpantin,

Amfibolit, Listvenit, İnci, Avustralya incisi, Tatlı Su incisi, Klam, Konç, Mavi inci, Siyah inci, Uzak Doğu incisi, Venezüella incisi, Kehribar, Amber, Baltık Tipi, Romanya Tipi, Sicilya Tipi, Oltutaşı (Karakehribar), Mercan, Kırmızı Mercan, Siyah Mercan, Silisleşmiş Ağaç (TSE-6173 1988); (TSE-6174 1998).

Süs taşları ya da kıymeli taşlar olarak tanımlanan malzemeler yarı kıymetli ve kıymetli süs taşları olmak üzere iki grup altında incelenirler (Hatipoğlu 2015; DPTK 2001). Süs taşları doğada yaygın olarak bulunan karbon, alüminyum, silisyum, kalsiyum ve magnezyum gibi elementler tarafından oluşturulur. Doğada çeşitli fiziksel ve kimyasal koşullar altında, özellikle büyük basınç altında oluşmuşlardır. Sertlikleri 6'nın üzerindedir. Süs taşları kullanım alanlarına göre üç grup altında toplanır.

1. Endüstriyel süs taşları: Bunlar yapay elmas, kristal kuvars gibi endüstri dallarında kullanılan kıymetli taşlardır.

Kıymetli taşların en değerlisi ve serti olan kristal elmas, mücevher olarak kullanımının yanısıra endüstriyel olarak da her türlü malzemeyi kesme, delme ve aşındırmada kullanılmaktadır. Elmas düşük kalitede ve hatta toz halinde bile olsa endüstride kullanılabilir. Korund (Alüminyum oksit) grubuna ait yakut, safir ile granat grubu minerallerin, iyi kristallileri mücevhercilikte ve diğerleri de metal kesmede, parlatma işlerinde ve aşındırmada kullanılır.

Beril grubuna giren yakut, akuvamarin heliodor gibi kıymetli taşlar, mücevherciliğin yanı sıra hassas terazilerin yapımında da kullanılır. Benzer şekilde yeşil turmalinde, turmalin kaması yapımında ve polarizasyon aletlerinin yapımında kullanılır. Kristal kuvarsın renklileri süs taşı olarak bazı çeşitleri de telsiz ve radyolarda kullanılır. Sert oluşu ve asitlerden etkilenmemesi nedeniyle bazı tür agatlar laboratuarlar için havan imalatında, ayrıca terazi ve bıçak ağızlarında, tekstil silindirlerinde ve spatül olarak kullanılırlar.

2. Mücevher taşları: Ziynet eşyalarına monte edilerek kullanılan elmas, zümrüt ve yakut gibi kıymetli süs taşlarıdır.

3. Süsleme taşları: Kıymetli ve hatıra amacıyla kullanılacak eşyaların süslemesinde kullanılan taşlardır. Işık geçirgenliği sebebi ile kullanılan oniks gibi (Sdugeo 2011; MTA Genel Müdürlüğü 2017; İTÜ Maden Fakültesi 2018; DPTK 2001).

Süs Taşlarını Değerlendirme Kriterleri:

Süs taşlarının değerlendirilmesinde dört ana özellik aranır. Bunlar; Güzellik, dayanıklılık, nadirlik, taşınabilirliktir, Bunların dışında; Kesilebilme, parlatılabilme, ışık yansıtma, ışık kırma gibi özelliller de taşların değerini belirleyen en önemli özelliklerdendir. Kökenlerine göre süs taşları organik ve kimyasal olmak üzere iki grup altında toplanır. Örneğin Oltu taşı ve Kehribar organik kökenli süs taşlarıdır. Opal ve Ametist ise kimyasal kökenlidir. Toplam sayıları 135 ten fazla olan kimyasal kökenli süs taşları, bileşimlerine göre farklı gruplarda toplanabilirler (İTÜ Maden Fakültesi 2018; DPTK 2001; Hurlbut ve Kammerling 1991).

Süstaşları; özgün fiziko-kimyasal özelliklerinden kaynaklanan güzellik ve albenilik, ender bulunma, iri kristal olabilme ve şekillendirmeye uygunluk olarak ifade edilebilecek nedenler sonucu özel değer kazanmış mineral (cevher), kaya ve taşlaşmış organik malzeme için geçerli genel bir tanımlamadır (Hatipoğlu 2015). Süs taşı, yerkabuğundan çıkarılıp işlenen, süs ve/veya ziynet eşyası olarak kullanılan, güzellik ve estetik görünüm, dayanıklılık ve ender bulunma, taşınabilme ve şekillendirmeye uygunluk, iri ve tek kristal olma, sertlik, parlaklık, saydamlık ve saflık özelliklerinin hepsini veya bir kısmını ihtiva eden değişik renkli mineral, taş ve kavkılar olup, " Kıymetli taş", "Mücevher taşı", "Ziynet taşı", "Yarıkıymetli taş" veya genel olarak süs taşı (gemstone, preciousstone, jewellerystone, semipreciousstone) gibi isimler de verilmektedir (TSE-6173 1988).

Yerkabuğundan çıkartılan, işlenen ve insanlar tarafından süs ve ziynet eşyası olarak kullanılan yüzlerce mineral bulunmaktadır. Mineraller kıymetli taş, yarı kıymetli taş ve mücevher taşı olarak sınıflandırılmakta olup genel olarak ise süs taşları olarak tanımlanmaktadır (Kuşçu 2017).

Şeklinde tanım ve düzenlemeler vardır.

Kullanılan kavram ve yaklaşımlardaki aynilik veya benzerlikler akademik olarak ortak dilin oluştuğunu göstermesi açısından son derece önemlidir. Ulaşılması gereken nokta bu ortak dilin sektörün tüm paydaşları tarafından kullanılmasıdır. Dünya da mücevher sektörünü düzenleyen, regüle eden büyük kuruluşlar bulunmaktadır. Bu kuruluşların en önemli temsilcileri arasında; Federal Ticaret Komisyonu, IDC, Cibjo, JVC ve ISO gibi organizasyonlar bulunmaktadır. Bu kuruluşlar mücevherat söktörü ortak terim ve kavramlarının sektör paydaşları tarafından hangi anlamda kullanılabileceğine veya kullanılması gerektiğine veya kullanılmaması halinde devreye girecek yaptırımların belirlendiği rehberler (guides), kılavuzlar (bluebooks), bülten ve standartlar sunmakta, kongreler düzenlenmekte ve sonuç bildirgesi olarak yayınlamaktadır (Duymaz 2017; Cibjo 2016; Federal Trade Commission 2017; Jewelryguidesstatement 2010; ISO 2017; IDC 2013). Bu kuruluşların Amerika'da bulunan en önemli temsilcilerinden biri olan Federal Ticaret Komisyonu ("FTC" ya da "Komisyon")

1.1.2. Mücevher Kavramı

Mücevher kavramı, takı amaçlı kullanılan bir mücevher, soyut ve somut ögelerden oluşmaktadır. Soyut yapı, mücevherin temsil ettiği hayali düşünceleri, temaları veya mistiksel anlatımları içeren ve genel anlamda tasarım kelimesi altında toplanan görünüşsel modelidir. Somut yapı ise, mücevherin oluştuğu materyalleri yani emtiaları anlatmaktadır. Bundan dolayı mücevher kelimesi de gerçekte somut yapıyı ifade eden özgün ifadedir. Şöyle ki, Arapça (mü hecesi) "iki" ve (cevher hecesi) ise değerli "emtia" anlamına gelmektedir. Burada birinci mü de ifade edilen cevher, soy metali (yani altını, platin grubundan birini veya gümüşü), ikinci "mü" de ifade edilen cevher ise, takının üzerinde mıhlanmış süstaşlarını anlatmaktadır. Bu materyallerden ilki "metalürji", diğeri ise "gemoloji" biliminin uğraş alanı içerisindedir. O halde bir kıymetli takının mücevher olarak adlandırılabilmesi için bunun özel veya genel bir tasarım kalıbına göre en az bir cins soy metalden ve bir tür süs taşından yapılmış olması gerekir. Bu özellikleri taşımıyorsa bu takı mücevher olmayıp, değersiz ve çok bulunan materyallerden yapılmış ise "bijuteri", sadece yüksek ayarlı soy metalden üretilmiş ise "ziynet" adı altında ifade edilmelidir (Hatipoğlu 2015).

1.1.3. Kıymetli Taş Kavramı

Belli özelliklere sahip albenisi yüksek, mücevher süsleme ve benzeri sektörlerde kullanılan organik, mineral ya da kayaçlardan oluşmuş malzemelere kıymetli taş veya değerli taş denir. Değerli taş olabilme kriterleri arasında: ender bulunmalı, albenili olmalı, sert olmalı, şekillendirilmeye uygun olmak bulunmalıdır (Hatipoğlu 2015). 1567 Sayılı Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar'ın 2. Maddesinin k bendinde sekiz adet kıymetli taş sayılmıştır. Bunlar; elmas, pırlanta, yakut, zümrüt, safir, topaz, zebercet ve incidir (1567 Sayılı Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar).

1.1.4. Yarı Kıymetli Taş Kavramı

Yarı kıymetli süs taşı kelimesi, ticarette yaygınca kullanılmasına karşın gerçekte bilimsel bir tanımlama değildir. Çünkü yarı kıymetli denen birçok süs taşı kıymetli bir türden daha değerli olabilir. Bunların tümü için en iyi terim süs taşıdır (Hatipoğlu 2015). "Kullanılmaması gereken yanıltıcı bir terim" olarak uluslararası literatürde yer almaktadır (Cibjo 2016).

1.2. SÜSTAŞLARININ SINIFLANDIRILMASI

Çağlar boyu insanlar tarafından özel değer verilmiş, zengin ve soylular tarafından yaygınca kullanılmış ve bu yüzden tanınmış süstaşları; Kıymetli Süstaşları (Mücevher Süstaşları) olarak isimlendirilebilirken, diğerlerini de Yarı Kıymetli Süstaşları (Takı ve Dekoratif Obje Taşları) olarak adlandırmak oldukça yerinde bir gruplamadır. Mücevher Taşları da Ticareti yaygın yapılan mücevher taşları, Ticareti nadir yapılan mücevher taşları olarak iki grupta toplanabilirler (Hatipoğlu 2011).

1.2.1. Süstaşlarının Oluşumsal Sınıflandırılması

Süstaşları oluşum yapısı bakımından Tablo 1'de görüldüğü üzere; Doğal, Yapay ve Taklit olarak gruplandırılmaktadır (Hatipoğlu 2011)

TABLO 1: Süstaşlarının Oluşumsal Sınıflandırılması

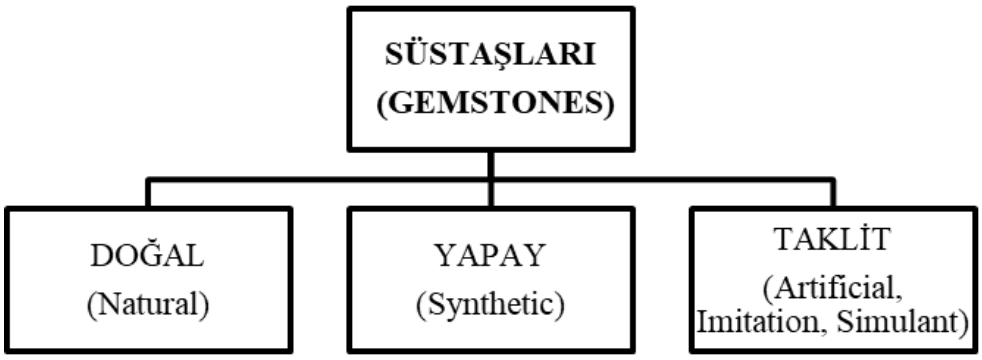

KAYNAK: Hatipoğlu, M., Süstaşları Minerolojisi, 2015

1.2.1.1. Doğal (Naturel) Süstaşları

Oluşumunda insan müdahalesi olmaksızın tamamının doğada ve doğa şartlarında oluşmuş daha sonra kesilme, tarşlama, parlatma gibi işlemler görmüş olan mineraller veya organik malzemeler olarak ifade edilebilir (Hatipoğlu 2015).

1.2.1.2. Sentetik – Yapay (Synthetic) Süstaşları

Kuyumculuk endüstrisi, üretilen ve benzeyen değerli taşlar için özel terimler kullanır: sentetik ve taklit. Aralarındaki farklar ince ama önem arzetmektedir. Sentetik, esas olarak aynı kimyasal bileşime, kristal yapısına ve doğal taş malzemesi olarak optik ve fiziksel özelliklere sahip olan yapay malzeme için kullanılmaktadır (GİA 2018). Doğal olarak var olan muadillerininkiyle aynı kimyasal bileşimi, fiziksel özellikleri ve yapıyı esas alan yapay ürünlerdir (Cibjo 2016). Kıymetli taşların iyi pazar bulması ve ekonomisi, insanlar tarafından taklitlerinin, yani sentetiklerinin ve imitasyonlarının yapılmasına neden olmuştur. Sentetikler gerek kimyasal gerekse fiziksel anlamda, taklit edildikleri taşın tam bir kopyasıdır. İmitasyonlar ise sadece görünüş olarak taklit edildikleri taşa benzerler. İmitasyonlar için genellikle cam ve plastik kullanılır. 1900'lü yıllardan itibaren doğal kıymetli taşlara benzeyen sentetik maddelerin yapımı gerçekleştirilmiştir. İmal edilen ilk sentetik taş safirdir. 1902 de General Electric Firması süs taşı olarak kullanılan

elmaslar kadar temiz, fakat küçük boyda elmas yapımını gerçekleştirmiştir. Sonradan çeşitli eritme teknikleri kullanılarak zümrüt, yakut ve aleksandrit gibi taşların sentetikleri üretilmiştir. Günümüzde hemen her çeşit taşın sentetiği üretilmektedir ve bu üretim her geçen gün artmaktadır. Elmas dışı renkli doğal taşlarda ise, çok geniş bir coğrafyaya yayılmış, küçük çaplı, düşük maliyetli bir üretim söz konusudur. Bu sektörde belli başlı birkaç üretici firma ile çoğunluğu gelişmekte olan ülkeler, tüketici talebine göre üretim yapmaktadırlar. Elmas yataklarındaki çalışmalar kuyu, galeri, patlayıcı madde ve tahkimatla yapılır. Bunlar sistematik araştırma ve çalışma metodlarına sahip büyük firmalar ve devlete ait organizasyonlar tarafından gerçekleştirilir (İTÜ Maden Fakültesi 2018).

Tamamen doğal, yani jeolojik süreçler sonrasında oluşmuş elmaslar yerine, teknolojik işlemler sonucunda oluşturulmuş yani laboratuvar ortamında insanlar tarafından yapılan elmaslara sentetik elmas denir. Sentetik elmaslar, sektörde kültür elması olarak da adlandırılır. Sentetik elmasın kimyasal, fiziksel hatta optiksel özellikleri birebir doğal elmasla aynıdır. Yani laboratuvarda üretilen bu elmaslar, elmas taklidi veya benzeri değil, tam anlamıyla birer elmastırlar. Doğal elmaslardan farkları, oluşum yerleri ve oluşum zamanlarıdır.

Üretim yöntemlerine göre 2 çeşit sentetik elmas türü vardır:

1. HPHT (Yüksek Basınç, Yüksek Sıcaklık – High Pressure High Temperature) sentetik elmasları;

Yüksek basınç, yüksek sıcaklık (High Pressure High Temperature – HPHT) yöntemi ile elmasın büyümesi sürecinde birebir doğadaki elmasın oluşum ortamı laboratuvarda oluşturuldu. Yani doğa taklit edildi. 1950'lerin ortasında ilk ASEA ve daha sonra General Electric firmaları HPHT yöntemini kullanarak sentetik elmas yapmışlardır. Yaklaşık 1,400 °C sıcaklık ve 55.000 atmosfer basınç verilerek, grafitten bir elmas yapılmıştır. İlk sentetik elmas, 1980 yıllarda pırlanta pazarına girdi. Bugün her boyutta, şekilde, renkte, berraklıkta sentetik elmaslar alınıp satılabiliyor.

2. CVD (Kimyasal Buhar Biriktirme – Chemical Vapour Deposition) sentetik elmasları;

1950'li yıllarda, sentetik elmas oluşturmak için, Kimyasal Buhar Biriktirme – Chemical Vapour Deposition (CVD) adında, başka bir yöntem geliştirildi. Bu yöntemde düşük basınç, yaklaşık 1 atm, düşük sıcaklık, 800 – 1000 °C kullanılır. CVD yönteminde ana prensip, tank benzeri bir reaktörde, methan gazından yararlanarak bol miktarda karbon üretip, bu karbonların reaktörün alt bölmesinde bulunan elmas haznesinde birikmesini sağlamaktır. Bu yöntemle, kahverengimsi, griyimsi, mavimsi veya renksiz elmaslar üretmek mümkündür. CVD yöntemi ile üretilen ilk mücevher kalitesindeki ticari elmas 2000 yılında piyasaya verilmiştir (HRD Antwerp Course Book tarih yok; Webster 1994).

1.2.1.3. Taklit (Artificial, İmitation, Simulant) Süstaşları

Doğal taşlar gibi görünen malzemeler de vardır. Kimyasal bileşimi ve / veya fiziksel özellikleri veya yapıları doğal taşlardan tamamen farklı olan doğal malzemelerin görünümünü taklit eden bu ürünler simulant veya taklit olarak adlandırılır. Doğal ya da insan yapımı olabilmektedir (GİA 2018). Taklit süstaşları üç şekilde gruplandırılabilmektedir.

1.2.1.3.1. Kristalize Olmuş veya Olmamış Yapay Ürünler

Kristalizasyon, çözeltideki saf katıları elde etmekte kullanılan bilinen en eski metotlardan biridir. Kristalizasyon bir çözücünün içinde çözünmüş kimyasal bir bileşiğin belirli koşullar altında çöktürülmesi yoluyla katı ve sıvı fazlarının birbirinden ayırılmasını sağlayan işlemin adıdır. Kristalizasyon bu özelliğiyle çözünen çözünürlük özelliklerini fiziksel ve kimyasal tepkimelerle değiştirme yoluyla sağlanan bir çöktürme türüdür (Wikipedia). *Kristalizasyon tekniği* şu şekilde uygulanır: Kimyasal bileşik için uygun bir çözücü bulunup çözelti kaynama noktasına ulaşılana dek ısıtılır. Kaynamakta olan çözelti soğumaya bırakılmadan önce hızla süzülür. Süzülen çözeltinin üzeri saat camı ile kapatılarak soğumaya bırakılır. Bu şekilde kristal oluşumu sağlanır. Oluşan kristallerin büyüklüğü soğutma işlemine bağlıdır. Hızlı soğutma ile küçük, yavaş soğutma ile büyük kristal oluşumu sağlanmaktadır (Kristalizasyon). Bu konu başlığı altında bahsedilen kristalizasyon işleminin uygulama şekli, ham maddenin kendisinin ve ham maddeye uygulanan kristalizasyon işleminin yapay olması prensibine dayanmaktadır. Temel kristalizasyon işleminden ayrıldığı nokta ise yapay olarak uygulanmasıdır. Değerli taşları

taklit eden, bilinen doğal ürünler içermeyen kristal ürünler oluşabileceği gibi değerli taşların ve organik maddelerin görünümünü taklit eden kristalize olmamış yapay ürünler de oluşabilmektedir.

1.2.1.3.2. Yapay Olarak Üretilen Kompozit Taşlar

Yapıştırma veya diğer yapay yöntemlerle birleştirilen iki veya daha fazla, daha önce ayrı parça veya tabakadan oluşan bileşik ürünler. Bileşenleri doğal ve / veya yapay olabilir, ancak en azından bir kısmı bir değerli taş olmalıdır (GİA 2018; Webster 1994).

1.2.1.3.3. Yeniden Yapılandırılmış Değerli Taşlar

Farklı yapay materyaller eritilip daha sonra kontrollü kristalleştirme yolu ile tutarlı bir bütün oluşturmak üzere doğal malzemelerin kaynaştırılmasıdır.

1.2.2. Süstaşlarının Kökensel Sınıflaması

Süstaşlarında doğal oluşum sürecinde; mineral kökenli, kaya kökenli ve taşlaşmış organik malzeme kökenli olarak meydana gelirler (Hatipoğlu 2015).

1.2.2.1. Magmatik Kayaçlara Bağlı Süs Taşı Oluşumu

Ultrabazik kayaçlara bağlı boru şekilli kimberlitler içersinde elmas yatakları primer olarak bulunur. Gök yakut, diyopsit, enstatit, hipersten, olivin ile granatlardan pirop, rodolit ve uvarovit ultrabazik kayaçlara bağlı olarak oluşan diğer süs taşlarıdır. Pirop ve gök yakut ekonomik olarak değerlendirilebilenlerdendir. Pegmatitler önemli süs taşı potansiyeli içeren mağmatik kayaçlardır. Anatas, apatit, aksinit, zümrüt ve beril başta olmak üzere krizoberil, kordiyerit, diyopsit, feldspat, fluorit, granat, disten, lazurit, skapolit, spodümen, topaz, turmalin ve zirkon gibi pek çok süs taşının kaynağı pegmatitlerdir. Granit gibi bazı derinlik kayaçlarına bağlı olarak da süs taşı yatakları oluşmaktadır. Örneğin, granat, sfen, zirkon, kuvars, felspat, topaz kaynağı olarak granitler ve içerdikleri mikropegmatitler değerlendirilebilmektedir. Asitten bazik bileşime kadar alkalin nitelikteki tüm derinlik kayaçlarında gök yakut, plajiyoklas, olivin, pirop ve granat oluşumu olağandır. Ayrıca obsidyen ve diğer volkanik camlar da süs taşı olarak değerlendirlmektedir (İTÜ Maden Fakültesi 2018).

1.2.2.2. Metamorfik Kayaçlara Bağlı Süs Taşı Oluşumu

Karbonatlı metamorfik kayaçlar, özellikle kristalin kireçtaşları (mermerler) başta lazurit olmak üzere, süs taşı olarak kullanılan spinellerin ana kaynağıdır. Bunlara bağlı olarak önemli yakut ve mavi yakut ile zümrüt yatakları oluşmaktadır. Ayrıca apatit, aksinit, kordiyerit, diyopsit, epidot, grassular, andradit, fluorit, skapolit, sfalerit, sfen, stealit, turmalin, vilemit, zensit gibi süs taşları olağandır bazıları bölgesel metamorfizmaya uğramış karbonatlı kayaçlarda izlenir. Genellikle asidik intrüzif kayaçlarla ilişkli olup, kontak metamorfizma ürünüdürler. Karbonatlı olmayan metamorfik kayaçlardan şist ve gnayslarda zümrüt ve yakut ile karbonatlı metamorfik kayaçlarda bulunan tüm süs taşları bulunabilir. Aktinolit, anatas, andaluzit, aquamarin, spessartin, jadeit, nefrit, ile kaplan gözü ve jasp türü kuvars, silimanit ve topaz da ekonomik boyutlu olabilir (İTÜ Maden Fakültesi 2018).

1.2.2.3. Hidrotermal Çözeltilere Bağlı Süs Taşı Oluşumu

Opal, kalsit, epidot, pektolit, prehnit, tomsonit ve kuvars kristalleri volkanik kayaçların kovuk ve çatlaklarında hidrotermal çözeltiler tarafından oluşturulurlar (İTÜ Maden Fakültesi 2018).

1.2.2.4. Organik Kökenli Süs Taş Yatakları

Sedimanter kayaçlar içersinde bulunan nadir süs taşlarıdır. Kehribar da bitkisel kökenli olup çam reçinelerinin fosilleşmesi ile oluşmuştur. Sedef ise ince taneli aragonit kristallerinden oluşan bir süs taşıdır. Kehribar, Mercan, Fildişi, Silisleşmiş ağaç (Jet = gagat), Deniz kabuğu, Kaplumbağa kabuğu (İTÜ Maden Fakültesi 2018) .

1.2.3. Süstaşlarının Ticari Sınıflaması

Süstaşları ticari sınıflandırmada “kıymet” ve nadirlik üzerine dayanan, çeşitli süs taşı kategorilerini içerisine alan bir sınıflandırmaya tabi tutulurlar. Bunlar;

1. Kıymetli Süstaşları (Precious Gems): Yüksek piyasa değerine sahip, işlenmiş süstaşlarıdır.
2. Yarı Kıymetli Süstaşları (Semi Precious Gems): Miktar ve tür bakımından her zaman bulunabilecek mamul ve yarımamul bütün süstaşlarıdır.

3. Nadir Süstaşları (Rare Gems): Daha ender, daha az bilinen süs taşı türleridir.
4. Müzelik Süstaşları (Museum Gems): Süstaşları koleksiyonu yapan kişi ya da kurumlar için o türün en orijinal, en büyük ve en tipik örneğidir (Hatipoğlu 2015).

1.2.4. Süstaşlarının Değersel Sınıflaması

Süstaşları genel bir kural olmamasına rağmen çağlar boyu insanların onlara verdikleri değer, doğada diğerlerine göre nispeten daha az bulunmaları, insanların büyük kısmı tarafından tanınmaları gibi etmenler yüzünden göreceli olarak Kıymetli Süstaşları ve Yarıkıymetli Süstaşları şeklinde sınıflandırılırlar (DPTK 2001).

1.2.5. Süstaşlarının Grupsal Sınıflaması

Süstaşlarının bir kısmı kimyasal köken bakımından belirli mineral gruplarının üyeleridir. Bazılarının çok tanınarak özel değer kazanmaları sonucu mineral isimleri ile süs taşı isimleri farklıdır (örg. Mor renkli kuvarsın süs taşı ismi ametistdir). Süstaşlarının yaygınca bulunduğu gruplara aşağıdakiler örnek verilebilir;

- Kuvars Grubu Süstaşları: Dumanlı Kuvars, Kaplangözü, Kalsedon, Agat, Krizopras
- Korundum Grubu Süstaşları: Safir, Yakut
- Beril Grubu Süstaşları: Zümrüt, Akuamarin, Krizoberil, Morganit, Aleksandrit
- Turmalin Grubu Süstaşları: Akroit, Dravit, Elbeit, İndikolit, Rubellit ve Skorl
- Spodümen Grubu Süstaşları: Spodümen, Kunzit, Hiddemit
- Granat Grubu Süstaşları: Pirop, Almandin, Spessartin, Grossular, Uvarovit, Andradit
- Feldspat Grubu Süstaşları: Amazonit, Aytaşı (Moon Stone), Labradorit, Lapis Lazuli
- Piroksin Grubu Süstaşları: Ojit, Enstatit
- Amfibol Grubu Süstaşları: Hornblend, Tremolit, Asbest (Hatipoğlu 2015; Trgemoloji 2018; Mineralagat 2018; TS 6173 tarih yok; TS 6174 tarih yok).

1.2.6. Süstaşlarının Kimyasal Sınıflaması

Mineraller değişik ölçütler esas alınarak sınıflandırılabilir. Yaklaşık yüzyılı aşkın bir zamandan beri minerallerin sınıflandırılması kimyasal temele oturtularak yapılmaktadır. En yaygın kullanılanı C. Polache, H. Berman, C. Frondel (1952) ve H. Strunz (1966) tarafından kimyasal temele dayanan sınıflama olup, aşağıdaki bölümlere

ayrılmaktadır. Günümüzdeki sınıflamada da kimyasal bileşimle beraber, yapı esas alınmaktadır. Bu çerçeve içinde süstaşları içerdikleri temel anyon gruplarına göre bölümlenirler.

- Elementler: Elmas (C)
- Silikatlar: Beril, Turmalin, Kuvars, Topaz
- Oksit ve Hidroksitler: Korundum, Krizoberil, Diaspor
- Halidler: Florit
- Karbonatlar: Rodokrozit, Malakit, Azurit
- Fosfatlar: Turkuvaz (Hatipoğlu 2015; Müdürlüğü 1994; Klein ve Hurlbut 1993; Dora 1991; Kurt ve Arık 2015; Uz 1994).

1.2.7. Süstaşlarının Kullanımsal Sınıflaması

Kıymetli taşlar herşeyden önce süs malzemesi olarak, süs heykelciklerin yapımında, diğer sanatsal yapıtlarda ve sergilenmek amacıyla koleksiyonculukta kullanılır. Sanatsal değere sahip eserlerde kullanılan değerli taşlarda bulunmaktadır.

İşlenebilir süs taşı: Mohs sertlik eşeline göre "4" ve daha yukarı sertliğe sahip olan elmas aşındırıcılar yardımıyla şekillendirilirken özelliğini kaybetmeyen süstaşlarıdır.

Dekoratif süs taşı: Mohs sertlik eşeline göre "4"den daha düşük sertliğe sahip olan ve sadece karakteristik renk ve görünümü bakımından ilgi çeken, aksesuar amacıyla teşhir edilebilen süstaşları anlamlarına gelen malzemeler için kullanılmıştır. Ancak sınıflandırmada bu özelliklere uymayan istisnai birkaç süs taşı bulunabilir (örğ. Jet (oltutaşı), sepiolit (lületaşı)) (Hatipoğlu 2015).

İKİNCİ BÖLÜM

GEMOLOJİ VE FİZİKO – KİMYASAL YAKLAŞIMLAR

2.1. Gemoloji Kavramı

En genel ifadesi ile mücevher taşlarının incelenmesi ile uğraşan bilim dalına *gemoloji*, bilim adamlarına da *gemolog* adı verilmektedir. Gemoloji (süs taşı bilimi) mineralojinin çok yeni bir alt disiplini olarak başta elmas, zümrüt, safir ve yakut olmak üzere TS 6173'te listelenen 213 adet materyalin ve muhtelif gerekçelerle trend oluşturmuş taşların incelenmesi, tanımlanması ve sınıflanması konusunda çalışır. Amaç süs taşını gerek ham gerekse işlenmiş haliyle, üzerinde yıpratıcı ve zarar verici hiçbir test yapmadan (*minerolojik incelem*eden bu noktadan ayrılmaktadır) en doğru şekilde tanımlamaktır. Malzemeye maddi bir değer biçmek ise deneyime dayalı kişisel bir tercihtir. Keza taş kesimi (lapidary) ve mücevher yapımı (kuyumculuk) gemoloji ile çok yakından ilgilidir. Dokuz Eylül Üniversitesi İzmir Meslek Yüksekokulu (İMYO), Kuyumculuk ve Takı Tasarımı Programı Kurucu Öğretim Üyesi, Program Koordinatörü, Dokuz Eylül Gemoloji Test Labaratuvarı (DGL) Sorumlusu Mineralogy, Gemoloji, Arkeo-Gemoloji ve Mücevher Uzmanı Sayın Prof. Dr. Murat HATİPOĞLU ile yapılan Gemologlar Dosyası Röportajı Gemoloji Bilimi ile ilgili ayrıntılı bilgi içermesi bakımından EK. 1'de sunulmuştur.

Gemoloji Laboratuvarlarının İşlevi ve Önemi;

- Tereke Hakimliğine ibraz edilmek üzere ziynet değer tespit raporu hazırlamak.
- Miras kalan ziynetlerinizin değer tespitini (istek üzerine fotoğraflı), değer tespit listelerini ve ekspertiz raporlarını hazırlamak.
- Miras bırakılan mücevherlerin alımı için teklif hazırlamak.
- Montürsüz renkli taşlarla birlikte pırlanta ve diğer kesim elmasların değer tespitini yapmak.
- Parti malları halinde yakalanan kaçakçılık davalarında (EK. 2'ye bakınız) (5607 Sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu) montürsüz renkli taşlarla

birlikte pırlanta ve diğer kesim elmasların CIF değer tespitini yaparak, bilirkişi raporu hazırlamak (EK 3'e bakınız).

- Tüketici Mahkemelerinde satıcı ve alıcı arasındaki mücevher ticaretinde satılan ürünün FAHİŞ FİYATLI veya AYIPLI MAL olup olmadığı konusunda, bilirkişi raporu hazırlamak (EK 3'e bakınız).

Gemoloji, mücevher taşı özelliği taşıyan her türlü malzemenin, yeryuvarında oluşumundan, tüketicinin beğeni ve kullanımına kadar geçen süreçteki her yöntem ve işlemi konu alan bir bilimsel ve ticari uğraşıdır. Bilimsel uğraşıları aşağıdaki şekildedir.

1. Mücevher taşlarının yer kabuğunda oluşumu, bulunuşu, aranması ve eldesi (mücevhertaşı madenciliği).

2. Süstaşlarını her türlü işleme teknikleri kullanılarak şekillendirilmesi (lapidary).

3. Mücevher taşlarının ham olarak ya da işlenmiş şekillerde bilimsel inceleme yöntemleriyle tanımlanması ve kimliklendirilmesi (Mücevhertaşı sertifikalaması, Elmas sertifikası, Renkli taş sertifikası).

4. Süstaşlarını ısıtma, ışıma, boyama vb. yöntemleriyle renk ve saflık değerlerini arttırma (renk ve saflık tedavisi) (Treatment, Enhancement).

5. Mücevher taşlarının sentetik olarak üretilmesi.

6. Mücevher taşlarının soy metallerle montürlenmesi. (Mıhlama ve sade işlemeciliği).

7. Mücevher taşlarının pazarlanması (mücevhertaşı ticareti).

8. Antik mücevher taşlarının incelenmesi (Arkeo - Gemoloji)

(Hatipoğlu 2015). İzmir Arkeoloji Müzesi'nin 06.12.2012 tarihide Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir Meslek Yüksekokulu Müdürlüğüne yaptığı başvuru sonucu; inceleme konusu eserlerin orijinal olup olmadığı, tarihi eser niteliği taşıyıp taşımadığının araştırılması amacı ile bilimsel inceleme ve bilirkişi raporu istemine istinaden, Torbalı

1.Asliye Ceza Mahkemesi'nin 462 Esas Numaralı ve 2008/464 sayılı karar Bilirkişi Raporu EK.2'de sunulmuştur.

2.2. Süstaşları Minerolojisinde Fiziko-Kimya Kavramı

Süs taşı incelemesi, süstaşlarının kendilerine özgü fiziko-kimyasal özelliklerini değişik yöntemler kullanarak tespit etmek ve bu özelliklerinden yararlanarak onları adlandırmak, sentetiklerinden ve/veya taklitlerinden ayırt etmek için yapılır (Hatipoğlu, Süstaşları Minerolojisi 2015). Bu tür incelemelerin büyük bir önemi vardır. Zira yapay bileşimlerin laboratuvarda elde edilmesine müsaade eder. Bu da bileşimleri ve doğal mineral türlerinin ortaya konulmasında yardımcı olur.

Bazı hallerde, en azından, bileşimleri yönünden tam kesin sonuçlara, şekilleri ve bunların doğada oluşum ve kristalleşme koşullarının ortaya konulması yönünden önemli ipuçları elde edilir. Bu tür verilerden, araştırma çalışmaları, deneysel kimyasal ve fiziko kimyasal çalışmalar ve birincil mineral maddelerinin kullanım problemlerine ışık tutulmuş olur (Uz 1994). Minerallerin kimyasal bileşimi ve kafes yapısı (içyapısı) onların fiziksel ve optik özelliklerini belirler (Hurlbut ve Kammerling 1991).

2.2.1. Süstaşlarını İnceleme Ve Ayırt Etmede Optik Fiziksel Özellikler

2.2.1.1. Karakteristik Optik Absorbsiyon Band Değerleri (Spektroskopi)

Bir malzemenin absorpsiyon spektrumunu gözlemlemek için bir spektroskop kullanmak, bazı mineralleri ve değerli taşları tanımlamak için kullanılan bir teşhis testidir. Teknik görünmekle birlikte, arkasındaki prensip temeldir. İnsan gözü, görünür ışık ya da beyaz, ışık, parlak bir enerji şeklini algılamak için optimize edilmiştir. Görünür ışık, çok daha geniş elektromanyetik spektrumun küçük bir parçasıdır ve gökkuşağının renklerini içerir: kırmızı, turuncu, sarı, yeşil, mavi, indigo ve menekşe. Her renk, karşılık gelen bir dalga boyuna ve artan enerji seviyesine sahiptir.

Göz, rengi algıladığında görünür ışığın kalan veya kaçan dalga boylarını yorumlar. Eğer bir nesne şeffaf ve renksiz görünürse, görünür ışık spektrumunun tümü olmasa da çoğu göze ulaşır. Eğer tersi gerçekleşirse, sonuç siyahtır. Bu iki uç arasında gökkuşağı renkleri vardır. Renk meydana geldiğinde, dalga boyları ve karşılık gelen

enerjileri konakçı madde içindeki moleküller, atomlar veya elektronlar tarafından yakalanır ve emilir. Minerallerin içinden geçen ışığın bir kısmı absorbe edilir. Absorbe edilen ışık spektroskopta incelenirken bantlar halinde gözlenir. Bu bandların durumuna göre taşların tanımlamaları yapılır.

Soğurulmuş ışığın dalga boylarını saptamakta yardımı olan test aleti spektroskoptur. Dalga boyları, Angström birimi ile (1 Å-mm'nin 10 milyonda biri) ya da Nanometre (1 nm-mm'nin 1 milyonda biri) ile ölçüm yapılır. Gemolojik incelemede kullanılan iki önemli spektroskop çeşidi;

- Kırınım ızgaralı
- Prizma spektroskopudur.

Bir süs taşının yutulma tayfı o taşın tanımlanmasında en önemli yardımcı etmenlerden biridir. İnsan gözü renk tonu farklılıklarını her zaman kolayca ayırt edemez. Kırmızı turmalin, kırmızı granat veya kırmızı renkli cam bile aldatıcı olup çok özel bir yakut gibi görülebilir. Optik yutma tayfı, süstaşlarının hem gerçek renginin bilimsel olarak ispatında, hem de özgün yapısı nedeniyle o taşın gerçek kimliğinin hatta doğal ve sentetik oluşumunu dahi ortaya koyan çok güvenilir bir özelliktir.

Bu yöntemle, özellikle özgül ağırlıkları ve kırılma indisi değerleri birbirine çok yakın süstaşları ayırt edilebilir. Ayrıca bu yöntemde hem işlenmemiş hem kabaşon veya faset işlenmiş hem de takı üzerindeki taşlar incelenebilir. Günümüzde minerallerin ve süstaşlarının bilimsel verilerinin elde edilmesinde kullanılan spektroskopi cihazlarının başlıcaları şunlardır:

- İnfrared Spectroscopy (IR)
- Raman Spectroscopy (RS)
- UV – Vis – IR Spectroscopy

Elektromanyetik Spektrum (tayf); Şekil 1'de gösterildiği üzere hangi dalga boyu için hangi frekans ve hangi enerjinin denk geleceğinin tahmin edildiği bir çizelgedir. Her biri farklı yollarla elde edilmiş elektromanyetik radyasyonlar değişik dalga boylarını (frekansları) kapsamaktadır. Elektromanyetik spektrum üzerinde yüksek frekanslı (dolayısıyla yüksek enerjili) kozmik ışınlar ve gamma ışınlarından, düşük frekanslı

(düşük enerjili) radyo dalgalarına kadar farklı frekanslardaki tüm elektromanyetik ışımaları içermektedir.

ŞEKİL 1: Görünür Spektrumun Genişletilmiş Haliyle Elektromanyetik Spektrum

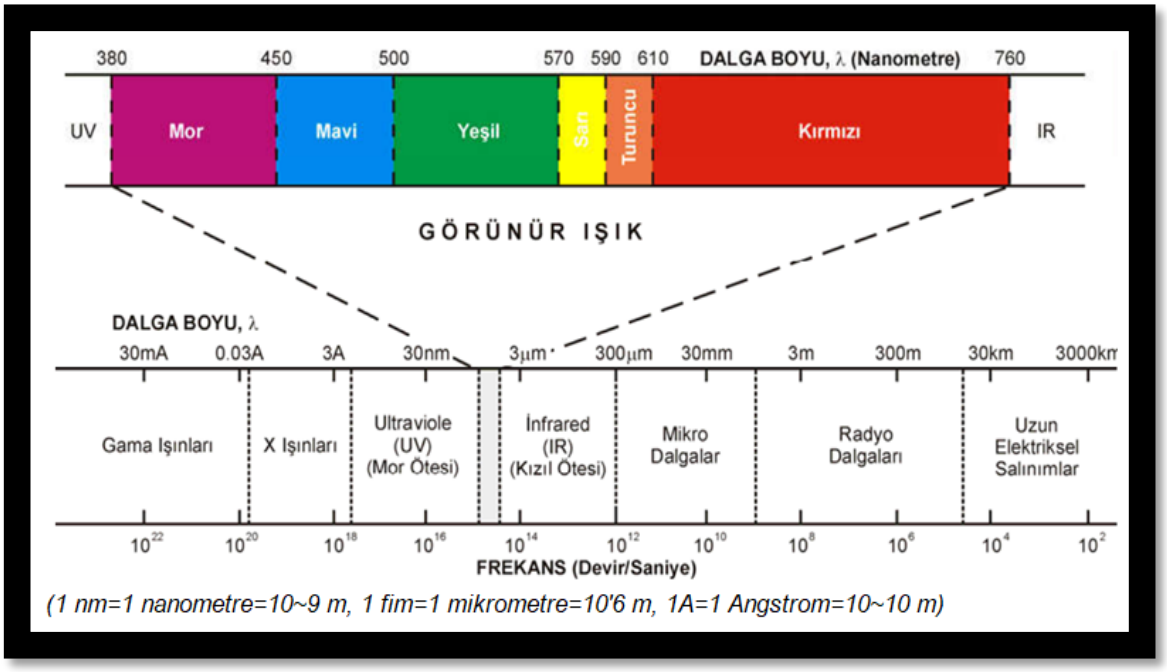

KAYNAK: http://www.liyas.com.tr

Elektromanyetik spektrumda; görünür bölge olarak isimlendirilen bölge kırmızı (daha düşük frekans) ve mor (daha yüksek frekans) ışık arası bölgedir. Görünür ışınlardan daha yüksek frekanslı olan kozmik, gamma, X ve mor ötesi (ultraviyole) gibi ışınlar daha yüksek enerjiye sahiptirler ve bu nedenle tehlikelidirler. Benzer şekilde görünür ışıktan daha düşük frekanslı olan radyo, mikrodalga ve kızıl ötesi (infrared) gibi ışınlar ise görünür ışınlara göre daha düşük enerjilidirler (Hatipoğlu 2015; Webster 1994).

Bazı süstaşlarının absorbsiyon spektrumları Şekil 2'de örnek olarak verilmiştir.

ŞEKİL 2: Bazı Süstaşlarının Absorbsiyon Spektrumları

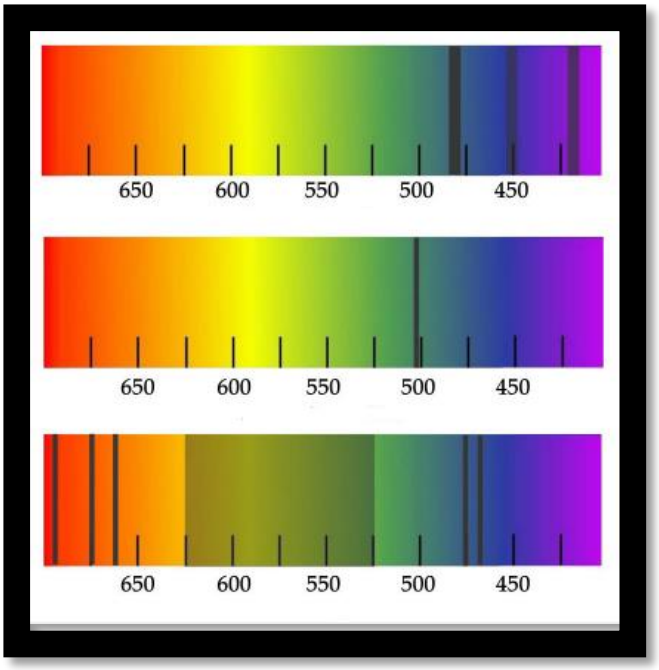

Pırlanta

Cape Serisi

Pırlanta 504 nm bandı

Yakut

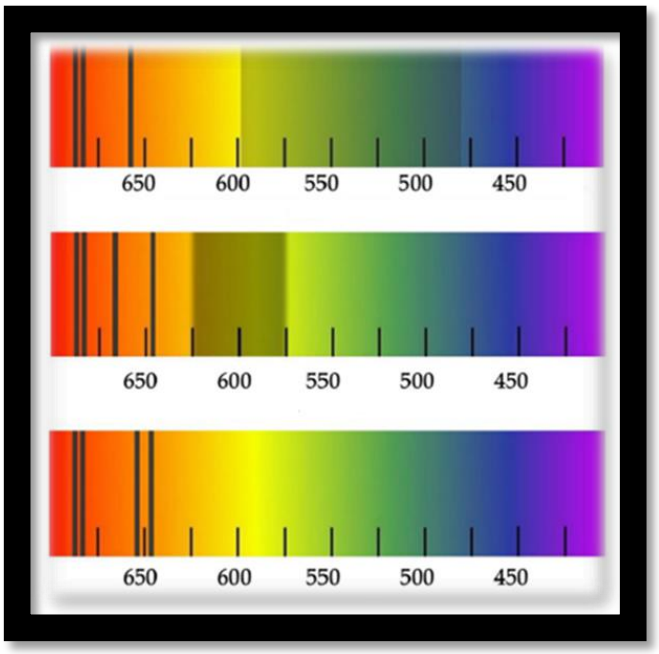

Kırmızı Spinel

Zümrüt

Aleksantrit

Nanometre (nm)

KAYNAK: WEBSTER, R., READ, P.G., Gems, 1994

2.2.1.2. Kırılma İndisi Değeri ve Dispersiyon (Dağılma)

Bütün saydam maddelerin içlerine giren ışığın yönünü değiştirebilme kabiliyetleri vardır. Buna kırılma denir. Her saydam maddenin içinden ışığı geçirme hızına bağlı olarak ifade edilen bir kırılma indisi değeri vardır. Işığın havadaki hızının mineralin

içindeki hızına oranı olarak tanımlanır ve bir maddenin kırılma indisi; ışığın boşluktaki hızının, geçtiği saydam ortamdaki hızına oranı ile bulunur.

[(n= c/v). Burada n= mutlak kırılma indisi, c= ışığın boşluktaki hızı, v= ışığın saydam madde ortamındaki hızı].

Bir ortamın kırılma indisi ışık cinsine göre biraz farklılık gösterir. Normalde ölçümler, bir sodyum kaynağının sarı ışığı kullanılarak yapılır. Beyaz ışık gibi değişik dalga boylarının oluşturduğu bir ışık karışımı, ortam tarafından kırıldığında, her dalga boyu biraz farklı bir açıyla kırılır ve özgün ışık demeti renkli görünür. Bu süreç *'dağılma (dispersiyon)'* diye adlandırılır. Kırılma indisi büyüdükçe saçılma da artar. Elmasın gökkuşağı renklerini çok canlı bir biçimde sergilemesinin nedeni, kırılma indisinin nispeten büyük olmasının yanı sıra, saçılmasının (dispersiyonunun) da yüksek olmasından kaynaklanır. Bununla birlikte, 'Rutil (Titandioksit)' adı verilen süs taşının kırılma indisi, elmastan bile büyük olduğu için, daha parlak görünür. Süstaşlarının kırılma indisleri genellikle 1.3 ve 2.7 değerleri arasındadır. Kırılma miktarı her mineralde özeldir ve sabittir. Kırılma indisinin avantajı, bu yöntemle bir süs taşının doğal mı, sentetik mi, yoksa taklit mi olduğu ortaya konulabilir. Kırılma indisi 'refraktometre' denilen araçlarla doğrudan ölçülebilir. Refraktometre, gözün ışığı kırma durumunu nesnel olarak ölçmeye yarayan aygıttır. Süstaşlarının kırılma indislerini doğrudan ölçen gemolojik alettir. Kırılma indisi ölçümlerinde en basit ve en geçerli ölçümler refraktometreler ile yapılmaktadır (Hatipoğlu 2015; Hurlbut ve Kammerling 1991; Webster 1994).

2.2.1.3. Işık Verme Özelliği

Bir grup mineraller doğal olarak veya herhangi bir ışık (X-ışını, ultraviyole veya katot ışınları) etkimesi halinde kısa veya uzun süreli ışınlar yayarlar. Minerallerde izlenen ışık yayma özelliğini 3 tür altında toplayabiliriz. Bunlar Lüminesans, Flüoresans, Fosforesanstır (Uz 1994).

Luminesans, ışıldayan enerjiye maruz kalan bir malzeme tarafından görünür ışığın emisyonu şeklinde tanımlanmaktadır. Mineralin ısı olmaksızın ışık yayması olayıdır. Luminesans, fiziksel ya da kimyasal reaksiyonlarda olduğu gibi belirli ışınların girişimi altında görülür. Minerallerde luminesansın gözlenmesi iki şekilde olmaktadır. Bunlar;

floresans ve fosforesanstır (Sisk, 2016; Hatipoğlu, 2015). Süstaşlarını test etmek için bu harikuladeliğin en önemli floresans denilen ultraviyole ışığı altındaki lüminesansıdır. Floresan, görünür ışık olarak hemen yeniden yayılan radyant enerjinin emilmesinin neden olduğu bir lüminesans biçimidir. Bu etki, yalnızca radyant enerjinin kaynağı mevcutken oluşur. Floresan, değerli taşların ve minerallerin tanımlanmasında bir teşhis aracı olarak kullanılır. Minerallerde floresansa sebep olan, kafese girmiş yabancı maddelerdir. Örneğin; floritin bünyesine giren N.T.E. veya kalsitin bünyesine giren $Mn^{+2,}$ bu iki mineralin floresans özellik göstermelerine neden olmaktadır. Minerallerde varlığı veya yokluğu, olasılık aralığını azaltan ek bir ipucu sağlamaktadır. Floresan, doğal değerli taşlarını sentetik muadillerinden ayırmak için de kullanılabilir (Schumann 2007).

Işıma kesildikten sonra madde dışarıya ışık vermeye devam ettiği zaman etki fosforesans olarak adlandırılır. Mineral üzerine gönderilen ultraviyole ışığının etkisi kalktıktan sonra saniyenin kesirleri ile birkaç gün arasında mineralden ışık yayılması olayıdır. Fosforesans özelliği gösteren kristallerin kafeslerine aktivatör atomlar olarak adlandırılan yabancı atomlar girmiştir. Bu yabancı atomlar, ya yapı elemanları ile yer değiştirmiştir veya kafes aralarında yer almıştır. Sürtme, basınç, dilinim ve ısıtma gibi olayların tesiriyle minerallerin bazıları karanlıkta hafif bir parjjjıltı meydana getirirler. Örneğin çinkoblend ile dolomit hafifçe sürtme sonucu karanlıkta ışık yayarlar. Fluoriti ısıtmakla, kuvars parçalarını birbirine sürtmekle mika yapraklarını birdenbire yırtmakla fosforlaşırlar. Dünyaca meşhur "Hope elması", mor ötesi ışık ile ışınlandırıldıktan sonra, karanlıkta kor haline gelmiş bir kömür gibi parlamaktadır. Eğer demir çok az miktarda olsa dahi bulunursa herhangi bir flüoresansı önler (Hatipoğlu 2015). Ultraviyole ışık (uzun dalga ve kısa dalga) ve X-ışınları gemologlar tarafından kullanılan iki yaygın radyant enerjidir (Sisk 2016).

UV Işığı Lüminesansı: Süstaşlarının 3650 Å (Uzun UV) ve 2537 Å (Kısa UV) luk dalga boylarında reaksiyon göstermesi yaygındır. 3660 Å dalga boylu ışık altında, elmasların %15'i güçlü flüoresans gösterirler. Elmas flüoresansı çoğunlukla açık mavidir. Kısa dalga UV ışığı altında; sentetik mavi safirler çok azda olsa sarımsı leke niteliğinde flüoresans verirler. İşlem görmemiş doğal mavi safirler ise, böyle bir etki göstermezler. Sri Lanka'daki doğal mavi safirler ayırt edici bir şekilde kayısı renginde flüoresans gösterirler. Sentetik zümrütler her zaman uzun dalga UV ışığı altında güçlü kırmızı

flüoresans gösterirken, doğal zümrütler çoğunlukla göstermezler (Schumann 2007). Bazı süstaşlarının (Soldan Sağa Doğru: Spodümen, Skapolit, Kunzit, Grossular, Sentetik Kobalt Spinel, Doğal Pembe Spinel) gün ışığı altındaki ve UV ışığı altındaki görüntüleri Şekil 3 ve Şekil 4 ‘de gösterilmiştir.

ŞEKİL 3: Günışığı Altındaki Görüntüleri

KAYNAK: Sisk, J., The Sisk Gemology Reference, 2016

ŞEKİL 4: Uzun Dalga UV Işığı Altındaki Görüntüleri

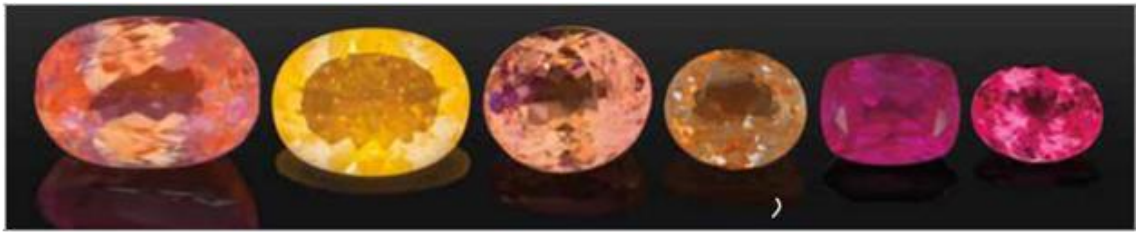

KAYNAK: Sisk, J., The Sisk Gemology Reference, 2016

X - Işınları (Röntgen) Lüminesansı: Genel olarak; X-ışınları altındaki floresans; ultraviyole ışık altında görülen etkiye benzerdir. X-ışınları lüminesansı ile inceleme özellikle gerçek ve kültür incilerinin ayrılmasına yardımcı olmaktadır. Tatlı su inci midyesi dışarıya güçlü bir ışık verirken, tuzlu su inci istiridyesinin sedefi lüminesans göstermez. Japonya’daki Lake Biwa’den çıkarılan tatlı su kültür incileri parlak flüoresans gösterirler (Schumann 2007). Benzer şekilde termolüminesans, elektrolüminesans, kemolüminesans gibi diğer türlerdende bahsetmek mümkündür (Uz 1994).

2.2.1.4. Renk

Renk bilimsel olarak elektromagnetik radyasyona karşı gözün vermiş olduğu dirençtir. İlk gözlemde minerallerde renk özelliği mecburu olarak dikkati çeker. Bundan dolayı birçok mineralin isimlerini renginden almıştır. Örneğin, Klorit, yunancada yeşil; Rodonit yunanca pembe anlamındadır. Minerallerin karakteristik bir özelliğidir ve özellikle bazı minerallerin alt türlerinin tespitinde yararlanılabilir. Bir mineral gelen tüm

ışığı geçirirse renksizdir. Eğer gözle görülebilen ışık, bir kristalin çok ince bir levhası tarafından yutuluyorsa bunlara ‘opak’ mineraller adı verilir (Hatipoğlu 2015). Bazı minerallerin tanımlanmasında en belirgin fiziksel özellik olan renk tüm mineraller için geçerli değildir. Bir mineralin rengi, minerali tanımada her zaman önemli ipucu vermez. Ancak renkleriyle tanınabilen ve tipik olan minerallerde vardır (Schumann 2007; Hurlbut ve Kammerling 1991). Gerçek renk o mineralin hakiki rengidir ki, bunlara idiyokromat mineraller denir. Bakır, kükürt, altın gibi minerallerin renkleri gerçek renkleridir. Örneğin Kükürt her zaman sarıdır. Metal parlaklığına sahip minerallerin rengi metal olmayan minerallerin renginden daha tutarlıdır. Örneğin galen hep kurşun grisi renkteyken pirit pirinç sarısı rengindedir. Aksine metal olmayan bir mineral olan kuvarsın rengi renksiz, dumansı kahverengiden siyaha, pembe, sarı-kahverengi, süt beyazı, mavi ya da menekşeden mora kadar değişir.

2.2.1.5. Pleokroizma – Renk Değişimleri

Gün ışığı eşdeğeri (D65 veya Aydınlatıcı C) ve akkor ışık eşdeğeri ışık gibi farklı ışık kaynakları arasında hareket ederken belirgin bir renkten başka bir görünür renge dönüşen mücevher malzemelerinin özelliği pleokroizma olarak isimlendirilir (Webster 1994).

2.2.1.6. Renk Filtreleri

Chelsea Filtresi; Renk filtreleri bilimde çeşitli amaçlar için kullanılırken, Chelsea filtresi beyaz ışığın içindeki yeşil rengi tutmaları bakımından gemologlar için önem arzetmektedir. Bazı renkli taşlarda kromu tanımlamak için kullanılan bir gemolojik araçtır. Zümrüt taşını sahte olan yeşil taşlardan ayırmada kullanıldığı için bazen zümrüt filtresi olarak da adlandırılmaktadır. Genellikle diğer testlerin ve gözlemlerin sonucunu doğrulamak için kullanılır. Chelsea filtresi sadece kırmızı ve yeşil ışığı iletmek için tasarlanmıştır, ancak opak olarak şeffaf olan tüm materyallerde kullanılabilir. Uygulamaları, boyalı taşların, doğala benzer görünümlü sahte taşların ve sentetik taşların doğal süstaşlarından ayrılması şeklinde olmaktadır (Hatipoğlu 2015; Sisk 2016).

Örneğin zümrütün optik absorbsiyon spektrası incelendiğinde, koyu kırmızı bölgenin (700 nm) ve yeşil bölgenin (500 nm) önemli kısmı geçirilirken arada kalan sarı-

portakal bölge (500-700 nm arası) zümrüt tarafından yutulur. Chelsea filtresinden bakıldığında normalde zümrütten geçen bir kısım yeşil ve sarı-yeşil tayflar yutulu, sadece koyu kırmızı ikinci pik değerli zümrüt rengi filtrede görülür. Sonuç olarak; diğer yeşil süstaşlarına tezat olarak çoğunlukla zümrüt ve sentetik zümrütler filtrede kırmızı görünür. Diğer yeşil süstaşları zümrütün karakteristik sarı-yeşil yutma özelliği göstermezler. Yeşil plastik kaplamalı beril kırmızıyken, yeşil zirkon sık sık pembe görünür. Bazı üçlü zümrüt taklitleri yeşil yapıştırıcıya sahiptir. Bu da onların Chelsea filtrede kırmızı görünmelerini sağlar. Fakat bunlar istisnadır. Sentetik mavi spineller Chelsea filteresi altında kırmızı görünür (Şekil 5).

ŞEKİL 5: Chelsea Filtresi

KAYNAK: Sisk, J., The Sisk Gemology Reference, 2016

Çapraz Filtreler; Kromca zengin süstaşları mavi ışıkta ışık yaymadıklarında kırmızı renk gösterirler. B.W. Anderson çapraz filtreler tekniğini süstaşlarını tanımlamak amacıyla kullanmıştır. Çapraz filtre ekipmanları; kuvvetli kaynağa sahip beyaz ışık, mavi ve kırmızı filtrelerden oluşur. Kırmızı filtrelerden bakıldığında model parlak kırmızı gösteriyorsa flüoresanstır. Kırmızı flüoresans minerallerin renginin demirden değil, kromdan meydana geldiğini gösterir. Yakut, kırmızı spinel, aleksandrit, zümrüt ve pembe topaz çapraz filtrelerde düzgün biçimde incelenebilir (Hatipoğlu 2015; Sisk 2016; Webster 1994).

2.2.1.7. Işık - Renk Etkileri - Optik Fenomenler

Işık değişik koşullarda ortaya çıkan bir dalga-tanecik ikilisi olarak nitelendirilebilir. Tek dalga boylu ışık, ‘tek renkli ışık’ (mono kromatik) diye adlandırılır. Çoğu süstaşları yönlenmiş ışık etkileri ya da renkleriyle bağdaşmayan renk etkileri gösterirler. Bu durum onların kimyasal bileşimleri ve safsızlıkları ile ilgili değildir. Bu etkiler, yansıma girişim ve kırılma sebebiyle olur (Hatipoğlu 2015; Sisk 2016). Optik

fenomen terimi, ışığın değerli taşlarla birlikte yapısal özellikler veya inklüzyonlarla etkileştiği çeşitli yolları tanımlamak için kullanılır (Sisk 2016). Diğer değerli taşlara nazaran az sayıda değerli taş çeşidi, görünür ışıkta özel optik etkiler gösterir. Bu özellikler, mevcut olduğunda, kilit noktada karakter belirleyici olabilmektedir. Bu etkilerin her biri ve bunların mekanizmaları aşağıdaki şekilde açıklanmaktadır (Hurlbut ve Kammerling 1991).

Şatoyansı (Kedigözü): Kesik bir kedigözünü andıran ışık ve renk oyunudur. En değerli kedigözü krizoberildir. Bu etki birçok süs taşında (kuvars, turmalin gibi) bulunur. Özellikle kuvars-kedigözü, kuvars-kaplan gözü ve kuvars-şahin gözüdür (Şekil 6).

ŞEKİL 6: Kedigözü Krizoberil

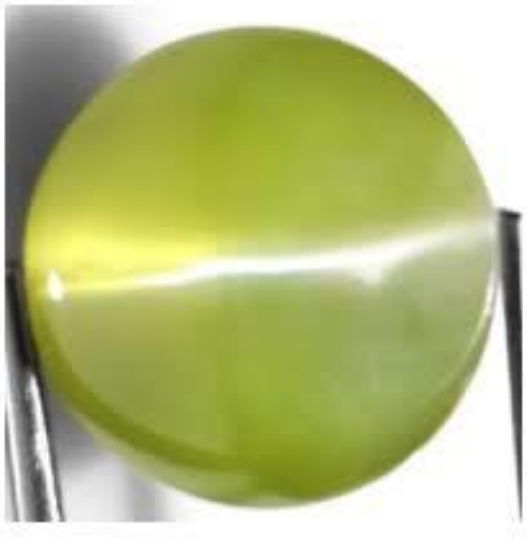

KAYNAK: https://www.starruby.in/store/info/chrysoberyl-cats-eye

Asterizm (Yıldız): Bu olay ışık ışınlarının yıldız oluşturmasıyla oluşur. Işınlar bir noktada buluşur ve birbirlerine eklenerek belli açılar yaparlar. Yakut, safir ve granat kabaşonları 6 ışınlı yıldız etkisi gösterir. Özellikle hekzagonal sistemde kristalleşen bazı minerallerde inklüzyonlar her üç kristalografik eksen boyunca 120° yapacak biçimde yerleşirler. Bu dizilime dik gelecek ışık altı yönde saçılarak bir yıldız oluşturur (Şekil 7).

ŞEKİL 7: Yıldız Yakut (Star Ruby) ve Yıldız Safir (Star Sapphire)

KAYNAK: http://canadastockjournal.blogspot.com/star-ruby-star-sapphire.html

Adularescence: Adularyanın bir türü olan ay taşıdır. Taş kabaşon kesildiğinde yüzey üzerinde kaymalar olan mavi-beyazımsı opelesans gösterir.

Avanturizm (Pul pul yansıma): Küçük yansıma benzeri pırıltılı yansımaların renkli oyunu bir opak zemin üzerindeki kapanımlardır. Bu kapanımlar, avantürün feldspatta, hematit ve granittir. Avantürün kuvarsda ise, fulsit ya da hematittir.

İridesans: Bazı süstaşları renk oyunu gökkuşağı renklerini sonuçlayan kırık ve çatlaklarda ışığın dağılması yüzündendir. Özellikle opal, aytaşı ve amolit (opalleşmiş fosil amonit istiriyesi) örneklerinde gözlenir.

Labradoresans: Özellikle labradorit ve spektrolit metalik renklerdeki oyunudur. Sık sık mavi yeşil etkiler bulunur ancak tayf en çok arzu edilenidir.

Opalesans: Sütlü mavi ya da incimsi adi opal görünüşü, esasen mavi olan kısa dalga ışığının yansıması yüzündendir. Bu olayın opalleşme ile açıklanması gerekir. Opalleşmenin anlamı, sık sık yanardönerlik anlamındadır. Gözlem açısıyla değişen opalin renk oyunudur.

Silk (İpek): Paralelsi kapanımları ya da kanalların yansıması bir ipek benzeri görünüşe sebep olur. Bu durum fasetlenmiş yakut ve safirlerde arzu edilmez. İçteki iğneler çok fazla olduğundan taş opak görünür. Buna göre kesildiği zaman bir kedigözü gösterebilir. Bazı mineraller yansıyan ışıkta ince ve uzun taneciklerin veya inklüzyonlarla

boşlukların yan yana paralel dizilmeleri sonucu ipek görünümü kazanırlar (Hatipoğlu 2015;(Hurlbut ve Kammerling 1991; Schumann 2007; Sisk 2016; Webster 1994).

2.2.1.8. Parlaklık (Luster):

Minerallerin kristal yüzleri, dilinim yüzeyleri ve düzgün kırılmış yüzeyler eğik gelen ışıkta özel bir parlaklık gösterirler. Bir mineralin parlaklığı üzerine düşen ışınları yansıtabilme özelliğine bağlıdır. Mineralin yüzeyinden yansıyan ışığın niteliği ve şiddetidir. Parlaklık renk ile karıştırılmamalıdır. İki önemli çeşidi bulunmaktadır.

1. Metalik (Madensi) parlaklık:

Metalik parlaklıkta olan mineraller genellikle saydam olmayıp, toz halinde renkleri siyah ve koyudur.

Örneğin: Pirit, Galen, Magnetit gibi.

2. Metalik olmayan parlaklık:

Metale benzer görünümde olmayan ve saydam ile yarısaydam olan minerallerin parlaklıkları ise, metalik olmayan parlaklıktadır. Bunlar toz halinde veya çok açık renklidirler. Kendi aralarında çeşitlere ayrılırlar (Hatipoğlu 2015; Uz 1994; Hurlbut ve Kammerling 1991; Webster 1994).

- Camsı Parlaklık (Glassy Luster): Kuvars, turmalin, zümrüt vs.
- İpek Parlaklığı (Silky Luster): Asbest, selenit
- Yağlı Parlaklık (Greasy Luster): Halid(NaCl) kırık yüzeyi, zirkon, nefelin.
- Reçine Parlaklığı (Resinous Luster): Kükürt, sfalerit, kehribar (amber) vs.
- Elmas Parlaklığı (Diamond Luster): Elmas, Rutil vs.
- İnci (Sedefsi) Parlaklığı (Pearly Luster): Genellikle sadece yarılma yüzeylerinde görülür.
- Mumsu Parlaklığı (Waxy Luster): Turkuaz.

Aşağıda bazı süstaşlarındaki parlaklık özellikleri Şekil 8, Şekil 9 ve Şekil 10 ‘da gösterilmiştir.

ŞEKİL 8: Kristal Kuvars Taşı Camsı Parlaklık

KAYNAK: http://www.trgemoloji.com/mineraller/kuvars-kristalleri/

ŞEKİL 9: Pirit Taşı Metalik Parlaklık

KAYNAK: https://www.kiymetlitaslar.com/pirit/

ŞEKİL 10: Peridot Taşı Yağlı Parlaklık

KAYNAK: https://dogaltas.web.tr/peridot-tasi/

2.2.2. Süstaşlarını İnceleme ve Ayırt Etmede Genel Fiziksel Özellikler

2.2.2.1 Özgül Ağırlık (Göreceli Yoğunluk)

Bir süs taşının aynı hacimdeki suyun ağırlığına oranıdır. Özgül ağırlığın saptanması bir süs taşının tanımlanmasında çok gerekli olabilmektedir. Minerallerin tayininde, özellikle süstaşlarında başka testler taşı bozabileceği için özgül ağırlık tayini çok kullanılmaktadır (Schumann 2007; Uz 1994).

Süstaşlarının özgül ağırlıkları 1 ile 8 arasında değişmektedir (Tablo 2).

TABLO 2: Bazı Süstaşlarının Özgül Ağırlık Değerleri

Süstaşı	Özgül Ağırlık Aralığı	Özgül Ağırlık	Değerlendirme
Amber (Kehribar)	2 nin altındaki değerler	1 , 1	Hafif
Kuvars	2 ile 4 arasındaki değerler	2 , 6	Normal
Kasiderit	4 ile 7 arasındaki değerler	7	Ağır

KAYNAK: Schumann, W., Gemstones of The World, 2007

Kirstalin bir maddenin özgül ağırlığı, oluştuğu atomların türüne ve atomların yapıdaki yerleşim biçimine bağlıdır (Hatipoğlu 2015; Hurlbut ve Kammerling 1991). Daha kıymetli süstaşları (elmas, yakut, safir) diğer taşların üzerinde özgül ağırlığa sahiptirler (Schumann 2007). Aynı kristal içyapısına sahip minerallerden 'atom ağırlıkları' daha yüksek olan atomlardan meydana gelenlerin özgül ağırlıkları daha büyük olmaktadır. Tablo 3'de görüldüğü üzere aynı kristal yapıya sahip olan rodokroits ve simitsonit taşları kimyasal bileşimlerinde farklı atom ağırlığına sahip katyon barındırmaları sebebi ile farklı özgül ağırlığına sahip olmakta ve bu farklılık mineral tayini yapılabilmesine olanak sağlamaktadır (Hurlbut ve Kammerling 1991).

TABLO 3: Kristalin Katyon Değişimine Bağlı Olarak Özgül Ağırlık Değişimi

SÜS TAŞI	KİMYASAL BİLEŞİMİ	KRİSTAL SİSTEM	KATYONUN ATOM AĞIRLIĞI	ÖZGÜL AĞIRLIK
Rodokrosit	MnCO3	Hegzagonal	55	3,5
Simitsonit	ZnCO3	Hegzagonal	65	4,4

KAYNAK: Hurlbut & Kammerling, Gemology, 1991

2.2.2.2. Kristalin Yapı (Kristal Sistemi, Kristalin Bağlar)

Kristal Sistemi; *Kristalin,* atomların düzenli iç yapıda çatıya sahip olduğu bir katı için kullanılırken *kristal,* düzlemsel yüzeylere (kristal yüzleri), keskin köşelere ve düz kenarlara sahip bir geometrik şekildir. Bu yüzden kristal, kristalin bir yapının dışa vurumudur (Hurlbut ve Kammerling 1991). Mineraller, kendini oluşturan atomlarının, halit mineralindeki gibi düzenli, üç boyutlu bir çatıda dizildiği kristalin katılardır (Hurlbut ve Sharp 1998). Boşluktaki gibi ideal koşullar altında mineral kristalleri gelişerek düzlemsel yüzeylere (kristal yüzleri), keskin köşelere ve düz kenarlara sahip mükemmel kristaller oluşturmaktadırlar (Hurlbut ve Sharp 1998; Hurlbut ve Kammerling 1991; Webster 1994) (Şekil 11).

ŞEKİL 11: Kristal Şekilleri

KAYNAK: http://www.maden.itu.edu.tr/muze/krsekli.htm

Bir başka deyişle düzgün geometrik şekilli iyi oluşmuş bir mineral kristali, düzenli bir iç atomik yapının dışa yansımasıdır. Kristalli yapılarda, atomlar veya moleküller

homojen bir şekilde dağılım göstermektedirler (Schumann 2007). Tüm katı maddeler, kristal yapılı değildir. Kristal olmayan yapılar şekilsiz' anlamına gelen amorf olarak adlandırılır. Örneğin, doğal ve yapay cam, düzenli atom diziliminden yoksundur ve amorf olarak adlandırılır (Webster 1994).

Kristaller oluşumu sırasında değişmez geometrik biçimlerde düzenlenmektedirler. Uzayda üç eksenli (x, y, z) bir koordinat sistemine göre dizilen kristal kafes noktaları, üç doğrultuda periyodik olarak sıralanmış çok sayıda birim hücreler meydana getirirler. Böyle bir birim hücrenin x, y, z doğrultularında, (a, b, c) gibi eksenleri ve bunlar arasında (α, β) açılarının değerine göre Şekil 12'de gösterildiği üzere 7 geometrik biçimde bulunurlar. Bunlar: kübik, tetragonal, hekzogonal, trigonal, ortorombik, monoklinik ve triklinik olarak adlandırılan kristal sistemlerini oluştururlar (Hatipoğlu 2015; Webster 1994). Bazı kaynaklarda 6 geometrik kristal sistemden bahsedilmektedir (Pearl 2016).

ŞEKİL 12: Kristal Sistemler

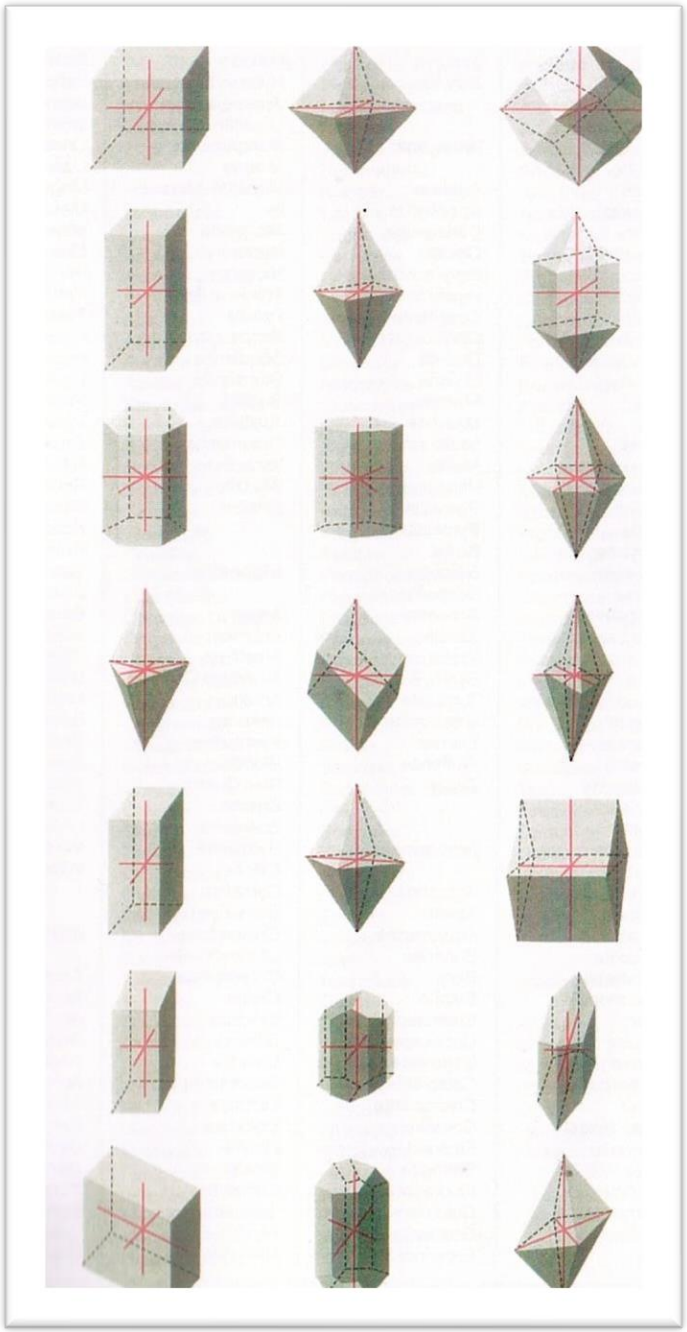

KAYNAK: Schumann, W., Gemstones of The World, 2007

Şekil 13‘de bazı minerallerin kristal şekilleri gösterilmiştir. Mineraller kristalleri çok çeşitli şekillerde gelişir. (a) Halit, galen ve pirit minerallerine özgü kübik kristaller. (b) Granat minerallerinde olduğu gibi dodekaedr kristallerin 12 kenarı vardır. (c) Elmas oktaedr ya da 8 kenarlı kristallere sahiptir. (d) Kuvarsın piramitle biten bir prizma şekilli kristali.

ŞEKİL 13: Bazı Minerallerin Kristal Şekilleri

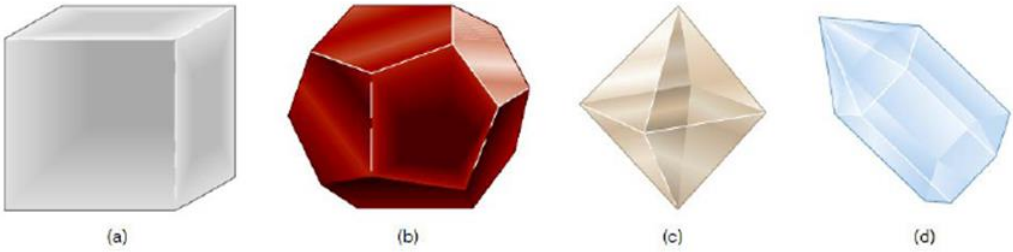

KAYNAK: Monroe & Wicander, 2005

Kristalin yapılı bir madde üzerinde x-ışınları gönderilir ve fotoğraf levhalarıyla sonuçlar kaydedilmektedir. Kırılma şekilleri levhalar üzerine yansır ve böylece kristal yapının çeşitli pozisyonları incelenebilmektedir (Hatipoğlu 2015; Hurlbut ve Kammerling 1991; Webster 1994)

Minerallerin Kimyasal Bileşimi ve Kristalin Bağlar

Kimyasal bir formülle gösterilen mineral bileşimi, minerali oluşturan farklı elementlerin atom sayılarını göstermenin pratik bir şeklidir. (Schumann,2007) Kuvars minerali her iki oksijen (O) atomuna karşılık bir silisyum (Si) atomu içerir ve bu yüzden SiO2 formüllüdür. Doğal elementler olarak bilinen birkaç mineral tek bir elementten oluşur. Grafit ile elmas karbon (C), gümüş (Ag), platin (Pt) ve altın (Au) ile temsil edilir. Birçok mineralin kimyasal bileşimi değişmez. Kuvars hep silisyum ve oksijenden (SiO2) oluşur, halit yalnızca sodyum ve klor içerir (NaCl).

Mineralleri oluşturan elementlerin yapı taşını oluşturan atomları bir arada tutan ya da bağlayan çeşitli kuvvetler vardır. Bunlar:

- İyonik Bağ
- Kovalent Bağ
- Metalik Bağ
- Van der Waals kuvvetleridir.

Kristallerin ısı iletkenliği, elektrik iletkenliği, kırma derecesi ve rengi gibi fiziksel özellikleri ile biçimini, büyük ölçüde bu bağlar belirlemektedir (Hatipoğlu, Süstaşları Minerolojisi 2015; Webster 1994; Uz 1994; Pearl 2016).

2.2.2.3. Ayrılma (Dilinim (Klivaj), Kırınım, Yarılım)

Bravis adlı araştırmacının ortaya koyduğu teoriye göre: kristallerde ağsal yoğunluğun kuvvetli olması, ağsal düzlemler arasındaki uzaklığın fazlalaşmasına sebep olduğundan, bu düzlemlerin levhalar halinde ayrılması; Dilinimi, Kırınımı ve Yarılımı sonuçlar. Minerallerin ve süstaşlarının ayrılması; dilinim, kırınım ve yarılım olmak üzere başlıca üç türlüdür.

Bazı kristaller bünyelerindeki atomların dizilişlerinin sonucu olarak, belli düzlemler boyunca ayrılabilme özelliğine sahiptir. Kristalli olan minerallerin bazıları bu özelliklerinden dolayı bazıları çakı veya tırnakla birçok paralel levhalara ayrılır. Bundan dolayı, kristallere uygulanacak darbe, basınç ve çekme kuvvetleri sonucu, kohezyon bozulur ve kristal parçalanır. Parçalanma bazen düzensiz örneğin midye kabuğunu andıran yüzeyler (kuvarstaki gibi), bazen de düzgün yüzeyler boyunca meydana gelir. Buna *dilinim (klivaj)* denir. Bu düzleme dilinim düzlemi denir. Şekil 14‘te gösterildiği üzere dilinim; tek, çift, üç, dört veya altı yönlü olabilir (Hatipoğlu 2015; Pearl 2016).

ŞEKİL 14: Dilinim Yönleri

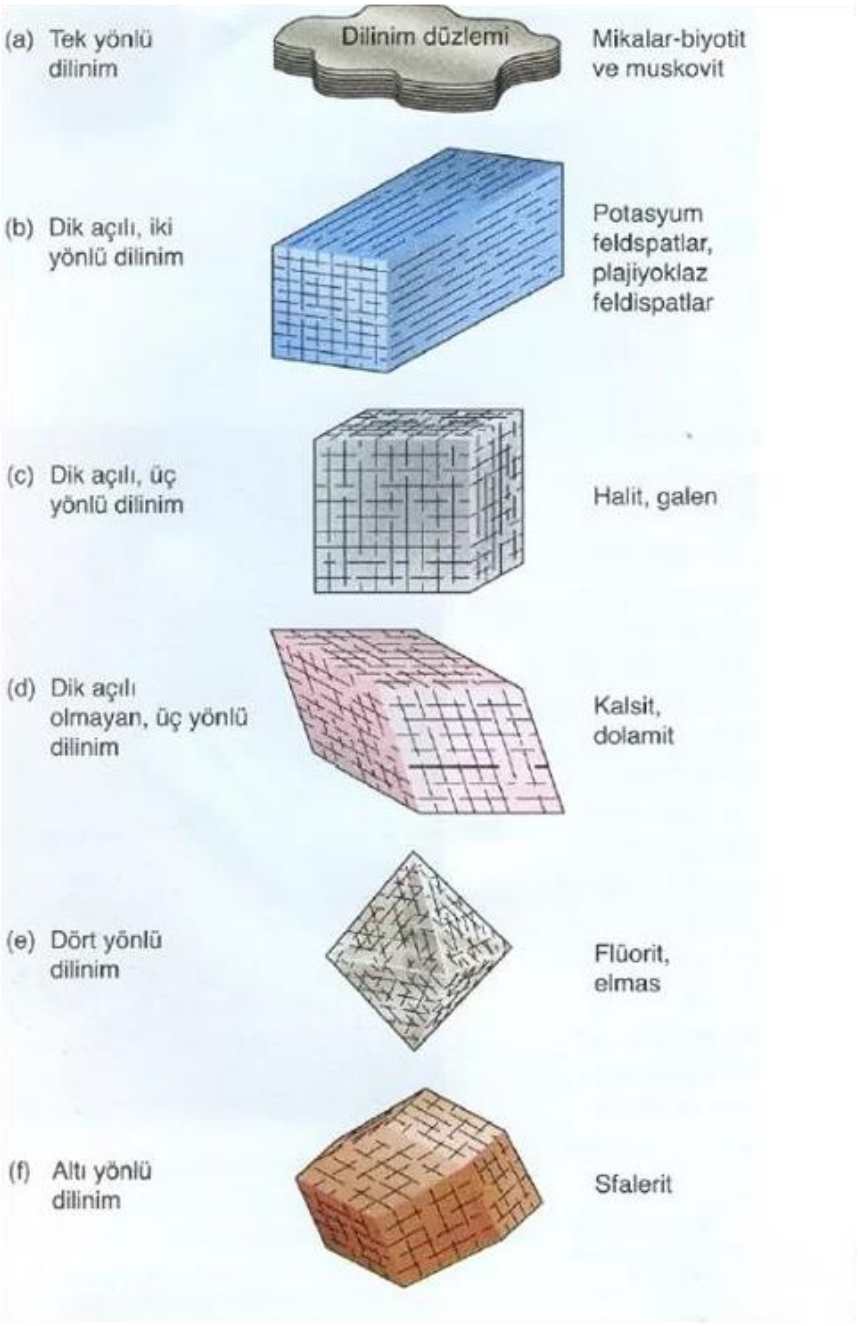

KAYNAK: https://sustaslari.tr.gg/Dilinim.htm

Çok iyi dilinimli minerallerin dilinim yüzeyleri sedef parıltılı, iyi dilinimli minerallerin cam parıltılı, dilinimi iyi gelişmemiş minerallerin kırık yüzeyleri ise girintili çıkıntılı olur. Bu özellik mikalarda çok iyi gelişmiştir. Fakat birçok mineralde belirgin değildir. Örneğin, Beril ve Apatit. Bazı minerallerde ise dilinim hiç görülmez. Örneğin;

Kuvars, Dolamit vb. Kuvars ve Kaya tuzu (halit) görünüş olarak birbirine benzese de kırılımları dolayısı ile birbirlerinden ayrılabilirler. Kuvars düzensiz kırılma yüzeyi verirken Şekil 15'de görüldüğü üzere kaya tuzu birbirine dik üç düzlemde kırılır ve küp formu verir.

ŞEKİL 15: Kaya Tuzu(Halit) 'nun Kırılımı

KAYNAK: http://content.lms.sabis.sakarya.edu.tr/Uploads/66492/41801/ders_2-a.pdf

Dilinimi olmayan minerallerin kırıldıkları zaman meydana getirdikleri yüzeye *kırıklık* denir. Bir mineralin çeşitli yönlerdeki kohezyon farkı çok az olursa yahut minerali parçalamak için en az kohezyon yönüne eğri olarak vurulursa mineral yassı ve düz yüzeyli dilinim yüzeyleri yerine düzgün olmayan yüzeylere ayrılır. Başlıca kırılma şekilleri

- Konkoidal: örğ: kuvars ve cam
- Düz kırılma: örğ: opal
- Çengelli kırılma: örğ: gümüş
- Toprağımsı: örğ: kaolen
- Işınsal: örğ: krizolit
- Keskin kenarlı: örğ: silisyum karbür

Yarılım, mineralin kristal yapısındaki zayıflık düzlemlerinden ayrılma özelliğidir. Dilinim gibi belli kristalografik yönlerde gelişir, fakat sadece basınç altında kalmış veya ikizlenmiş örneklerde görülmesi ile dilinimden ayrılır. Yarılma minerallerde ancak belirli yönlerde ve bazı numunelerde görülür. Örğ; magnetitin oktaeder, korundumun rombeedrik yarılımı iyi bilinir.

2.2.2.4. Kapanımlar (İnkluzyonlar)

Saydam (yarısaydam) süstaşları mikroskoplarda incelendiğinde, içlerinde eş zamanlı ya da sonradan yabancı oluşan birçok kapanımlar görülür. Bunlar:

- Gaz haldeki kapanımlar
- Sıvı haldeki kapanımlar
- Katı haldeki kapanımlar

olmak üzere üç çeşittir. Gaz halindeki inklüzyonlar başlıca azot ile eser halde oksijen ve karbonik asitten ibarettir. Sıvı haldeki inklüzyonlar, saf su ile sıvı halindeki karbonik asit veya tuzlu eriyiklerden oluşur. Sıvı haldeki inklüzyonlar, mineraller arasında en çok kuvarsta rastlanır. Katı haldeki inklüzyonlar başlıca mikroskobik kristallerle mikrolitlerden ibarettir. Bunlar mineraller içinde oldukça düzgün bir şekilde bulunurlar. Organik inklüzyonlar sadece amber içinde bulunur. Bitki ve böcek artıkları amber içinde sık sık korunmuş ve 50 milyon yıllık hayata tanıklık etmiştir. Kristal yapıdaki düzensizlikler, kristalleşme fazlarının izleri ve renk karmaşası inklüzyonlar olarak adlandırılır. Tümüyle boş oyuklar bilinmemektedir. Hava dolmuş kabarcıklar opsidyen, cam taklitler ve sentetik süstaşlarında olmalarına rağmen mineral süstaşlarında yoktur. Optiksel özelliklerle ilgili inklüzyonlar son yıllarda süstaşlarının tanımlanması için daha çok önem kazanmışlardır. Birçok inklüzyon testleri öyle karakteristiktirler ki bunların yardımıyla herhangi bir imitasyon ya da sentetik taş ile gerçek taş biribirinden ayrılabilir. Halen bunlar süs taşının çıkartıldığı yere bile işaret edebilmektedir (Webster 1994; Pearl 2016).

2.2.2.5. Sertlik

Sertlik, minerallerin aşınmaya ve çizilmeye karşı dayanıklı olmalarıdır. Avusturyalı bir jeolog olan Friedrich Mohs, 10 mineral için göreli bir sertlik ölçeği

geliştirdi. Pratik Minerolojide alışılagelmiş bir şekilde sertlik basit ve kolaylıkla tanımlanır, bir mineral diğeri tarafından çizdirilir. Diğer bir deyimle, minerallerin izafi sertlikleri denenir. Bunun için sertlik derecesi en basit olarak Tablo 4'te gösterildiği üzere *MOHS Sertlik Cetveli (Ölçeği)* kullanılarak belirlenir.

TABLO 4: Mohs Sertlik Cetveli

Talk	1	Tırnakla çizilir
Jips	2	Tırnakla çizilir
Kalsit	3	Çakıyla çizilir
Florit	4	Çakıyla çizilir
Apatit	5	Çakıyla çizilir
Feldispat	6	Çelikle çizilir – Camı çizer
Kuvars	7	Cam ve Çeliği çizer
Topaz	8	Cam ve Çeliği çizer
Korendon	9	Cam ve Çeliği çizer
Elmas	10	Her şeyi çizer

KAYNAK: Schumann W., Gemstones Of The World, 2007

Bununla birlikte sertlik, sağlamlık ile karıştırılmamalıdır. Bir mineralin, çekiç veya taş darbesine karşı gösterdiği direnç *sağlamlık* olarak tanımlanırken; çizilmeye karşı gösterdiği direnç *sertlik* olarak tanımlanmaktadır. Mineraller içinde elmas en sert olduğu halde ve her maddeyi çizdiği halde, sağlam değildir. Zira çekiç darbesiyle kolayca kırılabilir. Mineralin sertliklerinin daha kesin (hassas) tayini amacı için araştırmalarda 'Sklerometre' adı verilen elmas veya çelik nokta kullanılır. Optiksel inceleme metotlarının gelişmesinden önce sertlik, süstaşlarının ayırt edilmesinde büyük önem taşırdı. Süs taşını tahrip etme tehlikesi çok büyük olduğundan kıymetli taşlara nadiren uygulanmaktadır (Kurt ve Arık 2015; Pearl 2016; Uz 1994).

2.2.2.6. Magnetik Özellik

Minerallerin çok az bir grubu kuvvetli manyetik özellikler gösterirler. Mineraller, mıknatısla olan ilişkilerine göre başlıca üç grupta toplanırlar. *Paramanyetik* özellikteki mineraller, mıknatıs tarafından hafifçe çekilirler. İçlerinde demir bulunan bütün mineraller paramanyetiktirler, ancak içinde demir bulunmayan bazı mineraller de (beril gibi) paramanyetik olabilmektedir. *Ferromanyetik* özellikteki mineraller, çivi veya toplu iğneleri şiddetle çekerler. Bunlar; magnetit, pirotin ve hematitin bir polimorfu olan

maghemittir. *Diyamanyetik* özellikteki mineraller, bunlar mıknatıs tarafından itilen minerallerdir. Doğal Bizmut'ta olduğu gibi (Hatipoğlu 2015; Uz 1994).

2.2.2.7. Isı (Termal Kondüktivite) ve Elektrik İletkenliği

Minerallerin ısı iletkenliği cinslerine göre değişebilmektedir. Bu özellikleri ile bazı mineraller tayin edilebilir. Örneğin, mermerin ısı geçirme derecesi yüksek olduğundan elle dokunulduğunda soğuk hissi verir.

Minerallerin elektrik iletkenliği, bağ tipi ile yakından ilgilidir. Mineraller, elektrik özellikler yönünden iletken ve iletken olmayan diye ikiye ayrılmaktadır. Minerallerde saf metalik bağa sahip olanlar, iyi iletken olurken (örğ. metaller) kısmen metalik bağa sahip olanlar (örğ. sülfürler) yarı iletken özellikte olurlar. İyonik ve kovalent bağ türlerine sahip mineraller ise genellikle iletken olmazlar (Kurt ve Arık 2015).

2.2.2.8. Birleşme Kuvveti (Kohezyon)

Bir mineraldeki moleküllerin birbiri ile birleşme eğilimine denir. Mineralleri oluşturan atomsal yapıtaşları arasındaki çekim kuvvetinden kaynaklanan bir özelliktir. Camlarda ve sıvalarda kohezyon kuvveti her doğrultuda aynı olduğu halde kristallerde doğrultulara bağlıdır. Bir mineral çekiç ile vurulduğu zaman güçlükle kırılırsa 'dayanıklı', kolaylıkla kırılırsa 'gevrek', kalkozin ve altın gibi bıçakla kesilirse 'yumuşak' sıfatlarıyla ifade edilir. Mineraller birleşme kuvvetinden doğan birkaç özelliğe sahiptir. Bunlardan bazıları şu şekildedir: Yassılaşma, Telleşme, Elastikleşme, Bükülme (Kurt ve Arık 2015; Hatipoğlu 2015).

2.2.2.9. Çizgi İzi Rengi

Bir mineralin çizgi rengi, minerali tanımada kendi renginden daha çok bilgi verir. Çizgi rengi mineralin sırlanmamış porselen plakaya sürtülmesi ile tayin edilir. Bazen çizginin rengi mineralin görünür rengine uymayabilir. Porselenle, çizgi rengi genellikle sertliği 6'dan küçük olan ve camsı yapıda olmayan minerallerin tanınmasında kullanılır. Sertliği 6'dan büyük olan minerallerin çizgi rengi ise toz haline getirilerek tayin edilir. Örneğin her ikisi kübik kristal yapıya sahip ve siyah renkli olan manyetit (Fe_3O_4) ve

kromiti ($FeCr_2O_4$) ele aldığımızda, manyetitin çizgi renginin grimsi siyah kromitinkinin ise kahverengi olduğu görülür (Kurt ve Arık 2015; Webster 1994).

2.3. SÜSTAŞLARINA YAPILAN MÜDAHALELER

Süs taşları dört nedenden dolayı muameleye tabi tutulurlar. Bunlar;

Güzellik: Bir süs taşı üzerine uygulanan özel işlemlerle bir taşın görüntüsünde önemli değişiklikler ortaya çıkarabilir. Taş üstünde yapılan bu işlemler ile taş daha kaliteli ve belirgin renklere ulaşarak kaliteli bir görünüme sahip olur.

Fiyat: Tüm kalite özelliklerine sahip olan bir doğal taş oldukça pahalı olabilir. Ancak daha az kaliteli taşlar üzerinde görünümsel kalitesini arttıracak muameleler yapılırsa daha uygun fiyatlarla daha çok taş arz etmek mümkün olur.

Talep: Değerli taşlara olan talep sınırlı kaynakların çok üstündedir. Taşlar üzerinde yapılan muamele ile kalite düzeyi düşük taşlar da piyasada renk vb. kalite düzeyleri yükseltilerek talebi karşılayabilecek düzeye gelinebilir.

Moda: Tüketiciler sürekli olarak yeniyi talep etmektedirler. Günün modasına göre taşa muamele edilerek mevcut modaya ayak uydurulup talep karşılanabilmektedir (Hatipoğlu 2011).

Renk ve saflık kadrini arttırmak için süstaşlarına uygulanan muamelelerden başlıca yöntemler şu şekildedir:

2.3.1. Isıtma

Minerallerde ışık geçirgenliğinin derecesi kristal doğrultuları ve sıcaklık ile yakından ilgilidir. Birçok madde yüksek sıcaklıklarda ışığın büyük bir bölgesini absorbe edebilir. Buna karşılık aynı maddeler düşük sıcaklıklarda ışığı oldukça geçirirler. Isıl muamele, süs taşı içerisindeki kristal kapanımlarını da ergiterek ya da parlatarak değiştirebilir. Örneğin bu durum SiC'de çok belirgindir. Isıtma ile bazı mineraller renklerini değiştirir. Bu renk değiştirme daimî veya geçici, yüzeysel veya tümsel olabilir. Örneğin Dumanlı Kuvars ve ametist ısıtılınca sarıya dönebilir. Sarı topaz, pembe ya da renksiz olur. Açık kırmızı yakut, koyu kırmızı olur. Bu tür ısıtma, süstaşlarının içinde

çizikler ve ince çatlaklar meydana getirirse de yine de çok rağbet edilir. Bazı doğal taşların rengi uygun koşullar altında ısıtılarak tamamıyla değiştirilir.

Isıtma, kimi zaman sentetik üretimi kimi zaman ise tamamen birebir üretim için ama çoğunlukla doğal ışıma bozukluklarını düzeltmek ya da rengi kuvvetlendirmek için kullanılır. Isıl muamele süs taşı içerisindeki kristal kapanımlarını da ergiterek ya da parlatarak değiştirebilir. Isıl muamelelerde kullanılan sıcaklık değerleri malzemeye ve arzu edilen renge bağlı olarak değişir. Bazen bir alkol lambasından gelen çok düşük ısı bile kahverenkli topazı pembeye çevirir. 2050 °C gibi çok yüksek sıcaklıklar ise, örneğin titanyumca zengin sütlü safirleri maviye çevirmek için kullanılırlar.

Günümüzde akuvamarinin en çok tercih edilen berrak mavi rengi ile sarıdan yeşilimsiye dönük renkli berillerin hemen hemen hepsi ısı muamelelidir. Bu durum genellikle 400 °C ısıda gerçekleşir. Bazı doğal safir ve yakutların yıldızlanmaları ısı muamelesi ile daha belirgin hale getirilir. Bu işlem ancak bileşimde titanyum barındıran çeşitlerde mümkün olmaktadır. Bazen safir ve yakuttaki istenmeyen rutillenmeler de ısı muamelesi ile yok edilebilmektedir.

Isı muamelesi öncesi ve sonrası bazı değerli taşların görüntüleri: Korundumun ısıl muamelesi belkide süs taşı muameleleri içerisinde en çok ticari önemi olan ve en yaygın kullanılanıdır. Aşağıda ısıl muamele görmüş safir örnekleri Şekil 16 ve Şekil 17 ‘de gösterilmiştir.

ŞEKİL 16: Isı İle Muamele Edilmiş Safir Örneği

KAYNAK: www.thenaturalsapphirecompany.com

ŞEKİL 17: Isı İle Muamele Edilmiş Safir Örneği

KAYNAK: www.thenaturalsapphirecompany.com

2.3.2. Yayılma – Dağılma (Difüzyon)

Difüzyon muamelesi, taş yüzeyinin belirli kimyasallara ve ısıtmaya karşı maruz bırakılarak renginin bozuşmasına sebep olan bir işlemdir. Aslında sadece korundumlarda oda özellikle sadece mavi safirlerde başarılı olunan bir tekniktir. Bununla beraber bu muamele sonucu oluşan renk sadece yüzeye hapsedilir yani süs taşının içerisine nüfus etmez.

2.3.3. Boyama

Boyama binlerce yıldır yapıla gelen ve bir süs taşının gövde rengini değiştiren bir muameledir. Boyanın taş gövdesine nüfus edebilmesi için mutlaka çatlakların olması gerekir. Eğer süs taşı doğal olarak gözenekliliğe ya da çatlaklılığa sahip değilse boyanın taş içerisine girmesi için aşırı ısıtma-termal şok ve suyla ani soğutma ile taş içerisinde bir çatlak ağı oluşturulur. Başta kalsedon olmak üzere opal, turkuvaz gibi taşlar, çeşitli eriyiklerde normal veya yüksek sıcaklıklarda boyanır veya yapay olarak renklendirilir. Bazen de minerallerin üzerine ince emaye flüorit veya boyalar sürülerek renklendirilir. Tablo 5'te renklendirme yapılan bazı süstaşları verilmiştir.

TABLO 5: Renklendirme Yapılan Bazı Süstaşları

SÜSTAŞI	BOYAMA
Beril	Zümrüt veya renksiz beril yeşil yağ ya da boyayarak muamele edilen süs taşlarındandır.
Yeşim	Yeşim her renge boyanabilir ancak sıklıkla en tercih edilen renkleri olan yeşil ve lavantaya boyanarak muamelendirilmektedir.
Lapis Lazuli	Kimi uygulamalarda sadece beyazımsı kalsit alanlarına boyama yapılırken kimi uygulamalarda lapis rengini tamamen bu uygulamalara borçludur.
Havlit	Yaygınca siyah damarlar içeren havlit minerali, gerçekte beyaz renklidir. Yaygınca turkuvaz mineralini taklit etmek için mavi yada yeşilimsi - maviye boyanır.
Zümrüt ve Yakut	Zümrüt ve yakut çatlakları dolduran ve renk derinliğini arttıran renkli bir yağ kullanılarak boyanır

KAYNAK: HATİPOĞLU, M., Süstaşları Minerolojisi, 2015

2.3.4. Radyasyon Etkisiyle Renklenme

Birçok mineral yapay ışınlandırma ile (X-, alfa, beta, gama, nötron ışınları) renk kazanabilmektedir. Bu ışınlandırma doğal yataklarda zamanla meydana getirilebildiği gibi, laboratuvarlarda da deneysel yollarla gerçekleştirilebilir. Doğal radyasyonun etki etmesi milyonlarca yıl alabilirken, suni olarak gerçekleştirilen radyasyon işlemi ile süs taşının rengini değiştirmek sadece birkaç saat alır. Işınlama işleminin en sık kullanıldığı taş mavi topazdır. Renksiz ya da kahverengimsi topaz gamma radyasyon ışınlama işlemi ile koyu mavi hale dönüşebilir. Radyasyon ile renklenmeye en iyi diğer örnek elmasdır. Bir siklotronun hızlandırılmış elektronları ile (nötronlar ve parçacıkları) kısa ve fazla kuvvetli olmayan bir bombardıman altında hemen tüm elmaslara yeşil renk verilebilir. Ayrıca bir elektron bombardımanıyla elmaslara mavi renk vermek te mümkündür.

2.3.5. Yağlama

Bu yöntem taşın yüzeyinde oluşmuş görüntüyü bozabilecek çatlakları gizlemek amacı ile kullanılmaktadır. Üzerinde işlem yapılan süs taşı, renksiz ya da yüzeyi renklendirilmiş olabilir. Bu işlemin birincil amacı renk eklemek değil görünüş ve berraklığı geliştirmektir. Zümrüt gibi taşlarda rengin derinleştirilmesini sağlamak için kullanılmaktadır.

2.3.6. Çatlak Ve Boşluk Doldurma

Süs taşının kendisinde ya da kesim sırasında oluşan küçük çatlakların doldurulması işlemidir. Korundum mineralinde çatlak doldurma işlemi 1980'li yılların ortalarından beri yapılıyor olsa da son zamanlarda beril mineraline özellikle de zümrütlere, plastiğe yakın bir malzeme ile oyuk doldurma muamelesi uygulanmaktadır. Opal ve turmalin üzerinde de çatlak doldurma işlemi uygulanmaktadır.

2.3.7. Yüzey Kaplama

Birçok süs taşı kıymetlerinin arttırılması için yüzey kaplama muamelesine tabi tutulurlar. Zümrüt görünümü elde edebilmek için renksiz beril üzerinde yeşil bir cisimle kaplama işlemi yapılır. Yakut görünümü elde edebilmek için korundumun boşlukları kırmızı yüzey kaplamaları ile kaplanır. Kuvarsların yüzeyi üzerinde kaplama işlemi yapılarak birçok değerli taş taklidi de elde edilebilmektedir. Kaplama mavi safirler, aldatma yöntemlerinden birisidir. En son kaplama metodu ısı ve kimyasal işlemlerle mavi ya da başka bir rengin üzerine fırında pişirme ve hemen hemen renksiz bir safirin üzerinde kabuk meydana getirme şeklidir.

2.3.8. Ağartma

Ağartma, taşın rengini aydınlatma ya da açma için kullanılır. Bu işlemde, klorin bileşenlerinden ya da derişik hidrojen peroksitten (H_2O_2) yararlanılır. Bu cins muamele yaygınca inci türlerine, siyah mercana ve de kuvars ya da krizoberilin kedi gözü türlerine uygulanır.

2.3.9. Lazer Delimi

Lazer delimi, öncelikle elmaslardan koyu renkli kapanımları ortadan kaldırmak için kullanılmaktadır. Eğer ısıtma işlemi taştaki kapanımı buharlaştırmazsa, taştaki delik hidroflorik asit (HF) ile yıkanır. Boşluğu doldurmada yüksek kırılma indisli malzeme kullanılmışsa, bu delikler beyazımsı kanallar ya da ışık parıldamaları gibi görünürler.

2.3.10. Tütsüleme

Tütsüleme özellikle opallere uygulanan bir yöntemdir. Opal kahverengi bir kağıtla sarmalanır ve yakılarak kömür haline getirilir. Bu etki, kıymetli opalin ateş ya da renk oyununu arttırıcı ince koyu kahve bir tabakanın oluşumuna sebep olur (Hurlbut ve Kammerling 1991; Hatipoğlu, Süstaşları Minerolojisi 2015; Webster 1994; Pearl 2016; Liddicoat 1989).

Bazı süstaşlarına uygulanan muameleler Tablo 6'da verilmektedir.

TABLO 6: Süstaşlarına Uygulanan Muameleler

SÜS TAŞI	**UYGULANAN MUAMELE**
ZÜMRÜT	YAĞLAMA & BOYAMA
YAKUT	ISITMA
SAFİR	ISITMA - DAĞILMA(DİFÜZYON)
TANZANİT	ISITMA
AKUAMARİN	ISITMA
MAVİ TOPAZ	ISITMA
TURMALİN	IŞINLAMA & YOĞUNLAŞTIRMA
YEŞİM	RENKSİZ BALMUMU EMDİRME
LAPİS LAZULİ	RENKSİZ BALMUMU VE YAĞ EMDİRME
MERCAN	BEYAZLATMA
İNCİ	AĞARTMA
SİYAH ONİKS	BOYAMA
AMBER	ISITMA
KALSEDON(GRİ - BEYAZ - AÇIK MAVİ RENKLİ	METALİK TUZ EMDİRME

KAYNAK: HATİPOĞLU, M., Süstaşları Minerolojisi, 2015

2.4. DOĞAL SÜSTAŞLARININ ÇIKARILMASI

Elmas dışı renkli kıymetli taşların aranması ve çıkartılması ise genellikle küçük maden işletmecileri, taş meraklıları, koleksiyoncular, mineral kulüpleri gibi birkaç kişiden oluşan organizasyonlar tarafından gerçekleştirilir. Bu amatör üretim tarzında elle toplama, kazma ve kürekle çalışma esastır. Bunların çalışmaları sonucunda oldukça önemli birçok mineral oluşumu bulunmuştur. Ülkemizde toplama suretiyle ve çok az miktarlarda elde edilen süs taşları İstanbul, Ankara, İzmir, Antalya gibi büyük şehirlerde odaklanmış birkaç tane küçük çaplı atölyede kesilip parlatılmakta ve yüzük, küpe, kolye, bilezik, tespih yapımında kullanılmaktadır. Ancak bunların çok sınırlı bir satış hacmi ve tüketimi vardır. Buna karşılık kuyumcularda ve turistik yörelerdeki hediyelik eşya satan dükkânlarda pazarlanan malzemenin çoğu ithal sentetik ve imitasyon süs taşları kullanılarak yapılmaktadır (İTÜ Maden Fakültesi 2018; Schumann 2007).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜKETİCİNİN KORUNMASI

Tüketici kavramının ortaya çıkışı 19. Yüzyıl (yy.) civarına denk gelmektedir. Bu yüzyılda özellikle ABD ve Avrupa'da Sanayi Devriminden sonra seri üretimle birlikte üreticilerin güçlenmesi, korunma ihtiyacı olan alıcının çeşitli haklarla donatılarak tüketici olarak adlandırılmasına sebep olmuştur.

Tüketicilerin üretici ve satıcı karşısında eşitliğinin azaldığı düşünülerek korunması gündeme gelmiştir. Tüketicinin korunması öncelikle ekonomik koruma çerçevesinde gelişmiştir. Daha sonra tüketicilerin kaybettikleri bazı ekonomik hakların giderilmesi, zarara uğrayanların zararının giderilmesi şeklinde gelişmeler devam etmiştir. Bunun da gelişmesiyle önleyici koruma ortaya çıkmış ve böylece sadece ekonomik koruma ile yetinilmeyip tüketicilerin bilinçlendirilmesi, örgütlü tüketiciler ve tüketici kimliği gibi kavramları da oratya çıkmıştır. Bunun altındaki düşünce de tüketicilerin zarar görmeden önce korunmasını sağlamak olmuştur. Artık karşı konulamaz bir hal alan bu değişimlerle 1980'ler itibarıyla tüm dünya da tüketici hukuku kavramı oluşmaya başlamıştır. 1990'larda ABD ve Avrupa ülkelerinde tüketici hukuku alanında bir devrim tamamlanırken Türkiye'de bu alanın bağımsız bir branş olarak kabul edilmesi 2000'leri bulmuştur (Eroğlu 2017).

Türkiye'de Tüketici Hukukunun Gelişimi ise Osmanlı İmparatorluğu ile başlamıştır. Osmanlı döneminde tüketiciyi korumaya yönelik bir yasa yoktu. Günümüzün odalarına benzeyen ama çok daha etkili ve sıkı kurallara sahip ahi birlikleri vardı. Bu kurallardan en önemlisi tüketici memnuniyetinin sağlanmasıydı. 13. yy. dolaylarında ahilikler güçlü temeller üzerine oturmuş ve 16. yy.ye kadar sürdürülmüştür. 16. yy.de yerini loncalara bırakmış, lonca sistemi de 18. yy'nin sonlarına kadar devam ettirilmiştir. 1502 yılında çıkartılmış olan belediyecilik kanunu ile zabıta kavramı ile tanışan Osmanlı'da tüketicinin en iyi korunduğu yıllar olarak tarihe geçen bu dönemden sonra 1800'lü yıllara doğru ağır ağır bozulmalar başlamıştır. İmparatorluk düzeltmek için belli sınırlamalar koymaya başlamış olsa da 1865 yılından sonra loncalar kaldırılınca sistem yıkılmış ve 1923'e kadar tüketicilerin en korumasız olduğu dönem olarak tarihe geçmiştir (Gündüz, Kaya ve Aydemir 2013).

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra da 1930'lara kadar bu alanda bir gelişme olmamıştır. Bundan sonraki dönemde yavaş yavaş tüketiciyi dolaylı olarak koruyan kanunlar çıkarılmaya başlanmıştır. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, Belediyeler Kanunu vb. mevzuat çalışmalrı ile 1950'lere kadar bu dolaylı koruma sürmüştür. 1950-70 arasında ABD'de hız kazanan tüketici hareketinin etkileri ülkemizde de hissedilmeye başlamıştır. Özel kanun gereğinden bahsedilmiş, ama adım atılamamıştır. 1971'de ise ilk tüketiciyi koruma yasa tasarısı hazırlanmış. Ancak 1972'deki içişlerindeki karışıklık nedeniyle yasalaşmamış. Bu süre zarfındaki Anayasalarda da tüketiciye ilişkin bir hüküm yer almamıştır. 1982 Anayasasında ise m.172'de doğrudan tüketiciyi korumaya yönelik bir madde yer almıştır. Bu arada iki defa daha yasa hazırlanmış ama bunlar da kadük kalmıştır. Sonuçta 1995 yılına kadar hehangi bir gelişme sağlanamamıştır. Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunu bu yılda kabul edilip yürürlüğe girmiştir. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı bünyesinde kurulan Tüketicinin ve Rekabetin Korunması Genel Müdürlüğü tüketicin koruması bakımından en üst düzey devlet örgütü olmuştur. TKHK ile aynı gün kabul edilen Rekabetin Korunması Hakkında Kanun, Türkiye'de "rekabet ne kadar korunursa tüketici de o kadar korunur" anlayışının göstergesi olarak kabul edilmektedir (Özel, TUPADEM 2018).

3.1. TÜKETİCİ HAKKI VE HAKKIN KORUNMASI KAVRAMI

Bu kavram ilk kez ABD'de Başkan Kennedy tarafından kullanılmış ve dört temel tüketici hakkından bahsedilmiştir;

1. Tüketicinin bilgi edinmesi

2. Tüketicinin sesini duyurması

3. Tüketicinin tazmin edilmesi

4. Tüketicinin örgütlenmesi

Avrupa Topluluğunu (AT) kuran Roma Antlaşmasında tüketici kavramından hiç bahsedilmese de getirdiği hükümlerle tüketicinin korunmasının önünü açmıştır. Maastricht Antlaşmasında ise ilk defa açıkça tüketici kavramı düzenlenmiştir.

AT'de 1970'lere kadar tüketicinin korunması hiç gündeme gelmemiş. 1972'de yapılan Paris zirvesinde ilk defa ekonomik politikaların sosyal politikaları desteklemesi gerektiği, tüketicinin korunmasının da sosyal politikaların bir ayağı olduğu belirtilmiştir. Böylece 1975'te 1. Tüketici Programı ortaya çıkmıştır (Avrupa tüketici hakları beyannamesi niteliğinde bir belgedir). Burada ilk defa tüketicinin temel hakları sayılmış ve bu programda sayılan beş temel hak günümüzde hâlâ tüketici hareketlerinin temelini oluşturur;

1. Tüketicinin sağlığının ve güvenliğinin korunması hakkı; tüketicilerin piyasadaki mal ve hizmetler bakımından sağlık ve güvenliklerinin tehlikeye girmemesi, tehlikeli ürünler bakımından önceden uyarılmaları ve gerekli önlemlerin alınmasıyla tehlikenin asgari düzeye indirilmesi, kamu güvenliğinin sağlanması vb.

2. Tüketicinin ekonomik çıkarlarının korunması hakkı; bu kategori en geniş olandır, tüketicilerin ekonomik anlamda her türlü menfaati bu kategoriye girer.

3. Tüketicinin tazmin edilme hakkı; tüketicinin herhangi bir zarara uğraması durumunda bu zararın en çabuk, en ucuz ve en etkili usullerle giderilmesidir. Bunun sağlanması için özel mekanizmaların oluşturulması, özel mahkemeler kurulması vb.

4. Tüketicinin bilgilendirme ve eğitim hakkı; tüketicinin piyasada sunulan mal ve hizmetlerle ilgili bilgi sahibi yapılması, rekabet halindeki ürünleri karşılaştırabilmesi, tüketicilerin eğitimi için çeşitli programlar hazırlanması vb.

5. Tüketicinin temsil edilme hakkı; tüketicileri ilgilendiren konularda karar alınırken bu karar mekanizmalarında temsil edilmesi, özellikle tüketicinin bu hak kapsamında örgütlenmesi. (Özel 2007)

3.2. 6502 SAYILI TÜKETİCİNİN KORUNMASI HAKKINDA KANUNUN AMACI VE KAPSAMI

Kamu yararına uygun olarak tüketicinin sağlık ve güvenliği ile ekonomik çıkarlarını koruyucu, zararlarını tazmin edici, tüketiciyi aydınlatıcı ve bilinçlendirici önlemleri almak, çevresel tehlikelerden korunmasını sağlayıcı, tüketicilerin kendilerini

koruyucu girişimlerini özendirmek ve bu konulardaki politikaların oluşturulmasında gönüllü örgütlenmeleri teşvik etmeye ilişkin hususları düzenleyen kanundur.

6502 sayılı Kanun'un sonuna eklenen geçici 1. madde ile *"Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten önce açılmış olan davalar açıldıkları mahkemelerde görülmeye devam eder."* şeklinde düzenleme yapılmış ve geçici 1. maddenin devamında 4077 sayılı Kanun zamanında kurulan hukuki işlemlere hangi Kanunun uygulanması gerektiği konusunda düzenleme yapılmıştır.

3.3. 6502 SAYILI TÜKETİCİNİN KORUNMASI HAKKINDAKİ KANUN KAPSAMINDAKİ TANIMLAR

6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'da amaç 1 ila 3. maddelerinde düzenlenmiştir. Buna göre; Bu Kanunun amacı, kamu yararına uygun olarak tüketicinin sağlık ve güvenliği ile ekonomik çıkarlarını koruyucu, zararlarını tazmin edici, çevresel tehlikelerden korunmasını sağlayıcı, tüketiciyi aydınlatıcı ve bilinçlendirici önlemleri almak, tüketicilerin kendilerini koruyucu girişimlerini özendirmek ve bu konulardaki politikaların oluşturulmasında gönüllü örgütlenmeleri teşvik etmeye ilişkin hususları düzenlemektir. Bu kanun her türlü tüketici işlemi ile tüketiciye yönelik uygulamaları kapsamaktadır.

Kanunda bahsi geçen ve çalışmanın ileriki aşamalarında karşılaşacağımız bazı tanımlar kanun metnindeki şekliyle aşağıda verilmiştir.

"a) Bakan: Gümrük ve Ticaret Bakanını,

b) Bakanlık: Gümrük ve Ticaret Bakanlığını,

c) Genel Müdür: Tüketicinin Korunması ve Piyasa Gözetimi Genel Müdürünü,

ç) Genel Müdürlük: Tüketicinin Korunması ve Piyasa Gözetimi Genel Müdürlüğünü,

d) Hizmet: Bir ücret veya menfaat karşılığında yapılan ya da yapılması taahhüt edilen mal sağlama dışındaki her türlü tüketici işleminin konusunu,

e) İthalatçı: Kamu tüzel kişileri de dâhil olmak üzere mal veya hizmetleri ya da bu malların hammaddelerini yahut ara mallarını ticari veya mesleki amaçlarla ithal

ederek satım, kira, finansal kiralama veya benzeri bir yolla piyasaya süren gerçek veya tüzel kişiyi,

f) Mal: Alışverişe konu olan; taşınır eşya, konut veya tatil amaçlı taşınmaz mallar ile elektronik ortamda kullanılmak üzere hazırlanan yazılım, ses, görüntü ve benzeri her türlü gayri maddi malları,

g) Sağlayıcı: Kamu tüzel kişileri de dâhil olmak üzere ticari veya mesleki amaçlarla tüketiciye hizmet sunan ya da hizmet sunanın adına ya da hesabına hareket eden gerçek veya tüzel kişiyi,

ğ) Satıcı: Kamu tüzel kişileri de dâhil olmak üzere ticari veya mesleki amaçlarla tüketiciye mal sunan ya da mal sunanın adına ya da hesabına hareket eden gerçek veya tüzel kişiyi,

j) Teknik düzenleme:29/6/2001 tarihli ve 4703 sayılı Ürünlere İlişkin Teknik Mevzhatın Hazırlanması ve Uygulanmasına Dair Kanunda yer alan tanımı,

ı) Tüketici: Ticari veya mesleki olmayan amaçlarla hareket eden gerçek veya tüzel kişiyi,

i) Tüketici işlemi: Mal veya hizmet piyasalarında kamu tüzel kişileri de dâhil olmak üzere ticari veya mesleki amaçlarla hareket eden veya onun adına ya da hesabına hareket eden gerçek veya tüzel kişiler ile tüketiciler arasında kurulan, eser, taşıma, simsarlık, sigorta, vekâlet, bankacılık ve benzeri sözleşmeler de dâhil olmak üzere her türlü sözleşme ve hukuki işlemi,

j) Tüketici örgütleri: Tüketicinin korunması amacıyla kurulan dernek, vakıf veya bunların üst kuruluşlarını,

n) Üretici: Kamu tüzel kişileri de dâhil olmak üzere tüketiciye sunulmuş olan mal ya da bu malların hammaddelerini yahut ara mallarını üretenler ile mal üzerine markasını, unvanını veya herhangi bir ayırt edici işaretini koyarak kendisini üretici olarak gösteren gerçek veya tüzel kişiyi, ifade eder."

3.4. TÜKETİCİNİN KORUNMASI HAKKINDAKİ MÜLGA VE YENİ KANUNLARIN KARŞILAŞTIRILMASI

6502 sayılı Kanun' da en dikkat çekici esaslı yenilik ve değişiklik, tüketici işlemi kavramının kapsamının genişletilmesidir. Buna göre tüketici işlemi; eser, taşıma, simsarlık, sigorta, vekâlet, bankacılık ve benzeri sözleşmeler de dâhil olmak üzere kurulan her türlü sözleşme ve hukuki işlemi ifade eder şeklinde yeniden tanımlanmıştır (6502 say. K.m.3/l).

Bunun dışındaki yenilik ve değişiklikler aşağıdamaddeler halinde incelenmiştir;

1. Kanunun kapsamı tüketiciler lehine genişletilmiştir.

En temel tüketici işlemlerinden olan eser, taşıma, simsarlık, sigorta, vekâlet, bankacılık ve benzeri sözleşmeler, diğer Kanunlarda düzenlenen ve bir tarafını tüketicinin oluşturduğu sözleşmelerin yargı kararları ile 4077 sayılı Kanun kapsamı dışında değerlendirilmesi nedeniyle söz konusu sözleşmelerden kaynaklanan tüketici uyuşmazlıklarının etkin ve hızlı bir şekilde çözümü için oluşturulan Tüketici Sorunları Hakem Heyetleri ile Tüketici Mahkemeleri yerine genel mahkemelerde görülmesi durumu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle 6502 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesiyle eser, taşıma, simsarlık, sigorta, vekâlet, bankacılık ve benzeri sözleşmeler ile ilgili uyuşmazlıklarda da tüketici hakem heyetlerine başvurulabilinmektedir (6502 say. K.m.2, 3/l).

2. Bankacılık sözleşmelerinde tüketicilerden alınan kredi kartı üyelik ücreti, hesap işletim ücreti vb. ücretler disiplin altına alınmıştır.

Bankacılık sözleşmelerinde tüketiciden faiz dışında alınacak her türlü ücret, komisyon ve masraf türleri ile bunlara ilişkin usul ve esaslar Bakanlığın görüşü alınarak Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından belirlenmesi başlamıştır (6502 say. K.m.4/III).

3. Mevcut cayma hakkı süreleri genişletilmiş; taksitli satışlar, ön ödemeli konut satışları, finansal hizmetlere ilişkin mesafeli sözleşmeler ile uzun süreli tatil hizmeti sözleşmelerinde ve tüketici kredilerinde cayma hakkı getirilmiştir.

6502 sayılı Kanunda 4077 sayılı Kanun'a oranla cayma hakkının kapsamı oldukça genişletilmiştir. Buna göre taksitle satış sözleşmelerinde daha önceden var olmayan 7 günlük cayma hakkı tanınmakta (6502 say. K. m.18); tüketici kredisinde 14 günlük cayma hakkı tanınmakta (6502 say. Km.24); özellikle risk oranı yüksek olan ön ödemeli konut satışı sözleşmelerinde (6502 say.K.m.43), işyeri dışında yapılan sözleşmelerde (6502 say. K.m.47/V), mesafeli sözleşmelerde (6502 say.K.m.48/IV), finansal hizmetlere ilişkin mesafeli sözleşmelerde (6502 say.K.m.49/V), devre tatil ve uzun süreli tatil hizmeti sözleşmelerinde (6502 say.K.m.50/VI) 14 günlük cayma hakkı tanınmaktadır. Keza

abonelik sözleşmelerinde de (6502 say. K.m.52/IV) cayma hakkına benzer biçimde 14 günlük fesih hakkı tanınmıştır.

Görüldüğü gibi daha önceden var olmayan cayma hakkı bazı sözleşmelerde (taksitli satış, tüketici kredisi, ön ödemeli konut satışı, finansal hizmetlere ilişkin mesafeli sözleşmeler ile uzun süreli tatil hizmeti sözleşmelerinde) yeni olarak tanınmakta, bazılarında ise kısa olan süre uzatılmaktadır. Örneğin devre tatillerdeki 10 günlük cayma hakkı süresi 14 güne; kapıdan satışlar ve mesafeli satışlardaki 7 günlük cayma hakkı süreleri ise, 14 güne çıkarılarak tüketicilere daha ileri düzeyde koruma sağlanmıştır.

4. Tüketicinin taraf olduğu sözleşmelerde yer alan haksız şartlara ilişkin denetim yetkisi bakanlığa verilmiştir.

4077 sayılı Kanundaki mevcut düzenlemede, tüketicinin taraf olduğu sözleşmede yer alan haksız şartların hangi kurum tarafından tespit edileceği ve denetleneceğine ilişkin açık bir hüküm olmadığından bu alanda etkin bir denetim yapılamamış ve milyonlarca tüketici mağduriyet yaşamıştır (Babaoğlu 2007). Yeni düzenlemede ise haksız sözleşme şartlarının denetim yetkisi Gümrük ve Ticaret Bakanlığına verilmiştir. Verilen bu yetki ile özellikle bankacılık alanındaki sözleşmeler, abonelik sözleşmeleri vb. çok geniş kitleleri ilgilendiren sözleşmelerde tüketici aleyhine hükümler yer alması durumunda bu sözleşmeler Bakanlık tarafından denetlenecek ve tüketicinin mağdur olması engellenmiştir. (6502 say.K.m.5/VIII). Bunun dışında hâkim tarafından yapılan içerik denetimi aynen korunmuştur.

5. Tüketici sipariş vermediği bir ürünün kendisine gönderilmesi durumunda bundan sorumlu olmamaktadır.

Talep etmediği halde kendisine sunulan ürüne ilişkin bir yükümlülük altına sokulmak istenen tüketiciler koruma altına alınmaktadır. Ismarlanmamış olan bir ürünle ilgili olarak girişimci, tüketiciye karşı herhangi bir hak ileri süremeyecektir. Tüketicinin ısmarlamamış olduğu malı geri yollamak veya muhafaza etmek gibi bir yükümlülüğü de bulunmamaktadır (6502say. K. m.7). Benzer düzenleme 6098 sayılı Kanun'da da (TBK.m.7) yer almaktadır.

6. Ayıplı ürünlerin sebep olacağı zararlardan üretici veya ithalatçı da sorumlu tutulmuştur.

6502 sayılı Kanun'daki yeni düzenlemeye göre, ayıplı ürünlerin sebep olacağı zarar nedeniyle ücretsiz onarım veya malın ayıpsız misli ile değiştirilmesi hakları seçilecek olursa, satıcı yanında ürünün imalatçısı ve ithalatçısı da müteselsilen sorumlu olmuştur (6502 say.K.m.8-16, özellikle m.11/II). Şu hâlde yeni düzenlemeye göre ücretsiz değiştirme hakkına benzediği halde sözleşmeden dönme (bedel iadesi) veya bedelden indirim hakları için imalatçı ve/veya ithalatçıya başvurulamamaktadır. 4077 sayılı Kanun'da ise, sözleşmeden dönme veya bedel indirimi haklarından da bu kişiler sorumlu olmaktaydı. Ayrıca sözleşme tarafı olmasa bile satış zinciri içinde yer alan bayii, acente de sorumluydu.

7. Ayıplı mal ve ayıplı hizmette tüketiciye sağlanan haklar tüketici lehine genişletilmiştir.

a- 4077 sayılı Kanunda düzenlenmiş olan 30 gün içinde ayıbın girişimciye bildirilmesi yükümlülüğü kaldırılmıştır (6502 say.K.10 gerekçesi).

b- Malın teslimi ya da hizmetin ifa edilmesinden itibaren 6 ay içinde ortaya çıkan ayıpların teslim anında var olduğu karineten kabul edilmiştir (6502 say.K.12/I).

c- Bir ürünün ayıplı çıkması durumunda tüketicinin ücretsiz onarım veya malın ayıpsız misli ile değiştirilmesi haklarından birini seçmesi hâlinde, girişimci, tüketicinin seçmiş olduğu bu hakkı azami 30 işgünü (konut ve tatil amaçlı taşınmaz mallarda 60 işgünü) içinde yerine getirmekle yükümlüdür (6502 say.K.m.11/IV).

8. Bankacılık sözleşmelerinde tüketicileri koruyucu yeni düzenlemeler getirilmektedir

a- Kredi sözleşmesi imzalamadan makul bir süre önce, banka, sözleşme şartları hakkında tüketiciyi yazılı olarak bilgilendirmek zorundadır (6502 say.K.m.23).

b- Tüketici 14 gün içinde herhangi bir gerekçe göstermeksizin ve cezai şart ödemeksizin kredi sözleşmesinden cayma hakkına sahiptir (6502 say.K.m.24).

c- Tüm tüketici işlemlerinde olduğu gibi tüketici kredisi sözleşmelerindeki kefaletin Türk Borçlar Kanunu'nda belirtilen adi kefalet hükümlerine tabi olduğu düzenleme altına alınmıştır (6502 say.K.m.4/IV).

ç- Tüm tüketici işlemlerinde olduğu gibi Bankaların, tüketicinin ödemelerini sadece nama yazılı kıymetli evrak şeklinde ve ayrı ayrı düzenlemesi kabul edilmiştir (6502 say.K.m.4/V).

d- Kredi verilmesi sigorta yaptırılması şartına bağlanamayacaktır (6502 say.K.m.29).

e- Taslakta yer alan konut ve otomobil gibi tüketici kredileri için hesap açılması hâlinde bu hesaptan herhangi bir ücret ya da masraf talep edilemeyeceği Kanunda kabul görmemiştir. Bunun yerine faiz yanında alınacak ücret, komisyon vb. masrafların Bakanlık görüşü alınarak BDDK tarafından belirlenmesi kabul edilmiştir (6502 say.K.m.4/III).

9. Maket üzerinden satışı yapılan ve binlerce kişinin mağdur olmasına neden olan ön ödemeli konut kampanyalarına yönelik sıkı tedbirler getirilmektedir.

a- Ön ödemeli konut satışları daha sık denetlenmektedir.

b- Tüketicilere sözleşmenin kurulmasından en az bir gün önce, Bakanlıkça belirlenen hususları içeren ön bilgilendirme formu verilmesi zorunlu kılınmıştır (6502 say.K.m.40/II).

c- Ön ödemeli konut satışları resmi şekilde yapılmadıkça geçerli olmayacaktır. Sözleşme resmi şekilde yapılmadığı için geçersiz olsa bile satıcı, sözleşmenin geçersizliğini tüketicinin aleyhine olacak biçimde ileri süremeyecektir (6502 say.K.m.41/II).

ç- Ön ödemeli konut satışlarında 14 günlük sebepsiz cayma hakkı getirilmiştir (6502 say.K.m.43).

d- Konut veya tatil amaçlı taşınmazların tüketiciye teslim tarihine kadar tüketiciye sözleşmeden dönme hakkı getirilmiştir (6502 say.K.m.45).

e- Bakanlıkça belirlenen büyüklüğün üzerindeki projeler için satıcının ön ödemeli konut satışına başlamadan önce, kapsamı ve uygulama esasları Hazine müsteşarlığınca belirlenen bina tamamlama sigortası yaptırması veya Bakanlıkça belirlenen teminat veya şartları sağlaması zorunlu kılınmıştır (6502 say.K.m.42/I).

f- Kampanyalı Satış İzin Belgesi kaldırılmak suretiyle konut satışlarının devlet garantisinde olduğu yönündeki yanlış izlenimlerin önüne geçilmiştir.

10. Mağduriyetlerin en çok yaşandığı kapıdan satışlara yeni tedbirler alınmaktadır.

a- "Kapıdan satışlar" ismi "iş yeri dışında yapılan satışlar" şeklinde değiştirilerek kapıdan satışların kapsamı genişletilmiştir (6502 say.K. m.47).

b- İş yeri dışında yapılan satışlarda 7 günlük cayma hakkı süresi 14 güne çıkarılmıştır (6502 say.K.m.47/V).

c- İş yeri dışında yapılan satış sözleşmesinin tarihi tüketicinin kendi el yazısıyla attırılmaktadır ve sözleşmenin bir örneği tüketiciye verilmektedir (6502 say.K.m.47/IV).

11. Satış türleri arasındaki payını her geçen gün arttıran mesafeli sözleşmelerden ve finansal hizmetlerden kaynaklanan mağduriyetlerin önlenmesi için yeni önlemler alınmıştır.

a- Mesafeli sözleşmelerde mal ya da hizmetin teslimi 30 günü aşamamaktadır (6502 say.K.m.48/III).

b- Mesafeli satışlardaki 7 günlük cayma hakkı süresi 14 güne çıkarılmıştır (6502 say.K.m.48/IV).

c- Bankacılık, sigortacılık ve bireysel emeklilik gibi finansal hizmetlerin mesafeli satışına ilişkin yönerge ilk defa iç hukukumuza aktarılarak tüketicilerimize yeni haklar getirmiştir (6502 say.K.m.49).

12. Saldırgan bir satış türü olan devre tatil uygulamalarına yeni düzenlemeler getirilmiştir.

a- Bazı temel konular kanun maddesine eklenmiş ve yaptırımlar arttırılmıştır.

b- Devre tatil kavramının tanımı değiştirilerek devre mülk ve uzun süreli tatil ürünü gibi alternatif tatil üyelikleri de Kanun kapsamına girmiştir (6502 say.K.m.50/I).

c- Devre tatil ve uzun süreli tatillerde sözleşme kurulmadan önce ön bilgilendirme yükümlülüğü getirilmiştir (6502 say.K.m.50/III).

ç- Girişimci, tüketicinin, sözleşmeleri imzalamasını, sözleşme tarihini tüketicinin kendi el yazısıyla yazmasını sağlamak ve kurulan sözleşmelerin bir nüshasını tüketiciye vermekle yükümlü tutulmuştur (6502 say.K. m.50/V).

d- Devre tatillerde cayma hakkı süresi 10 günden 14 güne çıkarılmıştır (6502 say.K.m.50/VI).

13. Milyonlarca Yerli ve Yabancı Turisti İlgilendiren Paket Turlar Yeniden Düzenlenmiştir.

a- Bazı temel düzenlemeler paket tur maddesine eklenmek suretiyle yaptırımlar arttırılmıştır.

b- Ticari ve mesleki amaçla paket tura katılanlar da paket tur katılımcısı olarak değerlendirilmek suretiyle paket turun kapsamı genişletilmiştir (6502 say.K.m.51/IX).

c- Paket tur sözleşmesi kurulmadan önce ön bilgilendirme yükümlülüğü getirilmektedir (6502 say.K.m.51/X). d- Tüketicilere paket tur sözleşmeden dönme hakkı getirilmiştir (6502 say.K.m.51/VII).

ç- Paket tur düzenleyicisi, sözleşmenin hiç veya gereği gibi ifa edilmemesi nedeniyle tüketicinin uğradığı her türlü zarardan sorumludur (6502 say.K.m.51/VIII).

14. Elektrik, su, Doğalgaz, İnternet, Telefon vb. Tüm Aboneliklerde Tüketicileri Koruyucu Yeni Düzenlemeler Getirilmektedir

a- Abonelik sözleşmelerinin kapsamı genişletilerek her türlü abonelik kanun kapsamına dâhil edilmiştir (6502 say.K.m.52/I).

b- Tüketici, belirsiz süreli veya süresi bir yıldan uzun olan abonelik sözleşmesini cayma hakkına benzer biçimde gerekçe göstermeksizin ve cezai şart ödemeksizin istediği zaman feshetme hakkına sahip olmuştur (6502 say.K.m.52/IV).

c- Girişimci, tüketicinin aboneliğe son verme isteğini, yönetmelikte belirlenen süreler içinde yerine getirmek zorundadır aksi hâlde tüketici bundan sorumlu olmamaktadır (6502 say.K.m.52/V).

15. Gazete ve Dergi Gibi Süreli Yayın Kuruluşlarının Verdiği Promosyonlara Konu Ürün ve Hizmetlere Sınırlama Getirilmiştir.

Herhangi bir süreli yayınla ilişkilendirilerek, o süreli yayınla birlikte ikinci bir mal veya hizmetin verilmesinin taahhüt edildiği promosyon uygulamalarında; Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenecek süreli yayıncılık amaçlarına uygun kültürel mal veya hizmetler dışında başka bir mal veya hizmet promosyon olarak verilememektedir (6502 say.K.m.53).

16. Gerçeği Yansıtmayan İndirimli Satış Kampanyalarına Sınırlama Getirilmiştir.

İşyeri sahipleri düzensiz bir biçimde senenin 12 ayı indirimli satış kampanyalarına ilişkin reklam ve ilan yapabilmekte veya fiyat etiketleri üzerine önceden geçerli olmayan yüksek fiyatlar yazarak, sonrasında bu fiyatların üzerini çizmek ve aslında mevcut olan eski fiyatları tekrar yazmak suretiyle tüketicilerde indirim yapılmış izlenimi uyandırabilmektedirler. Bu gerçek dışı kampanyalar, tüketiciler nezdinde yanlış izlenimler uyandırmak suretiyle tüketicileri yanıltmaktadır. Yeni düzenlemeye göre; indirimli satışa konu edilen mal veya hizmetlerin indirimli satış fiyatı, indirimden önceki fiyatı ve indirim oranı, tarife ve fiyat listeleri ile etiketlerinde gösterilmesi zorunluluğu

getirilmiştir. İndirimden önceki fiyatın geçerliliğinin ispatı girişimciye aittir (6502 say.K.54).

17. Ürün Üzerinde Yer Alan, Kullanıma İlişkin Bilgilerin Türkçe Olması Zorunluluğu Getirilmiştir.

Örneğin "emniyet kemerinizi takınız" gibi güvenlikle ilgili bilgilendirmenin yabancı dilde yapılması tüketicilerin can ve mal güvenliğini tehdit etmektedir. Bu sakıncaların giderilmesi bakımından tanıtım ve kullanıma ilişkin hususların, malın üzerinde de yer alması hâlinde, yazılı ve sesli ifadelerin Türkçe olması zorunluluğu getirilmiştir (6502 say.K.m.55).

18. Garanti Belgesi Uygulaması Değiştirilmiştir.

a- Taslakta "Garanti belgesi" isminin "Tüketici Hakları Belgesi" şeklinde değiştirilmesi öngörülmekteydi. Ancak bu husus Kanunda kabul görmedi "garanti belgesi" ifadesi yerinde kalmıştır (6502 say.K.m.56).

b- Garanti uygulaması değiştirilerek tüketicilerin seçimlik haklarının önündeki engeller kaldırılmaktadır. Bilindiği üzere satın alınan bir malda ayıp çıkması durumunda tüketicinin dört seçimlik hakkı bulunmaktadır. Ancak garanti belgesi uygulaması ülkemizde yanlış algılanmış ve tüketicinin bu dört seçimlik hakkı firmalar tarafından gözardı edilerek ürünün iki yıl garantisi var ifadesinden yola çıkarak sanki sadece onarım hakkı varmış gibi tüketiciler her zaman servislere yönlendirilmiştir.

c- Garanti belgelerinden Bakanlık onayının kaldırılması ile gereksiz bürokrasi azaltılmıştır. Tüketicinin Korunması ve Piyasa Gözetimi Genel Müdürlüğü yılda yaklaşık olarak 20.000 adet garanti belgesi onaylamak suretiyle Avrupa'nın hiçbir ülkesinde olmayan bir uygulamayı sürdürmekte ve bu belgelerin onaylanmasında yaklaşık 15 adet nitelikli personel çalışmaktaydı.

AB tarafından da teknik engel olarak görülen bu uygulamanın kaldırılması ile hiçbir amaca hizmet etmeyen bu gereksiz bürokrasi ortadan kalkmıştır (Aydoğdu 2014).

ç- 2009 tarihli Taslakta yer alan tamir edilemeyen ürüne rayiç bedelden ödeme getirilmesi hususu Kanunda kabul görmemiştir.

19. Radyo ve Televizyonlara Ayda 10 Dakikadan Az Olmamak Üzere Tüketiciyi Bilinçlendirici Program Yayınlama Zorunluluğu Getirilmiştir.

Tüketicinin eğitilmesi maddesi hâlihazırda da var olmakla birlikte burada getirilen en önemli düzenleme, radyo ve televizyonlarda yapılan eğitimlerin çoğunluğun izleyebileceği 7-23 saatleri arasında yayınlanması ve bu programların süresinin aylık en az 10 dakika olması zorunluluğunun getirilmesidir (6502 say.K.m.59/II).

20. Özel Kuruluşlarca Verilen ve Objektif Kriterlere Dayanmayan Tüketici Ödüllerinin Reklamlarda Kullanılması Yasaklanmıştır.

2009 Taslağında yer alan Bakanlığın izni dışında tüketici ödüllerinin verilemeyeceği yolundaki düzenleme Kanuna alınmamıştır. Bunun dışında ödüllerin herhangi bir menfaat temin etmeksizin verilmesi ile bu ödüllerin önceden ilân edilen objektif kriterlere dayanması esası getirilmiş, aksi davranışların idari para cezası ile cezalandırılması öngörülmüş, tüketici ödülü verilmesine ilişkin usul ve esasların yönetmelikle belirleneceği hususu düzenlenmiştir (6502 say.K.m.60).

21. Tüketicilere Yönelik Haksız Ticari Uygulamalar Yasaklanmıştır.

Özellikle aldatıcı veya saldırgan nitelikte olan uygulamalar haksız ticari uygulama olarak kabul edilmekte ve işletmeden tüketiciye olan her türlü haksız ticari uygulama yasaklanmaktadır. Örneğin, televizyonlarda çok kısıtlı süreler dâhilinde tüketicilerin sipariş vermesi hâlinde uygun fiyatlarla ürünleri temin edebileceğine ilişkin tanıtımlar haksız ticari uygulama olarak kabul edilecek ve gerekli yaptırımlar uygulanacaktır (6502 say.K.m.62).

22. Reklam Kurulu Yeniden Yapılandırılmış ve Kurulun Denetim Etkinliği Arttırılmıştır.

a- Kurul hem ticari reklamları hem de haksız ticari uygulamaları denetleyecektir. 2009 Taslağında yer alan Haksız Ticari Uygulama Kurulu şeklinde ayrı bir Kuruma yer verilmemiştir.

b- Reklam Kurulunun üye sayısı 29'dan 11'e düşürülmektedir.

c- Kurul, tedbiren durdurma kararı verme yetkisini Başkana devredebilecektir (6502 say.K.m.63/I).

23. Tüketici Sorunları Hakem Heyetleri Yeniden Yapılandırılarak Tüketicilerin Haklarını Aramaları Kolaylaştırmıştır.

a- Tüketici sorunları hakem heyetlerine genelde tüketiciler başvurmaktadır.

b- Hakem heyetlerinin bağlayıcı karar alma sınırı 2014 yılı için büyükşehir dışında 2.000 TL'ye çıkarılmış, büyükşehirlerde 3.000 TL'ye çıkarılmış, bu miktarların üstündeki uyuşmazlıklar için artık hakem heyetlerine gidilemeyecek, tüketici mahkemesine başvurulacaktır (6502 say.K.m.68/I). Bu rakamlar her sene yeniden değerleme oranında arttırılmaktadır.

c- Hakem heyetleri kararları tarafları bağlayacak, kararlar ilamlı icradaki usule göre infaz edilecektir. Bu kararlara karşı 15 gün içinde tüketici mahkemesine itiraz edilebilecektir (6502 say.K.m.70/I-III). İtiraz üzerine verilen kararlar kesindir (6502 say.K.m.70/V).

d- Hakem heyetlerinde istihdam edilmek üzere raportör kadrosu ihdas edilmiştir (6502 say.K.m.67).

e- Hakem heyetleri tarafları sulhe teşvik edebilmektedir (6502 say.K. m.68/V).

f- Hakem heyeti kararlarına karşı mahkemeye itiraz edilmesi durumunda tüketicinin vekâlet ücreti ödemeyeceğine ilişkin Taslakta yer alan düzenleme maalesef Kanuna alınmamış, hatta Kanuna alınan hâliyle oldukça tüketici aleyhine düzenleme getirilmiştir. Yeni düzenlemeye göre, tüketici hakem heyetlerinin tüketici lehine verdiği kararlara karşı açılan itiraz davalarında, kararın iptali durumunda tüketici aleyhine, avukatlık asgari ücret tarifesine göre nisbi tarife üzerinden vekâlet ücretine hükmedilecektir (6502 say.K.m.70/VI). Tüketiciler bakımından hak arama özgürlüğüne aykırı olan bu düzenlemenin değiştirilmesi ve maktu vekâlet ücretine dönülmesi yararlı olacaktır (Aydoğdu 2014).

24. Piramit Satış Sistemleri Nihayet Açıkça Yasaklanmıştır

"Titan saadet zinciri" ile başlayan bu tür satış sistemleri aslında mevcut düzen bakımından da hukuka aykırılık (dolandırıcılık) niteliğindedir; ancak oldukça sistemli ve yasal şirketler aracılığı ile yürütülen bu sisteme yasaklama getirmek de pek kolay olmamaktaydı. Bu anlamda yasal tanımlama ve açık yasak getirilmesi olumlu olmuştur. Gerçekten de 6502 sayılı Kanun'un 80. maddesine göre:

"(1) Piramit satış; katılımcılarına bir miktar para veya malvarlığı ortaya koymak karşılığında, sisteme aynı şartlar altında başka katılımcılar bulma koşuluyla bir para veya malvarlığı kazancı olanağı ümidi veren ve malvarlığı kazancının elde edilmesini tamamen veya kısmen diğer katılımcıların da koşullara uygun davranmasına bağlı kılan, gerçekçi olmayan veya gerçekleşmesi çok güç olan kazanç beklentisi sistemidir.

(2) Piramit satış sisteminin kurulması, yayılması veya tavsiye edilmesi yasaktır.

(3) Bakanlık, piramit satış sistemleri ile ilgili gerekli incelemeleri yapmaya ve varsa elektronik sistemin ülkemizde durdurulması dâhil ilgili kamu kurum veya kuruluşlarıyla iş birliği içinde gerekli önlemleri almaya yetkilidir".

25. Tüketici Mahkemelerinde Tüketicilerin Dava Açmalarının Önündeki Engeller Kaldırılmıştır.

Tüketici mahkemeleri nezdinde tüketiciler, Bakanlık ve tüketici örgütleri tarafından açılan davalar harçtan muaf kılınmıştır. Tüketici örgütlerinin açtıkları davalarda bilirkişi ücreti ve vekâlet ücretinin Bakanlıkça karşılanması kabul edilmiştir (6502 say.K.m.73/II-III).

3.5. AYIPLI MAL KAVRAMI

Ayıp kavramı ile sözleşme konusu mal veya hizmette olması gereken bir veya daha çok vasfın yokluğu kast edilmektedir. Tüketiciyi iyi bir şekilde koruyabilmek ve uygulamadaki karışıklıkları ortadan kaldırmak için ayıplı mala ilişkin hükümler 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunun 8 ila 16 ıncı maddeleri arasında düzenlenmiştir. Yapılan değişikliklerle 6098 sayılı Borçlar Kanunu'na ve Tüketici

Malları Satım Sözleşmeleri ve İlgili Garantilerin Bazı Yönleri Hakkında 1999/ 44/ EC sayılı AB Yönergesine tam uyuma yönelik düzenlemeler yapılmıştır.

3.6. 6502 SAYILI KANUNDA AYIPLI MALA İLİŞKİN YER ALAN DÜZENLEMELER

6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'da ayıplı mala ilişkin hükümler 8 ila 12. maddede düzenlenmiştir. Ayıplı mal tanımı 6502 sayılı kanunun 8.maddesinde yer almaktadır.

3.6.1. Ayıplı Malın Tanımı

Ayıplı mal, tüketiciye teslimi anında, taraflarca kararlaştırılmış olan örnek ya da modele uygun olmaması ya da objektif olarak sahip olması gereken özellikleri taşımaması nedeniyle sözleşmeye aykırı olan maldır.

Ambalajında, etiketinde, tanıtma ve kullanma kılavuzunda, internet portalında ya da reklam ve ilanlarında yer alan özelliklerinden bir veya birden fazlasını taşımayan; satıcı tarafından bildirilen veya teknik düzenlemesinde tespit edilen niteliğe aykırı olan; muadili olan malların kullanım amacını karşılamayan, tüketicinin makul olarak beklediği faydaları azaltan veya ortadan kaldıran maddi, hukuki veya ekonomik eksiklikler içeren mallar da ayıplı olarak kabul edilir (Zevkliler ve Gökyayla 2013).

Üreticiden, satıcıdan ya da sağlayıcıdan, her kimden satın alınmış olursa olsun bir mal bir ihtiyaç sonucunda ulaşılmış ve isteğe bağlı olarak satın alınmış olabilmektedir. Bu noktada ihtiyaç duyulması hususuna eğilmek gerekmektedir. Zira ihtiyacı karşılayacağına ilişkin özelliklerinde bir sorun olan mal, beklentiye cevap veremeyecek ve bu tüketim havada kalacaktır.

Bunun yanı sıra maldaki sorun sebebi ile mağdur olan tüketicinin de bu konuda atacağı adımlar olmalı ki, ekonomik hayatta bir barış ve düzen oluşturabilsin. İşte tam bu nokta da ayıplı mal müessesesi getirilerek eli zayıf olan tüketiciye birtakım haklar verilmektedir (Kaya 2015).

Borçlar Kanunu'nda yapılan tasnife göre ise sadece iki çeşit ayıp bulunmaktadır.

1. Satıcı tarafından vaat edilen niteliklerde ayıp,

2. Lüzumlu vasıflarda ayıp (satıcı tarafından vaat edilmemiş olsa bile niteliği gereği malda bulunması gereken özellik ve vasıflar)

Ambalaj, etiket, tanıtma ve kullanma kılavuzunda belirtilen niteliklerin bulunmaması tüketicinin bir malı satın alırken veya bir hizmet sözleşmesini kurarken sağlıklı tercihler yapabilmesi ve tükettiği ürünün özelliklerini bilmesi son derece önemli bir konudur. Tüketicinin korunması açısından tüketici hem istediği özelliklere sahip hem bütçesine uygun malı özgürce seçebilmeli ve kalitesinde olduğu gibi fiyatları konusunda da yanıltılmadan karar verebilmelidir. Bu durum da malın ya da hizmetin niteliği ve İlgili hükümler TKHK ve fiyatı konusunda tam bilgi sahibi olmasıyla gerçekleşir. Özellikle günlük hayattaki satış işlemlerinde tüketicinin malın kalitesine ve fiyatına ilişkin bilgileri öğrenebilmesi malın üzerindeki etiketin varlığına bağlıdır (Yavuz 2000).

6502 sayılı TKHK. "Tüketicinin Bilgilendirilmesi ve Menfaatlerinin Korunması" başlıklı 54. maddesinde fiyat etiketi, tanıtma ve kullanma kılavuzu ve garanti belgesinin taşıması gereken özellikler belirtilmiş olup tüketicinin bilinçlendirilmesi için yapılması gerekenler sıralanmıştır. TKHK. m. 54/1'de; "*Perakende satışa arz edilen malların veya ambalajlarının yahut kaplarının üzerine kolaylıkla görülebilir ve okunabilir şekilde tüketicinin ödeyeceği tüm vergiler dahil satış fiyatı ve birim fiyatını gösteren, üretim yeri ve ayırıcı özelliklerini içeren etiket konulması; etiket konulması mümkün olmayan hallerde aynı bilgileri kapsayan listelerin görülebilecek şekilde uygun yerlere asılması zorunludur. Hizmetlerin tarife ve fiyatlarını gösteren listeler de bu madde hükmüne göre düzenlenerek asılır.*" hükmü düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye paralel olarak 29044 sayılı Fiyat Etiketi Yönetmeliği'nin 9. maddesinde; "*Etiketlerin üzerindeki rakam ve harflerin; okunabilir, düzgün, eksiksiz, gerçeğe uygun, yeterli büyüklükte ve başka rakam, kelime ve işaretlerle karışıklığa sebebiyet vermeyecek şekilde olması, yanıltıcı ve aldatıcı bilgiler içermemesi zorunludur. Etiketlerin tüketiciler tarafından kolaylıkla görülebilecek, okunabilecek ve hangi mala ait olduğu açıkça belli olacak şekilde konulması gerekir.*" düzenlemesi yapılmıştır.

6502 sayılı TKHK. m. 54/2'ye göre etiket, tarife ve fiyat listelerinde belirtilen fiyat ile kasa fiyatı arasında fark olması halinde tüketici lehine olan fiyat uygulanacaktır.

Böylece tüketicilerin TKHK.'un ruhuna paralel olarak menfaatinin korunması sağlanmıştır.

Etiket, tarife, fiyat listeleri, indirimli satışlarla ilgili süreler ile diğer uygulama usul ve esasları 6502 sayılı TKHK.'un 54. maddesi uyarınca yönetmelikle belirlenir. 29044 sayılı Fiyat Etiketi Yönetmeliği'nin (FEY) 4. maddesinde etiketin tanımı yapılmıştır. Buna göre etiket; "Bir *malın tüm vergiler dahil satış fiyatı, üretim yeri ile ayırıcı özellikleri hakkında tüketicileri bilgilendirmek üzere kullanılan çeşitli boyut ve şekillerdeki fiyat etiketini"* belirtmektedir. FEY.'nin 5. maddesinde etiketlerde ve listelerde bulunması zorunlu olan unsurlar tek tek belirtilmiştir. Yönetmeliğe göre malın üretim yeri, cinsi, ayırıcı özellikleri, tüm vergiler dahil olmak üzere satış fiyatı, ithal edilen mallarla ilgili malın ithal edildiği ve üretildiği ülke ismi, ,ithal edilen ülke isminin Türkçe yazılması; cam, naylon, karton, kağıt ve bunlara benzer maddelerden oluşan kutu, kova, şişe, poşet, kavanoz ve benzeri ambalajlar içinde tüketiciye sunulan malların etiketlerinde; satış fiyatları ile birim fiyatlarının aynı boyut ve renkte kolaylıkla görülebilir ve okunabilir şekilde yazılması, açık halde satılan mallara ilişkin etiketlerde satış fiyatı yerine sadece birim fiyatının yer alması gibi hususlara dikkat edilmelidir. Malın etiketinin Yönetmelikte belirlenen özellikleri taşımaması veya tüketicileri yanlış bilgilendirmesi durumlarında da satılan mal ayıplı sayılacaktır. 29029 sayılı Tanıtma ve Kullanma Kılavuzu Yönetmeliği'nin 5. Maddesinde göre tüketicinin kullanımına sunulan malların tanıtma ve kullanma kılavuzu ile satılması zorunludur. Tanıtma ve kullanma kılavuzu, açık, sade, anlaşılabilir bir dilde ve okunabilir olmalıdır. Bu kılavuz kâğıt üzerinde yazılı olarak veya kalıcı veri saklayıcısı ile tüketiciye verilmelidir. Yine malın arayüzünde yer alan yazılı, sesli ve görüntülü ifadelerin Türkçe olması zorunludur. Tanıtma ve kullanma kılavuzunda ayrıca malın özelliklerine ve tüketiciye sunuluş biçimine göre üretici veya ithalatçı firmanın adres bilgileri, kullanım, kurulum, basit onarım talimatları, bağlantı ve montajın kim tarafından nasıl yapılacağına dair bilgiler, yetkili servis istasyonları ile ilgili bilgiler ile tüketicinin sahip olduğu seçimlik haklara ilişkin bilgiler bulunmalıdır. Yönetmelik m. 18'e göre Türkçe tanıtma ve kullanma kılavuzlarının hazırlanmasında sorumluluk üretici ve ithalatçıya aittir (İnal 2014).

Hangi malların etiket ve tanıtma kullanma kılavuzu ile satılması gerektiği ve bunlarda bulunması gereken unsurlar 6502 sayılı TKHK.' un 55. maddesinde, Tanıtma

ve Kullanma Kılavuzu Yönetmeliği'nin 5. ve 7. maddelerinde ve FEY.'nin 5. maddesinde belirlenmiştir.

BK'da düzenlenmiştir. YBK'daki ayıba ilişkin hükümler TKHK'yla oldukça paraleldir. İşlem bir tüketici işlemiyse TKHK, bir tüketici işlemi değilse BK uygulanır.

3.6.2. Ayıp Türleri

Ayıp türleri, satılanın ayıptan etkilenen niteliklerine göre maddi, hukuki ve ekonomik ayıp olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır.

Satılandaki ayıbın maddi, hukuki ve ekonomik ayıp olarak ortaya çıkabileceği Tüketicinin Koruması Hakkında Kanunun 8. maddesinin 2. fıkrasında ve Türk Borçlar Kanunu'nun 219. maddesinin 1. fıkrasında açıkça düzenlenmiştir.

Söz konusu maddi, hukuki ve ekonomik ayıp ayrımı ayıplı mal konusunu düzenleyen eTKHK 4. maddesinin 1. fıkra hükmünde de açık biçimde ifade edilmekteydi. Fakat satılanda ortaya çıkan maddi, hukuki ve ekonomik ayıba ilişkin bu ayrıma yürürlüğü döneminde 818 sayılı Borçlar Kanunun ayıptan sorumluluğun konusunu düzenleyen 194. maddesinde ayrıca ve açıkça yer verilmemişti; yalnızca, öğreti ve yargı kararlarında satıcının bu ayıplardan da sorumlu olacağından bahsediliyordu (Zevkliler ve Gökyayla 2013).

3.6.2.1. Açık Ayıp

Ayıp türlerinden biri olan maddi ayıp kavramından Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun ile Türk Borçlar Kanunu'nda açıkça bahsedilmiş olmasına rağmen maddi ayıbın ne olduğuna dair bir tanım yapılmamıştır.

Tüketici veya alıcı tarafından edinilen bir malın kendisinden beklenen amaçları yerine getirecek nitelikleri haiz olması aranmaktadır. Bu nedenle, söz konusu malın hangi amaçla kullanılacağı tarafların ortak niyetlerinden anlaşılacaktır. Bu şekilde tespit yapılamaz ise, o zaman normal olarak taraflarca öngörülen yaygın görüşlere göre bu amaç belirlenecektir. Tüketicinin veya alıcının bu amaca ulaşamamasına eşyanın fiziki yapısındaki birtakım eksiklikler sebep oluyor ise, o malda maddi ayıbın varlığı kabul

edilebilecektir. Satılan maldaki maddi ayıp, satılan malın tamamına ilişkin olabileceği gibi malı oluşturan parçaların birine veya birkaçına ilişkin de olabilmektedir.

Öğretide maddi ayıp çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır. Öğretideki bir tanıma göre maddi ayıp, bir malın aynı cins normal mallar ile mukayesesinde malın kendi kıymetini ve elverişliliğini ortadan kaldıran veya azaltan kötü vasıflarıdır. Kısacası, tüketicinin bir malda bulmayı ümit ettiği fiziki eksikliklerdir. Öğretideki bir başka tanıma göre ise, satılan şeyin fiziksel niteliğine ilişkin eksiklikleri ifade etmektedir. Satılan bu şey dış görüntü itibariyle kararlaştırılana uygun olmakla birlikte nitelik olarak eksiklik olması sebebiyle tüketicinin ondan beklediği değer ve yararlanma özelliğine sahip değildir. Satılan malın yırtık, bozuk, kırık, lekeli, çatlak, sökük vb. olması maddi ayıp teşkil etmektedir. Bu nedenle, çiçek koymak için satılan vazonun çatlak olması; yeni denilen bir otomobilin kullanılmış ya da otomobilin imalat hatası içeriyor olması; tablonun veya mücevherin sahte olması, buzdolabının soğutmaması; satılan kumaşın boya vermesi ya da pamuklanma yapması gibi hadiseler birer maddi ayıp olarak karşımıza çıkmaktadır (Zevkliler ve Gökyayla 2013).

Yargıtay kararlarında ifade edilen maddi ayıp hallerine, fayansların çatlaması veya ufalanması, portakalların çürük çıkması, mobilyanın çökmesi, aracın koltuk ayar düğmelerinin bozuk olması, buzdolabının fan soketinin gevşek olması sebebiyle kapısının kapanmaması, aracın hava yastığının açılmaması gibi somut olaylar örnek verilebilir.

3.6.2.2. Hukuki Ayıp

Satılanda ortaya çıkabilmesi muhtemel ikinci grup ayıp, hukuki mahiyetteki ayıplardır (Yargıtay 13. HD. 10.03.2010 T., 7538 E., 2990 K. 2010). Maddi ayıp türünde olduğu gibi Kanun koyucu tarafından hukuki ayıp türüne ilişkin bir düzenlemeye hem Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunda hem de Türk Borçlar Kanunu'nda yer verilmiş ancak, hukuki ayıp kavramı ile ifade edilmek istenenin ne olduğuna ilişkin açık bir tanım yapılmamıştır (Yavuz 2013).

Öğretide hukuki ayıp, satılan üzerinde alıcının satılan şeyden yararlanmasını ve o şey üzerinde tasarruf etme imkânını ortadan kaldıran kamu hukukundan doğan sınırlamalar şeklinde tanımlanmıştır. Bir başka ifade ile satılan şeyin değerini ve o şeyden

beklenen faydaları etkileyen kamu hukukunun koyduğu sınırlamalar ve yasaklar nedeniyle ortaya çıkan eksikliklerdir.

Satılan bir malda hukuki ayıbın varlığı söz konusu olduğunda, satılan malda maddi anlamda herhangi bir eksiklik veya bir özür bulunmamaktadır; satılan mal maddi yönden eksiksizdir. Ancak söz konusu satılan maldan tüketicinin yararlanmasını engelleyen ya da bu olanağı azaltan veya ortadan kaldıran ve bu yasaklamaların herkes için bağlayıcı olduğu, kamu hukukundan kaynaklı birtakım sınırlamalar getirilmiş olması durumu söz konusudur.

Hukuki ayıpların varlığının tespiti ve ne gibi hususların varlığı durumunda satılan malın hukuki anlamda ayıplı olacağı, maddi ayıpların varlığının tespitindeki kadar kolay olmamaktadır.

Hukuki ayıbın "hukuka aykırılıktan", "hukuki imkânsızlıktan" ve "zapta karşı tekeffülden" ayırt edilmesi gerekmektedir. İthali imkânsız bir malın satım konusu olması, satılan lokantanın işletme izninin bulunmaması gibi haller hukuki ayıp olarak kabul edilmemekte; sözleşme konusunun başlangıçta hukuki olarak imkânsız olduğu ya da hukuka aykırı olduğu kabul edilmektedir. Sözleşme konusunun başlangıçta hukuki imkânsızlığı ya da hukuka aykırı olması hallerinde satım sözleşmesi TBK m. 26 ve m. 27 hükümlerine göre kesin hükümsüz olacaktır. Satıcı kesin hükümsüzlük sebebini bildiği halde bu durumu alıcıdan gizleyerek onu sözleşme yapmaya sevk etmişse, alıcı satıcıdan tazminat talep edebilecektir.

Satılan malda hukuki ayıbın belirlenmesi özellikle zapttan doğan sorumluluk halleri ile karıştırıldığından tespiti güçlük arz etmektedir. Hukuki ayıbın zapta karşı tekeffülden ayırt edilmesi hususunda öğretide çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Her ne kadar zapt ve hukuki ayıp hallerinin birbirlerinden ayrılmaları güç olsa da aslında her ikisi de mahiyetleri gereği birbirlerinden farklıdır. Zapta karşı tekeffülde, satılan mal üzerinde üçüncü kişilerin üstün bir hak iddiası mevcuttur. Üçüncü kişi bu üstün hak iddiası nedeniyle tüketicinin satılandan yararlanmasını engellemek için satılana el koymakta veya tüketiciyi bu mal üzerindeki mülkiyet hakkından kaynaklı bazı yetkileri kullanmaktan yoksun bırakmaktadır. Hukuki ayıp durumunda ise, kamu hukukuna ait sınırlamalar nedeniyle satılan maldan yararlanamama durumu söz konudur. Bu sebeple, zapta karşı tekeffül ile satılanın hukuki ayıplı olmasından dolayı ayıba karşı tekeffül hükümlerinin birbirinden ayrılması gerekmektedir. Özellikle,

ayıba karşı tekeffülün düzenlendiği TKHK m. 8 hükmü ve TBK m. 219 hükmünde hukuki ayıp kavramının yer alması nedeniyle bu ayrım büyük önem taşımaktadır. Üçüncü kişi satım sözleşmesinin kurulduğu sırada satılan mal üzerinde tüketicinin hakkına karşılık daha üstün bir hakka sahipse bu durumda zapta karşı tekeffül hükümleri devreye girer. Bir başka anlatım ile üçüncü kişinin satılan üzerinde mülkiyet hakkı iddia ettiği ya da satılan üzerinde tüketicinin hakkına nazaran daha üstün nitelikte sınırlı ayni hak veya şerh edilmiş nisbî hak iddiasında bulunduğu hallerde, zapta karşı tekeffül hükümleri uygulama alanı bulacaktır. Örneğin, satılan malın çalıntı mal olması halinde hukuki ayıp nedeniyle ayıba karşı tekeffül hükümlerine değil, zapta karşı tekeffül hükümlerine başvurulması gerekecektir. Buna karşılık, kamu hukuku normuna dayalı sınırlamalar nedeniyle tüketicinin satılan maldan yararlanamaması hali söz konusu olduğu durumlarda bu husus hukuki ayıp teşkil eder ve bu durumda TKHK m. 8 hükmü ve TBK m. 219 hükmündeki düzenlemeler uygulama alanı bulur (Aral ve Ayrancı 2012). Örneğin, satılan bir malın hukuka aykırı bir marka taşıması, başka birisine ait bir telif veya patent hakkını ihlal etmesi, resmi mercilerce konulan güvenlik kurallarına uyulmaması, gümrük yasağı olan bir araca gümrük idaresince el konulması, şasi numarası sonradan vurulan kaçak arabanın şasisine ceza mahkemesince el konulması, satılan mal üzerindeki haciz nedeniyle mala el konulması, satıştan sonra ortaya çıkan geçmiş döneme ait emlak vergi borcu bulunması gibi hallerde hukuki ayıptan bahsedilecektir. Bu sebeple hukuki ayıptan maldan faydalanmayı ve onu kullanmayı sınırlandıran hukuki eksiklikleri anlamak gerekmektedir.

Hukuki ayıbın söz konusu olduğu durumlar şu şekilde ifade edilmektedir: Kullanımı yasak olan ilaç ya da bir kimyasal maddenin kullanımının serbest olduğunun belirtilmesi suretiyle satışa çıkarılması; telefon idaresi tarafından kabul edilmiş standart ve özelliklere uygun olmadığı için bağlantısı yapılamayacak bir telefonun satılması; satış konusu taşınmazın üzerinde kamusal nitelikteki yapı yapma yasağı olduğu, örneğin, satış konusu arsanın imar planında yeşil alan olarak gözüktüğü; satış konusu taşınmaz üzerindeki yapıda imar mevzuatı kurallarına uyulmadığı için yararlanma (oturma) yasağının mevcut olduğu, örneğin, yapı belediye tarafından onaylanan projeye göre yapılmadığı için belediyenin yapıda oturma izni vermediği; satın alınan ithal makinenin, iç hukuka göre alıcının ticari işletmesinde kullanılması için alınması gereken izne sahip olmadığı veya satış konusu makinenin üçüncü kişinin patent hakkı ihlal edilerek üretilmiş olması sebebiyle yeniden satılamadığı hallerde hukuki ayıp söz konusu olduğundan ayıba karşı tekeffül hükümleri uygulama alanı bulacaktır. (Atamer ve Baş 2014)

3.6.2.3. Ekonomik Ayıp

Satılan mala ilişkin üçüncü grup ayıplar, ekonomik nitelikte olan ayıplardır. eBK 194. maddesinin 1. fıkrasında "maddi ve hukuki bir sebeple…" denilmek suretiyle ayıpların yalnızca iki türüne işaret edilmiştir. Ekonomik ayıplar özel olarak sayılmamış ve ayıba karşı tekeffül hükümleri çerçevesinde değerlendirmeye tabi tutulmamıştır. Fakat öğreti ve yargı kararlarında, satıcının alıcıya karşı ekonomik nitelikli vasıf eksikliklerinden dolayı da sorumlu tutulması gerektiğini kabul etmiştir.

Maddi ve hukuki ayıp çeşitleri yanında ekonomik ayıplar da Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunda ve Türk Borçlar Kanunu'nda açıkça vurgulanmak suretiyle tüketici hukuku açısından ekonomik ayıbın vasfı konusuna bir açıklık getirilmiştir. Böylece konu tartışmalı olmaktan da çıkarılmıştır.

Ekonomik ayıp, normal şartlar dâhilinde satılan maldan elde edilmesi beklenen tarzda gelir veya verimin sağlanamaması halidir. Bu haller, özellikle alıcının maldan beklediği yararlanma ve kullanma olanağını azaltan, alıcının malı kullanma olanağı olsa dahi malın değerini ekonomik olarak düşüren eksiklikler olarak ifade edilmektedir.

Kısacası, satılan şeyin verimi, getirdiği kâr, vergiden muaf olması gibi iktisadi birtakım niteliklerinde eksiklik olması ekonomik ayıp sayılmaktadır. Örneğin, kullanılmış bir otomobilin o zamana kadar aslında daha çok kilometre yol yapmış olmasına rağmen daha az kilometre yol yaptığının veya kaza yapmış bir otomobilin aslında kaza yapmamış olduğunun belirtilmesi gibi durumların varlığı, söz konusu malda ekonomik ayıbın olduğunu göstermektedir. Az yakıt tükettiği belirtilen aracın çok yakıt tüketmesi; saatte 160 kilometre hız yaptığı söylenen aracın 110 kilometrenin üzerinde çıkmıyor olması; saatte 500 kg tahıl öğüttüğü belirtilen makinenin 350 kg öğütmesi; koyun sütü yerine inek sütü teslim edilmesi; takılan protezin verimli çalışmaması, az miktarda elektrik tükettiği belirtilen aracın çok elektrik tüketmesi; bulaşık makinesinin bulaşıkları yeteri kadar temizleyemiyor olması gibi hallerde de ekonomik ayıbın varlığı söz konusudur (Zevkliler 2001). Bunun yanı sıra, bilgisayar programlarında bulunan ayıplar da verimi azaltıcı niteliklerinden dolayı daha çok ekonomik ayıp olarak kabul edilmektedir. Örneğin, bilgisayar programındaki fonksiyon bozukluğu, program uyumsuzluğu, kapasite uygunsuzluğu, hesaplama hızının düşüklüğü, tasarım

bozuklukları halleri de bilgisayar programlarında meydana gelen birer ekonomik ayıp teşkil etmektedir.

Ekonomik ayıp özellikle ticari işletme satışlarında önem arz etmektedir. Ticari işletme satışında, özellikle envanterdeki, örneğin işletmeye dâhil olan makinelerdeki belirli bir büyüklüğe ulaşan eksikliklerde, söz konusu bilançonun aktifinde yer alan kalemlerin değerlemesinin gerçek değerinin çok üstünde olması durumunda ekonomik ayıbın varlığı devreye girmektedir. Böylece bu ekonomik ayıp karşısında satıcı TKHK m. 8 hükmü ile TBK 219 vd. madde hükümlerine göre sorumlu olmaktadır. Aynı şekilde satın alınan ticari işletmenin bilançoda yer almayan borçlarının ortaya çıkması da satıcının sorumlu olacağı bir ekonomik ayıp oluşturmaktadır.

3.6.3. Ayıp ispatı ve Yükü

Yeni Kanunun 10 uncu maddesi, ispat yüküne ilişkindir. Tüketicinin ayıptan doğan haklarını kullanabilmesi, ayıbın malın teslimi anında var olduğunu ispat etmesine bağlıdır. Ancak, söz konusu hüküm sayesinde, özellikle malın ayıp sebebiyle telef olduğu veya hasar gördüğü hâllerde ayıbı ispat etmenin güçleştiği dikkate alınmıştır. Böylece, kanun koyucu tarafından, ilk altı ay için ispat yükünün yeri değiştirilmiş ve tüketici lehine ispat kolaylığı getirilmiştir. Buna göre, teslim tarihinden itibaren altı ay içinde ortaya çıkan ayıpların, teslim tarihinde var olduğu kabul edilmiştir. Bu sayede, bir malın altı ay boyunca sorunsuz çalışması olağan hayat akışına uygun olarak kabul edilmiş ve bu süre içinde mal yine de bozulmuşsa, karine olarak bunun kaynağında teslim anında var olan bir ayıbın yer aldığı kabul edilmiştir. Öte yandan, aynı hükmün devamı gereğince, bu karine, malın veya ayıbın niteliği ile bağdaşmadığı takdirde uygulanmaz. İlgili Direktifin 5 inci maddesinin 3'üncü fıkrasında yer alan bu düzenleme de son derece yerindedir. Zira bazı mallar açısından tüketiciye bu şekilde bir ispat kolaylığı sağlanması, satıcıyı mağdur edebilir. Örneğin, koltuk takımlarındaki sigara yanıkları gibi, ayıbın, tüketicinin kullanım hatasından kaynaklanmasının kuvvetle muhtemel olduğu hâllerde, satıcının ispatla yükümlü olduğunun varsayılması doğru olmaz. Bu bakımdan, hâkim tarafından, ayıbın ve malın niteliği takdir edilerek, ayıbın teslim anında var olduğu konusundaki ispat yükünün yine tüketiciye ait olduğuna karar verilebilir. Yeni Kanunun 10'uncu maddesinin 2'nci fıkrası, eski Kanunun 4'üncü maddesinin 5'inci fıkrasına benzer

niteliktedir. Yeni Kanuna göre, tüketicinin, sözleşmenin kurulduğu tarihte haberdar olduğu veya haberdar olmasının kendisinden beklendiği ayıplarda sözleşmeye aykırılıktan bahsedilemeyeceği öngörülmüştür. Böylece, eski Kanundan farklı olarak, tüketicinin sadece haberdar olduğu ayıplar değil, haberdar olmasının kendisinden beklendiği ayıplar da sözleşmeye aykırılık teşkil etmeyecektir.

Örneğin, satın alınan ikinci el arabanın lastiklerinin aşınmış olması tüketici tarafından bilinmesi gereken bir husus olduğu için, daha sonra bu konuda bir ayıp iddiasında bulunulamaz. Öte yandan, söz konusu hükümde, tüketicinin haberdar olmadığı ayıplar bakımından seçimlik hakları saklı tutulmuştur. Örneğin, üzerinde çizik olduğu bilinerek ve etiketinde de bu husus açıkça belirtilerek satışa sunulan bir buzdolabının motorunun arızalanması hâlinde, söz konusu arıza için tüketici seçimlik haklarını kullanabilir. Yeni Kanunun 10 uncu maddesinin 3'üncü fıkrasının karşılığı eski Kanunun 4'üncü maddesinin 6'ncı ve 7'nci fıkralarıdır. Eski hüküm, yeni Kanunda esas itibarıyla muhafaza edilmiştir. Ancak, yeni Kanunda, satışa sunulacak ayıplı mal üzerine ya da ambalajına, tüketicinin kolaylıkla okuyabileceği şekilde malın ayıbına ilişkin açıklayıcı bilgiyi içeren bir etiketi koymakla sorumlu tutulanlara ithalatçı da dâhil edilmiştir. Ayrıca, etiket zorunluluğunun istisnasının düzenlendiği, eski Kanunun 4'üncü maddesinin 6'ncı fıkrasının 2'nci cümlesine de yeni Kanunda yer verilmemiştir. Eski Kanunun 4'üncü maddesinin 2'nci fıkrasına göre, maldaki ayıpların ortaya çıkarılarak satıcıya bildirilmesi, tüketicinin seçimlik haklarını kullanabilmesinin zorunlu bir koşuldur. Buna göre, tüketici malın teslim edildiği tarihten itibaren, otuz gün içersinde ayıbı satıcıya bildirmekle yükümlüdür. Hâlbuki, yeni Kanun sayesinde, seçimlik haklarını kullanabilmesi için tüketicinin belirli bir süre içinde ayıbı ihbar yükümlü- lüğü kaldırılmıştır. Bu itibarla, tüketici, iki yıllık zamanaşımı süresi içinde ayıbı tespit ettiği takdirde seçimlik haklarını kullanabilecektir. Konut veya tatil amaçlı taşınmaz mallar bakımından ise, bu süre taşınmazın teslim tarihinden itibaren beş yıl olarak belirlenmiştir (YTKHK. m. 12/I)

3.6.4. Tüketicinin Seçimlik Hakları

Tüketici seçimlik haklarını tek taraflı bir irade beyanı ile kullanır. Bu beyanın karşı tarafa varması gerekir. Bu hakkın kullanılabilmesi için dava açılmasına gerek

olmadığı gibi, şayet bir dava açılmışsa, bu dava sonucunda verilen karar yenilik doğurucu nitelikte değil, tespit edici nitelikte bir karardır. Seçimlik haklarla ilgili olarak tüketicinin sahip olduğu sözleşmeden dönme hakkı, bozucu yenilik doğuran; satış bedelinin ayıp oranında indirilmesini isteme hakkı ve ücretsiz onarım isteme hakkı ise değiştirici yenilik doğurucu yenisiyle değiştirilmesini talep hakkı, aynen ifada ısrar edildiğini gösteren yenilik doğurucu bir haktır.

Tüketici seçimlik haklarını kullanma iradesini süresi içerisinde satıcıya bildirmelidir. Diğer yandan tüketici seçtiği hakkı bir kez bildirmekle seçimlik hakkını kullanmış olur, artık tercihini geri alamaz yani değiştiremez. Satıcı da TKHK.'un 11. maddesine göre tüketicinin tercihini kayıtsız şartsız yerine getirmek zorundadır. Bu nedenle tüketicinin seçim hakkı bir kez kullanılması ile sona erer ve onun yerine tercih edilen hak geçer.

Tüketici, kanunda belirtilen dört seçimlik hakkıyla birlikte genel hükümlere göre ayıplı mal nedeniyle uğradığı zararların tazminini de isteyebilir[211]. Bazen de işin niteliği ve olayın özelliği gereği seçeneklerin birisinden yararlanan alıcı, daha sonra bir başka seçeneğe yönelebilir. TKHK. m. 56/3'e göre alınan malın arızalı olması durumunda alıcı ücretsiz onarım istemiş, mal onarılmamış ya da onarıldığı halde garanti süresi içerisinde tekrar arızalanmış veya tamiri için gerekli sürede tamir edilmemiş ve tamirinin mümkün olmadığı anlaşılmışsa bu durumda artık tüketici, diğer seçimlik haklarını kullanabilir.

3.6.4.1. Sözleşmeden Dönme Hakkı

Sözleşmeden dönme hakkı tarafları karşılıklı borç altına sokan sözleşmelerde, yerine getirilen edimlerin iadesi borcunu doğuran şekle bağlı olmayan yenilik doğuran bir haktır. TKHK. m. 11/1'e göre tüketici satın aldığı malın ayıplı olduğunu anladığı anda malı geri vererek sözleşmeden dönme hakkına sahiptir. Sözleşmeden dönme bozucu yenilik doğuran bir haktır ve tek taraflı irade açıklaması ile sonuç doğurur. Burada sözleşmeden dönme ile fesihin karıştırılmaması gerekir. Fesih ile dönme arasındaki en önemli fark, doğurdukları hukuki sonuçlar bakımındandır. Sözleşmeden dönmede sözleşmenin geçmişe etkili olarak ortadan kalkması, fesih de ise sözleşmenin ileriye etkili olarak ortadan kalkması söz konusudur. Başka bir ifade ile fesih ileriye etkili olup geçmişi etkilemezken, dönme henüz yerine getirilmemiş edim yükümlülüklerini sona erdirip daha

önce yerine getirilmiş edimlerin iade edilmesini gerektirir. Sözleşmeden dönme hakkı Borçlar Kanunumuzda sadece tam iki tarafa borç yükleyen sözleşmeler bakımından öngörülmüş iken, fesih hem tek hem de iki tarafa borç yükleyen sürekli borç ilişkilerinde söz konusu olabilir. Ayrıca sözleşmeden dönmenin konusunu ani edimli borç ilişkileri oluştururken, fesih ifasına başlanmış sürekli borç ilişkilerinde söz konusu olur. Yine haklı bir gerekçeye dayanmaksızın sözleşmeden dönülmesi mümkün değilken, olağan fesih hakkının kullanılmasında bir gerekçeye dayanılması gerekmemektedir. Ayrıca geçmişe etkili sonuçlar doğuran sözleşmeden dönme durumunda menfi zararın tazmini talep edilebilirken, sürekli borç ilişkisini sona erdirmeyip sadece ileriye etkili sonuçlar doğuran fesih durumunda müspet zararın tazmini talep edilebilir.

TBK. m. 227'e göre; "*Satıcının satılanın ayıplarından sorumlu olduğu hallerde alıcı, aşağıdaki seçimlik haklardan birini kullanabilir: Satılanı geri vermeye hazır olduğunu bildirerek sözleşmeden dönme*" hakkına sahiptir.

Hem TKHK. hem de TBK. tüketiciye benzer şekilde aldığı malı geri vermeye hazır olduğunu bildirerek sözleşmeden dönme hakkını tanımış bulunmaktadır. Satılan mal ayıplı ise tüketici 2 yıl içinde bedeli iade edip sözleşmeden dönebilir. Konut ve tatil amaçlı taşınmazlar yönünden ise 5 yıl içinde bedeli iade edip sözleşmeden dönebilir.

Yargıtay TKHK.'un yürürlüğe girmesinden önceki bir kararına göre, olayın koşulları haklı gösteriyorsa sözleşmeden dönme yerine bedelin indirilmesine karar vermiştir. Sözleşmeden dönme seçimlik hakkının kullanılması halinde alıcının elde edeceği yarar ile satıcının bu hak tercihi sebebiyle uğrayacağı zarar arasında oransızlık olması halinde bedelin indirilmesi yoluna gidilmesi gerekmektedir. Zira ayıplı mal az bir giderle onarılabileceği için artık sözleşmeden dönmenin amacına aykırılık söz konusu olacaktır (Yavuz 2016).

Sözleşmeden dönme hakkı niteliği gereği yenilik doğuran bir hak olup bir kez kullanılmakla etkisi biter. Yargıtayın yerleşik kararlarında kural olarak Tüketici Mahkemesinde terditli dava açılamayacağı yönündeydi. Ancak Yargıtayın son dönemdeki yeni kararlarında davacı her ne kadar sözleşmeden dönme talep etmiş ise de ayıp oranında bedel indirimine hükmedilmesi gündeme gelmiştir. Sözleşmeden dönme

hakkı yenilik doğuran bir hak olup kullanılmakla etkisi bitecektir. Tüketici Kanunu'nda açık bir hüküm olmamasına rağmen TBK.'nun 27. maddesi kıyasen uygulanmaktadır.

Yargıtay bir başka kararında ise; tüketicinin sözleşmeyi sona erdirmesi, durumun gereği olarak haklı görülemiyorsa bedelden indirim ile yetinilir hükmü olsa da dava konusu edilen eşyanın mobilya olması ve her zaman göz önünde olması nedeniyle umulan faydadan çok estetik amaçlı olarak kullanılmasının hedeflendiğini dolayısıyla da tüketicinin ayıplı eşyanın görüntüsüne katlanmak zorunda olmadığına karar vermiştir. Davacının talebinin eşyaların bedeli olmasına karşın mahkemece tarafların bu yöne ilişkin iddia ve savunmaları doğrultusunda gösterecekleri delilleri değerlendirerek sonucuna göre karar vermesi gerekirken aksi yönde karar verilmesini bozma nedeni kabul etmiştir. Karara göre satıcı, tüketicinin tercih ettiği hakkı yerine getirmek zorundadır.

Tüketici sözleşmeden dönme hakkını kullandığında sözleşme geçmişe etkili olarak ortadan kalkar. Bu nedenle sözleşme nedeniyle karşılıklı edimler yerine getirilmiş olduğundan, ortada hiçbir sebep yokken taraflar birbirine bazı şeyleri vermiş olur. Bu nedenle taraflar verdiklerini sebepsiz zenginleşme hükümleri uyarınca isteyebilir. TBK. satış sözleşmesiyle ilgili olarak tarafların iade borçlarının kapsamını 229.maddesinde düzenlemiştir. Bu hükümlerin yetersiz kaldığı hallerde sebepsiz zenginleşme hükümlerine başvurulabilir. TKHK. tüketicinin sözleşmeden dönme hakkı açıkça belirtildiği halde, dönmenin sonuçları konusunda bir hüküm bulunmamaktadır. Her ne kadar TKHK.'da "satılanı geri vermeye hazır olduğunu bildirerek sözleşmeden dönme" denmekteyse de ifadeden de anlaşılacağı üzere satılanın geri verilmesi, dönmenin sonuçlarından sadece birisidir. Bu nedenle sözleşmeden dönmenin sonuçları hakkında TBK. Hükümleri uygulanacaktır (Zevkliler ve Gökyayla 2013).

Bir mal ve onun eklentileri ayrı fiyatlar ile satılmış olsa da asıl malın ayıplı olması halinde sözleşmeden dönme yoluna gidilmesi malın eklentileri yönünden de aynı sonucu doğurur. Ancak eklentilerdeki ayıp dolayısıyla sözleşmeden dönme yoluna gidilmesi, ana malı kapsamaz. Örneğin bilgisayar ile beraber ayrı bir fiyatı olan fare de satın alındığında farenin ayıplı olması halinde fare yönünden sözleşmeden dönme hakkının kullanılması bilgisayarı kapsamaz. Fakat bilgisayar ayıplı ise sözleşmeden dönme hakkı fareyi de kapsayacaktır. Yargıtay da bir kararında, satılan bilgisayarla birlikte verilen internet hizmetlerindeki aksamanın sözleşmeden dönmeyi gerektirmeyeceği yan edim olan

internet hizmetlerindeki aksama nedeniyle sadece tazminat istenebileceğini belirtmektedir.

3.6.4.1.1 Alıcının İade Borcu

Tüketicinin sözleşmeden dönme hakkını kullanabilmesi için malı iade etmeye hazır olduğunu ve sözleşmeden dönerek bedelin kendisine verilmesini süresi içinde bildirmesi yeterlidir. Hatta malı tüketicinin evinden alarak taşıma masraflarına katlanmak satıcıya aittir. Alıcıya ayıplı çıkan malın iadesi için taşıma masrafları yüklenemez. Sözleşmeden dönme hakkının kullanılması ile tüketicinin satın aldığı malı aldığı durumdaki haliyle satıcıya geri vermesi gerekir. Yani taraflar sözleşme yapılmamış olsa idi hangi durumda olacaklarsa o anki hale geri dönecektir. Tüketici ve satıcı karşılıklı edimlerini birbirine iade etmekle yükümlüdürler.

TBK.'nun 229. maddesine göre, geri verme borcu satım konusu malın ve bundan elde edilecek yararların iadesini kapsar. Ancak mal kullanılmamışsa iade edilecek bir yarar da yok demektir. Tüketici, satın aldığı ve ayıplı olduğunu iddia ettiği malı olduğu haliyle iade etmesi gerekir. Tüketicinin bu borcu şahsi nitelikli bir borçtur. Satıcının ise sadece bir talep hakkı söz konusudur. Tüketicinin ayıplı malı teslimi, zilyetliğin satıcıya geçmesi suretiyle olacaktır. Teslime ilişkin masraflardan satıcı sorumludur. Satım konusu mal geri verilirken, tüketicinin ayıplı malı teslimi ile bedelin geri ödenmesi aynı anda ve karşılıklı olmalıdır. Bu şartın sağlanmadığı durumlarda taraflardan her biri TBK. m. 97'ye göre ödemezlik def'inde bulunabilirler. Viyana Sözleşmesi m. 81/2'ye göre de tarafların mal ve bedel iadesinin aynı anda gerçekleşmesi gerekir. Tüketici sözleşmeden dönme hakkını dava yolu ile elde etmek istemişse, yapılan tüm posta masraflarını, bilirkişi ve vekâlete ilişkin ücretleri satıcıdan isteyebilecektir. Zira tüketicinin ayıplı mal sebebiyle yaptığı masraflara katlanması düşünülemez. Ayrıca tüketici ayıplı mal için yapmış olduğu zorunlu, faydalı ve lüks masrafları satıcıdan isteyebilecektir. Zorunlu masraflar dışındaki masrafların istenebilmesi için tüketicinin bu masrafları ayıbı öğrendiği andan önce yapmış olması gerekir.

Hizmetlerin ise iade edilmesi söz konusu olmaz. Bu nedenle yasa koyucu, hizmete ilişkin 15. maddede geri vermeye hazır olduğunu bildirme şartını düzenlememiştir. Buna karşılık sözleşmenin sona erdirilmesinin haklı görülemeyeceği hallerde hâkime bedelin

indirilmesi yetkisi tanımıştır. Tüketicinin hizmetten bir yarar sağladığı hallerde ise bedelin iadesi sırasında sağlanan yarar kadar bir indirim yapılabilecektir.

3.6.4.1.2. Satıcının İade Borcu

TBK. 229/1. maddesine göre satıcı, alıcının sözleşmeden dönmesi üzerine, alıcının ödemiş olduğu satış bedelini faiziyle birlikte geri vermek yükümlülüğü altına girer. Bu hüküm gereğince satıcı, satış bedelinin geri verilmesi yanında, satış bedelinden faiz elde etmemiş ve tüketici satış bedelini ödediği için herhangi bir faiz kaybına uğramamış olmasa bile faiz ödemek borcu altına girer (Edis 1963). Aksi kararlaştırılmamışsa ödenecek faiz oranı, kanuni faiz oranı kadardır (Aral ve Ayrancı 2012).

Tüketici satış bedelinin geri verilmesini TBK.'nun 146. maddesinde öngörülen 10 yıllık genel zamanaşımı süresi içerisinde isteyebilecektir. Bu süre, satış bedelinin geri verilmesine ilişkin alacağın muaccel olduğu, yani sözleşmeden dönme hakkının kullanıldığı andan itibaren islemeye başlayacaktır.

Tüketici satılan için yapmış olduğu tüm masraflarını da isteyebilecektir. Malın iyi bir şekilde saklanması için yapılan, yapılmadığı takdirde malın telef ve ziyanına sebep olacak masrafları (zorunlu masrafları), zaruri olmamakla birlikte bir fayda elde etmek gayesi ile ve özellikle bir şeyin kıymetini arttıran masrafları (faydalı masrafları), zevk ve süs ihtiyacını gidermeye yarayan veya şeyin hissi değerini arttıran masraflarını (lüks masraflar) satıcıdan talep edebilecektir. Lüks masraflar ayıbın anlaşılmasından sonra yapılmışsa, bunlar talep edilemez. Şu kadar ki tüketici bunları mala zarar vermeden maldan söküp alabilir.

Yargıtay, bedel iadesi davasında, faiz alacağının ana paraya ilişkin zamanaşımı süresi içinde talep edilebileceğine karar vermiştir (Yargıtay 13. HD. 31.12.2004, 2004/8635 E. 2004/19327 K. tarih yok). TMK. m. 2'de düzenlenen dürüstlük kuralı, hukuk düzeni tarafından tanınan tüm hakların kullanılmasında geçerlidir. Haklar kullanılırken ve borçlar yerine getirilirken herkes dürüstlük kurallarına uymak zorundadır. Bir hakkın açıkça kötüye kullanılması hukuk düzeni tarafından korunmaz. Eğer tüketicinin seçim hakkını kullanması, dürüstlük kurallarına aykırılık teşkil ediyorsa

ki bu da hâkim tarafından somut olayın özellikleri, tüketici ve satıcının menfaatleri ve satılandaki ayıp durumuna göre belirlenecektir, hâkim tüketicinin seçim hakkını kullanmasına müdahale edebilecek ve gerektiği takdirde tüketicinin irade beyanını değiştirebilecektir.

3.6.4.2. Tüketicinin Satış Bedelinin İndirilmesini İsteme Hakkı

TKHK.'nin 11. maddesine göre, satılan malın ayıplı çıkması halinde, tüketicinin seçebileceği haklardan ikincisi satış bedelinin indirilmesini talep hakkıdır. Maddeye göre; "*Malın ayıplı olduğunun anlaşılması durumunda tüketici, ..., satılanı alıkoyup ayıp oranında satış bedelinden indirim isteme, ..., seçimlik haklardan birini kullanabilir. Satıcı tüketicinin tercih ettiği bu talebi yerine getirmekle yükümlüdür*."

6502 sayılı TKHK. bu hakkın satıcıya karşı kullanılabileceğini düzenlemiştir. Bu nedenle tüketici sadece malın ücretsiz onarımı ve yenisi ile değiştirilmesini isteme haklarını kullanırken üretici ve ithalatçıya başvurabilecektir. Bu seçimlik hak tüketicinin hakkı kullanmak yönündeki iradesini açıklamasıyla kullanılır. Bu irade açıklaması, tek yanlı ve karşı tarafa varması gereken bir beyandır.

Yenilik doğurucu bir hak olup kullanılması ile sona erer. Tüketici seçimlik hakkını bu yönde bir kez kullanması ile artık diğer seçimlik haklarını kullanamaz, hak değiştirilemez. Satış bedelinin indirilmesini isteme hakkının kullanılması ile sözleşme sona ermiş olmamaktadır. Satıcı ve tüketicinin edimleri malın ayıplı çıkması haline göre denkleştirilir. Satış bedelinin ayıp oranında indirilmesini isteme hakkı bir tazminat değildir. Bu nedenle tazminatın hesaplanmasına ilişkin hükümler uygulanmaz. Burada artık tüketicinin ediminde bir değişiklik meydana gelmektedir. Satış bedelinin indirilmesi borcun yenilenmesi de değildir (Yavuz 2013).

a) Mutlak Metot

Satış bedelinden indirilecek miktarın tespitinde kullanılan yöntemlerden biri mutlak metot yöntemidir. Bu görüşün uygulanması gerektiğini savunan görüşe göre, ilk önce satılan malın ayıplı ve ayıpsız değerleri belirlenir. Bu iki değer arasındaki fark sözleşmede kararlaştırılan bedelden indirilir. Böylece tüketicinin ödeyeceği bedel belirlenir.

Satış Bedeli = 100 TL

Ayıpsız Değer = 80 TL

Ayıplı Değer = 40 TL

İndirilecek miktar ayıpsız değerden ayıplı değerin çıkarılması suretiyle bulunacaktır.

İndirilecek Miktar = 40 TL

Ödenecek Bedel = 60 TL

Ancak bu metodun kullanıldığı durumda eğer satılan malın değeri gerçek değerinden çok fazla ya da çok az ise indirim miktarının belirlenmesinde adaletsiz sonuçlar doğabilecektir (Tokbaş ve Üçışık 2015).

b) Tazminat Metodu

Satış bedelinden indirilecek miktarın tespitinde kullanılan diğer bir yöntem ise tazminat metodudur. Bu metodun uygulanması gerektiğini savunan görüşe göre, sözleşmedeki satış bedeli ile ayıplı değer arasındaki fark, sözleşmedeki satış bedelinden indirilir. Dolayısıyla tüketici bu metodun uygulanması ile sadece malın ayıplı değerini ödemek zorunda olacaktır.

İndirilecek Miktar = 100 – 40 = 60 TL

Ödenecek Satış Bedeli = 100 – 60 = 40 TL

Ancak satış bedelinin gerçek değerinden daha az tespit edildiği durumlarda bu metodun uygulanması sakıncalar ortaya koyacaktır. Bu durumda bedelin indirilmesine imkân kalmayacak ve sözleşmeden dönme seçimlik hakkının kullanılması zorunlu hale gelecektir (Tokbaş ve Üçışık 2015).

c) Nispi Metot

Bu metoda göre, ayıplı ve ayıpsız değer arasındaki oran satış bedeline uygulanarak ödenecek bedel tespit edilir.

Ayıpsız Değer / Ayıplı Değer = Kararlaştırılan Bedel / Ödenecek Bedel

Ödenecek Bedel = (Kararlaştırılan Bedel X Ayıplı Değer) / Ayıpsız Değer

Ödenecek Bedel = 100 X (40/80) 50 TL.

Satış bedelinin gerçek değerinde az ya da çok olarak belirlenmesi bu metodun uygulanmasını çok fazla etkilemeyecektir. Bu nedenle öğretide bu yöntem oy birliği ile kabul edilmiştir. Görüldüğü gibi bu usulde malın satış bedeli gerçek değerinden ucuz veya pahalı olmuş önemli değildir. Her halde tüketicinin satış bedelinin indirilmesini talep etmesi imkân dâhilindedir. Zira indirim miktarı, malın gerçek değeri ile ayıplı değeri arasındaki orana göre belirlendiğinden taraflar arasında adaletsizlik oluşturması söz konusu olmayacaktır (Aslan 2015).

Satış bedelinin indirilmesinde ayıplı mallar yönünden Yargıtay tarafından belirlenen nisbi yöntem, hizmetler bakımından da uygulanmaktadır. Hizmetler yönünden de sunulan hizmetin değeri, ayıplı haliyle ve ayıpsız piyasa değeri ile tespit edilecektir. Daha sonra ayıplı değer ile ayıpsız değer arasındaki oran hesaplanacak ve bu oran hizmetin bedeline uygulanacak ve yüzde hesabıyla hizmet bedelinden indirilecektir.

Diğer bir deyişle, yapılacak hesaplamada, hizmeti konu alan sözleşmenin tarihi itibariyle dava konusu hizmetin tarafların kararlaştırdıkları bedel dikkate alınmaksızın gerçek ayıpsız değeri ile ayıplı haldeki değeri ayrı ayrı belirlenmelidir. Bu iki değerin birbirine bölünmesi suretiyle elde edilecek oranın taraflarca kararlaştırılan hizmet bedeline uygulanması ile hizmet bedelinden indirilmesi gereken miktar tespit edilecektir (Önder Dingil 2017).

3.6.4.3. Malın Yenisi İle Değiştirilmesini İsteme Hakkı

TKHK. m. 11'e göre tüketicinin satın aldığı malın ayıplı olması halinde malın yenisi ile değiştirilmesini isteme hakkı vardır[261]. TBK. m. 227/3'e göre; *"Satıcı, alıcıya aynı malın ayıpsız bir benzerini vererek ve uğradığı zararın tamamını gidererek seçimlik haklarını kullanmasını önleyebilir."* Burada satıcıya, tüketicinin seçimlik hakkını kullanmasını engelleyebilme yolu gösterilmiştir. Satıcı, ayıplı malı derhal ayıpsız misli

ile değiştirerek ve tüketicinin uğradığı zararları da gidererek tüketicinin diğer seçimlik haklarını kullanmasını engelleyebilir.

TKHK. ve TBK. benzer şekilde kaleme alınmış olup bu hükümler uyarınca tüketicinin satılan malın ayıpsız bir benzeri ile değiştirilmesini veya hizmetin yeniden görülmesini isteme hakkı vardır. Satıcının da talebi yerine getirmesi gerekmektedir.

Malın ayıpsız misli ile değiştirilmesi hakkı, üretici ve ithalatçıya karşı da kullanılabilir. Satıcı, üretici ve ithalatçı müteselsilen sorumludur. Sözleşmeye aykırılık halinde öncelikle satıcının sorumlu olması esastır. Ancak satıcının ortadan kaybolduğu haller de dâhil olmak üzere tüketici, malın ayıpsız misli ile değiştirilmesi ve ücretsiz onarım isteme hakkını üretici ve ithalatçıya karşı da kullanabilir. Tüketici ile üretici veya ithalatçı arasında sözleşme ilişkisi bulunmamaktadır. Tüketici, üreticiye veya ithalatçıya karşı bir ödeme yapmadığından sözleşmeden dönme hakkını kullanıp ödediği parayı üretici veya ithalatçıdan geri alması mümkün değildir. Yine üretici veya ithalatçıya karşı satış bedelinin indirilmesi hakkı da ileri sürülemez. Tüketici bu hak taleplerini satıcıya karşı kullanabilir. Ücretsiz onarım ve ayıpsız misli ile değiştirilme haklarının üretici veya ithalatçıdan istenebilmesi olanaklıdır. Çünkü malı onaracak olan ya da elinde aynı ürünün ayıpsız benzerlerinden bulunan üretici veya ithalatçıdır. Dolayısıyla bu gibi durumlarda, sözleşmelerin nisbiliği ilkesini aşarak tüketicinin üretici ve ithalatçıya da başvurabilmesi kabul edilmiştir (Önder Dingil 2017).

3.6.4.4. Ücretsiz Onarım Talep Hakkı

Tüketicinin, satın almış olduğu ayıplı malın tamirini isteyebilmesi çağdaş toplumun bir gereği olarak karşımıza çıkmaktadır. Çağdaş ihtiyaçlar ve gereksinimler doğrultusunda TKHK. bu hakkı, kanuni bir hak olarak tüketiciye tanımıştır.

Tüketici ücretsiz onarım talep hakkını karşı tarafa varması gereken tek yanlı bir irade beyanıyla kullanır. Tüketici bu seçimlik hakkını tercih ettikten sonra tercihini değiştiremez. Sadece seçimlik hakkın yerine getirilmesinin imkânsız olduğu veya maldan yararlanamamayı sürekli kıldığı hallerde tüketicinin diğer seçimlik haklarından birini kullanabilmesi kabul edilmelidir. Örneğin satın alınan otomobilin ayıplı çıkması halinde

tüketici, ücretsiz onarım hakkını tercih ederek otomobilin tamirini isteyebilir (Akünal 1973).

Onun bu talebine karşılık otomobildeki ayıbın tamirinin mümkün olmaması halinde tüketici diğer seçimlik haklarını kullanabilecektir. Tamirin çok uzun sürmesi nedeniyle otomobilden yararlanamamayı sürekli kılması veya tamir edilen otomobilin sürekli aynı arızaları çıkarması hallerinde de tüketici diğer seçimlik haklarını kullanabilecektir. 1999/44 sayılı Direktif m. 3'de de malın ayıplı çıkması halinde tüketicinin ücretsiz onarım hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Onarımın nasıl olacağı açıklanmamış ise de malların sözleşmeye uygun hale getirileceği vurgulanmıştır. Ancak Direktif hükümlerine göre, onarım ve değiştirme hakları ilk etapta talep edilebilecek haklardandır. Hangisinin diğerine göre öncelikli olacağı imkânsızlık ve ölçüsüzlük ölçütüne göre belirlenecektir.

Satıcı tüketicinin tercih ettiği hakkı yerine getirmek zorundadır. Malın ücretsiz onarımını isteme hakkı, üretici ve ithalatçıya karşı da ileri sürülebilir. Hakkın yerine getirilmesinde satıcı, üretici ve ithalatçı müteselsilen sorumludur (Kaya 2015).

Ayıplı malın ücretsiz onarımını isteme hakkı, ayıplı malın ayıpsız misli değiştirilmesinden farklıdır. Ayıplı malın ayıpsız misli ile değiştirilmesinde ayıplı mal tamamen ayıpsız misli ile değiştirilmektedir. Ücretsiz onarım hakkında ise sadece ayıplı mal veya ayıplı parça onarılmaktadır. Teknik anlamda ayıplı parça onarılamıyorsa bu parça değiştirilerek ayıplı mal onarılmaktadır (Arbek 2005).

Ücretsiz onarım hakkının seçildiği durumlarda satıcı, malın özelliklerine uygun kaliteli malzeme kullanmalıdır. Bu yükümlülüğe aykırı hareket edilmesi borcun kötü ifa edilmesi söz konusu olur. Satıcının ayıplı bir otomobilde ayıbı tamir ederken TSE damgalı parça yerine kalitesiz bir parça kullanması bu duruma örnek gösterilebilir (Arbek 2005).

Tüketicinin ücretsiz onarım veya değiştirme haklarından birini tercih ettiği durumlarda bu taleplerin satıcı, üretici veya ithalatçı tarafından 30 iş günü içinde yerine getirilmesi gerekir. Konut ve tatil amaçlı taşınmazlarda ise bu süre 60 iş günüdür (Aydoğdu 2015). Buradaki amaç tüketicinin talebinin kısa sürede yerine getirilmesi ve

hakkın kullanımının sürüncemede bırakılmasını engellemektir. TKHK. m. 58 uyarınca çıkarılan yönetmelik eki listede yer alan mallara ilişkin azami tamir süreleri farklılık gösterebilir. Listede bulunan mallar açısından yönetmelikte bulunan tamir süreleri geçerli olacaktır.

3.6.4.5. Tüketicinin Tazminat İsteme Hakkı

TKHK. m. 11'e göre; "*Seçimlik hakların kullanılması nedeniyle ortaya çıkan tüm masraflar, tüketicinin seçtiği hakkı yerine getiren tarafça karşılanır. Tüketici bu seçimlik haklarından biri ile birlikte 11.01.2011 tarihli ve 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu hükümleri uyarınca tazminat talep edebilir*." TKHK.'un önceki halinde, tazminata dair bazı hususlar düzenlemiş ise de yeni TKHK, Türk Borçlar Kanunu'na atıf yapmıştır. Aynı şekilde TKHK.'un 15. maddesinde de hizmetlerle ilgili olarak benzer bir atıf bulunmaktadır.

Dönmenin sonuçlarını düzenleyen TBK. m. 229'a göre; "*Satış sözleşmesinden dönen alıcı, satılanı, ondan elde ettiği yararları ile birlikte satıcıya geri vermekle yükümlüdür.*" denilmektedir. Buna karşılık alıcı da satıcıdan bazı istemlerde bulunabilir.

Alıcı, satış bedelinin faizi ile geri verilmesini, yargılama giderleri ile satılan için yapmış olduğu masrafların ödenmesini ve ayıplı maldan doğrudan zararlarının giderilmesini isteyebilir. Satıcı kendisine kusur izafe edilemeyeceğini ispat etmedikçe, alıcının diğer zararlarını da gidermekle yükümlüdür.

TBK. m. 229/1 ve m. 229/3 ayıplı maldan doğan doğrudan zararların, m. 229/2 ise kusur varsa dolaylı zararların talep edilebileceğini düzenlemiştir.

En geniş anlamı ile zarar, bir kişinin hukuki değerlerinde (malvarlığında veya şahıs varlığında) isteği dışında meydana gelen azalmadır. Zarar öncelikle maddi ve manevi zarar olmak üzere ikili bir ayırıma tabidir. Maddi zarar, malvarlığının zarar verici olaydan sonraki durumu ile bu olay olmasaydı olacak olduğu durumu arasındaki farkı ifade eder. Manevi zarar ise haksız eylem sebebiyle bir kişinin yaşam ilişkilerinde ve ruhsal hayatında meydana gelen sarsılma ve bozulmaları ifade eder.

Bunun dışında, zarar kavramı bakımından "doğrudan zarar" ve "dolaylı zarar" olmak üzere ikili bir ayırım daha yapılmaktadır. Doğrudan zarar, bir hukuka aykırı fiile maruz kalan kişinin bu fiil nedeniyle araya ek bir sebep girmeden uğradığı zarardır.

Buna karşılık, hukuka aykırı fiilin mağdura verdiği doğrudan zarara bağlı olarak ek bir sebeple mağdurun uğradığı zarar dolaylı zarardır.

Sözleşmenin nisbiliği ilkesi uyarınca sözleşme sebebiyle ancak sözleşme tarafları zarara uğrayabilir. Yine zararı talep edebilecek kişiler de sözleşmenin taraflarıdır. Dolayısıyla bir tarafını tüketicinin oluşturduğu sözleşmelerde de zararı talep edecek kişi tüketicilerdir. TKHK. m. 11'e göre tüketici ayıplı malın sebep olduğu zararlardan dolayı tazminat talep edebilecektir. Tüketici tazminatı tek başına talep edebileceği gibi seçimlik hakların her biri ile birlikte de talep edebilir. Örnek olarak tüketici satın aldığı otomobilin ayıplı olması halinde seçimlik haklarını kullanabilecektir. Ayrıca ayıplı otomobil sebebiyle bir kaza yapması halinde uğradığı zararların giderilmesini de isteyebilecektir. Burada talep edilen tazminat, maldaki ayıpların giderilmesi için gerekli olan masraflar değildir. Ayıplı malın neden olduğu zararlardır.

3.6.5. Zamanaşımı

Eski Kanunun 4'üncü maddesinin 4'üncü fıkrasında zamanaşımına ilişkin hususlar, yeni Kanunda da muhafaza edilmiştir. Ancak, ayıplı malın sebep olduğu zararlardan dolayı ilgilisine yöneltilecek talepler bakı- mından üç yıllık zamanaşımı süresinin öngörüldüğü hükme yeni Kanunda yer verilmemiştir. Öte yandan, bu yönde bir hüküm, Ayıplı Malın Neden Olduğu Zararlardan Sorumluluk Hakkında Yönetmeliğin 9'uncu maddesinde hâlen mevcuttur. Bununla birlikte, yeni Kanunda tazminat talebinin Borçlar Kanunu'nun hükümleri uyarınca talep edilebileceği açıkça düzenlendiğine göre, zamanaşımı hakkında da söz konusu hükümlerin esas alınması gerektiği belirtilebilir. Ayrıca, eski Kanunda (ETKHK. m. 4/IV) ayıplı malın neden olduğu zararlardan dolayı yapılacak talepler bakımından öngörülen, malın piyasaya sürülmesinden itibaren işlemeye başlayan on yıllık zamanaşımı süresi yeni Kanunda düzenlenmemiştir. Bununla birlikte, Borçlar Kanunda (BK. m. 146) öngörülen on yıllık sürenin söz konusu talepler bakımından azamî süre olarak kabul edilmesi gerektiği düşünülebilir. Yeni Kanunun 12'nci maddesinin 2'nci fıkrası ise, eski Kanunda öngörülmemiş bir hükümdür. Buna

göre, ikinci el satışlarda satıcının sorumluluğu, kural olarak asgarî bir yıl, konut veya tatil amaçlı taşınmazlarda ise asgarî üç yıl olarak belirlenmiştir. Bu itibarla, örneğin, taraflarca ikinci el satışında bir yıldan daha kısa bir sürenin kararlaştırılması mümkün olmayacaktır. Ancak, bir yıldan daha uzun bir süre zamanaşımı süresi olarak kararlaştırılabilecektir. Bu takdirde, tüketici lehine olması ve üst sınırın on yılı aşamayacağına ilişkin herhangi bir hüküm bulunmaması sebebiyle, on yıldan daha uzun bir sürenin de zamanaşımı süresi olarak kararlaştırılabilmesi gerekir.

3.7. AYIPLI MALLARLA İLGİLİ İHTİLAFLARIN ÇÖZÜMÜNDE YETKİLİLER

3.7.1. Tüketici Hakem Heyeti

Tüketicinin ayıplı bir mal ya da hizmet almak gibi mağduriyetinin söz konusu olduu durumlarda satıcı/firma ile arasındaki uyuşmazlıkların çözülmesinde başvurulan heyettir. Tüketici Hakem Heyetleri uzlaşmazlığın çözülmesinde yargı ayağından önceki birimdir ve kararları kesindir. Firma/satıcı bu karar uymak zorundadır. Bu heyetler kaymakamlıklar nezdinde kurulur ve yürütülür.

3.7.1.1. Tüketici Hakem Heyetinin Kuruluşu, Görev Alanı ve Yetki Alanı

Tüketici hakem heyeti, tüketici islemleri ile tüketiciye yönelik uygulamalardan dogabilecek uyusmazlıklara çözüm bulmak amacıyla Kanunun 66 ilâ 72. Maddelerinde düzenlenmiştir. 4077 sayılı Kanundan farklı olarak her il ve ihtiyaç duyulan ilçelerde Bakanlık tarafından en az bir tüketici hakem heyeti oluşturulamaktadır. Böylelikle her ilçede tüketici hakem heyeti kurulma zorunluluğu kaldırılmıstır. Nüfus, hakem heyetlerine yapılan sikâyet sayıları gibi kriterler dikkate alınarak hangi ilçelerde tüketici hakem heyeti kurulmasının gerekli oldugu tespit edilemektedir. Yıllık belli bir basvurunun altında kalan yerlerde tüketici hakem heyeti kurulmaması, ancak bu ilçelerde tüketicilerin basvurularının yapabilecegi bir merkez olması ve bu basvuruların ilgili tüketici hakem heyetlerine yönlendirilmesi öngörülmüştür. Böylelikle yasanan aksaklıklar ve sorunların giderilmesi amacıyla, başvuru sayısının fazla olduğu yerlerde birden fazla tüketici hakem heyeti kurulması, basvuruların etkin ve hızlı bir sekilde sonuçlandırılmasını saglayacak bir yapı olusturulması, sonuç olarak hem kaynakların

etkin bir sekilde kullanılması hem de tüketici hakem heyetlerinin daha etkin ve hızlı çalısmaları için tedbirler alınmıştır (Açıkgül 2015).

Tüketici hakem heyetleri, baskan dâhil beş üyeden olusur. Heyetin başkanlığı illerde ticaret il müdürü veya görevlendireceği bir memur, ilçelerde kaymakam veya görevlendireceği bir memur tarafından yürütülür. Diğer üyeler ise sunlardır:

1) Belediye başkanının görevlendireceği uzman bir personel,

2) Baronun mensupları arasından görevlendireceği bir üye,

3) Tüketici örgütlerinin seçecekleri bir üye,

4) Ticaret ve sanayi odası ile esnaf ve sanatkâr odalarının görevlendireceği bir üye.

Ticaret ve sanayi odası ya da ayrı ayrı kurulduğu yerlerde ticaret odası ile esnaf ve sanatkâr odalarının görevlendireceği üye, uyusmazlığın satıcı tarafını olusturan kişinin tacir veya esnaf ve sanatkâr olup olmamasına göre ilgili odaca görevlendirilmektedir.

Hakem heyetlerinin oluşumunun sağlanamadığı yerlerde eksik üyelikler, üyelik niteliklerine sahip Devlet memurları arasından illerde ticaret il müdürü, ilçelerde ise kaymakam tarafından tamamlanacaktır.

Tüketici hakem heyetlerinin çalısmalarına ve kararlarına esas olacak dosyaları hazırlamak ve uyusmazlıa iliskin raporu sunmak üzere raportör istihdam edilebilecektir.

Raportör sayısının yeterli olmadıgı yerlerde ise, il müdürlügü personeli arasından il müdürü, ilçelerde görevli Devlet memurları arasından kaymakam tarafından yeterli sayıda raportör görevlendirilecektir. Raportör, tüketici hakem heyetinin üyesi olmadığından dogal olarak oy hakkı bulunmamaktadır.

Burada her ne kadar bir hakem heyeti kararından bahsediliyor olsa da tüketici hakem heyeti, Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 407 ilâm 444'te düzenlenen tahkimden farklıdır. Hukuk Muhakemeleri Kanununda düzenlenen tahkim, taraf iradelerinden kaynaklanmakta ve hakemlerle sözlesme yapılmadan önce tarafların kendi aralarında bir

tahkim sözlesmesi yapmaları gerekmektedir. Hâlbuki tüketici hakem heyeti mecburî bir tahkim yolu olup, kanundan dogmaktadır. Tarafların bir iradesi söz konusu degildir.

Uygulamada bazen genel islem sartları seklinde düzenlenen tüketici sözleşmelerine tüketici mahkemeleri ya da tüketici hakem heyetinin görevini bertaraf edecek biçimde tahkim sartının konuldugu görülmektedir. Ancak, Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun m.1'de düzenlenen kanunun amacından, tüketici sorunlarına iliskin uyuşmazlık ların kamu düzenine iliskin oldugu, bu sebeple de iradi tahkime elverisli degildir. Dolayısıyla da Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunun düzenleme alanına giren herhangi bir uyusmazlık için yapılacak tahkim anlasması hükümsüz olacaktır.

Kanunun 70/6. maddesi uyarınca tüketici hakem heyetinin tüketici lehine verdiği kararlara karsı açılan itiraz davalarında, kararın iptali durumunda tüketici aleyhine, avukatlık asgarî ücret tarifesine göre nisbî tarife üzerinden vekâlet ücretine hükmedilecegi belirtilmistir. Uygulamada tüketici hakem heyeti kararlarına itiraz edilmesi durumunda mahkeme tüketici hakem heyeti kararını bozarsa tüketiciler maktu tarife üzerinden vekâlet ücreti ödemek zorunda kalmaktadır. Bu durum tüketicilerin haklarını kullanmaları konusunda isteksiz davranmalarına sebebiyet vermektedir. Tüketicilerin haklarını aramaları konusunda özendirmek maksadıyla tüketici hakem heyeti kararına karsı mahkemede vekil yoluyla itiraz edilmesi durumunda tüketicinin avukatlık asgarî ücret tarifesine göre nisbî tarife üzerinden vekâlet ücreti ödeyecegi, tarifenin maktu vekâlete iliskin asgarî tutarlarının uygulanmayacağı belirtilerek tüketici lehine bir düzenleme yapılmıstır.

Diger yandan uyusmazlıkla ilgili olarak tüketici hakem heyeti tarafından tüketici aleyhine verilen kararlarda tebligat ve bilirkisi ücretleri Bakanlıkça karsılanacaktır (m.70). Uygulamada bazen satıcılar tüketicilerin sikâyetlerini çözmemekte, tüketicileri hukukî haklarını kullanmaya yönlendirmektedirler. Bu durum hem tüketici hakem heyetine yapılan başvuruları artırmakta, hem de tüketicilerin zaman ve kaynak israfına yol açmaktadırlar. Bu nedenle, tüketicilerin mağduriyetlerini önlemek amacıyla uyusmazlıkla ilgili olarak tüketici hakem heyeti tarafından tüketici aleyhine verilen kararlarda tebligat ve bilirkişi ücretlerinin Bakanlıkça karsılanacağı belirtilmistir.

Görev Alanı; Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun uyarınca tüketici hakem heyetine zorunlu başvuru sınırı kanunla belirlenmiş olup her yıl 213 sayılı Vergi Usûl Kanununun mükerrer 298. maddesi uyarınca tespit ve ilan edilen yeniden değerlendirme oranında arttırılamaktadır.

"Buna göre, 2018 yılı için Tüketici Hakem Heyetlerine yapılan başvurularda, değeri 4 bin 570 Türk Lirası'nın altında bulunan uyuşmazlıklarda İlçe Tüketici Hakem Heyetleri, büyükşehir belediyesi statüsünde olan illerde 4 bin 570 Türk Lirası ile 6 bin 860 Türk Lirası arasındaki uyuşmazlıklarda İl Tüketici Hakem Heyetleri, büyükşehir belediyesi statüsünde olmayan illerin merkezlerinde 6 bin 860 Türk Lirası'nın altında bulunan uyuşmazlıklarda İl Tüketici Hakem Heyetleri, büyükşehir belediyesi statüsünde olmayan illere bağlı ilçelerde 4 bin 570 Türk Lirası ile 6 bin 860 Türk Lirası arasındaki uyuşmazlıklarda İl Tüketici Hakem Heyetleri görevlidir."

Miktar itibariyle tüketici hakem heyetinin görev alanına giren bir uyusmazlık hakkında doğrudan tüketici mahkemesine dava açılamayacaktır. Tüketici hakem heyetinin basvurmaksızın doğrudan tüketici mahkemesine başvurulursa, mahkeme bu hususu bir özel dava şartı olarak re'sen inceleyecektir. Zira dava şartlarını düzenleyen Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 114'te mahkemenin görevi bu kapsamda sayılmış, Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 115/1'de ise, mahkemenin dava sartlarının mevcudiyetini davanın her asamasında inceleyebilecegi hükme bağlanmıstır. Buna rağmen açılan dava, dava şartları gerçekleşmediğinden reddedilecektir. Bununla birlikte söz konusu miktarın altında olmakla birlikte alternatif uyuşmazlık çözüm yollarına başvurulabilecektir (TKHK m. 68/5).

Öte yandan 4077 sayılı Kanundan farklı olarak bu miktarların üzerindeki uyusmazlıklar açısından ise tüketici hakem heyetine başvuru yapılamayacak, doğrudan tüketici mahkemesine başvurulacaktır.

Bu uyusmazlıklarda heyetin verecegi kararlar yukarıda da belirtildiği gibi tarafları bağlayacaktır. Bu kararlar, İcra ve İflas Kanunu'nun *"ilamların yerine getirilmesi"* hakkındaki hükümlerine göre yerine getirilir. Taraflar bu kararlara karşı onbeş gün içinde tüketici mahkemesine itiraz edebilmektedirler. İtiraz, tüketici hakem heyeti kararının icrasını durdurmamaktadır. Ancak, talep edilmesi şartıyla hâkim, tüketici hakem heyet

kararının icrasını tedbir yoluyla durdurabilir. Tüketici hakem heyeti kararlarına karşı yapılan itiraz üzerine tüketici mahkemesinin vereceği karar kesindir. Tüketici hakem heyetine başvuru bakımından parasal sınır, başvuru tarihine göre belirlenecektir.

Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunun 77. maddesinde düzenlenen cezaî yaptırımlar ise tüketici hakem heyetinin görev alanına girmemektedir.

Bu açıklamalar doğrultusunda satılanın ayıplı olması nedeniyle sözleşmeden dönme hakkını kullanan tüketici, satıcının yükümlülüklerine iliskin bir uyuşmazlık yaşadığı takdirde, satılanın bedeli 4 bin 570 TL'nin altında ise tüketici hakem heyetine başvurmak zorundadır. Şayet satılanın değeri bu miktarın üzerinde ise, tüketici hakem heyetine başvurulamamakta ve doğrudan tüketici mahkemesine başvurulmaktadır.

Yukarıda açıklandıgı üzere tüketici mahkemeleri ile tüketici hakem heyeti arasındaki ilişki, bir görev ilişkisi olduğu için, normal kosullar altında, parasal sınırı aşan değerdeki uyuşmazlıklar için tüketici hakem heyetinin yargılamadan elini çekmesi gerekir.

3.7.1.2. Tüketici Hakem Heyetinin Çalışma Usul ve Esasları

Başvurular tüketicinin yerleşim yerinin veya tüketici işleminin yapıldığı yerdeki tüketici hakem heyetine yapılmaktadır (TKHK m. 68/3). Tüketici hakem heyeti bulunmayan yerlerde ise başvuruların kaymakamlıklara yapılmaktadır. Bu başvuruların gereği yapılmak üzere Bakanlık tarafından belirlenen yetkili tüketici hakem heyetine gönderileceği, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı tarafından çıkarılan Tüketici Sorunları Hakem Heyeti Yönetmeliğinde belirtilmiştir.

Tüketici ya yerleşim yerinde bulunan ya da tüketici işleminin yapıldığı yerdeki tüketici hakem heyetine başvurabilmektedir. Başka bir deyişle genel yetki kuralı olan davalının ikametgâhı, tüketici hakem heyeti açısından uygulanmamaktadır.

Tüketici uyusmazlık konusunu içeren dilekçesini delillerle birlikte yetkili tüketici hakem heyetine vermekle başvurusunu yapmaktadır. Aynı uyusmazlıkla ilgili olarak birden fazla tüketici hakem heyetine veya aynı tüketici hakem heyetine tekrar basvuru

yapılamamaktadır. Aksi takdirde diğer taraf derdestlik itirazında bulunabilecektir (Yön. m.11).

Yönetmeliğin 23. maddesi uyarınca müracaatlar, başvuru tarih ve sırasına göre en geç altı ay içinde hakem heyetince görüşülüp karara bağlanmalıdır. Hakem heyeti toplantıları her ay en az iki defa yapılmalıdır. Gündemde görüsülecek uyusmazlık konusu bulunmadığı takdirde toplantı yapılmamaktadır. Hakem heyeti, başkan dâhil en az üç üyenin katılımı ile toplanmakta ve oturuma katılanların oy çokluğu ile karar almaktadır.

Çekimser oy kullanılamayan oylamada oyların eşit olması hâlinde başkanın tarafı çoğunlukta sayılmaktadır (Yön. m. 15).

İnceleme, raportör tarafından hazırlanan rapor ve ilgili belgelerin yer aldığı dosya üzerinde yapılmakta olup gerek görülmesi halinde taraflar dinlenebilmektedir. Ayrıca çözümü bilirkişi incelemesini gerektiren uyuşmazlıklarla ilgili olarak bilirkişi görevlendirilebilmektedir (Yön. m. 19). Tüketici hakem heyeti uyusmazlık konusuna iliskin her türlü bilgi ve belgeyi taraflardan, ilgili kurum ve kuruluşlardan isteyebilir (Yön. m.12). Toplantıda alınan kararlar, yönetmeliğe ekli örneğe uygun olarak tutanağa geçirilir ve toplantıya katılan üyeler tarafından imzalanır. Kararlar, alındığı tarihten itibaren on gün içinde taraflara yazılı olarak Tebligat Kanunu hükümlerine göre tebliğ edilir.

Tüktici hakem heyeti kararları yalnız verildikleri uyuşmazlıklar hakkında hüküm ifade etmektedirler (Yön. m. 22/6).

Tüketici hakem heyetinde taraflar, avukatla temsil edilebilir fakat lehine karar verilen tarafın avukatına vekâlet ücreti ödenmesine karar verilmez (Yön. m. 22/7).

Tüketici hakem heyeti kararlarına karsı teblig tarihinden itibaren on beş gün içinde tüketici hakem heyetinin bulundugu yerdeki tüketici mahkemesine itiraz edilebilir. İtiraz, tüketici hakem heyeti kararının icrasını durdurmaz. Ancak talep edilmesi sartıyla hâkim, kararının icrasını tedbir yoluyla durdurabilir. İtiraz davası üzerine tüketici mahkemesi, durusma açmak veya evrak üzerinden karar vermek hususunda kural olarak serbesttir. Tüketici mahkemesi, itiraz olunan kararın, esas yönünden kanuna uygun olup da kanunun olaya uygulanmasında hata edilmiş olmasından dolayı itirazın kabul edilmesi gerektiği

veya kanuna uymayan husus hakkında yeniden yargılamayı gerektirmediği takdirde ve tarafların kimliklerine, ticaret unvanlarına ait yanlışlıklarla, yazı, hesap veya diğer açık ifade yanlışlıkları hakkında evrak üzerinde, kararı değiştirerek veya düzelterek onama kararı verebilir. Karar, usûle ve kanuna uygun olup da gösterilen gerekçe doğru bulunmazsa, gerekçe değistirilerek veya düzeltilerek onanır. Ancak, tüketici hakem heyeti kararının esastan kanuna aykırı olduğu hallerde ise duruşma açılmalıdır.

İtiraz üzerine tüketici mahkemesinin vereceği karar kesindir (THKH m. 70). Tüketici hakem heyetinin tüketici lehine verdiği karara karşı yapılan itirazın kabulü durumunda mahkemece tüketici aleyhine, avukatlık asgarî ücret tarifesine göre nispi tarife üzerinden vekâlet ücretine hükmedilir (Yön. m. 28).

3.7.1.3. Tüketici Hakem Heyeti Bilirkişi Görevlendirilmesi

Tüketici hakem heyeti çözümü özel veya teknik bilgiyi gerektiren hâllerde, taraflardan birinin talebi üzerine yahut re'sen, bilirkişinin görüşünün alınmasına karar verebilir. Tüketici hakem heyeti üyelerinin mesleklerinin gerektirdiği genel ve hukukî bilgiyle çözümlenmesi mümkün olan konularda bilirkişiye başvurulamaz.

Tüketici hakem heyeti, bilirkişi olarak yalnızca bir kişiyi görevlendirebilir. Ancak, gerekçesini açıkça göstermek suretiyle, üç kişiden oluşan bir bilirkişi kurulu da görevlendirebilir.

Gerekli görülmesi halinde aynı uyuşmazlık için mevcut bilirkişiden ek rapor istenebilir veya yeniden bilirkişi görevlendirilebilir.

Bilirkişiler tüketicinin yerleşim yerinin bulunduğu veya uyuşmazlığın karara bağlanacağı tüketici hakem heyetinin yetki çevresinden veya tüketici hakem heyetinin bağlı olduğu ilden görevlendirilir. Bu kişilere ancak, 17'nci maddede yer alan sebeplere veya tüketici hakem heyetince kabul edilebilir diğer bir sebebe dayanarak görev verilmeyebilir yahut bu kişiler görevi kabulden kaçınmasını haklı kılacak mazerete dayanarak, bilirkişilik görevini kabul etmeyebilir.

Kanunların görüş bildirmekle yükümlü kıldığı kişi ve kuruluşlara, görevlendirildikleri konularda bilirkişi olarak öncelikle başvurulur. Ancak, kamu

görevlilerine, bağlı bulundukları kurumlarla ilgili uyuşmazlıklarda ve işlerde, bilirkişi olarak görev verilemez.

3.7.2. Tüketici Mahkemeleri

Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun tüketicilerin taraf olduğu her türlü hukukî işlemi değil, sadece tüketici işlemlerini esas almaktadır. 6502 sayılı TKHK m. 3/1-l hükmüne göre; *"Mal veya hizmet piyasalarında kamu tüzel kişileri de dâhil olmak üzere ticari veya mesleki amaçlarla hareket eden veya onun adına ya da hesabına hareket eden gerçek veya tüzel kişiler ile tüketiciler arasında kurulan, eser, taşıma, simsarlık, sigorta, vekâlet, bankacılık ve benzeri sözleşmeler de dâhil olmak üzere her türlü sözleşme ve hukuki işlem"* tüketici işlemi olarak tanımlanmıştır. Satıcı veya sağlayıcının tüketici ile yapmış olduğu bütün hukuki işlemler tüketici işlemi olarak kabul edilmektedir (Çabri 2016). Bu kapsama giren bir sözleşmeye, Kanun'un tüketicilere tanıdığı hükümler uygulanabilir (Petek 2013). Bu sebeple TKHK'nın uygulamasından ve tüketici mahkemelerinin görevinden bahsedebilmek için öncelikle bir tüketici işlemi var olmalıdır aksi halde, örneğin ortada tüketici işlemi değil de bir haksız fiil varsa, Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun kapsamına giren ve tüketici mahkemesinin görevli olduğu bir uyuşmazlıktan söz edilemez[1] (Petek 2013). Önemle belirtmek gerekir ki yasa ile tüketici işlemi kavramı sınırlandırılmamıştır. Yasada tüketici işlemine örnek olarak sayılan sözleşmelerin yanında tüketicilerin ticari veya mesleki amaçlarla hareket eden gerçek yahut tüzel kişiler ile akdetmiş oldukları tüm sözleşmeler tüketici işlemi olarak TKHK kapsamında yer almaktadır (Çabri 2016).

3.7.2.1. Tüketici Mahkemelerinin Kuruluşu, Görevi ve Yetki Alanı

Bir uyuşmazlığın hangi mahkeme önünde görülebileceği, mahkemenin önüne gelen uyuşmazlığa bakma gücünün olup olmadığı kısacası bir yargı yolundaki

[1] "Davalı banka ile kredi kartı sözleşmesini akdedenin davacı değil, davacının kimliğini bulan dava dışı üçüncü kişiler olduğunun anlaşılması karşısında, taraflar arasında bir sözleşme ilişkisinin varlığından söz edilemeyeceği açıktır. Bunun yanı sıra davacının zararı; davalının, hukuka aykırı ve kusurlu eylemi sonucu doğmamıştır. Yine davalı bankanın, alacağını tahsil için icra takibine girişmesinin bir sebepsiz zenginleşme oluşturmadığı duraksamadan uzaktır. Şu da eklenmelidir ki, somut olgunun kendine özgü yapısı itibariyle, davalının sorumluluğunu öngören bir kanun hükmü bulunmamaktadır. Hal böyle olunca; taraflar arasında sözleşme ilişkisi bulunmadığından ve uyuşmazlığı doğuran asıl hukuki ilişki, haksız fiilden kaynaklandığından, eldeki davaya genel hükümlere göre Asliye Hukuk Mahkemesinde bakılması gerekir." Yargıtay HGK, 2010/4-61 E., 2010/84 K., 17.02.2010 (www.kazanci.com).

uyuşmazlığın hangi mahkemede çözümleneceği mahkemenin görevi ile ilgilidir (Aslan 2006). Uyuşmazlık konusunun görüleceği görevli mahkeme tespit edilirken ilk yapılması gereken uyuşmazlık konusu hakkında özel görevli bir mahkemenin bulunup bulunmadığının araştırılmasıdır zira özel mahkemelerin görevi genel mahkemelerin görevinden önce gelmektedir. Tüketici mahkemelerinin görevinin tespitinde, tüketici mahkemelerinin genel mahkemeler ile ilişkisi yanında tüketici sorunları hakem heyetinin görev alanı da dikkate alınmalıdır (Kuru 2016).

TKHK m. 1'de kanunun amacı *"kamu yararına uygun olarak tüketicinin sağlık ve güvenliği ile ekonomik çıkarlarını koruyucu, zararlarını tazmin edici, çevresel tehlikelerden korunmasını sağlayıcı, tüketiciyi aydınlatıcı ve bilinçlendirici önlemleri almak, tüketicilerin kendilerini koruyucu girişimlerini özendirmek ve bu konulardaki politikaların oluşturulmasında gönüllü örgütlenmeleri teşvik etmeye ilişkin hususları düzenlemektir"* biçiminde ifade edilmiştir. Buradan hareketle kanun koyucunun tüketici sorunlarına ilişkin uyuşmazlıklarda zayıf konumda olan tüketiciyi koruma amacında olduğu ve bu kanun hükümlerinin kamu yararı gözetilmesi sebebiyle kamu düzeninden olduğu kabul edilmelidir.

Uygulamada TKHK'nın tüketiciler lehine getirmiş olduğu korumayı etkisizleştirmek amacıyla tüketici sözleşmelerine özellikle genel işlem şartı olarak tüketici mahkemeleri ve tüketici hakem heyetlerinin görevini ortadan kaldıran tahkim hükümleri getirilmektedir.

Kamu düzenine ilişkin hükümler içeren kanunun düzenleme alanına giren herhangi bir uyuşmazlık hakkında yapılacak tahkim anlaşmalarının TKHK'nın amacı da dikkate alınarak hükümsüz olacağı kabul edilmelidir[2].

[2] "Tüketicinin korunmasını amaçlayan 4077 sayılı kanunun kamu düzeni ile ilgili özel bir kanun olması, bu yasanın 22. maddesi ile tüketici sorunları hakem heyeti olarak bir hakem heyeti oluşturulmasından, yasa koyucunun böylece zımnen özel tahkim yolunu kapadığı, 23. maddesindeki bu kanunun uygulaması ile ilgili her türlü ihtilafların tüketici mahkemelerinde görüleceği şeklindeki hükmünden, görevli mahkemenin yasa ile açıkça belirlendiği ve bu kanunun uygulanmasından çıkan ihtilafların mutlaka tüketici mahkemelerinde veya miktara göre tüketici hakem heyetlerinde bakılması gerektiği, tahkim yolu ile özel hakemler önünde görülemeyeceğinin kabulü gerekir…. Somut olayda, taraflar arasındaki paket tur tatil sözleşmesinden doğan ihtilaf, 4077 sayılı kanunun 1, 2, 3/c-f ve 23. maddeleri nazara alındığına bu yasa kapsamında kalmakta ve ihtilafı çözmede tüketici mahkemeleri görevli olduğundan, sözleşmedeki tahkim şartı geçersizdir. Uyuşmazlığın hakemler vasıtası ile çözümlenme olanağı yoktur." Yargıtay 13. HD., 2008/6195 E., 2008/12026 K., 20.10.2008 (www.kazanci.com).

Tüketici mahkemelerinin görevini tespit ederken öncelikle uyuşmazlığın tüketici mahkemelerinin görev alanına girip girmediğinin dikkate alınması, sonrasında ise uyuşmazlığın parasal değerinin belirlenmesi gerekir. Zira aşağıda inceleyeceğimiz üzere TKHK'da belirli tutarın altındaki uyuşmazlıkların tüketici hakem heyetlerince çözüme bağlanacağı belirtilmiştir.

3.7.2.2. Tüketici Mahkemelerinin Çalışma Usul ve Esasları

Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un 23. maddesinin ikinci fıkrasının dördüncü cümlesi uyarınca, "*tüketici mahkemelerinde görülecek davalar Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun Yedinci Babı, Dördüncü faslı hükümlerine göre yürütülür*". Bu hükümler ise, 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun yedinci bap ve dördüncü faslını ise HUMK m. 507 ilâ m. 511'de düzenlenen basit yargılama usulü karşılamaktadır. Bununla birlikte, HMK m. 447/f. II uyarınca "*mevzuatta, yürürlükten kaldırılan 18/6/2007 tarih ve 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununa yapılan yollamalar, Hukuk Muhakemeleri Kanununun bu hükümlerin karşılığını oluşturan maddelerine yapılmış sayılır*". Dolayısıyla TKHK m. 23/f. II, c. 4'teki atfı, bundan böyle HMK m. 316 ilâ m. 322. Maddesi hükümlerine göre yapılmış sayılmaktadır. Bu çerçevede tüketici mahkemelerinde yapılan yargılamada, basit yargılama usulüne ilişkin hükümler uygulanmaktadır.

3.7.2.2.1. Tüketici Mahkemelerine Başvuru

Tüketici mahkemesine dilekçe ile başvurulur; davanın açılması dilekçe ile olur (HMK m. 317/f. I). Yine tüketiciler, tüketici örgütleri ve Bakanlık tarafından açılacak her türlü dava, harçtan muaftır (TKHK m. 23/f. II). Nitekim Yargıtay verdiği kararlarda, tüketici, tüketici örgütü ya da Bakanlık'ın açtığı davalarda, davacılardan harç alınmasını hükmün bozulması sebebi olarak değerlendirmiş ve harçların iadesine hükmetmiştir[3]. Aynı zamanda, tüketiciye karşı satıcı ya da sağlayıcı tarafından açılan davanın sonucunda

[3] Yargıtay HGK 31.05.2000 tarih ve **13-908/933** sayılı kararında, cayma hakkını kullandığı için sona eren devre tatil sözleşmesine istinaden tüketicinin bedel karşılığı vermiş olduğu senelerin iadesi için açtığı davada, tüketiciden dava ve temyiz harçlarının alınması bozma sebebi olarak kabul edilmiştir (www.kazanci.com, 17.02.2018).

tüketicinin haksız bulunması ihtimalinde, tüketici yine harçla sorumlu tutulmayacaktır[4]. Ayrıca tüketici, tüketici örgütleri ya da Bakanlık sadece tüketici mahkemesinde açtıkları davada değil; tüketici mahke-mesinin kararını temyize taşımaları hâlinde de temyiz harcına tabi olmayacaklardır. Bununla birlikte, tüketicinin açtığı davada satıcının haksız bulunması durumunda, satıcı aleyhine harçlara hükmedilir.

Harçtan muafiyetin sadece tüketici, tüketici örgütleri ve Bakanlık'a tanındığına dikkat edilmelidir. Şayet satıcı, tüketici mahkemesi nezdinde hakem heyeti kararına itiraz edecekse, dava sonunda haksız çıkması ihtimalinde harç ödemek zorunda kalacaktır. Davayı kaybedenin davacı tüketici, tüketici örgütü ya da Bakanlık'ın başvuru ve karar ilam harcının mahkûm edilmeyeceği; ne var ki, harç dışındaki yargılama giderlerine mahkûm edilebileceği anlamına da gelmektedir. Bu kapsamda vekâlet, bilirkişi, keşif, delil tespiti, ihtiyatî tedbir gideri, tebligat gideri ve HMK m. 323'teki yargılama giderleri sayılabilir. Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Tasarısı Taslağı'nın 41. maddesinin 2. fıkrasında bu husus açıklığa kavuşturulmuştur. Şöyle ki; "*tüketici mahkemeleri nezdinde tüketiciler, tüketici örgütleri, ilgili piyasayı düzenleyen kamu kurum ve kuruluşları ile Bakanlıkça açılacak davalarda 12/01/2011 tarihli ve 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununun 120'nci maddesi111 hükümleri uygulanmaz. Bu davalar her türlü resim ve harçtan muaftır. Tüketiciler, tüketici örgütleri ve Bakanlık, tüketici mahkemeleri nezdinde açtıkları davalarda yalnızca mahkeme ara kararında veya hükümde yer verilen giderleri ödemekle yükümlüdür*".

Bununla birlikte, tüketici örgütleri tarafından açılan davalarda, bilirkişi ücretleri Bakanlık nezdindeki özel ödenekten karşılanacağı TKHK m. 29'da düzenlenmiş olsa da bu hüküm 03.06.2011 tarih ve 635 sayılı KHK112 m. 33 ile yürürlükten kaldırılmıştır. Daha sonra, 08.08.2011 tarih ve 649 sayılı KHK113 m. 58 ile madde, "*reklam kurulu, tüketici konseyi ve tüketici sorunları hakem heyetlerinin faaliyetlerine ilişkin masraflar; Bakanlığın tüketicinin korunması amacı-na yönelik masrafları ve sair harcamalar Bakanlık bütçesine konulacak ödenekten karşılanır*" şeklinde yeniden düzenlenmiştir.

[4] Yargıtay 13. HD, 11.04.2005 tarih ve **18686/5959** sayılı kararında, ödenmemiş tüketici kredisi sebebi ile başlatılan takibe itirazda haksız çıkan tüketici davalı aleyhine karar ve ilam harcına hükmedilmesini yasaya aykırı bulmuştur (www.kazanci.com, 17.02.2018).

Böylece sadece bilirkişi ücreti değil, keşif ücreti gibi başka giderler de Bakanlık bütçesinden karşılanabilecektir.

3.7.1.2.2. Tüketici Mahkemeleri Bilirkişi Görevlendirilmesi

6100 sayılı HMK'nın 266. Maddesinin birinci bendinde yer alan *"Mahkeme, çözümü hukuk dışında, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hâllerde, taraflardan birinin talebi üzerine yahut kendiliğinden, bilirkişinin oy ve görüşünün alınmasına karar verir. Hâkimlik mesleğinin gerektirdiği genel ve hukuki bilgiyle çözümlenmesi mümkün olan konularda bilirkişiye başvurulamaz."* hüküm gereği mahkeme bilirkişi görevlendirmesi yapabilir. Bilirkişilik, **3.8. Bilirkişilik Müessesesine İlişkin Usul ve Esaslar** konu başlığı altında detaylı bir şekilde incelenmiştir.

3.7.2.3. 6502 Sayılı THKK Kapsamında Tüketici Mahkemelerinde Yargılama, Denetim ve Cezaya İlişkin Hükümler

Tüketici mahkemeleri basit yargılama usulüne tâbi olduklarından, dava açıldıktan sonra cevap dilekçe ile verilecektir[5] (HMK m. 317/f. I). Davalının, dava dilekçesinin kendisine tebliğinden itibaren iki hafta içinde cevap vermesi gerekir (HMK m. 317/f. II, c. 1). Ne var ki, davalı cevap dilekçesinin bu süre içinde hazırlanmasının durum ve koşullara göre çok zor ya da imkânsız olduğunu ileri sürmüşse, bir defa için iki haftalık ek bir süre talep edebilecektir (HMK m. 317/f. II, c. 2).

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 133. maddesinin ilk fıkrasına göre, "*karşı dava, cevap dilekçesi ile veya esasa cevap süresi içinde ayrı bir dilekçe verilmek suretiyle açılır*". Basit yargılama usulünde esasa cevap süresi, dava dilekçesinin davalıya tebliğinden itibaren iki hafta olduğu için (HMK m. 317/f. II, c. 1) de karşılık davanın da bu süre içinde açılması icap eder. Cevap süresi uzatılmış ise, karşı dava da bu uzayan süre içinde açılabilmektedir (Kuru 2016).

[5] Dava dilekçesi, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Yönetmeliği'ndeki forma göre de bu dilekçeyi verebilecektir (HMK m. 317/f. IV'ün atfı ile HMKY m. 37).

Tüketici mahkemesinde davanın açılması ile birlikte iddianın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı; cevap dilekçesinin verilmesi ile birlikte savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı başlamaktadır (HMK m. 319).

Tüketici mahkemelerinde görülen davalarda basit yargılama usulünün uygulanması ile birlikte tartışılması gereken bir husus, mutlaka duruşma yapılmasının gerekli olup olmadığıdır. Her ne kadar tüketici mahkemelerinin işin hızlı görülmesi için bazı prosedürleri kısaltması haklı görülebilirse de taraflara savunma ve delil ibrazı için yeterli fırsatın tanınması gerektiği ifade edilmektedir (Aslan 2015). Nitekim Yargıtay da bir kararında, 23.05.1956 tarih ve 8/9 sayılı İçtihadı Birleştirme Kararı'nı[6] dayanak göstererek, tüketici sorunları hakem heyeti kararına yapılan itirazda, basit yargılama usulü kurallarının uygulanması gerektiğini, bu çerçevede de tüketici mahkemesine dosya üzerinde bir takdir hakkı tanınmadığını ifade etmiştir. Buna karşılık, tüketici sorunları hakem heyeti kararlarına itirazda, hâkimin duruşma yapmaya gerek olmaksızın tensip ile birlikte dosya üzerinden karar verebileceğini ortaya koyan bir görüş de bulunmaktadır (Şimşek 2004). Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu dönemi için durum böyle olmakla birlikte, HMK m. 320/f. I'de mahkemenin ön inceleme yapma zorunluluğunun bulunmadığı, mümkün ise tarafları duruşmaya davet etmeksizin karar verebileceği düzenlenmiştir. Bu şekilde, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu döneminde ileri sürülen ve tüketici sorunları hakem heyeti kararlarına itiraz üzerine tüketici mahkemelerinde duruşmaya gerek olmaksızın dosya üzerinden karar verilebileceğine ilişkin görüşün desteklendiği de görülmektedir. Ne var ki bu düzenlemeye rağmen, tarafın dinlenilmesi ilkesi karşısında nihaî kararın duruşma yapılmaksızın, dosya üzerinden verilmemesi gerektiğini düşünüyoruz.

Tarafların ispat yükü ve ağırlığı, uyuşmazlığın konusuna göre belirlenecektir. Şayet uyuşmazlık ayıplı bir maldan kaynaklanıyor ise, tazminat talep eden davacı tüketicinin bu ayıbı, bu ayıp sebebi ile uğradığı zararı ve bu zararın miktarını ispatlaması gerekir. Buna karşılık davalı-satıcı, davacı-tüketicinin malın ayıplı olduğunu bilerek satın aldığını iddia etmesi hâlinde, bu hususu davalının ispatlaması icap eder. Sözleşmenin ifası

[6] Yargıtay 23.05.1956 tarih ve **8/9** sayılı İçtihadı Birleştirme Kararı'nda, HUMK m. 73'te haki-min kanunun gösterdiği istisnalar haricinde, her iki tarafı usulünce davet etmeden karar veremeye-ceği esası benimsenmiştir (RG no.: 9379, 11.08.1956).

talep ediliyorsa da bunu talep eden tüketicinin öncelikle geçerli bir sözleşmenin mevcudiyetini ispat etmesi lazımdır.

Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun, bazı hâller için ispat yükünü özel olarak düzenlemiştir. Bu çerçevede, TKHK m. 6/f. V uyarınca standart sözleşmede yer alan kaydın münferiden tüketici ile tartışıldığını; TKHK m. 9 uyarınca kapıdan satışlarda sözleşmenin bir nüshasının ve malın tüketiciye teslim edildiğini; THKH m. 9A/f. IV uyarınca, mesafeli satımlarda elektronik ortamlarda tüketiciye teslim edilen gayri maddi mal ya da sunulan hizmetin teslimatının ayıpsız biçimde yapıldığını iddia eden satıcı ya da sağlayıcı, bu iddiasını ispatla yükümlüdür.

Taraflar dilekçelerinde, ileri sürdükleri vakıalarla da ilinti kurarak delillerini bildirmek zorundadırlar (HMK m. 318). Tüketici mahkemesi nezdinde gösterilecek deliller açısından özellik arz eden bir durum, ticarî defterlerin delil olarak kabul edilip edilemeyeceğidir. Yürürlükten kalkan 6762 sayılı TTK m. 82 uyarınca, ticarî defterlerin delil olabilmesi için, her iki tarafın da tacir olması gerektiği açıkça düzenlenmişti. Bu düzenlemeye dayanan doktrin (Zevkliler ve Aydoğdu 2004), tüketici mahkemelerinde ticarî defterlerin delil olarak kabul edilemeyeceği ortaya koymaktaydı. Oysa, 6762 sayılı TTK m. 82'yi karşılayan HMK m. 222'de, ticarî defterlere delil olarak dayanılabilmesi için her iki tarafın da tacir olmasının gerektiği açık olarak anlaşılamamaktadır. Hatta HMK m. 222/f. V'teki "*tarafların biri tacir olmasa dahi, tacir olan diğer tarafın ticarî defterlerindeki kayıtları kabul edeceğini belirtir; ancak, karşı taraf defterlerini ibrazdan kaçınırsa, ibrazı talep eden taraf iddiasını ispat etmiş sayılır*" ifadesinden tüketicinin kabul etmesi hâlinde tacirin ticarî defterlerine dayanabileceği sonucu dahi çıkarılabilir. Ne var ki, tüketicinin korunması esas olduğu için, amaca göre bir yorum yapılarak tacirlerin tüketici mahkemeleri nezdinde ticarî defterlerine dayanamayacaklarını kabul etmek yerinde olur.

Tüketici mahkemeleri ile tüketici sorunları hakem heyetleri arasındaki ilişki, bir görev ilişkisi olduğu için, normal koşullar altında, parasal sınırı aşan değerdeki uyuşmazlıklar için tüketici hakem heyetinin yargılamadan elini çekmesi gerekir. Ne var ki TKHK m. 22/f. VI'daki özel düzenleme gereği, bu sınır üzerindeki uyuşmazlıklarda yargılamadan elini çekmemektedir. Bunun karşılığında, tüketici sorunları hakem heyetinin verdiği karar bir ilam niteliğinde olmayacaktır. Bu noktada varılması gereken

ilk sonuç, parasal sınırın üzerindeki uyuşmazlıklar için tüketici sorunları hakem heyetinin kararı üzerine ilamlı icraya başvurulamayacağıdır. Bu durumda, hakem heyetinin kararının mevcudiyeti, takibe başvuru açısından bir hüküm ifade etmeyecek, sadece ilamsız icraya gidilebilecektir (N. Yavuz 2010). Dolayısıyla tüketici sorunları hakem heyetine başvuru için parasal sınırın üzerinde kalan uyuşmazlıklar açısından verilen kararın bir etkisi olmayacaktır.[7]

Varılması gereken ikinci sonuç ise, parasal sınırın üzerindeki uyuşmazlıkla-ra ilişkin tüketici sorunları hakem heyetinin verdiği kararlara, hukukî yarar olmadığı için, itiraz edilemeyeceğidir.

Tüketici Mahkemelerince yapılan yargılamalar iki şekilde başlamaktadır. İlki Tüketici Hakem Heyetlerinden gelen kararlar diğeri ise direkt mahkemeye başvuru şeklindedir.

Tüketici sorunları hakem heyetinden gelen uyuşmazlıklar karşısında; Tüketici sorunları hakem heyeti kararına karşı, tüketici mahkemesinde dava açılabilecektir. Davanın, kararın verilmesinden itibaren 15 gün içinde açılması icap eder (TKHK m. 22/f. V, c. 4). Ne var ki bu dava, tüketici sorunları hakem heyeti kararının icrasını durdurmayacaktır (TKHK m. 22/f. V, c. 5). Ancak, talep edilmesi ihtimalinde hâkim, bir tedbir kararı verebilir (TKHK m. 22/f. V, c. 6).

Tüketici sorunları hakem heyeti kararına karşı tüketici mahkemesi nezdinde yapılan itirazda, tüketici mahkemesinin vereceği karar kesindir (TKHK m. 22/f. V, c. 7). Doğrudan tüketici mahkemesinin önüne gelen uyuşmazlıklar karşısında ise iki tür söz konusudur.

[7] Belirtmemiz gerekir ki; parasal sınırın üzerindeki değerde uyuşmazlıklar için tüketici sorunları hakem heyetinin yaptığı yargılama ihtiyarî tahkim olarak değerlendirilmemelidir. Öncelikle tüke-tici sorunları hakem heyetin ile tüketici mahkemesi arasında bir görev ilişkisi vardır. TKHK m. 22/f. VI uyarınca bu görev ilişkisi bir nebze esnetilmiş görülse dahi, madde metninde özellikle parasal sınırı aşan uyuşmazlıklar açısından hakem heyetinin vereceği kararların tüketici mahkeme-lerinde delil olarak ileri sürülebileceği belirtilmiştir; yoksa bu kararlar ile tüketici mahkemelerinin görevi bertaraf edilemez. Kaldı ki, tüketici mahkemeleri ve zorunlu hakem heyetlerinin bulunduğu bu sistemde, ihtiyarî tahkimin yeri de yoktur. Bu sebeplerle, TKHK m. 22/f. VI'yı geniş yorumlayarak, parasal sınırın üzerinde kalan uyuşmazlıklar açısından tüketici sorunları hakem heyetlerinin yaptığı yargılamayı ihtiyarî tahkim yargılaması şeklinde kabul etmemek gerekir.

İhtiyatî tedbir kararı; Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un 23. maddesinin beşinci fıkrasına göre, "*gerekli hallerde tüketici mahkemeleri ihlalin tedbiren durdurulmasına karar verebilir*". Dolayısıyla hükümden anlaşıldığı üzere, tüketici mahkemelerinin verebilecekleri tedbir kararı sadece tüketici sorunları hakem heyeti kararlarının icrasını durdurmaya yönelik olmayacaktır. Ne var ki kanun, tedbir kararının verilmesi koşullarını bildirmemiştir. Bu durumda, HMK m. 389 ve devamındaki ihtiyatî tedbire ilişkin hükümler uygulama alanı bulacaktır.

İhtiyatî tedbir kararının isteneceği mahkemenin yetkisi ise özellikle tartışılması gereken bir konudur. Zira HUMK m. 104/f. II'nin "*en az masrafla ve en çabuk nerede ifası mümkünse o mahal mahkemesi tarafından*" ihtiyatî tedbir kararı verilebileceğine ilişkin ifade uygulamada ihtiyatî tedbirin herhangi bir mahkemeden talep edilebileceği şeklinde yorumlanmıştır. Bu durum HMK m. 390 ile değişmiş ve ihtiyatî tedbir kararının "*dava açılmadan önce esas hakkın-da görevli ve yetkili olan mahkemeden; dava açıldıktan sonra ise ancak asıl davanın görüldüğü mahkemeden*" talep edilebileceği hükme bağlanmıştır.

Ne var ki Hukuk Muhakemeleri Kanunu hükümlerinden farklı olarak bazı özel durumlarda bütün tüketicilerin uyarılmasının gerekebileceği düşünülmüş ve tedbir kararının ilanına da karar verilebileceği düzenlenmiştir. Bununla birlikte TKHK m. 23/f. V, c. 2'deki bir aksaklığa dikkati çekmek icap eder. İlgili hüküm uyarınca, "*Tüketici Mahkemesince uygun görülen tedbir kararları, masrafı daha sonra haksız çıkan taraftan alınmak ve 29 uncu maddede düzenlenen esaslara göre bütçeye gelir kaydedilmek üzere, ülke düzeyinde yayınlanan gazetelerden birinde Basın İlan Kurumunca ve ayrıca varsa davanın açıldığı yerde yayınlanan mahalli bir gazetede derhal ilan edilir*". Masrafı daha sonra haksız taraftan alınacak ve bütçeye kaydedilecek ilan masrafının, ilandan önce kimden alınması gerektiği bildirilmemiştir. Bu masrafların öncelikle TKHK m. 29'a göre oluştu-rulan özel ödenekten karşılanması gerektiğini ileri süren bir görüş de mevcut olmakla beraber (Aslan 2015); TKHK m. 29'un "*Reklam Kurulu, Tüketici Konseyi ve tüketici sorunları hakem heyetlerinin faaliyetlerine ilişkin masraflar, Bakanlığın tüketicinin korunması amacına yönelik masrafları ve sair harcamalar Bakanlık bütçesine*

konulacak ödenekten karşılanır" düzenlemesi[8] bu görüşü pek de desteklememektedir. Maddede ödenekten karşılanacağı bildirilen masraf kalem-lerine tüketici mahkemelerinde yapılacak ilanların girmediği rahatlıkla fark edilmektedir. Bu durumda önerilebilecek başka bir çözüm, tedbir kararının ila-nına ilişkin masrafın, ilanı talep eden davacı tarafından üstlenilmesi olacaktır. Ne var ki bu çözüm de yargılama sonucunda haksız çıkan taraftan alınacak söz konusu masrafların Bakanlık bütçesine kaydettirilmesi ile bağdaşmaz. Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Tasarısı Taslağı'nın 41. maddesinin 6. fıkrası, "*tüketici mahkemesince uygun görülen hallerde tedbir kararları veya hükümler, müteşebbis tarafından ülke düzeyinde yayınlanan gazetelerden en az üçünde derhal ilân edilir*" düzenlemesi ile bu aksaklığa bir çözüm getirmekte; söz konusu masrafların müteşebbis tarafından üstlenileceğini hükme bağlamaktadır.

Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un 23. maddesinin son fıkrası ise, "*kanuna aykırı durumun ortadan kaldırılmasına yönelik Tüketici Mahkemesi kararları ise masrafı davalıdan alınmak üzere aynı yöntemle derhal ilan edilir*" şeklindedir. Öncelikle ilan edilmesi gereken kanuna aykırılık, bütün tüketicileri ilgilendiren kanuna aykırılıktır; yoksa, her hususun ilan edilmesi gerekmez. Bununla birlikte, Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı Taslağı'nda, ilan için açıkça talebin aranması gerektiği vurgulanmıştır (m. 41/f. V).

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 392. maddesi uyarınca, kural olarak, ih-tiyatî tedbir kararı talep eden tarafın, karşı taraf ve üçüncü kişinin muhtemel zararları için bir teminat göstermesi gerekmektedir. Uygulamada, ihtiyatî tedbir kararı için daha çok nakdî teminat verilmesi söz konusudur.

Bununla birlikte HUMK m. 110'dan farklı olarak, Devlet kurumlarının taraf oldukları davalarda ihtiyatî tedbir talepleri için teminat muafiyetleri HMK m. 392'de yer almamaktadır. Bu durumda, Hukuk Usulü Muhakemeleri kanunu döneminden farklı

[8] THKH m. 29'un 635 sayılı KHK m. 35 ile yürürlükten kaldırılan düzenlemesi ise şu şekilde idi: Bu Kanunla kurulan Tüketici Konseyi, tüketici sorunları hakem heyetleri ve Reklam Kurulu-nun kuruluş ve çalışmalarına ilişkin masraflar ile sair harcamalar, Bakanlık bütçesine konulacak ödenekten karşılanır. Yeni kurulacak ve sermayeleri en az yüzmilyon Lira ve daha yukarıda olan anonim ve limited şirket statüsündeki tüm ortakların sermayelerinin ve sermaye artırımı halinde artan kısmın binde ikisi nisbetinde yapılacak ödemeleri T.C. Merkez Bankası nezdinde açılacak bir hesapta toplanır. Bu hesapta toplanan paraların yüzde beşi bu Kanunun uygulanmasında görev alan kuruluşlar tarafından, yüzde doksanbeşi ise 4054 sayılı Kanunla kurulan "Rekabet Kurumu" tarafından kullanılır. Görüldüğü üzere, TKHK m. 29'un yürürlükten kalkan düzenlemesi de, yeni düzenleme gibi TKHK m. 23/f. V, c. 2'ye açıklık getirememiştir.

olarak Bakanlık, ihtiyatî tedbir taleplerinde teminat göstermez durumunda kalacaktır. Ancak, kesin bir delil bulunması ya da durum ve şartların haklı göstermesi ihtimalinde, hâkim bu kişilerden teminat talep etme-yecektir (HMK m. 392/f. I, c. 2).

Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un 24. maddesinin ikinci fıkrası-nın ilk cümlesi uyarınca, "*satışa sunulan bir seri malın ayıplı olduğunun mahkeme kararı ile tespit edilmesi halinde, malın satışı geçici olarak durdurulur*". Malın satışının durdurulması için, öncelikle bu seri malın ayıplı olduğunun mahkeme kararı ile tespit edilmesi gerekmektedir. İhtiyatî tedbirde ise, mahke-me kararına kadar geçen sürede ortaya çıkabilecek tehlikelerin önlenmesi amaç-landığı için, TKHK m. 24/f. I'deki durumun klasik anlamda bir ihtiyatî tedbir kararına konu teşkil edemeyeceğini düşünüyoruz.

Nihaî kararlar; Tüketici mahkemeleri, öncelikle kendi önlerine gelen somut talebe göre ka-bul ya da ret kararı verecektir. Bu kapsamda Tüketicinin Korunması hakkında düzenlenen uyuşmazlıklar sonucu verilebilecek kararlardan ilk akla gelen örnekler mal ya da hizmette ayıp hâlinde; bedel indirimi, malın ayıpsız misli ile değiştirilmesi, onarılması ya da sözleşmeden dönme, ayıplı hizmet durumunda, hiz-metin yeniden görülmesi; kampanyalı satışlarda malın teslimi, konut ve tatil amaçlı taşınmazlar açısından ayıbın giderilmesi, tapu iptal ve tescili şeklinde sayılabilir.

İkinci olarak, tüketici mahkemelerinin, tüketici uyuşmazlıkları hakem heyeti kararlarına itiraz durumunda, bu itirazın kabulü ya da reddine ilişkin de bir karar vermesi gerekir. Bununla birlikte, TKHK m. 22/f. V'in itiraz kararının mahiyetine ilişkin bir açıklık içermediği vurgulanmaktadır. Uygulamada, tüketici mahkemeleri itiraz üzerine önüne gelen uyuşmazlıkta tüketici sorunları ha-kem heyetinin kararını kaldırırken, bu karar yerine geçecek yeni bir karar ver-memekte; bu durumda tekrar tüketici sorunları hakem heyetine başvuru zorunluluğu meydana çıkmaktadır (Aras 2009). Her ne kadar usul ekonomisi ve tüketici uyuşmazlıklarının hızlı bir biçimde karara bağlanması amacı ile tüketici mahkemesinin tüketici sorunları hakem heyetinin yerine geçip kararı düzeltebileceği düşünülse de bu durumun hakem heyetlerinin kurulma nedenini etkisiz bırakacağı ileri sürülmüş ve hazırlanmakta olan Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'da bu soruna ilişkin bir çözümün getirilmesi temenni edilmiştir. Bununla birlikte, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda Yargıtay'ın değiştirerek onama yetkisinin

kaldırılması sebebi ile, tüketici sorunları hakem heyeti kararına itirazda bu kurumun kıyasen uygulanması kabul edilemeyecektir (Tutumlu 2009).

Diğer taraftan, Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Tasarısı Tasla-ğı'nın 41. maddesinin 8. fıkrasındaki "*tüketici sorunları hakem heyetlerine karşı yapılan itiraz sonucu verilen kararlar, kararı veren mahkeme tarafından ilgili tüketici sorunları hakem heyetine gönderilir*" hükmü ile, kural olarak tüketici mahkemelerinin tüketici sorunları hakem heyetleri yerine karar veremeyeceği hükme bağlanmıştır. Ne var ki, Tasarı Taslağı'nın 40. maddesinin 6. fıkrası, tüketici mahkemesinin tüketici sorunları hakem heyeti kararlarını değiştirerek onayabileceği bazı durumları saymıştır. Buna göre, tüketici sorunları hakem heyetinin itiraz edilen kararı kanunun olaya uygulanması sebebi ile bozulmuşsa ve yeniden yargılama yapılması gerekmiyorsa (c. 4) veya tarafların kimliklerine ilişkin yanlışlıklar ile yazı, hesap gibi açık yanlışlıklar varsa (c. 5) tüketici mah-kemesi, tüketici sorunları hakem heyetinin kararını düzelterek onayabilecektir. Bununla birlikte kararın usule ve kanuna uygun olmasına rağmen gerekçe hatalı ise, gerekçe de düzeltilerek onanabilir. Tüketici mahkemesinin düzelterek onama imkânı istisnaî bir düzenleme olduğu için, yorum yolu ile genişletilmemesi icap eder (Oğuzman ve Barlas 2012).

Tüketici mahkemelerinin verecekleri üçüncü tip kararlar ise, TKHK m. 24 kapsamında Bakanlık ya da tüketici örgütlerinin talebi üzerine ayıplı olan seri malın üretiminin veya satışının durdurulması ve toplatılması kararlarıdır. Toplatılan bu malların bir risk arz etmesi ihtimalinde, mahkeme ayrıca imha edilmelerine de karar verebilecektir. Bu durumda, söz konusu ayıplı seri malların ne şekilde imha edileceğinin de bildirilmesi gerekir.

Ayrıca tüketici mahkemeleri, Bakanlık'ın talebi üzerine yanıltıcı reklamların durdurulması ve düzeltilmesine ilişkin karar da verebilecektir (TKHK m. 25/f. VII).

3.8. BİLİRKİŞİLİK MÜESSESESİNE İLİŞKİN USUL VE ESASLAR

3.8.1. Bilirkişilik Kavramı

Muhakeme süjelerinin, maddi uyuşmazlığa konu olan ve sonsuz çeşitlilik gösteren olay ve olgular ile bunları temsil eden delillerin tümünü anlayıp anlamlandırarak tartışmaları ve nihayetinde maddi gerçeğe ulaşmaları, her zaman genel hayat tecrübelerine başvurmak suretiyle mümkün olmaz ve bunların her konu hakkında bilgi sahibi olmaları da kendilerinden beklenemez. Bu gibi durumlarda, başkalarının tecrübe ve bilgisine başvurmak gerekir. İşte, bir delilin içeriğinin öğrenilmesi ve doğru anlamlandırılması için, bilimsel, teknik veya sanatsal bilgi gerektiğinde, çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren bir sorunla karşılaşıldığında, bu uzmanlığa, tecrübe ve bilgiye sahip kişi, bilirkişidir (Erdoğan ve Toraman 2017).

Karşılaşılan sorunla ilgili olarak, bilirkişiden, belli bir bilim veya sanata dair bilgilerini ve uzmanlığı dolayısıyla sahip olduğu tecrübe kurallarını bildirmesi istenebilir. Tecrübe kuralları; doğa kanunları, matematik ve mantık kuralları gibi genel mahiyette, soyut ve tahmine dayanan hükümlerdir. Tecrübe kurallarına, delillerin değerlendirilmesinde başvurulur ve bir delilin sağlamlığının diğer delillerle karşılaştırılarak kontrolünde, delilin diğer delillerle uyuşup uyuşmadığının, olayı temsil edip etmediğinin belirlenmesinde, tecrübe kurallarından yararlanılır. Tecrübe kurallarından bu şekilde yararlanmak amacıyla, bilirkişiden uzmanlık alanına dair yalnızca bu tecrübe kurallarını bildirmesi, teorik bilgilerini nakletmesi istenebilir.

Örneğin, olay yerinde bulunan bir kimyasalın öldürücü nitelikte olup olmadığına veya hangi dozda vücuda alınması halinde öldürücü olacağına dair bilginin verilmesi bilirkişiden talep edilebilir.

İkinci olarak, bilirkişiden, sahip olduğu özel bilgiyi kullanarak yapacağı incelemeyle, ancak bu özel bilgi sayesinde belirleyebileceği olguların veya durumların var olup olmadığını belirtmesi, saptama yapması istenebilir.

Örneğin, ölen kişiden alınan kanda zehir olup olmadığını saptama konusunda bilirkişinin görüşüne başvurulabilir.

Bilirkişiden son olarak, uzmanlığını kullanmak suretiyle, belli bir konuda sahip olduğu, bilgi ve tecrübeyle bilimsel kurallara uygun biçimde tümevarım yöntemiyle analiz yaparak sonuç çıkartması da istenebilir. Bu duruma ise, kişinin kanında rastlanan kimyasal nedeniyle ölüp ölmediğinin sorulması örnek gösterilebilir. Bilirkişiden bu sayılanların biri istenebileceği gibi, tümüne ilişkin değerlendirmelerde bulunması da talep edilebilir.

Yapılan tüm bu açıklamalar göz önünde bulundurulduğunda, bilirkişi, kanunda bilirkişi atamaya yetkili olarak gösterilen mercice, maddi uyuşmazlığa ilişkin bir konuda, uzmanlığı, özel veya teknik bilgisi nedeniyle, uzmanı olduğu alana dair tecrübe kurallarını bildirmesi, bu alanın verilerine dayanarak çeşitli saptamalar yapması veya analizlerde bulunarak sonuç çıkartması istenen, muhakeme makamlarının yardımcısı konumunda bulunan ve delil değerlendirme araçlarını sunan kişi olarak tanımlanabilecektir.

Doktrinde, kanunda ve uygulamada, tercüman da bilirkişi olarak nitelendirilmektedir. Nitekim o da yabancı bir dile dair sahip olduğu özel bilgiyi kullanarak, bir belge veya beyanın içeriğinin anlaşılmasında muhakeme süjelerine yardımcı olmaktadır. Sağır ve dilsizlerin kullandıkları özel dilin anlaşılması bakımından başvurulacak, bu beden dilini bilen kişinin de özel bir tercüman olarak nitelenmesi mümkündür. CMK madde 56/2'ye göre, okuma ve yazma bilmeyen sağır veya dilsizler, işaretlerinden anlayan bir tercüman aracılığıyla ve işaretle yemin ederler.

Yine, doktrinde "teknik müşavir", "taraf bilirkişisi" ve kanunun tabiriyle "uzman" olarak adlandırılan kişiyse, özel veya teknik bilgiye sahip olma, kendisinden istenebilecek değerlendirmeler ve sonuçlar ile yetki ve yükümlülükleri bakımından bilirkişiden farklı değildir. Kavramsal olarak farklı nitelendirilmesinin nedeni, yetkili mercice atanmayıp sunacağı bilimsel görüşe, soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı, kovuşturma evresinde ise yargıç dışındaki muhakeme süjelerince başvurulabiliyor oluşudur.

Son olarak, doktrinde "tanık bilirkişi" olarak nitelendirilen kişiler üzerinde durulması gerekir. Bu kavramla, uyuşmazlığa konu olan olaya şahit olmanın yanı sıra, olaydaki, çözümü özel bilgi gerektiren sorunun dahil olduğu alanın uzmanı olan kişi tanımlanmaktadır. Örneğin, meydana gelen bir patlama sırasında olay yerinde bulunan ve

patlamaya şahit olan kişinin aynı zamanda patlayıcı maddeler konusunda bir uzmanlığının bulunması durumunda, bu kişi tanık bilirkişi olarak adlandırılmaktadır. Böylece, kişi olaya ilişkin görgüsünü beyan ederken, aynı zamanda da sahip olduğu özel bilgiler vasıtasıyla, meydana gelen olay hakkında çeşitli saptama, yorum ve değerlendirmelerde bulunabilmektedir. Ne var ki, bu gibi durumlarda, tarif edilen kişilerin bilirkişi olarak adlandırılması doğru değildir. Kişi hem bir olaya tanık olmuşsa hem de olaya ilişkin delillerin değerlendirilmesi araçlarını sunabilecek uzmanlığa sahipse, tanıklığının uzmanlığına tercih edilmesi gerekir. Zira tanığın ikamesi mümkün değildir; ama sunduğu beyanlar hakkında değerlendirmelerde bulunacak aynı uzmanlık alanına sahip başka kişilere başvurulması mümkündür. Ayrıca, bir olaya tanık olmanın bilirkişinin sahip olması gereken ve olmazsa olmaz özellik arz eden tarafsızlığını zedeleyebileceği de göz önünde bulundurulmalıdır. Belirtilen nedenlerle, bu kişilerin tanık bilirkişi olarak nitelendirilmeleri uygun değildir ve tanık olarak dinlenmeleri gerekir.

3.8.2. Bilirkişinin Nitelikleri

3.8.2.1. Hukuki Ehliyet,

Bilirkişinin hukuki ehliyeti konusunda ne yürürlükteki CMK'da ne de mülga CMUK'da herhangi bir düzenlemeye yer verilmiştir. Konu, öncelikle bilirkişinin yaşı bakımından ele alınacak olursa, kanunda herhangi bir sınırlama öngörülmediğinden, sorun bilirkişiliğin genel mahiyeti doğrultusunda, yaş ve temyiz kudreti ilişkisi ile yeminin hukuki anlam ve sonuçlarını anlayabilme bakımından değerlendirilmelidir.

Bilirkişi olmak için hukuki ehliyetin olması, yani 18 yaşını doldurmuş olmasının aranması gerekmez. Örneğin, 15 yaşındaki bir kişi de gerekli uzmanlığa, özel veya teknik bilgiye sahip olduğunda, yetkili merci tarafından bilirkişi olarak atanabilir. Elbette bu durum, yaş bakımından hiçbir sınırlamanın söz konusu olmadığı anlamına gelmez. Kişi 18 yaşından küçük olabilecekse de temyiz kudretine sahip olmalıdır. Bunu belirlemek bakımından da TCK'daki isnat yeteneğine ilişkin yaş sınırının kıstas alınabileceği ileri sürülmüştür. Buna göre, 12 yaşını doldurmamış kişilerin ayırt etme gücünden bahsedilemeyeceğinden, bilirkişinin en azından 12 yaşını doldurmuş olması aranacaktır. Bilirkişinin göreve başlamadan önce yemin etme yükümlülüğünün mevcut olduğu da göz

önünde bulundurulduğunda, tanıklara ilişkin CMK madde 62'nin yollamasıyla, CMK madde 50/1-a'da ifadesini bulan 15 yaşından küçüklerin yeminsiz dinleneceğine ilişkin hüküm ve bilirkişinin yeminsiz dinlenmesinin mümkün olmaması nedenleriyle, kişinin en azından 15 yaşını doldurmuş olmasının aranması gerektiği ifade edilmiştir.

Bilirkişiliğin mahiyeti düşünüldüğünde, bilirkişinin her halükârda ayırt etme gücüne sahip olması gerektiği aşikardır. Bu nedenle, bilirkişinin ayırt etme gücünün yokluğu nedeniyle kısıtlanmış bir kişi olması mümkün değildir. Bu sonuca işin niteliği dışında yine tanıklara ilişkin hükümden; CMK madde 50/1-b'den de ulaşmak mümkündür. Buna göre, ayırt etme gücüne sahip olmamaları nedeniyle yeminin niteliği ve önemini kavrayamayanlar yeminsiz dinleneceklerdir. Ancak belirtildiği üzere bilirkişinin yemin etme yükümlülüğü bulunmakta ve yeminsiz olarak görevlendirilmesi ve dinlenmesi söz konusu olamamaktadır.

Bilirkişinin yaptığı iş bakımından kamu görevlisi sayılmasının doğal sonucu olarak, kamu hizmetinden yasaklı olanların veya belli bir meslek veya sanatın icrasının tatili cezasına mahkûm olanların da mahkûm oldukları alanda bilirkişilik yapmaları mümkün değildir. Bilirkişinin kamu görevlisi olması nedeniyle, bu göreve ancak Türk vatandaşı olanların atanacağı ve bilirkişinin de Türk vatandaşı olması gerektiği akla gelebilecekse de böyle bir zorunluluk yoktur. Örneğin çözümü gereken soruna dair yapılacak inceleme için gerekli teknik donanımın yalnızca yabancı bir ülkede bulunması veya konunun gerektirdiği uzmanlık alanının eğitiminin sadece yurtdışında belli ülkelerde veriliyor olması ve uzmanların yabancı olması halinde bilirkişinin Türk vatandaşı olmaması da mümkündür.

Nitekim 'Ceza İşlerinde Karşılıklı Adli Yardım Avrupa Sözleşmesi' uyarınca, istinabe yoluyla bilirkişi görevlendirilmesi durumunda, yabancı bilirkişiye bu görev verilebilecektir.

3.8.2.2. Mesleki Yeterlilik ve Uzmanlık

Bilirkişinin nitelikleri açısından belki de en önemli özellik mesleki yeterlilik ve uzmanlıktır. Çözümü uzmanlık, özel veya teknik bilgi gerektiren bir sorunla karşılaşıldığında, bu sorunun hallinin hangi uzmanlık alanının verileri ve tecrübe

kurallarıyla mümkün olduğunun tespiti gibi, bu belirlemeden sonra, bu alanda kimin yeterli bilgi ve tecrübe sahibi olduğunun, sorunu en doğru şekilde, liyakatiyle kimin çözebileceğinin tespiti de ceza muhakemesinin amacı göz önünde bulundurulduğunda son derece önemlidir. Konunun önemi, uygulamada sıklıkla bilirkişi ücretinden yararlandırmak amacıyla, tavsiye üzerine veya hatır-gönül ilişkileri çerçevesinde mesleki yeterlilikleri az olan, bilgi ve tecrübe eksiklikleri bulunan kişilerin bu göreve getirildikleri veya kimi zaman konunun gerektirdiği uzmanlık alanıyla uzaktan yakından ilgisi olmayan kişilerin, hatta yargıç veya savcı stajyerleriyle zabıt katiplerinin bilirkişi olarak atandığı ya da bilirkişi seçiminin kaleme bırakıldığı düşünüldüğünde daha iyi anlaşılacaktır.

Öncelikle, çözümü gereken sorunun ait olduğu uzmanlık alanının doğru saptanması gereklidir. Kanun kimi durumlarda incelemeyi yapacak bilirkişinin uzmanlık alanını belirlemiştir. Ancak çoğunlukla, bilirkişi atamaya yetkili merci, sahip olduğu genel bilgiyle konunun ait olduğu uzmanlık alanını doğru olarak kendisi tespit etmek durumundadır. El ürünü bir yazının kime ait olduğunun belirlenmesinde, uygulamada karşılaşıldığı üzere, balistik değil grafoloji uzmanına başvurmak gerekir. Yine karşılaşılan sorunun çözümü birden çok uzmanlık alanını ilgilendirdiğinde, bu alanların yalnızca birinden bilirkişi atamak yerine, birden çok alanın uzmanından oluşan bir bilirkişi heyeti görevlendirilmelidir.

Sorunun çözümü için gerekli özel bilginin, tecrübe kuralının ait olduğu alanın tespitinden sonra, belirlenen uzmanlığa sahip kişiler arasından kimin bilirkişi olarak seçileceği sorunu gündeme gelir. Kanunun konuyla ilgili bir resmi bilirkişiye işaret ettiği durumlarda sorun yoktur. Yine il adli yargı adalet komisyonlarınca oluşturulan listelerde yer alan bilirkişilerin, "Bilirkişilik Yönetmeliği" 38. Maddesi f bendi uyarınca, bilirkişilik yapacakları alanda en az beş yıllık mesleki deneyime sahip olması aranmaktadır. Ancak bunun dışında, bilirkişinin mesleki ehliyetini, bilgi ve tecrübe düzeyini belirleyecek objektif ölçütler belirlemek mümkün değildir.

Diploma, ruhsat, sertifika gibi belgeler uzmanlığa karine teşkil edebilir. Ancak bu yeterli olmayıp aynı zamanda bir uzmanlık alanına sahip kişiler arasından en bilgili, deneyimli ve liyakatlisinin seçilmesi gereklidir. Aynı uzmanlığa sahip olmakla beraber,

somut olayda karşılaşılan sorun hakkında daha önce araştırma veya çalışmalarda bulunmuş olan biri varsa, bilirkişi olarak onun seçilmesi uygun olur.

Akademik unvanların da dikkate alınması uzmanlığı belirlemeye yardımcı olabilir. Karşılaşılan sorun hakkında özel bir çalışmanın bulunmaması halinde, daha fazla mesleki deneyimi olan kişiye öncelik verilebilir. Bu ölçüt, özellikle bir zanaat ya da sanatla uğraşanlar arasından seçilecek bilirkişiyi belirlemede işe yarayacaktır. Ancak uygulamada, örneğin bilişim suçları alanında, teknik yeterliliği sadece bilgisayar kullanmak olan kişilerin bilirkişi olarak atandıkları görülmektedir.

Her ne kadar, doktrinde, bilirkişinin gerekli uzmanlığa ve mesleki ehliyete sahip bulunmadığı iddiasıyla Yargıtay'a başvurulamayacağı ileri sürülmüşse de Yargıtay, yerinde olarak çeşitli kararlarında, hükümde yeterli bilgiye sahip olmayan bilirkişinin verdiği rapora dayanılmasını bozma nedeni saymaktadır. Bu türlü bir denetime olanak verilmesi için, bilirkişinin kimliğinin yanı sıra uzmanlık bilgilerinin ve mesleğinin de gerek atama kararında gerekse bilirkişi raporunda gösterilmesi gerekir.

3.8.2.3. Tarafsızlık ve Dürüstlük

Tarafsızlık ve dürüstlük bilirkişinin olmazsa olmaz nitelikleridir. Bu niteliklerin bilirkişide bulunmaması, adli yolla maddi gerçeğe ulaşmaya çalışan ceza muhakemesinin bu amacına ters düşeceğinden, kurumun doğasına aykırıdır.

Tarafsızlık; yani yansızlık, herhangi bir taraf gibi ya da herhangi bir taraf adına hareket etmeksizin, görevin objektif bir şekilde; kişisel düşünce, inanç, felsefi kanaat ve siyasi görüşlerinden arınmış olarak yerine getirilmesini ifade etmektedir.

Bilirkişi uyuşmazlığın konusunu, kendisiyle ve dünya görüşüyle özdeşleştirmemeye ek olarak iddia, savunma ve hatta yargılama makamlarından da bağımsız olmalıdır.

Yetkili merciin, atayacağı bilirkişinin anılan niteliğe sahip olup olmadığına dikkat etmesi gerektiği gibi, il adli yargı adalet komisyonlarınca oluşturulan listelerin de tarafsız bir şekilde oluşturulması önemlidir.

Tarafsızlıkla birebir ilişki içinde olan dürüstlük, doğru ve kurallara uygun olmayı işaret etmektedir. Dürüstlük, bilirkişinin görevini yalnızca uzmanlık alanının en son verilerini temel alarak ve bunun dışındaki iç ya da dış etkenlerden soyutlanmak suretiyle yerine getirmesini ifade etmektedir.

Bilirkişinin görevini tarafsız ve dürüst biçimde özenle yerine getirme yükümlülüğü çerçevesinde, incelemelerini nasıl yerine getirmesi gerektiği, ilgililerin bilgisine hangi şartlarla başvurabileceği, raporunu düzenlerken nelere dikkat edeceği ve bilirkişinin tarafsızlık ve dürüstlüğünü sağlamaya yönelik tedbirler "yükümlülükler" başlığı altında incelenecektir. Burada, bilirkişinin tarafsız ve dürüst olmasının kendisinden beklenemeyeceğinin anlaşılması halinde, henüz işin başında (kimi zaman sonradan da) bu kişinin bilirkişi olarak görevlendirilmemesine veya işten elini çekmesine hizmet eden, bilirkişinin reddi ve çekinmesi konularına değinilmelidir. Zira tarafsız ve dürüst olmayan bir kişinin bilirkişi olarak nitelendirilemeyecek olmasıyla, bilirkişinin üstlendiği görevi yerine getirdiği sırada bunu tarafsız ve dürüst bir biçimde yerine getirme yükümlülüğünü ihlal etmesi birbirinden ayrılmaktadır.

3.8.3. Bilirkişiliğin Hukuki Niteliği

Bilirkişi bir muhakeme süjesi değildir. Bilirkişiliğin hukuki niteliği, bilirkişinin muhakeme faaliyetine yaptığı katkının ve kurumun öneminin anlaşılması bakımından üzerinde durulması gereken bir konudur. Bu konuda, doktrinde ve değişik hukuk sistemlerinde farklı görüşler ileri sürülmüştür. Gerçekten, bilirkişiliğin hukuki niteliğinin, tanık benzeri olduğu ileri sürüldüğü gibi, yargıç yardımcılığı olduğu şeklinde ve nihayet bilirkişinin, savcının ve tüm muhakeme süjelerinin yardımcısı olduğu yönünde görüşler bulunmaktadır.

Bilirkişiliğin hukuki niteliğinin 'tanık benzeri' olduğu doktrinde ifade edilmiş olmakla birlikte özellikle Anglo-Amerikan hukuk sistemlerinde bilirkişi kavramını karşılamak üzere, "expert-witness"; yani "uzman tanık" kavramı kullanılmaktadır. Gerçekten, bu sistemde, bilimsel veya teknik bilgiye sahip bir tür tanık olarak nitelenen bilirkişi, görüş, düşünce beyanının delil olarak Kabul edilemeyeceği kuralının istisnalarından biri olarak kabul edilmektedir. Bilirkişiyle tanık arasında, olayları muhakeme süjelerine aktarmak ve bunlar hakkında tespitlerde bulunmak gibi

benzerliklerin olduğu doğrudur. Yine gerek mülga CMUK gerekse yürürlükteki CMK'ya göre, tanıklığa ilişkin hükümler, bilirkişiliği düzenleyenlere aykırı olmadıkça bilirkişiler hakkında da uygulanır.

Ancak bilirkişi ve tanık birbirlerinden birçok noktada ayrılmaktadırlar. Öncelikle, her ikisi de olayları muhakeme süjelerine aktarıp bunlar hakkında tespitlerde, değerlendirmelerde bulunsalar da tanığın, duyu organları aracılığıyla edindiği, geçmişteki bir olaya dair bilgileri beyan eder. Bilirkişi ise, incelemelerini, saptama ve analizlerini, uzmanlığına ve sahip olduğu özel veya teknik bilgisine dayanarak yapar ve görüşünü aktarır. Yetkili merci, olayın tanıklarını dinlemekle yükümlü olmasına ve tanıkların tanıklık yapmak üzere görevlendirilmemelerine karşın, bilirkişi, muhakeme makamlarının genel bilgi ve hayat tecrübelerinin çözmekte yetersiz kaldığı durumlarda, yetkili merci tarafından görevlendirilir.

Tanığın ikamesi mümkün olmamakla beraber, bilirkişinin yerine hemen her zaman uzmanlığa sahip bir başkası atanabilir ve bilirkişinin tanıktan farklı olarak redid mümkündür. Tanık sıfatıyla dinlenmek için olayın tanığı olmak yeterli olduğu halde, bilirkişi olarak atanmak için belli bir uzmanlığa, özel veya teknik bilgiye sahip olmak gerekir. Bilirkişinin hukuki niteliğinin yargıç yardımcılığı olduğu da ifade edilmiştir.

CMK nezdinde, soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısının da bilirkişi görevlendirmeye yetkili olması karşısında, bu görüşün yargıcın ve savcının yardımcısı olarak ele alınması uygundur. Kural olarak hukuki konularda bilirkişinin görüşüne başvurulamaması ve bilirkişinin yaptığı saptamalarda ve vardığı sonuçta hukuki değerlendirmelerde bulunamaması onu yargıç ve savcıdan ayırmaktadır.

Ancak, bilirkişi, yargıcın ve savcının genel ve hukuki bilgileri ile çözmelerinin mümkün olmadığı sorunlarda, sahip olduğu özel veya teknik bilgi ile bu süjelerin olay veya olguları anlamalarına ve bir sonuç çıkarmalarına yardımcı olmaktadır.

Yine, bilirkişi bir görevlendirmeyle göreve başlayıp görevini kendisini görevlendiren yetkili merciin gözetimi altında ve merci ile ilişki içerisinde yerine getirdiğinden bu süjelerin yardımcısı konumundadır. Yardımcılık hukuki niteliğinin doğal sonucu olarak da bilirkişi ancak kendisinden istenen konuda tecrübe kurallarını

bildirmek, saptamalar yapmak ve sonuç çıkarmakla yükümlüdür ve merci bilirkişinin oy ve görüşüyle bağlı değildir, bunları serbestçe değerlendirir. Bilirkişinin raporunda vardığı sonuçların, yetkili merci tarafından, uzmanlık gerektiren konuda bilgi sahibi olmasa da mümkün olduğunca kontrol edilmesi ve bu sonuçların benimsenmesi halinde, bunun gerekçelendirilmesi gerektiğinden, aslında sorumluluk, kanaatini oluştururken bilirkişi raporuna da dayanan yargıç veya savcıdadır. Bu da bilirkişinin bu süjelerin yardımcısı konumunda bulunmasının doğal bir sonucudur.

Bilirkişiliğin hukuki niteliğinin yargıcın ve savcının yardımcılığı olduğu saptaması, belirtilen nedenlerle doğru olmakla beraber eksiktir. Zira, her ne kadar, CMK madde 67/6 ile verilen yetkiye dayanarak, bilirkişi raporunun hazırlanmasında değerlendirilmek üzere ya da bilirkişi raporu hakkında diğer muhakeme süjelerince bilimsel mütalaa alınabileceği düzenlenmekte ve kanun bu durumda mütalaa alınan kişiyi bilirkişiden ayırmak için uzman olarak tarif etmekteyse de yargıç, mahkeme veya savcı tarafından atanan bilirkişi de yalnızca kendisini atayanın yardımcısı değildir. Bilirkişinin oy ve görüşünden, muhakeme süjelerinin hepsi, soruşturma evresinde mağdur, suçtan zarar gören ve vekili ile şüpheli ve müdafii, kovuşturma evresinde ise, savcı, katılan, vekili, sanık ve müdafii de yararlanacaktır. Çelişme ilkesi ve muhakemenin kolektifliğinin gereği olarak, iddia ve savunma makamları, kendi tezlerinin doğruluğunu kanıtlamak için bilirkişi raporuna da dayanacak veya bunu çürütmeye çalışacaklardır. Bu yüzden, bilirkişi, yalnızca kendisini görevlendiren yetkili merciin değil tüm muhakeme süjelerinin yardımcısıdır. Ceza muhakemesinin amacı olan maddi gerçeğe ulaşılması da bunu gerektirir.

3.8.4. Bilirkişiliğe Başvuru

Bilirkişi olarak görev almak isteyen kişinin kural olarak bilirkişilik siciline kaydolması gerekir. Bilirkişilik sicili, Daire Başkanlığı nezdinde bilirkişilere sicil numarası verilmek suretiyle tutulan kaydı ifade eder.

Bilirkişiliğe başvuru ve kabul şartları 6754 sayılı BK'nun 11 ve devamı maddelerinde düzenlenmiştir.

Öncelikle bilirkişilik bölge kurulu tarafından, ilk olarak bilirkişi listelerinin oluşturulması, daha sonra ihtiyaca göre güncellenmesi maksadıyla, her yıl Bilirkişilik Daire Başkanlığınca belirlenecek tarihe kadar ilan yapılır. İlan, Bilirkişilik Daire Başkanlığı ile Bölge Adliye ve Bölge İdare Mahkemelerinin internet sitesinde yayınlanmak suretiyle gerçekleştirilir. Ayrıca söz konusu ilan, bölge kurulunun yetki çevresindeki ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarına ve ilgili diğer yerlere bildirilir (BKYön m. 39/I). Ayrıca ilân, Daire Başkanlığı, bölge kurulları ile bölge adliye ve bölge idare mahkemelerinin internet sitelerinde yayımlanır (BKYön m. 39/II).

BK m. 11 uyarınca bilirkişi olmak isteyen kişi, yerleşim yerinin veya mesleki faaliyetlerini yürüttüğü yerin bağlı olduğu bölge kuruluna ya da adli veya idari yargı ilk derece mahkemesi adalet komisyonuna, gerekli belgelerle birlikte başvurur. Adalet komisyonlarına yapılan başvurular da yine bölge kuruluna gönderilir.

Ayrıca bilirkişilik için başvuru yapanlara ilişkin ihtiyaç duyulan bilgi ve belgeler ilgili kurum veya kuruluşlardan istenebilir, gerektiğinde ilgililer davet edilir ve dinlenir.

Başvuru için gerekli belgeler gerçek kişiler ve tüzel kişiler açısından ayrı ayrı olmak üzere BKYön m. 40'da düzenlenmiştir. Buna göre gerçek kişilerin bilirkişi siciline kaydolabilmek için şu belgeleri ibraz etmesi gerekir:

"a) Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları için Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası, yabancılar için pasaport veya yabancı kimlik numarası ve çalışma iznini gösteren belge.

b) Bölge kurulunun yetki çevresinde oturduğu ya da meslekî faaliyetini yürüttüğüne dair yazılı beyan.

c) Uzmanlık alanını gösteren diploma, meslekî yeterlilik belgesi, uzmanlık belgesi, ustalık belgesi veya benzeri belgelerin aslı veya onaylı sureti.

ç) Mesleğini icra edebilmek için herhangi bir meslek kuruluşuna kayıtlı olmak zorunda olanlar için, meslek kuruluşuna üye olduğuna dair son altı ay içinde alınmış oda faaliyet belgesi veya oda kayıt belgesi.

d) Daire Başkanlığı tarafından daha fazla bir süre belirlenmemiş olmak kaydıyla, bilirkişilik yapacağı uzmanlık alanında en az beş yıl fiilen çalıştığını gösterir belge.

e) Görev belgesi veya mesleki faaliyetten veya sanat icrasından geçici ya da sürekli olarak yasaklı olmadığına dair kayıtlı olduğu meslek kuruluşu veya çalıştığı kurum ya da kuruluştan alacağı belge.

f) Bilirkişilik temel eğitimini tamamladığına dair belge.

g) Banka hesap numarası."

Tüzel kişi bilirkişilerin ise şu belgeleri ibraz etmesi gerekir:

"a) Şirketler için ticaret sicil tasdiknamesi, diğer tüzel kişiler için halen faaliyetine devam ettiğini gösterir belge.

b) Tüzel kişi bünyesinde faaliyet gösteren gerçek kişi bilirkişileri ve uzmanlık alanlarını gösterir liste.

c) Banka hesap numarası.

ç) MERSİS numarası.

d) Daire Başkanlığı tarafından gerekli görülen diğer belgeler."

Başvurular, bölge kurulunca başvuru kaydına işlenir. Bilirkişi olmak maksadıyla başvuran tarafın, başvuru dilekçesine eklenmesi zorunlu belgelerin eksik olması hâlinde, başvuru sahibine belgeleri tamamlaması için on beş gün süre verilir (BKYön m. 42/II). Eksik belgelerin tamamlanması hâlinde bölge kurulu tarafından başvuru hakkında karar verilir.

Başvurular Bilirkişilik Daire Başkanlığınca, belirlenecek süre içinde bölge kurulu tarafından değerlendirilir. Şayet eksik belgeler ihtara rağmen tamamlanmamışsa, başvurunun reddine karar verilir (BKYön m. 42/IV).

Bölge kurulu tarafından ilgili kişinin bilirkişi listesine kaydolabilmesi için, öncelikle bilirkişiliğe kabul şartlarını taşıması gerekir. 6754 sayılı BK'nun 10'uncu

maddesi uyarınca bilirkişi listesine kaydolabilmek için şu şartların taşınması gerekmektedir:

"a) 26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 53 üncü maddesinde belirtilen süreler geçmiş olsa bile; kasten işlenen bir suçtan dolayı bir yıldan fazla süreyle hapis cezasına ya da affa uğramış olsa bile Devletin güvenliğine karşı suçlar, Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, güveni kötüye kullanma, hileli iflas, ihaleye fesat karıştırma, edimin ifasına fesat karıştırma, suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama veya kaçakçılık, gerçeğe aykırı bilirkişilik veya tercümanlık yapma, yalan tanıklık ve yalan yere yemin suçlarından mahkûm olmamak.

b) Terör örgütleriyle iltisaklı veya irtibatlı olmamak.

c) Daha önce kendi isteği dışında bilirkişilik sicilinden çıkarılmamış olmak.

ç) Disiplin yönünden meslekten veya memuriyetten çıkarılmamış ya da sanat icrasından veya mesleki faaliyetten geçici ya da sürekli olarak yasaklanmamış olmak.

d) Başka bir bölge kurulunun listesine kayıtlı olmamak.

e) Bilirkişilik temel eğitimini tamamlamak.

f) Bilirkişilik yapacağı uzmanlık alanında en az beş yıl fiilen çalışmış olmak ya da daha fazla çalışma süresi belirlenmiş ise bu süre kadar fiilen çalışmış olmak. Ancak, sermaye Piyasası Kanunu'na göre yetkilendirilen gayrimenkul değerlendirme uzmanları ile taşınmaz geliştirme konusunda yüksek lisans veya doktora yapmış uzmanlar için, Kamulaştırma Kanunu'nun 15'inci maddesi gereğince sadece kamulaştırma alt uzmanlık alanında bilirkişilik yapmak isteyenlerde, fiilen beş yıl çalışma şartı aranmaz (BKYön m. 38/V).

g) Meslek mensubu olarak görev yapabilmek için mevzuat tarafından aranan şartları haiz olmak ve mesleğini yapabilmek için gerekli olan uzmanlık alanını gösteren diploma, mesleki yeterlilik belgesi, uzmanlık belgesi veya benzeri belgeye sahip olmak.

ğ) Bilirkişilik temel ve alt uzmanlık alanlarına göre belirlenen yeterlilik koşullarını taşımak."

Özel hukuk tüzel kişilerinin bünyesinde bilirkişi olarak çalışacak kişiler bakımından da birinci fıkradaki şartlar aranır ve düzenlenen raporlarda bu kişilerin adı ve soyadı ile imzası bulunur.

Başvurular Daire Başkanlığınca belirlenecek süre içinde bölge kurulu tarafından değerlendirilir. Şayet ilgili kişi söz konusu şartları taşımamak ta ise, başvurunun reddine karar verilir. Başvurunun reddine ilişkin karar bölge adliye mahkemelerinin internet sitelerinde yayımlanması suretiyle duyurulur ve bu duyuru tebliğ yerine geçer.

Kişinin söz konusu şartları taşıdığının tespit edilmesi, sicile kaydolmak için yeterli değildir. Bölge kurulu, şartları taşıyanlar arasından başvuranın mesleki tecrübesini, katıldığı meslek içi eğitimleri veya uzmanlığı gösteren belgeleri dikkate alarak en liyakatli olanları seçer (Erdoğan ve Toraman 2017).

6754 sayılı BK m. 10/III uyarınca, daha önce yaptığı başvurusu mesleki olarak yeterli nitelikte bulunmadığı gerekçesiyle reddedilenler, bir yıl geçmedikçe yeniden bilirkişilik yapmak için başvuruda bulunamazlar.

Netice itibariyle bilirkişiliğe kabul edilenler için üç yıl için geçerli bilirkişilik yetki belgesi düzenlenir ve sicile kaydedilir (BKYön m. 43/II).

Bilirkişilik siciline kaydedilenler, yemin ettirilmek suretiyle listeye kabul edilir. Bilirkişi listesi, bilirkişilik siciline kayıtlı kişilerin ad ve soyadları, temel ve alt uzmanlık alanları, meslekleri ve Daire Başkanlığınca belirlenecek diğer hususlar gösterilmek suretiyle bölge kurulları tarafından oluşturulan listeyi ifade eder. Söz konusu liste alenidir (Erdoğan ve Toraman 2017).

Listeye ilk defa kabul edilenler ile listeden kendi isteğiyle çıkarılıp yeniden kabul edilenler, bölge kurulunca veya bulundukları yer ilk derece mahkemesi il adli yargı adalet komisyonunca daha önce belirlenen ve ilân edilen tarihlerde "*Bilirkişilik görevimi adalete bağlı kalarak sadakat ve özenle, bilim ve fenne uygun olarak, tarafsız ve objektif bir biçimde yerine getireceğime, namusum, vicdanım, şerefim ve kutsal saydığım bütün inanç*

ve değerlerim üzerine yemin ederim." sözlerini tekrarlayarak yemin ederler (BKYön m. 44).

Yemin, bölge kurulu başkanı veya bulunulan yer ilk derece mahkemesi il adli yargı adalet komisyonu başkanı veya görevlendirecekleri üyenin huzurunda yapılır (BKYön m. 44/II, III). Yeminin icrasından önce yemin edecek bilirkişiye, hangi konuda yemin edeceği, yeminin anlam ve önemi anlatılır (BKYön m. 44/IV). Bilirkişi, yemin metnini yüksek sesle tekrar ederek veya okuyarak yeminini eda eder ve yemin eda edilirken herkes ayağa kalkar (BKYön m. 44/V, VI).

Bilirkişinin, haklı ve kabul edilebilir bir mazereti nedeniyle yemin için tayin edilen günde hazır bulunamaması hâlinde bölge kurulu başkanı tarafından tayin edilecek bir günde yemini yaptırılır (BKYön m. 44/VII).

Listeye kayıtlı bilirkişilere, görevlendirildikleri her dava veya işte ayrıca yemin verdirilmez; sadece bilirkişilere önceden etmiş bulundukları yemine bağlı kalmak suretiyle oy ve görüş bildirmek zorunda oldukları hususu hatırlatılır.

Listelerde yer almamış bilirkişiler, görevlendirildiklerinde kendilerini atamış olan merci huzurunda yukarıda belirtildiği biçimde yemin eder. Yemin tutanağı bilirkişiye imzalatılarak dosyasına konulur.

BKYön m. 45 uyarınca bilirkişilik sicili, Daire Başkanlığı nezdinde bilirkişilere sicil numarası verilmek suretiyle merkezi kayıt şeklinde tutulur. Bilirkişi sicilinde şu bilgilere yer verilir:

"a) Sicil numarası.

b) Bilirkişi gerçek kişi ise adı ve soyadı, son altı ay içinde çekilmiş fotoğrafı, Türkiye Cumhuriyeti kimlik veya yabancı ise pasaport ya da yabancı kimlik numarası.

c) Yerleşim yeri ve iletişim bilgileri.

ç) Mesleği, temel ve alt uzmanlık alanı, çalıştığı kurum veya kuruluşun adı.

d) Bilirkişi tüzel kişi ise ticaret unvanı, MERSİS numarası, merkezi, iletişim bilgileri, temel ve alt uzmanlık alanı; tüzel kişi bünyesinde çalışan bilirkişinin adı ve soyadı, fotoğrafı, Türkiye Cumhuriyeti kimlik veya yabancı ise pasaport ya da yabancı kimlik numarası, yerleşim yeri, iletişim bilgileri, mesleği, temel ve alt uzmanlık alanı.

e) Bilirkişilik temel eğitim tarihi.

f) Bilirkişilik yetki belgesi ve tarihi.

g) Uzmanlığı gösteren belgelerin verildiği yer, tarih ve sayısı.

ğ) Mesleki tecrübe bilgileri.

h) Meslek içi eğitim bilgileri.

ı) Öğrenim bilgileri.

i) Adlî sicil ve arşiv kaydı.

j) Kayıtlı bulunduğu bölge kurulu.

k) Yemin tarihi.

l) Meslekten geçici veya sürekli yasaklılık bilgileri.

m) Uyarma, listeden geçici veya sürekli çıkarılmaya ilişkin yaptırım bilgileri.

n) Hazırlanan rapor sayısı.

o) Hükme esas alınan rapor sayısı.

ö) Bilirkişinin cevaplaması gereken soruları eksik bırakması ve hatalı cevaplaması nedeniyle alınan ek rapor sayısı.

p) Denetim ve performans bilgileri.

r) Banka hesap numarası.

s) Daire Başkanlığı tarafından gerekli görülen diğer bilgiler."

Ancak, Daire Başkanlığınca oluşturulan ve alanlarındaki uzmanlıkları ve bilimsel yeterlilikleri dikkate alınarak, bazı kişiler, bilirkişilik sicili ve listesine kaydolmaktan muaf tutulabilir.

Bilirkişilik siciline kaydolmuş kişiler belirli hâllerde sicilden silinebilir. 6754 sayılı BK m. 13 uyarınca;

"a) Bilirkişiliğe kabul şartlarının kaybedilmesi veya sicile kabul tarihinde gerekli şartların bulunmadığının sonradan tespit edilmesi

b) Kanuni bir sebep olmaksızın bilirkişilik yapmaktan kaçınılması veya raporun belirlenen süre içinde mazeretsiz olarak verilmemesi.

c) Bilirkişilik görevi ve bu görevin gerektirdiği etik ilkelerle bağdaşmayan, güven duygusunu sarsıcı tutum ve davranışlarda bulunulması.

ç) 3 üncü maddede belirtilen temel ilkelere aykırı olarak bilirkişilik faaliyetinde bulunulması.

d) Bölge kurulu tarafından yapılacak performans değerlendirmeleri sonucunda yeterli bulunulmaması.

e) Bilirkişilik süresinin dolmasına rağmen süresi içerisinde yenileme talebinde bulunulmaması.

f) Bilirkişinin sicilden çıkarılmayı talep etmesi."

Ancak, yukarıda (b), (c), (ç) ve (d) bentlerinde belirtilen hâllerde ihlalin niteliğine göre sicilden ve listeden çıkarma yaptırımı yerine uyarma veya bir yıla kadar geçici süreyle listeden çıkarma yaptırımı uygulanabilir.

3.8.5. Bilirkişinin Yetki ve Yükümlülükleri

3.8.5.1. Bilirkişinin Yetkileri

Bilirkişinin temelde dört adet yetkisi bulunmaktadır. Bunlar, ücret ve giderlerin ödenmesini talep yetkisi, çekinme yetkisi, bilgi alma yetkisi ve inceleme konusunu teşkil eden nesne yahut kişi üzerinde bazı tasarruflarda bulunabilme yetkisidir (Tanrıver 2016).

3.8.5.1.1. Ücret ve Masrafları Talep Yetkisi

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 283'üncü maddesi uyarınca bilirkişiye, sarf etmiş olduğu emek ve mesaiyle orantılı bir ücret ile inceleme, ulaşım, konaklama ve diğer giderleri ödenir. Keza söz konusu hükümde ayrıca bilirkişinin ücretinin Adalet Bakanlığı'nca her yıl güncellenecek bir tarifeyle düzenleneceğinden söz edilmektedir. Söz konusu tarifede bilirkişilere ödenecek ücretler mahkemelere göre sınıflandırılmıştır. Ancak yine de tarifenin 7'inci maddesine göre hâkim işin mahiyetine göre tarifede belirtilen ücretleri artırabilir veya azaltabilir.

Tarife aynı zamanda, ihtiyari dava arkadaşlığının söz konusu olduğu hallerde (Medeni yargı açısından "seri dava" diye bir şey yok, galattır, uygulamada zikredilen ifade vekalet ücreti sebebiyle daha sonra AAÜT'ne girmiştir, bu şekilde tarifelerde yer bulmaya başlamıştır, ancak medeni yargılamada onu karşılayan terim "ihtiyari dava arkadaşlığı"'dır. Davacı veya davalı tarafta, aynı taraf rolüne sahip birden fazla kişi olmasını ifade eder.) ücretten her halükârda indirim yapılacağını öngörmektedir.

Taraflardan birinin bilirkişi deliline dayanması hâlinde, bilirkişi ücreti de o kişiden alınır. Nitekim HMK m. 324/I uyarınca taraflardan her biri ikamesini talep ettiği delil için mahkemece belirlenen avansı, verilen kesin süre içinde yatırmak zorundadır. Şayet ilgili taraf süresi içerisinde öngörülen avansı yatırmazsa, diğer taraf bu avansı yatırabilir. Aksi hâlde ilgili taraf bilirkişi deliline dayanmaktan vazgeçmiş sayılacaktır (HMK m. 324/II).

Yukarıda açıklandığı üzere, mahkemece re'sen de bilirkişiye müracaat edilebilir. Bu takdirde mahkeme ücretin taraflardan birince veya her ikisi tarafından bir haftalık kesin süre içerisinde avans olarak yatırılmasına karar verebilir. Şayet taraflar verilen süre

içerisinde gerekli avansı yatırmazsa, HMK m. 325 uyarınca ileride bu gideri ödemesi gereken taraftan alınmak üzere Hazine'den ödenmesine hükmedilir.

3.8.5.1.2. Çekinme Yetkisi

Bilirkişiler, tanıklıktan çekinme sebeplerine veya mahkemece kabul edilebilecek diğer bir sebebe dayanarak bilirkişilik görevini ifadan kaçınabilir (HMK m. 270/II).7 Söz konusu bu çekinme yetkisi bilirkişinin tarafsız olarak görevini ifa etmesini güvence altına almayı amaçlamaktadır.

Tanıklıktan çekinme sebepleri HMK m. 247 ila 250'nci maddeler arasında üç grup altında düzenlenmiştir: Kişisel nedenlerle çekinme, sır nedeniyle çekinme, menfaat ihlali tehlikesi nedeniyle çekinme. Bilirkişi açısından bu maddelerde yer alan sebeplerden birisi bulunmasa bile, bilirkişinin tarafsızlığını etkileyebilecek başkaca bir sebep mahkemece kabul edilirse, bilirkişi, görevi ifadan çekinebilecektir.

3.8.5.1.3. Bilgi Alma Yetkisi

Bilirkişinin görevini sağlıklı olarak yürütebilmesi için olmazsa olmaz bir diğer yetkisi de bilgi alma yetkisidir. Bilirkişinin özel veya teknik bilgisini aktarması, buna dayalı olarak bir çıkarımda bulunması yahut bir vakıayı tespit edebilmesi için, öncelikle somut olayın koşullarına vakıf olması gerekir.

HMK m. 278/II'de bilirkişinin bilgisine başvurulan konuda tereddüde düşmesi durumu düzenlenmektedir. Buna göre, bilirkişi, görev alanı veya sınırları hakkında tereddüde düşerse, bu tereddüdünün giderilmesini, her zaman mahkemeden isteyebilir.

Keza bilirkişi eğer ihtiyaç duyarsa, HMK m. 278/III uyarınca mahkemenin de uygun bulması kaydıyla, tarafların bilgisine başvurabilir. Taraflardan birinin bilgisine başvurulacağı hâllerde, mahkemece bilirkişiye taraflardan biri bulunmaksızın diğerinin dinlenemeyeceği hususu önceden hatırlatılır. Bilirkişinin tarafsızlığından şüphe edilmemesini sağlamak adına bu hatırlatma önem taşır.

Ayrıca bilirkişi HMK m. 275/II uyarınca incelemesini gerçekleştirebilmek için, bazı hususların önceden soruşturulması ve tespiti ile bazı kayıt ve belgelerin

getirtilmesine ihtiyaç duyuyorsa, bunun sağlanması için, bir hafta içinde kendisini görevlendiren mahkemeye bilgi verir ve talepte bulunur.

3.8.5.1.4. İnceleme Konusunu Teşkil Eden Nesne Yahut Kişi Üzerinde Bazı Tasarruflarda Bulunma Yetkisi

Bilirkişinin HMK m. 278/IV uyarınca oy ve görüşünü açıklayabilmesi için bir şey üzerinde inceleme yapması zorunlu ise, mahkeme kararı ile gerekli incelemeyi yapabilir. Örneğin, uyuşmazlık konusu tablonun orijinal olup olmadığını bilirkişi ancak tablo üzerinde inceleme yaparak anlayabilir. Yahut uyuşmazlık konusu projenin sözleşmede öngörülen kısmının tamamlanıp tamamlanmadığının tespiti için bilirkişinin inşaat alanına bizzat gidip inceleme yapması gerekebilir veyahut bir kimsenin ayırtım gücüne sahip olup olmadığının belirlenmesi için ilgili kişiyi muayene edebilir. Bu işlemlerin icrası sırasında taraflar da hazır bulunabilir (Erdoğan ve Toraman 2017).

3.8.5.2. Bilirkişinin Yükümlülükleri

Hâkimin ihtiyaç duyduğu özel veya teknik bilgiyi ona sağlayarak hâkime yardımcı olan bilirkişinin on üç tane yükümlülüğü bulunmaktadır (Tanrıver 2016):

Bazı hallerde bilirkişilik görevini kabul yükümlülüğü,

Davete icabet etme yükümlülüğü,

Yemin etme yükümlülüğü,

Haber verme yükümlülüğü,

Gerçeği beyan yükümlülüğü,

Tarafsız davranma yükümlülüğü,

Görevini sadakatle ve özenle yerine getirme yükümlülüğü,

Görevini bizzat yerine getirme yükümlülüğü,

Sır saklama yükümlülüğü,

Bazı hallerde tarafları beklemeden kendi kendisini reddetme yükümlülüğü,

Kurul olarak görevlendirildikleri hâllerde istişare ve müzakerelerde bulunma yükümlülüğü,

Kendisini atayan mahkemeyle ilişki içerisinde olma yükümlülüğü,

Bilgisine başvurulan konuda süresi içerisinde oy ve görüşünü bildirme yükümlülüğü.

3.8.5.2.1. Bazı Hallerde Bilirkişilik Görevini Kabul Yükümlülüğü

Bilirkişilik esasında ikamesi mümkün bir vasıta olduğundan tanıklıktan farklı olarak zorunlu değildir. Dolayısıyla bilirkişi olarak tayin edilmiş kişinin, bu görevi kabul yükümlülüğü de kural olarak yoktur. Ancak HMK m. 270, sayma suretiyle bilirkişilik görevini kabul yükümlülüğü bulunanları belirtmiştir. Buna göre,

"a) Resmî bilirkişiler ile 268 inci maddede belirtilmiş bulunan listelerde yer almış olanlar,

b) Bilgisine başvurulacak konuyu bilmeksizin, meslek veya zanaatlarını icra etmesine olanak bulunmayanlar ve

c) Bilgisine başvurulacak konu hakkında, meslek veya sanat icrasına resmen yetkili kılınmış olanlar" bilirkişilik görevini kabul etmek zorundadır. Örneğin, adli tıp kurumunun bilirkişilik görevini yapmaktan kaçınması mümkün değildir. Aynı şekilde bilirkişi listesine kaydolan kimseler de gösterilen uzmanlık alanlarıyla ilgili olarak bilirkişilik yapmaktan kaçınamazlar. Keza mesleklerini icra etmeleri için resmen yetkili kılınan doktorlar, diş hekimleri bilirkişilik görevini ifadan kaçınamaz. Mahkemenin özel veya teknik bilgisine müracaat ettiği bir konuda, mühendis olarak çalışan bir kimse, mesleği gereği o bilgiye sahip kabul edilecek durumda ise bilirkişiliği kabul etmek zorundadır.

BKYön. m. 11/1 hükmüne göre ise, bilirkişilik siciline ve listeye kayıtlı olan bilirkişi kendisine verilen görevi kabulle yükümlüdür. 6754 sayılı BK'nın m. 13/1-b

hükmünde de bilirkişilik listesine kaydolup da kanuni bir sebep olmaksızın bilirkişilik yapmaktan kaçınılması hâli sicilden ve listeden çıkarılma nedeni olarak kabul edilmiştir. Ancak, bu durumda ihlalin niteliğine göre sicilden ve listeden çıkarma yaptırımı yerine uyarma veya bir yıla kadar geçici süreyle listeden çıkarma yaptırımı uygulanabilir.

3.8.5.2.2. Davete İcabet Etme Yükümlülüğü

Bilirkişilik görevini kabul etmek zorunda olan kişiler ayrıca mahkemece bu konuda çağrılmaları durumunda, bunun gereğini yerine getirmek zorundadır. Nitekim HMK m. 269/I uyarınca bilirkişinin görevi kapsamında içerisinde mahkemece yapılan davete uyup tayin edilen gün ve saatte mahkemede hazır bulunmak da yer alır.

Geçerli bir özrü olmaksızın mahkemece yapılan davete uyup, tayin edilen gün ve saatte mahkemede hazır bulunmayan bilirkişiler hakkında, tanıklığa ilişkin disiplin hükümleri uygulanır ve durum bilirkişilik bölge kuruluna bildirilir. Bu çerçevede bilirkişi gelmemesinin sebep olduğu giderler ile beş yüz Türk lirasından beş bin Türk lirasına kadar disiplin para cezasına çarptırılacağı gibi kendisi hakkında zorla getirme yaptırımı da uygulanabilir (HMK m. 245).

3.8.5.2.3. Yemin Etme Yükümlülüğü

Bilirkişinin görevine ilişkin bir diğer yükümlülüğü de yemin etmektir. Yukarıda da ayrıca incelendiği üzere yemin, esasında bilirkişinin tarafsızlığını güvence altına almayı amaçlamakta, aynı zamanda bilirkişilik yapacak kimseye diğer yükümlülüklerini hatırlatmaktadır.

6754 sayılı BK'nın 12/IV hükmü gereğince, bilirkişiler sicile kaydolmak şartıyla yemin ederek göreve başlarlar. HMK m. 271 hükmünde ise, bilirkişiye yemin verdirilmesi öngörülmüş ve yeminin şekli düzenlenmiştir. Buna göre, listelere kaydedilmiş kişiler arasından görevlendirilmiş olan bilirkişilere, bilirkişilik bölge kurulu veya bulunduğu yer il adli yargı adalet komisyonu huzurunda, aşağıdaki sözler, tekrarlattırılmak suretiyle yemin verdirilir:

"Bilirkişilik görevimi sadakat ve özenle, bilim ve fenne uygun olarak, tarafsız ve objektif bir biçimde yerine getireceğime, namusum, şerefim ve kutsal saydığım bütün inanç ve değerlerim üzerine yemin ederim."

Yemin, bölge kurulu başkanı veya bulunulan yer ilk derece mahkemesi il adli yargı adalet komisyonu başkanı veya görevlendirecekleri üyenin huzurunda yapılır.

Yeminin icrasından önce yemin edecek bilirkişiye, hangi konuda yemin edeceği, yeminin anlam ve önemi anlatılır. Bilirkişi, yemin metnini yüksek sesle tekrar ederek veya okuyarak yeminini eda eder ve yemin eda edilirken herkes ayağa kalkar.

Bilirkişinin, haklı ve kabul edilebilir bir mazereti nedeniyle yemin için tayin edilen günde hazır bulunamaması hâlinde bölge kurulu başkanı tarafından tayin edilecek bir günde yemini yaptırılır.

Listeye kayıtlı bilirkişilere, görevlendirildikleri her dava veya işte ayrıca yemin verdirilmez; sadece bilirkişilere önceden etmiş bulundukları yemine bağlı kalmak suretiyle oy ve görüş bildirmek zorunda oldukları hususu hatırlatılır.

Listelerde konuya ilişkin uzmanın yer almaması sebebiyle liste dışından tayin edilmiş bilirkişiler, görevlendirildiklerinde, kendilerini atamış olan merci huzurunda yukarıda belirtildiği biçimde yemin eder. Bu durumda hazırlanacak yemin tutanağı hâkim, zabıt kâtibi ve bilirkişi tarafından imzalanır. Bu durumda, geçerli bir özrü olmaksızın mahkemece yapılan davete uyup mahkemeye gelen ve fakat yemin etmekten kaçınan bilirkişiler hakkında, tanıklığa ilişkin disiplin hükümleri uygulanır ve durum bilirkişilik bölge kuruluna bildirilir. Bu çerçevede bilirkişi yemin etmemesinin sebep olduğu giderler ile beş yüz Türk lirasından beş bin Türk lirasına kadar disiplin para cezasına çarptırılabilir (HMK m. 245). Ancak daha en baştan yemin etmekten çekinen kimsenin, şayet o konuda uzman kişi eksikliği de yaşanmamakta ise bilirkişi olarak tayin edilmemesi, tarafsızlığın şüpheye uğramaması açısından önemlidir.

Yemin, bilirkişinin tarafsızlığını güvence altına almayı amaçladığı gibi, bilirkişilik yapacak kimseye diğer yükümlülüklerini de hatırlatır.

3.8.5.2.4. Haber Verme Yükümlülüğü

HMK m. 275 uyarınca bilgisine başvurulan bilirkişi, kendisine tevdi olunan görevin, uzmanlık alanına girmediğini, bir hafta içinde görevlendirmeyi yapan mahkemeye bildirir. Aynı husus, BKYön m. 53'te de ayrıca düzenlenmiştir. Aynı şekilde tarafsızlığından şüphe edilmesi gereken bir hâlin veya tanıklıktan çekinme sebeplerinin bulunduğunu veyahut da görevi kabulden kaçınmasını haklı kılacak mazeretini bir hafta içinde görevlendirmeyi yapan mahkemeye bildirir.

Keza bilirkişi inceleme konusu maddi vakıaların açıklığa kavuşturulması ve tespiti için, uzman kimliği bulunan başka bir bilirkişi ile işbirliğine ihtiyaç duyduğunu da aynı bir haftalık süre içerisinde mahkemeye bildirmek zorundadır.

Bilirkişi, incelemesini gerçekleştirebilmek için, bazı hususların önceden soruşturulması ve tespiti ile bazı kayıt ve belgelerin getirtilmesine ihtiyaç duyuyorsa, bunun sağlanması için, bir hafta içinde kendisini görevlendiren mahkemeye bilgi verir ve talepte bulunur.

Ayrıca bilirkişi görevinin ifası sırasında bir suç işlendiğinden haberdar olmuşsa, bu durumu da derhal yetkili makamlara haber vermek zorundadır. Aksi davranışı, sağlık personeli ise TCK m. 280, sağlık personeli dışında bir kişiyse TCK m. 279 uyarınca cezayı gerektirir.

BKYön m. 13 uyarınca; "…*bilirkişi, etik ilkelerle bağdaşmayan veya hukuka aykırı iş ve eylemlerde bulunmasının kendisinden talep edilmesi halinde ya da görevini yerine getirirken bu tür bir eylem veya işlemden haberdar olduğunda durumu gecikmeksizin görevlendirmeyi yapan mercie bildirir."*

3.8.5.2.5. Gerçeği Beyan Yükümlülüğü

Yukarıda bilirkişinin nitelikleri incelenirken dürüstlük ve güvenilirlik özel olarak vurgulandı. Dürüst ve güvenilir olması gereken bilirkişinin hiç şüphesiz gerçeğe uygun olarak oy ve görüşünü beyan etme yükümlülüğü vardır.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu, çeşitli hükümlerinde bu hususu güvence altına almıştır. Örneğin HMK m. 285 uyarınca bilirkişi kasten veya ağır kusuru ile gerçeğe aykırı rapor vermiş ve bu rapor karara esas alınmışsa, bilirkişinin hukuki sorumluluğu yoluna gidilebilmesi mümkündür. Keza yargılamanın yenilenmesi sebeplerini düzenleyen HMK m. 375/I, f uyarınca bilirkişinin hükme esas alınan görüşünde kasten gerçeğe aykırı beyanda bulunmuş olması bir yargılamanın yenilenmesi sebebi olarak düzenlenmiştir.

Ayrıca TCK m. 276 uyarınca bilirkişinin kasten gerçeğe aykırı rapor vermiş olması suç teşkil etmektedir.

Sonuç olarak görevini dürüst ve tarafsız bir biçimde yerine getirecek bilirkişinin, hiçbir yerden etkilenmeden, sahip olduğu uzmanlık bilgisine dayalı olarak oy ve görüşünü açıklaması icap eder. Her ne kadar Kanun kasten veya ağır kusur ile gerçeğe aykırı rapor vermeyi yaptırıma bağlamış olsa da yetkinliği bir sıfat olarak taşıyan bir kimsenin görevini özenle yapmanın bir gereği olarak hafif dahi olsa kusurlu olarak gerçeğe aykırı bir rapor hazırlamaması icap eder.

3.8.5.2.6. Tarafsız Davranma Yükümlülüğü

Bilirkişinin görevini ifa ederken uyması gereken bir diğer yükümlülüğü tarafsız davranmaktır. Tarafsızlık da yine bilirkişinin hâkime yardımcı kişi konumunda bulunması ve doğrudan hükme tesir edebilme imkânından kaynaklanmaktadır. Nasıl ki hâkim taraflara eşit mesafede olmalıdır, bilirkişi için de aynı gerekçelerle bu geçerlidir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu da çeşitli hükümlerinde bilirkişinin tarafsızlığını güvence altına almaya çalışmaktadır.

Örneğin HMK m. 271 hükmüyle bilirkişiye yemin verdirilmesi öngörülmektedir. Buna göre, listelere kaydedilmiş kişiler arasından görevlendirilmiş olan bilirkişilere, bilirkişilik bölge kurulu veya bulunduğu yer il adli yargı adalet komisyonu huzurunda, *"Bilirkişilik görevimi sadakat ve özenle, bilim ve fenne uygun olarak, tarafsız ve objektif bir biçimde yerine getireceğime, namusum, şerefim ve kutsal saydığım bütün inanç ve değerlerim üzerine yemin ederim."* şeklindeki sözler, tekrarlattırılmak suretiyle yemin verdirilir. Görüleceği üzere yemin metni açık bir şekilde tarafsızlığa vurgu yapmaktadır.

Aynı husus, BKYön m. 44/I ile de şu şekilde hüküm altına alınmıştır: *"Listeye ilk defa kabul edilenler ile listeden kendi isteğiyle çıkarılıp yeniden kabul edilenler, bölge kurulunca veya bulundukları yer ilk derece mahkemesi il adli yargı adalet komisyonunca daha önce belirlenen ve ilân edilen tarihlerde 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 64 üncü maddesinin beşinci fıkrası ve 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununun 271 inci maddesinin birinci fıkrasında belirtilen usule göre yemin ederler."*

İkincisi, tıpkı hâkimlerin yasaklılığı ve reddinde olduğu gibi bilirkişinin de yasaklılığı gerektiren hâllerde görevden alınmayı talep edebileceği veya ret sebeplerinin gerçekleşmesi hâlinde çekilebileceği veya reddedilebileceği HMK m. 272'de düzenlenmektedir. Hüküm şu şekildedir:

"(1) Hâkimler hakkındaki yasaklılık ve ret sebepleriyle ilgili kurallar, bilirkişiler bakımından da uygulanır. Ancak, bilirkişinin, aynı dava veya işte daha önceden tanık olarak dinlenmiş bulunması, bir ret sebebi teşkil etmez.

(2) Hâkimler hakkındaki yasaklılık sebeplerinden biri, bilirkişinin şahsında gerçekleşmişse, mahkeme, hüküm verilinceye kadar, her zaman bilirkişiyi resen görevden alabileceği gibi, bilirkişi de mahkemeden, görevden alınma talebinde bulunabilir.

(3) Ret sebeplerinden birinin bilirkişinin şahsında gerçekleşmesi hâlinde taraflar, bilirkişinin reddini talep edebileceği gibi, bilirkişi de kendisini reddedebilir. Ret talebi veya bilirkişinin kendisini reddetmesinin, ret sebebinin öğrenilmesinden itibaren en geç bir hafta içinde yapılmış olması şarttır. Ret sebeplerinin ispatı için, yemin teklif edilemez.

(4) Görevden alınma, ret ve bilirkişinin kendisini reddetmesine yönelik talep, bilirkişiyi görevlendiren mahkemece dosya üzerinden incelenir ve karara bağlanır. Kabule ilişkin kararlar kesindir. Redde ilişkin kararlara karşı ise ancak esas hakkındaki kararla birlikte kanun yoluna başvurulabilir."

Örneğin, taraflardan birisinin eşi olan bir kimsenin, somut uyuşmazlık açısından tarafsız kalması beklenemez. Yahut taraflardan birisiyle ciddi ekonomik bağlantıları olan bir kimsenin, örneğin ortağının, o tarafın yer aldığı uyuşmazlıkta bilirkişilik yapamaması uygun olur.

Üçüncüsü, HMK m. 270/II uyarınca bilirkişi olarak atanan kişi, tanıklıktan çekinme sebeplerine veya mahkemece kabul edilebilir diğer bir sebebe dayanarak, bilirkişilikten çekinebilirler. Tanıklıktan çekinme sebepleri incelendiğinde, bu düzenleme ile de bilirkişinin tarafsızlığı güvence altına alınmak istendiği anlaşılmaktadır.

BKYön m. 9 hükmünde ise tarafsızlığı güvence altına almak maksadıyla bilirkişinin aynı zamanda, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayrım yapmaksızın görevini yerine getireceği öngörülmektedir. Maddede sayılan özellikler sebebiyle bilirkişinin taraflardan birisi lehine veya aleyhine olacak şekilde oy ve görüşünü hazırlaması engellenmek istenmektedir. Örneğin, bilirkişiden farklı bir siyasi görüşe veya ideolojiye sahip olan bir kimsenin davasında, bilirkişinin, tarafın bu özelliklerinden bağımsız olarak, salt uzmanlığı gereği oy ve görüşünü hazırlaması icap eder. Şayet bunu mümkün görmemekteyse, bilirkişi yukarıda zikredilen HMK m. 272 gereği görevden çekinmelidir.

3.8.5.2.7. Görevini Sadakatle ve Özenle Yerine Getirme Yükümlülüğü

Yukarıda birkaç kez ifade edilen bilirkişinin yemin metni içerisinde açıkça bilirkişinin **görevini sadakat ve özenle** yerine getirmek hususuna yer verilmiştir. Hâkime yardımcı kişi konumunda bulunan bilirkişinin yerine getirdiği hizmetin niteliği dikkate alındığında, göstermesi gereken sadakat ve özenin derecesi daha anlaşılır olacaktır. Bilirkişinin görevini ifa ederken, kendisine tevdi edilen işin her türlü kişisel veya özel menfaatin üzerinde olduğu bilinciyle hareket etmesi ve görevini layıkıyla yerine getirmesi gerekir.

Bilirkişi, oy ve görüşünü, bilim ve fennin vardığı son noktayı dikkate alarak, mümkün olduğu ölçüde uzmanlık alanına ait teknik terim ve ifadeleri görevlendirmeyi yapan mercii ve taraflarca anlaşılabilir bir dil ile açıklar.

Son olarak mahkemece verilen hükmün isabet derecesi de bilirkişinin görevini ifa ederken gösterdiği özenin derecesine bağlı olarak değişebilir.

3.8.5.2.9. Görevini Bizzat Yerine Getirme Yükümlülüğü

HMK m. 276 uyarınca bilirkişi, mahkemece kendisine tevdi olunan görevi bizzat yerine getirmekle yükümlü olup, görevinin icrasını kısmen yahut tamamen başka bir kimseye bırakamaz. Kişiliği ve uzmanlığı dikkate alınarak kendisine mahkemece görev tayin edilen bilirkişinin, hiç şüphesiz bu görevini bir başkasına devredememesi icap ederdi. Kaldı ki bilirkişilik görevinin kısmen veya tamamen bir başkasına devredilmesi mahkemenin bilirkişinin seçimi ve görevlendirilmesine ilişkin yetkisine de müdahale anlamı taşır. Ayrıca resmi görevlilerin, bu görevlerinin ifasını başkasına bırakmasının mümkün olmadığı kabul edilmektedir.

Özel hukuk tüzel kişilerinin de bilirkişilik yapabileceğini kabul eden 6754 sayılı BK'nın ardından hazırlanan BKYön. m. 38/2 ile özel hukuk tüzel kişilerinin bilirkişi olarak görevlendirilmesi hâlinde raporu hazırlayacak gerçek kişilerin de bilirkişi sicil ve listesine kayıtlı olması gerektiği düzenlenmiştir.

3.8.5.2.10. Sır Saklama Yükümlülüğü

Bilirkişinin bir diğer yükümlülüğü, görevi sebebiyle yahut görevini yerine getirirken öğrendiği sırları saklamak, kendisi ve başkaları yararına kullanmaktan kaçınmaktır.

Bilirkişilik görevinin niteliği gereği ortaya çıkan bu yükümlülüğe aykırı hareket edilmesi ayrıca TCK m. 258 uyarınca suç da teşkil eder. Örneğin bilirkişilik görevi gereği bir şirkete ait ticari defterleri inceleyen kimsenin, bu sebeple edindiği bilgileri saklaması gerekir. Keza bu borsada işlem gören bir şirket ise söz konusu bilginin ayrıca bir iktisadi değeri de olabilecektir. Şayet bilirkişi böyle bir bilgiyi bizzat kullanarak veya üçüncü bir kişi ile paylaşarak işlem yaparsa, 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nun 106'ncı maddesinde düzenlenen bilgi suiistimali suçuna vücut verebilecektir. Ayrıca bilirkişilik görevinin ifası sebebiyle edindiği kişisel bilgileri kaydedecek olursa TCK m. 135 uyarınca, bir başkası ile paylaşırsa TCK m. 136 uyarınca cezalandırılabilir.

3.8.5.2.11. Bazı Hâllerde Tarafları Beklemeden Kendi Kendisini Reddetme Yükümlülüğü

Yukarıda incelendiği üzere bilirkişi tarafsız olmalıdır. Bilirkişinin söz konusu tarafsızlığını sağlamak amacıyla düzenlenen kurumlardan birisi de bilirkişinin yasaklılığı ve reddidir. İşte bilirkişinin şahsında, hâkimin yasaklılığını gerektiren (HMK m. 34) sebeplerden bir tanesi gerçekleşmiş ise bilirkişi kendisine tevdi edilen görevi kabulden kaçınmalı, bu durumu görevi aldıktan sonra fark etmişse, mahkemeden, görevden alınma talebinde bulunmalıdır (HMK m. 272/II).

Ayrıca ret sebeplerinden birisinin bilirkişinin şahsında gerçekleşmesi hâlinde bilirkişi de kendisini, ret sebebini öğrenmesinden itibaren en geç bir hafta içerisinde reddetmelidir. Görevden alınma, ret ve bilirkişinin kendisini reddetmesine yönelik talep, bilirkişiyi görevlendiren mahkemece dosya üzerinden incelenir ve karara bağlanır. Kabule ilişkin kararlar kesindir. Redde ilişkin kararlara karşı ise ancak esas hakkındaki kararla birlikte kanun yoluna başvurulabilir.

3.8.5.2.12. Kurul Olarak Görevlendirildikleri Hallerde İstişare ve Müzakerelerde Bulunma Yükümlülüğü

Bilirkişi olarak birden fazla kişinin tayin edilebilmesi mümkündür. Örneğin iflâsın ertelenmesi talebiyle birlikte sunulan iyileştirme projesinin değerlendirilmesi için hem mali müşavire hem bir inşaat mühendisine hem de elektrik mühendisine ihtiyaç olabilir. Bu şekilde heyet hâlinde bir bilirkişi tayini yapılmışsa, bilirkişi heyetinin oy ve görüşünü açıklamadan önce müzakere etmesi şarttır.

Hâkimin ihtiyaç duyduğu özel veya teknik bilginin sistematik bir bütünlük içerisinde incelenebilmesi için, heyetin konuyu birlikte istişare etmiş olması şarttır. Bu sayede hem şeklen hem de içerik itibariyle bütünlük arz eden bir rapor ortaya çıkar.

3.8.5.2.13. Kendisini Atayan Mahkemeyle İlişki İçerisinde Olma Yükümlülüğü

Bilirkişinin kendisini atayan mahkeme ile ilişki içerisinde olma yükümlülüğünün dayanağını HMK m. 278/I oluşturmaktadır. Buna göre bilirkişi, görevini, mahkemenin sevk ve idaresi altında yürütür.

Bilirkişinin haber verme yükümlülüğü içerisinde değerlendirdiğimiz HMK m. 275 hükmünün de doğal bir sonucu olarak, bilirkişinin tayin edildiği meseleyle ilgili olarak mahkemeyle iletişim hâlinde olması önemlidir. Zira bilirkişi, kendisine tevdi olunan görevin, uzmanlık alanına girmediğini, inceleme konusu maddi vakıaların açıklığa kavuşturulması ve tespiti için, uzman kimliği bulunan başka bir bilirkişi ile işbirliğine ihtiyaç duyduğunu veya görevi kabulden kaçınmasını haklı kılacak mazeretini bir hafta içinde görevlendirmeyi yapan mahkemeye bildirmelidir.

BKYön m. 51'e göre bu çerçevede *"Görevlendirilen bilirkişiye, inceleme yaptırılacak konunun kapsamı ve sınırları yazılı olarak bildirilir ve açıkça anlatılır. Bu yazıda aşağıdaki hususlara yer verilir:*

a) İnceleme konusunun bütün sınırlarıyla ve açıkça belirlenmesi.

b) Bilirkişinin cevaplaması gereken sorular.

c) Takdir edilen bilirkişi ücreti.

ç) Raporun verilme süresi.

d) Gerçeğe aykırı mütalaada bulunması halinde 26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 276'ncı maddesi uyarınca cezalandırılacağı.

Bilirkişiye, inceleme konusu ile ilgili belgelerin aslı veya onaylı bir sureti dizi pusulasına bağlanarak imza karşılığı teslim edilir; ayrıca bu husus tutanağa bağlanır. UYAP vasıtasıyla dosyanın incelenmesinin mümkün olduğu hallerde, dosya veya belge fizikî olarak teslim edilmez; bilirkişiye UYAP üzerinden dosya inceleme yetkisi verilir."

Ancak bilirkişinin bağımsızlığı da unutulmamalıdır. Bilirkişinin mahkemenin sevk ve idaresinde görevini yerine getirecek olması, içeriğe ilişkin olarak hâkimden emir ve talimat alacağı anlamına gelmez. Sevk ve idare yalnızca bilirkişinin görevinin kapsamı ve sınırlarının belirlenmesi ile ilgilidir.

3.8.5.2.14. Bilgisine Başvurulan Konuda Süresi İçerisinde Oy ve Görüşünü Bildirme Yükümlülüğü

Bilirkişi, hâkimin ihtiyaç duyduğu özel veya teknik bilgiyi sunmak için vardır. Dolayısıyla bilirkişinin en temel görevi, kendisine sorulan sorular çerçevesinde oy ve görüşünü açıklamaktır. HMK m. 279'a göre;

"Mahkeme, bilirkişinin oy ve görüşünü yazılı veya sözlü olarak bildirmesine karar verir. Bilirkişi raporunda, tarafların ad ve soyadları, bilirkişinin görevlendirildiği hususlar, gözlem ve inceleme konusu yapılan maddi vakıalar, gerekçe ve varılan sonuçlarla, bilirkişiler arasında görüş ayrılığı varsa, bunun sebebi, düzenlenme tarihi ve bilirkişi ya da bilirkişilerin imzalarının bulunması gerekir. Azınlıkta kalan bilirkişi, oy ve görüşünü ayrı bir rapor hâlinde de mahkemeye sunabilir.

Mahkeme, bilirkişinin oy ve görüşünü sözlü olarak açıklamasına karar verirse, bilirkişinin açıklamaları tutanağa geçirilir ve tutanağın altına bilirkişinin de imzası alınır. Kurul hâlinde görevlendirme söz konusu ise bilirkişilerin bilgilerine başvurulan hususu hemen aralarında müzakere etmelerine imkân tanınır ve müzakere sonucunda açıklanan oy ve görüş, tutanakla tespit edilip; tutanağın altı, bilirkişilere imza ettirilir.

Bilirkişi, raporunda ve sözlü açıklamaları sırasında çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hususlar dışında açıklama yapamaz; hâkim tarafından yapılması gereken hukuki nitelendirme ve değerlendirmelerde bulunamaz."

Bilirkişinin hazırlayacağı rapor ve içerik aşağıda daha kapsamlı olarak incelenecektir.

3.8.6. Bilirkişinin Uyması Gereken Etik İlkeler

Bilirkişinin uyması gereken etik ilkeler BKYön m. 6 ila 14 arasında düzenlenmiştir. Söz konusu ilkeler aynı zamanda bilirkişinin haiz olması gereken nitelikleri de ifade etmektedir. Bu çerçevede yukarıda bilirkişinin nitelikleri açıklanırken yapılan değerlendirmeler, etik ilkeler açısından da aynı şekilde geçerlidir. Şimdi yönetmelikte yer alan hükümlere kısaca değinilecektir.

3.8.6.1. Yetkinlik ve Mesleki Özen

BKYön m. 7'de ilk etik ilke olarak bilirkişinin yetkinliği ve göstermesi gereken özene yer verilmiştir. Buna göre, bilirkişi, adalete hizmet etme bilinciyle, görevini etkin, hızlı ve verimli biçimde yerine getirmeyi, sunduğu hizmet kalitesini yükseltmeyi hedefler. Raporu ile mahkemece verilecek hükmü doğrudan etkileyecek bilirkişinin, hâkimin ihtiyaç duyduğu özel ve teknik bilgi konusunda uzman olması ve görevini bu bilinçle yerine getirmesi çok önemlidir.

Aynı gerekçeler, bilirkişinin görevini özenle yerine getirmesini de gerektirir. Nitekim BKYön m. 7/II, Bilirkişi, oy ve görüşünü mümkün olduğu ölçüde uzmanlık alanına ait teknik terim ve ifadeleri görevlendirmeyi yapan mercii ve taraflarca anlaşılabilir bir dil ile açıklar, düzenlemesine yer vermektedir. Bilirkişi özellikle anlaşılır olmaya özen göstermelidir. Örneğin, bir doktorun salt tıbbi terimleri kullanarak hazırlamış olduğu bir raporu, hâkimin veya tarafların anlayabilmesi ve dolayısıyla hükme dayanak teşkil edebilmesi mümkün değildir. Bilirkişi uzman olmalı ama raporunu basit bir dille de yazabilmelidir.

3.8.6.2. Dürüstlük ve Tarafsızlık

Hâkime yardımcı konumunda bulunan bilirkişinin riayet etmesi gereken en önemli etik ilke, dürüstlük ve bunun sonucu olarak tarafsızlıktır. BKYön m. 9/I uyarınca bilirkişi, görevini dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayrım yapmaksızın dürüstlük ve tarafsızlık ilkeleri doğrultusunda yerine getirir. Tarafların sahip olduğu bu niteliklerin bilirkişinin raporunu etkilememesi icap eder. Şayet etkileyeceğini düşünmekte ise, bilirkişilik görevinden çekinmelidir.

Bilirkişinin tarafsızlığı açısından önemli bir hüküm de BKYön m. 9/II'de yer almaktadır. Buna göre bilirkişi, görev süresince doğrudan veya dolaylı olarak uyuşmazlığın taraflarından gelen uzman görüşü, danışmanlık, hakemlik ya da buna benzer bir görevi kabulden kaçınır. Taraflarla bu şekilde bir ilişki içerisine giren bilirkişinin tarafsızlığına her halükârda gölge düşecektir.

Yine tarafsızlığını teminen BKYön m. 9/III ile bilirkişinin, yakınlarının veya iş ilişkisinin bulunduğu kişi, kurum veya kuruluşların, tarafı olduğu ya da ilgili bulunduğu davalarda görevlendirmeyi kabul edemeyeceği düzenlenmiştir.

3.8.6.3. Bağımsızlık

Bilirkişi, bu görevini ifa ederken hiçbir makam veya kişinin emir, talimat, tavsiye veya telkini ile hareket edemez. Bilirkişinin bağımsızlığını ifade edecek söz konusu bu husus, aynı zamanda mahkemelerin bağımsız kalması ile de doğrudan ilgili ve gereklidir.

Diğer bir ifadeyle bilirkişinin bağımsızlığı, tıpkı hâkimlerin bağımsızlığında olduğu gibi onun devletin üç temel erkinden de etkilenmeden, özgürce görüşlerini ifade edebilmesi anlamına gelir. Zira takdiri delil niteliği de taşısa bilirkişinin oy ve görüşünün hâkim tarafından verilecek hükmü etkilediği düşünüldüğünde, bağımsız olmayan bir bilirkişi tarafından hazırlanan rapor da Anayasa'nın 138'inci maddesinde ifadesini bulun mahkemelerin bağımsızlığını etkiler.

Ayrıca özel hukuk tüzel kişisinin bilirkişi olarak belirlenmesi durumda, tüzel kişilik adına bilirkişiliği yürütecek kişi, söz konusu tüzel kişiden de emir ve talimat almadan oy ve görüşünü hazırlar. Nitekim BKYön m. 8/I hükmüyle bilirkişinin kendi işverenine karşı da bağımsız olduğu düzenlenmiştir. Hiç şüphesiz burada yasak olan emir ve talimat, bilirkişinin oy ve görüşünün içeriğine ilişkindir. Yoksa tüzel kişilikle arasındaki sözleşmesel ilişkinin niteliği gereği emir ve talimat yasaklanmış değildir.

Bağımsızlık ile sağlanmak istenen, bilirkişinin görevini yalnızca uzmanlık alanındaki bilimsel verilere göre, sahip olduğu özel veya teknik bilgiye göre yerine getirmesini sağlamaktır. BKYön m. 8'de de açıkça bu hususlara vurgu yapılmıştır. BKYön m. 8/II'de bilirkişinin bağımsızlığına zarar verebilecek her türlü davranış ve ilişkiden uzak durması gerektiği de ifade edilmiştir.

3.8.6.4. Saygınlık ve Güven

Bilirkişi güvenilir olmalıdır. Bunun yolu da mesleğin saygınlığının muhafaza edilmesinde yatar. BKYön m. 10'da bu hususu düzenlemektedir. Buna göre,

"(1) Bilirkişi, görevinin saygınlığını ve kişilerin adalete olan güvenini zedeleyen veya şüpheye düşüren her türlü tavır ve davranıştan kaçınır.

(2) Bilirkişi, kendisine tevdi olunan görevin her türlü kişisel veya özel menfaatin üzerinde olduğu bilinciyle hareket eder; görevini layıkıyla yerine getirir.

(3) Bilirkişi, görev almak amacıyla her türlü öneri veya girişimden kaçınır."

Söz konusu düzenleme ile bilirkişiliğin saygınlığını etkileyecek veya ona, dolayısıyla yargıya duyulacak güveni zedeleyecek davranışlardan kaçınması sağlanmak istenmiştir.

3.8.6.5. Sır Saklama

Bilirkişinin bir diğer yükümlülüğü, görevi sebebiyle yahut görevini yerine getirirken öğrendiği sırları saklamak, bu sırları kendisi ve başkaları yararına kullanmaktan kaçınmaktır. Bilirkişinin bu yükümlülüğü, hiç şüphesiz görevin tamamlanmasından sonra da devam eder (HMK m. 277).

Bilirkişilik görevinin niteliği gereği ortaya çıkan bu yükümlülüğe aykırı hareket edilmesi, ayrıca TCK m. 258 uyarınca suç da teşkil eder. Örneğin, bilirkişilik görevi gereği bir şirkete ait ticari defterleri inceleyen kimsenin, bu sebeple edindiği bilgileri saklaması gerekir. Keza bu borsada işlem gören bir şirket ise söz konusu bilginin ayrıca bir iktisadi değeri de olabilecektir. Bilirkişinin böyle bir bilgiyi bizzat kullanarak veya üçüncü bir kişi ile paylaşarak işlem yapması, 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nun 106'ncı maddesinde düzenlenen bilgi suiistimali suçuna vücut verebilecektir. Ayrıca bilirkişi görevinin ifası sebebiyle edindiği kişisel bilgileri kaydedecek olursa TCK m. 135 uyarınca, bir başkası ile paylaşırsa TCK m. 136 uyarınca bilirkişi cezalandırılabilir.

3.8.6.6. Menfaat Elde Etmeme

Bilirkişinin dürüst ve tarafsız kalmasını sağlamak için öngörülen bir diğer temel ilke menfaat elde etmeye ilişkin getirilen yasaktır. BKYön m. 12'e göre,

"(1) Bilirkişi, bilirkişilik görev, unvan ve yetkilerini kullanarak kendisi, yakınları veya üçüncü kişiler lehine menfaat sağlayamaz, hediye alamaz ve aracılıkta bulunamaz.

(2) Bilirkişi, görevi sırasında elde ettiği resmi veya gizli nitelikteki bilgileri, kendisine, yakınlarına veya üçüncü kişilere doğrudan veya dolaylı olarak ekonomik, siyasal veya sosyal nitelikte bir menfaat elde etmek için kullanamaz."

Bu ikinci fıkra hükmü özellikle sır saklama yükümlülüğünün de bir gereğidir ve ayrıca cezayı gerektirir bir fiil teşkil eder.

3.8.6.7. Bildirim Yükümlülüğü

Bilirkişi, BKYön m. 13 uyarınca etik ilkelerle bağdaşmayan veya hukuka aykırı iş ve eylemlerde bulunmasının kendisinden talep edilmesi hâlinde ya da görevini yerine getirirken bu tür bir eylem veya işlemden haberdar olduğunda durumu gecikmeksizin görevlendirmeyi yapan mercie bildirir. Özellikle suç teşkil eden bir fiilden haberdar olan bilirkişinin bu durumu derhal yetkili mercilere bildirmesi icap eder. Aksi davranışı, sağlık personeli ise TCK m. 280, sağlık personeli dışında bir kişiyse TCK m. 279 uyarınca cezayı gerektirir.

3.8.6.8. Reklam Yasağı

Bilirkişi, BKYön m. 14 uyarınca reklam sayılabilecek her türlü davranıştan kaçınmak zorundadır. Hâkime yardımcı konumda bulunan ve hükmün ortaya çıkmasında bizzat etkili olan bilirkişinin saygınlığının korunabilmesi açısında reklam yapılmasının mümkün olmaması icap eder (Erdoğan ve Toraman 2017).

3.8.7. Bilirkişi İncelemesi

Bu bölümde bilirkişi incelemesini yaparken nelere dikkat etmesi gerektiği konusu işlenmiştir.

3.8.7.1. İnceleme Konusu Şeylerin Bilirkişiye Teslimi

Bilirkişiye yapacağı inceleme bakımından nelerin teslim edileceği ile bunların nasıl teslim edileceği bilirkişi incelemesi bakımından son derece önemlidir. Burada dosya ve eklerinin bilirkişiye havale edilmesi, bilirkişinin görev alanının belirlendiği anlamına gelmediği gibi, dosya ve eklerinin bir kül olarak bilirkişiye teslim edilmiş olması da ona inceleme konusuyla ilgili bilgi ve belgelere ulaşma imkânının sağlandığı anlamına gelmemektedir (Tanrıver 2016).

Bilirkişi ancak görevlendirildiği konunun kapsamıyla sınırlı olarak dava dosyası hakkında bilgi sahibi olabilir. Bu sebeple bilirkişiye dosya kapsamında yer alıp da inceleme konusunu oluşturan belgelerin teslim edilmesi, kural olarak gerekli ve yeterlidir. Konu hem HMK'da hem CMK'da hem de Bilirkişilik Kanunu Yönetmeliğinde düzenlenmiştir. Buna göre:

- *"Hukuk yargısı bakımından HMK m. 273, f. 2 hükmü, bilirkişiye, görevlendirme yazısının ekinde, inceleyeceği şeylerin, dizi pusulasına bağlı olarak ve gerekiyorsa mühürlü biçimde teslim edileceği, ayrıca bu hususun tutanakta gösterileceği belirtilmektedir.*

- *Ceza yargısı bakımından da benzer şekilde, CMK m. 66, f. 7 hükmü, bilirkişiye inceleyeceği şeylerin mühür altında verilmeden önce bunların listesi ve sayımın yapılacağını ve bu hususların tutanakla belirleneceğini öngörmektedir. Nitekim bilirkişi, zikrettiğimiz hüküm uyarınca, mühürlerin açılmasını ve yeniden konulmasını, yine tutanakla belirtmek ve bir liste düzenlemekle yükümlüdür. Bu belgeler, mutlaka imza karşılığı teslim edilmeli, belgelerin iadesi sırasında da imza karşılığı teslim alınmalıdır.*

- *Nitekim, her iki hükümde de dava dosyasının değil, sadece incelenecek şeylerin bilirkişiye tesliminden söz edilmektedir. Ancak inceleme konusunu oluşturan hususların da eksiksiz bir şekilde bilirkişiye teslimi gerekmektedir.*

- *Öte yandan gerek hukuk yargısı (veya idari yargı), gerek ceza yargısı bakımından, UYAP vasıtasıyla dosyanın incelenmesinin mümkün olduğu hallerde, dosya*

veya belge fizikî olarak teslim edilmeyecektir. Burada bilirkişi UYAP üzerinden ilgili dosyayı inceleme yetkisi verilir (Bilirkişilik Kanunu Yönetmeliği m. 51 f. 2)

- *Ne olursa olsun, bilirkişi dosya kapsamının tümünü incelemek yetkisine sahip değildir. Bilirkişinin salt görevini icra etmek konusunda ihtiyaç duyduğu bilgi ve belgelere ulaşmasının sağlanması, gerekli ve yeterlidir.*

- *Kısacası, bilirkişinin dava dosyası hakkında bilgi sahibi olması, sadece görevini ilgilendirdiği kadarıyla, fakat görevin gerektiği şekilde ifa edilebilmesi açısından eksiksiz olmalıdır. Nitekim, bilirkişi de incelemesi sırasında ihtiyaç duyduğu belgelerin sunulmasını talep yetkisine sahiptir.*

- *Nihayetinde bilirkişiye teslim edilecek belge bir fotokopiden, bir video kaydından yahut bir bilânçodan ibaret olabilir. Önemli olan, bilirkişinin inceleme konusunun, söz konusu belgelerin kendisine emanet edilmesini haklı göstermesidir.*

- *Sonuçta esas olan bilirkişinin incelemesini gerektiği şekilde yerine getirmesidir. Bu anlamda bilirkişiye incelemesi gereken belgelerin o veya bu şekilde eksik verilmesiyle, dava dosyasının bilirkişiye teslim edilmesi arasında pratik bir fark, kural olarak yoktur. Bunu ise somut mesele özelinde takdir etmesi gerek hukuk veya ceza hâkimidir."*

3.8.7.2. Öninceleme Aşaması

Bilirkişinin görevlendirilmesi hakkındaki kararın kendisine tebliği üzerine, ilk etapta şu hususları dikkate alması ve gereğini yapması gerekmektedir:

Kendisine tevdi olunan görev, uzmanlık alanına girmekte midir?

Görevden kaçınmasını gerektirecek haklı bir mazereti var mıdır?

Bilirkişinin uzmanlık alanı, kendisine tevdi olunan konuda değilse veya görevi kabulden kaçınmasını haklı gösterecek bir mazereti varsa, görevin kendisine tebliğ edilmesinden itibaren en geç bir hafta içinde, kendisini görevlendiren merciye durumu bildirmek zorundadır (HMK m. 275). CMK'da da bu mesele benzer şekilde düzenlenmiş,

ancak açık bir süre belirtilmemiştir. Ceza yargılaması bakımından bu tür bir durumun gecikmeksizin bilirkişiyi görevlendiren mercie bildirilmesi gerekir.

Bilirkişi görevin kendi uzmanlık dalına ait olduğuna kanaat getirdiği takdirde, ön incelemesinin ikinci aşamasına geçecektir. Bu noktada tespit edilmesi gereken hususlar şunlardır:

- İnceleme konusu maddi meselenin açıklığa kavuşturulması ve tespiti için, uzman kimliği bulunan bir başka bilirkişi ile işbirliğine ihtiyaç duyup duymadığı,

- Tarafların veya üçüncü kişilerin bilgisine başvurmasının gerekip gerekmediği

- İncelemenin gerçekleştirilebilmesi için, bazı kayıt veya belgelerin getirtilmesi ve bazı hususların önceden soruşturulması.

Bu hususlar esasen bilirkişinin yetkileri bağlamında ele alınmalıdır (Erdoğan ve Toraman 2017).

3.8.7.3. Bilirkişinin Yetkileri ve Yetkilerin Kullanılmasının Usul ve Esasları

Bilirkişilik faaliyeti bakımından üzerinde en çok durduğumuz konulardan bir tanesi, bilirkişinin ödevleri ve uyması gereken etik ilkeler yani kurallardır. Bununla birlikte, bilirkişilik faaliyetinin gereği gibi yerine getirilebilmesi için, bilirkişinin aynı zamanda bazı yetkilere de sahip olması gerekmektedir.

Bunun yanı sıra hiç şüphe yok ki bilirkişi yaptığı inceleme karşılığında hem buna ilişkin bir ücreti hem de inceleme sırasında yaptığı giderleri almak hakkına sahiptir.

Her şeyden önce unutulmaması gereken husus şudur. Aşağıda bahsedilen yetkiler, bilirkişi tarafından, mahkemenin (veya Cumhuriyet savcısının) haberi olmadan, ondan bağımsız şekilde kullanılamaz. Bu yetkiler, mutlaka, mahkeme aracılığıyla kullanılmalıdır. Yani, bilirkişi sahip olduğu bir yetkiyi kullanmaya ihtiyaç duyduğu vakit bunu mahkemeye bildirmelidir. Mahkeme bu istemi uygun gördüğü takdirde, bilirkişinin bu yetkiyi kullanmasına izin verebilir. Söz konusu yetkilere, hukuk yargısı bakımından

esasen HMK m. 278, ceza yargısı bakımından ise CMK m. 66, f. 3 vd., bunun yanı sıra Bilirkişilik Kanunu Yönetmeliği m. 54 hükümlerinde işaret edilmektedir.

Aşağıda özel olarak durduğumuz bu yetkilerin yanı sıra, bilirkişi, inceleme konusunun kapsam ve içeriği ile ilgili olarak tereddüde düştüğü takdirde, bu tereddütlerin giderilmesini her zaman mahkemeden isteyebilir.

Uyuşmazlık konusunun incelenmesi; bilirkişinin görevinin gereğini yerine getirebilmesi, mahkemenin kararı ile belli bir mahalde gerçekleşebilecek bir incelemenin yapılmasını gerektirebilir (Bakınız: HMK m. 278, f. 4). Bu yetki genel olarak bir taşınmazın yahut taşınırın incelenmesi şeklinde olabildiği gibi, bir kan veya doku incelemesi biçiminde tezahür eden, bir tıbbî inceleme yahut başka bir şey şeklinde de somutlaşabilir.

Bilirkişi, incelemesini bir eşya, belge ve hatta bir kişi üzerinde gerçekleştirdiğinde, teknik olarak keşif icrasına benzer bir işlevi yerine getirmektedir. Ancak buradaki inceleme yetkisinin kapsamı, bir keşif icrası sırasında gerçekleştirilecek incelemeden çok daha geniştir.

Bu hâllerde bilirkişi hâkim yardımcısı sıfatıyla, hâkimin gözü ve kulağı olarak, bir şeyi yerinde incelemekte, uyuşmazlığın çözümü için gerekli her türlü bilgiyi toplamakta, uyuşmazlık konusu vakıanın genel görünümünü, sebep ve sonuçlarını hâkime sunmaktadır.

Nihayet bilirkişinin bir şey üzerindeki inceleme yetkisi, mevcut hükümler dâhilinde, aşağıdaki şekilde kullanılmalıdır;

- Öncelikle bilirkişi doğrudan bir kan yahut doku incelemesi ile veya bir taşınmazın, örneğin bir yakıt nakil hattının durumu gibi bir incelemeyle görevlendirildiği vakit, bu incelemeyi gerçekleştirmek, onun zaten görevinin kapsamında olan bir hususdur. Öte yandan hâkim, bir belgenin yerinde incelenmesi amacıyla bir bilirkişi görevlendirebilir (HMK m. 218). Görev kapsamında yerine getirilecek olan hususların, baştan belli olduğu durumlarda, bilirkişinin bu inceleme konusunda ayrı bir karar verilmesini istemesine gerek yoktur.

- Ancak bilirkişi, incelemesine başladıktan sonra, kendisine tevdi edilen görevin sınırları içerisinde, belli bir şey üzerinde inceleme yapması gerektiği kanaatine ulaşabilir. Ancak, bilirkişinin, zikrettiğimiz yetkiyi, herhangi bir ön denetime tâbi olmaksızın, bağımsız şekilde kullanması mümkün değildir. İşte böyle bir durumda, bilirkişi mahkemeden ihtiyaç duyduğu incelemeyi yapabilmesi için bir karar verilmesini isteyecektir. Uygun olan bilirkişinin bu talebini yazılı şekilde yapmasıdır.

- Hâkim bu incelemenin elverişliliğini, şartlarını, gerekiyorsa yeri ve zamanını takdir eder. Çünkü, dava hâkim nezdinde aydınlanmış olabilir, böyle bir durumda bu tür bir incelemeye gerek olmayacaktır. Öte yandan, inceleme konusu taraflardan birinin veya üçüncü bir kişinin kişisel bir sırrının ifşasına yol açabilir.

- Nihayet bu konudaki takdir yetkisi münhasıran hâkime aittir. Bu da bilirkişinin bir hâkim yardımcısı olarak görevini hâkimin sevk ve idaresi altında yürütmesinin sonucudur. Ancak, uyuşmazlık konusu, bu tür bir incelemeyi haklı gösterdiği sürece, hâkim, bilirkişiye bu inceleme yetkisini vermekten kaçınmamalıdır.

- Son olarak bilirkişi incelemesinin bir şey üzerinde gerçekleştiği durumlarda, tarafların da hazır bulunması mümkündür (HMK m. 278, f. 4). Ancak, bu durum tarafların herhangi bir incelemede hazır bulunma hakkına sahip oldukları anlamına gelmez. Örneğin, DNA veya kan incelemesinde yahut tıbbi birtakım incelemeler bakımından, kişisel hakların korunması gereğinden ötürü, kural olarak, tarafların veya vekillerinin bu tür bir incelemede yer alma hakkına sahip olmadıkları kabul edilmektedir (Erdoğan ve Toraman 2017).

Taraflar veya üçüncü kişilerin bilgisine başvurma; bilirkişinin incelemesi sırasında tarafların veya üçüncü kişilerin bilgisine başvurma yetkisi hukuk ve ceza yargısı bakımından farklı içeriklerde düzenlenmiştir (HMK m. 278, f. 3; CMK m. 66, f. 4, 6).

Hukuk yargısı bakımından: Bilirkişi incelemesini gerçekleştirirken ihtiyaç duyarsa, mahkemenin de uygun bulması kaydıyla tarafların bilgisine başvurabilir (HMK m. 278, f. 3). Bilirkişinin tarafların bilgisine başvurması, ilk olarak bir keşif icrası sırasında, tarafların da bu keşifte hazır bulunmaları hâlinde söz konusu olabilir. Nitekim

hâkim, keşif sırasında bilirkişiden yardım alabileceği gibi taraflar da bu keşifte yer alma imkânına sahiptirler (HMK m. 288, 290).

Buna karşılık bilirkişinin incelemesi sırasında üçüncü kişileri, örneğin dosya kapsamında yer alan tanıkları bilgi almak amacıyla dinleyip dinleyemeyeceği konusunda HMK'da bir açıklık bulunmamaktadır. Bununla birlikte bilirkişi tanıkların daha önce dinlenilmiş olmaları koşuluyla, bilirkişinin gerekiyorsa bunları yeniden bilgi almak amacıyla dinlemesi pekâlâ mümkündür. Aynı şekilde Fransız hukuku bu imkânı açıkça tanıdığı gibi İsviçre hukukunda da bu konuya yaklaşım olumludur.

Nitekim uygulamada özellikle bilirkişilerin bir keşif icrasına iştirak etmeleri ve bu keşfe tanıkların da davet edilmeleri vesilesiyle, bilirkişi hâkim ile birlikte tanık beyanlarını dinleyebilir veya hâkimin izniyle bunlara soru yöneltebilir. Ancak bu konuda bilirkişi tarafından dikkat edilmesi gereken husus şudur. Bilirkişinin hâkim gibi, tanık beyanlarının değerini değerlendirme yetkisi yoktur. Burada tanıkların dinlenilmesi salt bilgilenme, bilirkişinin uyuşmazlık konusu hakkındaki teknik kanaatini güçlendirme amaçlıdır. Bilirkişi, raporunu dinlediği tanıkların beyanlarına dayandıramaz (Tanrıver 2016).

HMK bilirkişinin tarafların bilgisine başvurabileceğini düzenlemekle birlikte, bunun usulüne yer vermemektedir. Taraflar veya üçüncü kişilerden bilgi alınması, kural olarak iki farklı şekilde söz konusu olabilir:

Birinci olarak yukarıda da belirttiğimiz gibi, hâkimin de yer aldığı bir keşif icrası sırasında, bilirkişi taraflardan veya tanıklardan bilgi alabilir.

İkinci olarak bilirkişinin tarafların ve tanıkların dinlendiği (m. 261) duruşmaya da davet edilmesi söz konusu olabilir.

Tüm bu ihtimallerde bilirkişi hangi soruları yöneltmek istediğini hâkime bildirir. Hâkim bunu serbestçe değerlendirdikten sonra sorunun yöneltilip yöneltilmeyeceğine karar verecektir. Bilirkişinin diğer yetkileri bakımından olduğu gibi bilirkişi incelemesinin kapsam ve içeriği haklı gösterdiği ölçüde, hâkimin bu talebi reddetmesi güçtür Son olarak HMK m. 278, f. 3 hükmü, taraflardan birinin bilgisine başvurulacağı hâllerde, mahkemece bilirkişiye taraflardan biri bulunmaksızın diğerinin

dinlenemeyeceği hususu önceden hatırlatılacağına işaret etmektedir. Buna göre bilirkişinin, bir taraftan bilg alması söz konusu ise, diğer tarafın hazır bulunması zorunludur. Burada korunan menfaat, bilirkişinin etki altında kalmasının veyahut onun tarafsızlığını şüphe altında bırakacak bir durumun önüne geçmektir.

Ceza yargısı bakımından; Ceza yargısı bakımından bilirkişinin bu yetkisi hukuk yargısına göre çok daha geniş şekilde düzenlenmiştir. Kanunda açık şekilde yer verilen yetkilerden yola çıkacak olursak: Bilirkişi ilk olarak gerekli olması hâlinde, mağdura, şüpheliye veya sanığa soru yöneltebilir (CMK m. 66, f. 6). CMK, burada sadece mağdurdan söz ediyorsa da bunun aynı zamanda suçtan zarar gören, malen sorumlu olan ve kovuşturma evresine katılanı da kapsaması gerektiğine işaret edilmektedir (Önatan 2014).

- Bilirkişi saydığımız kişilere, mahkeme başkanı, hâkim veya Cumhuriyet savcısı aracılığı ile soru sorabilecektir. Ancak mahkeme başkanı, hâkim veya Cumhuriyet savcısının, bilirkişinin doğrudan soru sormasına da izin vermesi mümkündür. Her iki durumda da soruların ilgili merciin huzurunda yöneltilmesi gerekmektedir (Önatan 2014).

- İlgili madde hükmünde, "gerekli olması" ifadesi kullanıldığı için burada da hukuk yargısı bakımından olduğu gibi, bu konudaki takdir yetkisinin mahkeme başkanı, hâkim veya Cumhuriyet savcısınnda olduğu açıktır. Ancak, bilirkişi incelemesinin konusu gerektirdiği ölçüde, bu konuda bir sınırlamadan kaçınılması gerekmektedir (Önatan 2014).

- Öte yandan muayene ile görevlendirilen hekim bilirkişi, görevini yerine getirirken zorunlu saydığı soruları hâkim, Cumhuriyet savcısı ve müdafi bulunmadan da mağdur, şüpheli veya sanığa doğrudan yöneltme imkânına sahiptir (CMK m. 66, f. 6). Bilirkişinin soru sorma yetkisi onun ifade alma veya sorgu yetksine sahip olduğu anlamına gelmemektedir (Önatan 2014).

Bilirkişi görevini yerine getirmek amacıyla bilgi edinmek için, şüpheli veya sanık dışındaki kişilerin de bilgisine başvurabilir (CMK m. 66, f. 4). Burada bilirkişinin tanıkların bilgisina başvurabileceği konusunda bir tereddüt yoktur. Hukuk yargısında olduğu gibi ceza yargısında da bilirkişinin üçüncü kişilerin bilgisine başvururken, ilgili

merciinin onayını alması gerekmektedir. Bu kişiler ilgili merci huzurunda dinlenilmelidir (Önatan 2014).

Bir başka bilirkişi ile işbirliği yapma; bilirkişi her ne kadar sahip olduğu uzmanlık bilgisi sayesinde görevlendirilmişse de inceleme konusunun açıklığa kavuşturulması, uzmanlık alanına girmeyen belli bazı konularda aydınlatılması için konusunda uzman bir diğer bilirkişi ile bir araya gelmeye onunla işbirliğine ihtiyaç duyabilir. Mesele HMK ve CMK'da bazı nüanslarla benzer çerçevede düzenlenmiştir ve ilgili hükümlerin bir arada ele alınması uygun olacaktır. Buna göre;

- HMK m. 275, f. 1 hükmü uyarınca, bilirkişi, inceleme konusu maddi vakıaların açıklığa kavuşturulması ve tespiti için, uzman kimliği bulunan başka bir bilirkişi ile işbirliğine ihtiyaç duyduğunu, bir hafta için görevlendirmeyi yapan mahkemeye bildirecektir (Toraman 2017).

- CMK m. 66, f. 4 hükmü uyarınca ise, bilirkişi, uzmanlık alanına girmeyen bir sorun bakımından aydınlatılmasını isteyecek olursa, hâkim, mahkeme veya Cumhuriyet savcısı, nitelikli ve konusunda bilgisiyle tanınmış kişiler ile bilirkişinin bir araya gelmesine izin verebilir. Bu şekilde çağrılan kişiler yemin eder ve verecekleri raporlar, bilirkişi raporunun tamamlayıcı bir bölümü olarak dosyaya konulur.

- Öncelikle burada kast edilen husus, bilirkişinin bir yardımcı kullanması değildir. İkinci olarak bu durum, bilirkişinin görevi bizzat yerine getirme yükümlülüğünün de istisnasını oluşturmamaktadır (Toraman 2017). Nitekim aksi durum, temel etik kurallar arasında olan görevi şahsen (bizzat) yerine getirme yükümlülüğünün ihlali anlamına gelecek ve bilirkişi hakkında yaptırım uygulanmasına sebebiyet verecektir (Önatan 2014).

Burada bilirkişi meselenin çözümü için konunun bir diğer uzmanı ile istişarede bulunmak ihtiyacını duymaktadır. Bu durum, bir diğer kişiden görüş istemek biçiminde de kendisini gösterebilir (Umar 2011). Ancak bu işbirliğinin hangi uzmanlık dalından olacağının ve işbirliği içinde olunan uzmanın niteliğinin belirlenmesi gerekir:

Birinci olarak, bilirkişinin işbirliği yapacağı kişinin uzmanlığı, bilirkişinin uzmanlık dalından farklı olmalıdır. Bu husus CMK m. 66, f. 4 hükmünde açıkça ifade

edilmiştir. Kaldı ki, işbirliği yapılacak uzman ile bilirkişinin aynı uzmanlık dalından olmaları, bu bilirkişinin tayinini de kural olarak anlamsız hale getirecektir. Elbette uyuşmazlık konusu meselenin ağırlık veya karmaşıklığı, aynı konuda birden fazla bilirkişinin görev yapmasını gerektirebilir. Böyle bir durumda, bilirkişinin mahkemeye başvurması ve bilirkişinin bu konudaki isteminin mahkeme tarafından uygun görülmesi hâlinde, mahkeme tarafından bir bilirkişi kurulununu oluşturulması gerekecektir. Bilirkişinin bir başka uzman ile işbirliği yapmasına örnek olarak, tıbbi bilirkişinin ameliyathanedeki cihazların durumu konusunda bir teknisyenin bilgisine ihtiyaç duyması (Önatan 2014), hayvan yetiştirilen bir arazinin değerini belirlemekle görevlendirilen bilirkişinin, bir veteriner bilirkişinin bilgisine ihtiyaç duyması ve benzer hâller verilebilir (Erdoğan ve Toraman 2017).

İkinci olarak, diğer uzmanın hukukî statüsü önem taşımaktadır. HMK m. 275, f. 1 hükmü, açıkça bir başka bilirkişi ile işbirliğinden söz etmektedir. Nitekim, CMK m. 66, f. 4 hükmü ise, nitelikli ve konusunda bilgisiyle tanınmış kişilerden bahsediyorsa da hemen akabinde, bunlara yemin verdirileceğine ve bunlar tarafından sağlanan görüşün, bilirkişi raporunun tamamlayıcı bir bölümü olacağına işaret etmektedir.

O hâlde, işbirliğinde olunacak uzmanın da hukukî niteliğinin bilirkişi olduğundan hukuk yargısı kadar ceza yargısı bakımından da tereddüt etmemek gerekmektedir.

Bu kişinin bilirkişi sıfatıyla tayin edilecek olmasının pratik sonuçları şunlardır:

- İşbirliğinde olunan bilirkişi de verdiği görüş karşılığı bir ücrete ve varsa yaptığı giderlerin karşılanmasına hak kazanır.

- Bu bilirkişinin görevlendirilmesi usulü de ilk bilirkişinin görevlendirilmesinden farklılık arz etmemektedir.

CMK m. 66, f. 4, bu kişilere yemin verdirileceğini öngörmektedir. Şayet, işbirliğinde bulunulan bilirkişi, hâlihazırda bir listeye kayıtlı ise, ayrıca yemin vermesi elbette gerekli değildir.

Burada ayrıca ceza yargısı bakımından CMK m. 66, f. 5 hükmünün de dikkate alınması gerekir. Buna göre, bir ceza yargılamasının ilgilileri, bilirkişiye teknik nitelikte

bilgi verebilecek olan ve ismen belirleyecekleri kişilerin dinlenmesi yönünde karar verilmesini isteyebilirler. Şayet bunlar, bilirkişi olarak görevlendirilecekse, listeye kayıtlı olmaları ve kayıt koşullarını taşımaları gerekir. Aksi durumda bu kişilerin verecekleri bilgiler, birer uzman mütalaası kapsamında değerlendirilecektir.

Sebeplerin mevcut olması hâlinde bu bilirkişinin de yasaklılığı veya reddi gündeme gelebilir.

İhtiyaç duyduğu kayıt ve belgelerin temini; Bilirkişinin ihtiyaç duyduğu kayıt ve belgelerin kendisine temin edilmesi, HMK m. 275, f. 2 hükmünde açık şekilde düzenlenmektedir. CMK'da ihtiyaç duyulan kayıt ve belgelerin teminine ilişkin açık bir düzenleme bulunmamakla birlikte, bir ceza yargılaması bakımından da bilirkişinin görüş sunabilmesi için ihtiyaç duyacağı bilgi ve belgelerin kendisine verilmesi gerektiği konusunda bir tereddüt yoktur (Önatan 2014).

Nitekim bilirkişi incelemesini gerçekleştirebilmek için bazı kayıt ve belgelerin getirtilmesine ihtiyaç duyuyorsa, bunun sağlanması için, bir hafta içinde kendisini görevlendiren mahkemeye bilgi verecek ve talepte bulunacaktır. Burada da esasen iki mesele bulunmaktadır. Bunlardan birincisi hangi kayıt ve belgelerin bilirkişiye temin edilebileceği, ikincisi ise bu kayıt ve belgelere bilirkişinin ne şekilde ulaşabileceğidir.

Temin edilecek kayıt ve belgelerin kapsamı: Bilirkişi incelemesinin gereği gibi yerine getirilebilmesi için, inceleme konusunu oluşturan mesele hakkında gerekli tüm bilgi ve belgelerin bilirkişiye ulaştırılması gerekmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi bilirkişiye dava dosyasının bir kül olarak teslim edilmesi, tek başına, inceleme konusu şeylerin teslim edildiği anlamına gelmemektedir.

Bilirkişinin dava dosyası hakkında bilgi sahibi olmasının ölçüsü, kendisine tevdi edilen görev ile sınırlıdır. Bu sebeple kural olarak, bilirkişiye dosya kapsamında yer alıp da inceleme konusunu oluşturan belgelerin teslim edilmesi gerekli ve yeterlidir. Bu itibarla bilirkişinin dava dosyası hakkında bilgi sahibi olması, sadece görevini ilgilendirdiği kadarıyla olmalıdır.

Nitekim bilirkişi incelemesinin konusunu, kural olarak, sadece ibraz edilmiş olan veya ibrazı mümkün olan belgeler ve diğer şeyler oluşturabilir. Burada önemli olan husus,

bilirkişiye verilen görevin, dosya kapsamında mevcut belgelerin kendisine emanet edilmesini haklı göstermesidir.

Konu ceza yargılaması bakımından da bazı özellikler taşıyabilmektedir. Mesele, özellikle bilirkişinin soruşturma ve dava dosyasını inceleme yetkisi bakımından kendisini göstermektedir. CMK m. 157 hükmü uyarınca, kanunun başka hüküm koyduğu hâller saklı kalmak ve savunma hakkına zarar vermemek kaydıyla, soruşturma evresindeki usul işlemleri gizlidir. Bu durum, bilirkişinin dosyayı incelemesine yahut bundan örnek almasına engel teşkil etmemektedir.

İhtiyaç duyulan kayıt ve belgelerin bilirkişiye temini usulü; Bilirkişinin diğer yetkileri bakımından olduğu gibi, bilirkişi henüz kendisine teslim edilmemiş bir kayıt veya belgeye ancak, hâkim kanalıyla ulaşabilir. Diğer bir söyleyişle, bilirkişi bu belgeleri doğrudan hukuk davasının taraflarından veya ceza yargılamasının ilgililerinden talep edemez.

Hukuk yargısı bakımından, HMK m. 275, f. 2 hükmü, kayıt ve belgelerin getirtilmesine ihtiyaç duyan bilirkişinin, görevlendirilmesinden itibaren bir hafta içinde kendisini görevlendiren mahkemeye bilgi vererek talepte bulunması gerekmektedir. Ancak bilirkişi, kendisinde mevcut olmayan bir belgeye görevin ileri bir aşamasında da ihtiyaç duyabilir. Nitekim, benzer içerikteki HMK m. 278, f. 4 hükmünde, uyuşmazlık konusunun incelenmesi yetkisi bakımından bir süre öngörülmüş değildir. Nitekim konuya ilişkin ne Fransız ne de İsviçre hukuklarında bu konuda herhangi bir sınırlandırma da vardır. Aynı durumun Türk hukukunda da kabulü için bir engel yoktur. Doğru olan, konunun HMK m. 278, f. 4 hükmü ile beraber düşünülmesidir (Önatan 2014).

Ceza yargısı bakımından ise, ceza yargılaması ister soruşturma ister kovuşturma aşamasında olsun, bilirkişi, ihtiyaç duyduğu kayıt ve belgelerin kendisine teminini bir süre ile sınırlı olmaksızın Cumhuriyet savcısından, hâkimden veya mahkemeden talep edebilir. Ceza yargılaması özelinde meseleye ilişkin istisnai bir durum, moleküler genetik incelemeler bakımından konusunu oluşturan bulgu bilirkişiye verilirken, ilgilinin adı ve soyadı, adresi ve doğum tarihi bilirkişiye bildirilmemektedir.

Burada son olarak hâkim bilirkişinin ihtiyaç duyulan belgeler konusundaki değerlendirmesiyle bağlı olmayıp, hangi belgelerin ibraz edilmesi gerektiğine son kertede kendisi karar vermelidir. Nitekim aksi durumun kabulü hâkimin yargılama yetkisini bilirkişiye devri anlamına gelecektir.

3.8.7.2. Bilirkişi Görüşünün Hukuki Niteliği

Bilirkişi görüşünün hukuki niteliği bakımından ise, bunun bir 'delil', 'delil elde etme aracı', 'delil değerlendirme aracı' veya duruma göre bunların üçü birden olabileceği ileri sürülmüştür.

Bilirkişi görüşünün hukuki niteliğinin delil olduğu görüşündeki yazarlara göre, bunun nedeni, bilirkişinin, görüşünü aynı tanık beyanı gibi ispatı gereken olayla ilgili olarak yargıcın önüne götüreceği, yargıcın da bunu vicdani kanaatini oluştururken göz önünde tutacağı ve delilleri değerlendirmeye yargıcın yetkili olması karşısında öteki deliller gibi bunu da serbestçe değerlendireceği, görüşle bağlı olmayacağıdır. TANER, bilirkişi görüşlerini *'Delil Nazariyesi'* başlığı altında incelemekle beraber bilirkişi görüşünün hukuki niteliği konusunda ayrıca bir değerlendirmede bulunmamıştır. BELGESAY ve KILIÇOĞLU da bilirkişi görüşünün 'takdiri bir delil' olduğu görüşündedir. KANTAR ise, bilirkişinin bir ispat vasıtası olduğu görüşünü ileri sürmekle beraber delil veya delil değerlendirme aracı ayrımına değinmemektedir. Anglo-Amerikan hukuk sistemlerinde de bilirkişi görüşü delil olarak nitelendirilmektedir. Bilirkişinin sunduğu görüşün mahkemece delil olarak kabul edilebilmesi için bilirkişinin ve görüşünün belli ölçütlere uygun olması aranmaktadır.

EREM, bilirkişi görüşünün hukuki niteliğini *'Diyalektik Açısından Delil Nazariyesi'* bölümü altında incelemekle beraber, delil değil, delil değerlendirme aracı olduğu görüşündedir. TOSUN ise, bilirkişi görüşünün hukuki niteliğini *'Delillerin Değerlendirilmesi'* başlığı altında ele alarak, delil değerlendirme aracı olduğunusöylemektedir. KUNTER de aynı görüşü paylaşarak bilirkişi görüşünü bir belgeyi okumamıza yardımcı olan gözlüğe benzeterek, ikisinin de delil olarak nitelendirilemeyeceği örneğini vermektedir. Yine TOROSLU/FEYZİOĞLU, bilirkişi görüşünün başlı başına bir delil olmadığı, delillerin içeriğinin öğrenilmesi ve değerlendirilmesi aracı olduğunun altını çizerler.

Bilirkişi görüşünün yerine göre bazen delil bazen delil değerlendirme aracı hatta kimi durumlarda her ikisi birden olabileceği de belirtilmiştir. Buna göre, muhakeme süjeleri, geçmişteki gerçekliğin muhakeme sırasında yeniden inşasındaki malzemeyi, geçmişe dair iz ve eserleri ancak bilirkişiye başvurmak suretiyle öğrenebiliyorlarsa bilirkişi görüşü delil niteliğinde; ancak bilirkişi yalnızca konuyla ilgili bir tecrübe kuralını açıklıyor veya buna dayanarak çeşitli saptamalar yapıyor ve sonuç çıkartıyorsa, bilirkişi görüşü delil değerlendirme aracı niteliğinde olacaktır.

Bununla beraber, bilirkişi görüşünün, delil değerlendirme aracı olmasının yanı sıra delil değil; fakat delil elde etme aracı olabileceği ileri sürülmüştür. Delili, delil elde etme aracından ayıran bu görüşe göre, delillerin sonradan yaratılması mümkün değildir ve örneğin; kanda karbon monoksit bulunması delilse de bunu saptayan bilirkişi görüşü delil değildir. Bilirkişi, kanda bu türden bir gazın bulunduğu şeklindeki delili elde etme aracıdır. Zira muhakeme süjeleri, bu konuda uzmanlıkları olmadığından, var olan bu delili kendiliklerinden elde edememektedirler. Bu nedenle, bilirkişi görüşü, delillerin elde edilmesinin uzmanlık gerektirdiği hallerde delil elde etme aracı, elde edilen delillerin değerlendirilmesinin özel veya teknik bilgi gerektirmesi halinde ise delil değerlendirme aracıdır.

Bilirkişi görüşü, hukuki niteliği itibariyle bir delil değildir; çünkü deliller geçmişte meydana gelen olaylara ilişkin iz ve eserler olup sonradan yaratılmaları mümkün değildir. Bilirkişi görüşünün delil elde etme aracı olarak nitelendirilmesi de olanaksızdır. Zira, delilleri elde etme görevi savcı, yargıç ya da mahkemeye aittir. Yine, yukarıdaki örnekten hareket edilecek olursa, cesetten alınan kanda tespit edilen karbon monoksit değil, cesetten alınan kanın kendisi delildir. Nitekim kanda karbon monoksite rastlanılmaması halinde de kan örneği, kişinin ölümünün bu türden bir zehirlenme sonucunda meydana gelmediğini ispat eden bir delil olma özelliğini devam ettirecektir. Bilirkişi görüşü, delillerin değerlendirilmesi için gerekli olan tecrübe kurallarını bildirdiğinden ve delilin içeriğinin öğrenilmesine hizmet ettiğinden bir delil değerlendirme ve şüphenin yenilmesi aracıdır. Örneğe dönülecek olursa, cesetten alınan kan örneği bir delil olmakla beraber, bunda karbon monoksitin bulunup bulunmadığının tespiti bu delilin içeriğinin öğrenilmesine yöneliktir. Buna göre, bilirkişi görüşünün belirtilen hususlara uygun olarak bir delil değerlendirme aracı olduğu söylenebilecektir. Bilirkişinin ise, delil

değerlendirme aracını sunan yani bilirkişi görüşünü sunan kişi olduğuna, değerlendirme aracı olmadığına dikkat edilmelidir.

3.8.8. Bilirkişinin Denetimi ve Sorumluluğu

Bilirkişilerin disiplin, hukuki ve cezai sorumlulukları vardır. Şimdi bunları ayrıntısıyla inceleyelim.

3.8.8.1. Bilirkişinin Denetimi ve Disiplin Sorumluluğu

Bilirkişinin denetimi konusu, 6754 sayılı BK m. 14'te düzenlenmiştir. Söz konusu düzenlemeye göre bilirkişiler, hem görevleriyle ilgili tutum ve davranışlarından dolayı hem de hazırladıkları raporların hukuka uygunluğu açısından denetime tâbidir. Örneğin, bilirkişinin görevini yerine getirirken, kurumun saygınlığını zedeleyecek davranışlarda bulunup bulunmadığı, yukarıda zikredilen yükümlülüklerini ihlal edip etmediği denetlenebilir. Keza raporunda hukuki bir değerlendirme yapması açıkça yasaklanmış olan bilirkişinin buna aykırı olarak hazırladığı raporlar da disiplin sorumluluğunu gerektirmelidir. Söz konusu denetim, bölge kurulları tarafından re'sen yapılabileceği gibi bir başvuru üzerine de gerçekleştirilebilir. Örneğin, bilirkişinin görev aldığı uyuşmazlığın taraflarından birisi, görevin kanuna veya yönetmelik hükümlerine aykırı yapıldığı kanaatine varırsa, bölge kuruluna bu tür bir başvuruda bulunabilir. Ayrıca hâkim veya Cumhuriyet savcısı görevlendirdiği bilirkişinin göreviyle ilgili tutum ve davranışlarının veya hazırladığı raporun mevzuata uygun olmadığına ilişkin kanaat edinmesi durumunda bu hususu bölge kurullarına bildirmelidir.

Hiç şüphesiz bilirkişi raporlarına ilişkin öngörülen denetim, raporun özel veya teknik bilgi açısından içeriğine yönelik olamaz. Aksi tutum, bilirkişilerin bağımsızlığına da aykırı olacaktır. İçerik açısından tek denetim, bilirkişinin hukuki değerlendirmelerde bulunup bulunmadığının tespiti ile kendisine sorulan sorular ve görev kapsamı dışına çıkıp çıkmadığının tespiti ile sınırlıdır. Haricen raporda yer alan özel veya teknik bilgiye ilişkin başvurular, bu hususun tespit edilmesi hâlinde, doğrudan reddedilir.

BKYön m. 61 uyarınca, inceleme ve araştırma, bilirkişilik temel ilkeleri ile etik ilkeleri ihlal ettiği iddia edilen bilirkişiler hakkında, başvuru üzerine veya re'sen bölge

kurulu başkanı tarafından bizzat yapılabileceği gibi bölge kurulu üyelerinden biri vasıtasıyla da yapılabilir. Başkan veya görevlendirilen üye, delilleri toplar, gerekli gördüğü kimselerin beyanlarını alır; bizzat veya istinabe suretiyle inceleme sonucunda hazırladığı raporu bölge kuruluna sunar. Yönetmelik, incelemenin her halükârda en geç altı ay içerisinde sonuçlandırılmasını emretmektedir (m. 61/II).

İnceleme sırasında yargı mercilerinden, kamu kurum ve kuruluşlarından, meslek odalarından, özel hukuk tüzel kişilerinden ve gerçek kişilerden inceleme konusuyla ilgili bilgi ve belge talep edilebilir. İlgililerce bu talebin yerine getirilmesi zorunludur.

Bölge kurulu, re'sen veya başvuru üzerine yapacağı denetim ve inceleme sırasında bilirkişi hakkındaki iddiaları ciddi bulursa, bilirkişiye tebligat yaparak bir hafta içinde yazılı savunma yapmasını ister.

Bilirkişilik görevini ifa edenlerin,

a) Bilirkişiliğe kabul şartlarının kaybedilmesi veya sicile kabul tarihinde gerekli şartların bulunmadığının sonradan tespit edilmesi.

b) Kanuni bir sebep olmaksızın bilirkişilik yapmaktan kaçınılması veya raporun belirlenen süre içinde mazeretsiz olarak verilmemesi.

c) Bilirkişilik görevi ve bu görevin gerektirdiği etik ilkelerle bağdaşmayan, güven duygusunu sarsıcı tutum ve davranışlarda bulunulması.

ç) Temel ilkelere aykırı olarak bilirkişilik faaliyetinde bulunulması.

d) Bölge kurulu tarafından yapılacak performans değerlendirmeleri sonucunda yeterli bulunulmaması hâlinde ilgili kişilerin sicilden ve listeden çıkartılmasına karar verilir.

Buna karşılık ihlalin ağırlığı ve somut olayın özelliklerine göre,

a) Kanuni bir sebep olmaksızın bilirkişilik yapmaktan kaçınılması veya raporun belirlenen süre içinde mazeretsiz olarak verilmemesi.

b) Bilirkişilik görevi ve bu görevin gerektirdiği etik ilkelerle bağdaşmayan, güven duygusunu sarsıcı tutum ve davranışlarda bulunulması.

c) Temel ilkelere aykırı olarak bilirkişilik faaliyetinde bulunulması.

ç) Bölge kurulu tarafından yapılacak performans değerlendirmeleri sonucunda yeterli bulunulmaması hâlinde ilgili kişilerin sicilden ve listeden çıkartılmasına karar verilir.

Ancak ihlalin ağırlığı ve somut olayın özelliklerine göre uyarma cezası veya bir yıla kadar geçici süreyle listeden çıkarma yaptırımı uygulanabilir. (BKYön m. 62/II, III)

Bilirkişilik listesine kayıtlı olmadıkları hâlde görevlendirilenler, temel ilkeler ile etik ilkelere aykırı olarak bilirkişilik faaliyetinde bulunduklarının tespit edilmesi hâlinde, bölge kurulu tarafından resen veya başvuru üzerine denetim ve incelemeye tâbi tutularak, bölge kurulu kararı ile bilirkişilik yapmaktan yasaklanabilir.

Bölge kurulu ilgiye kararı bir hafta içerisinde tebliğ eder (BKYön m. 63/II). Ayrıca bölge kurulu vermiş olduğu kararı bilirkişinin görev yaptığı kamu kurum ve kuruluşlarına, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarına ve ilgili diğer yerlere bildirir (BKYön m. 62/VI).

3.8.8.2. Bilirkişinin Hukuki Sorumluluğu

Bilirkişilerin hukuki sorumluluğu HMK m. 285'te düzenlenmiştir. Buna göre, Bilirkişinin kasten veya ağır ihmal suretiyle düzenlemiş olduğu gerçeğe aykırı raporun, mahkemece hükme esas alınması sebebiyle zarar görmüş olanlar, bu zararın tazmini için Devlete karşı tazminat davası açabilirler.

Bilirkişinin hukuki sorumluluğu açısından yerine getirdiği görevin niteliği ve hâkime yardımcı konumda bulunması dikkate alınarak, hâkimin hukuki sorumluluğuna ilişkin düzenlemeyle aynı yönde hükümlere yer verilmiştir. Bu çerçevede tıpkı hâkimlerin sorumluluğunda olduğu gibi devletin birinci derecede sorumlu olması esası benimsenmiştir. Zira takdiri bir delil olsa da hükme etki edebilmesi, devletin temel üç erkinden birisi olan yargılamadakitiği söylenebilir. Şu hâlde bilirkişinin hukuki

sorumluluğuna ilişkin davaların Adalet Bakanlığı aleyhine açılması gerekir. Şayet devlet tazminat ödemek durumunda kalırsa, ilgili bilirkişiye ödeme tarihinden itibaren bir yıl içerisinde rücu eder (HMK m. 285/II).

Devletin birinci derecede sorumluluğunu gerektirecek şekilde Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda düzenlenen hukuki sorumluluk, bilirkişinin düzenlemiş olduğu rapordan kaynaklı zararlar ile sınırlıdır. Bunun dışında bilirkişinin yine görevinin gereğini yerine getirirken zarara sebebiyet vermesi söz konusu olabilir. Örneğin, incelemesi için kendisine teslim edilen tablonun üzerine çay dökmesi durumunda bir zarar ortaya çıkar. Ancak bu zararın giderilmesi için bilirkişiye bizzat dava açılması gerekir.

Bilirkişinin hukuki sorumluluğunu gerektirecek sebepler de tıpkı hâkimlerin hukuki sorumluluğunda olduğu gibi sınırlı tutulmuş ve kusurun derecesi arttırılmıştır. Buna göre devletin birinci derecede sorumluluğunun ortaya çıkabilmesi için öncelikle bilirkişinin kasten veya ağır ihmal sonucu, gerçeğe aykırı bir rapor hazırlamış olması gerekir. Vurgulamak gerekir ki raporun gerçeğe aykırı olması tek başına yeterli değildir. Örneğin, bilirkişi hafif ihmali sebebiyle gözden kaçırdığı bir detay yüzünden gerçeğe aykırı rapor vermiş olabilir. Bu durumda hukuki sorumluluk söz konusu olmaz. Ancak kasten örneğin taraflardan birisinden temin etmiş olduğu menfaat sebebiyle veya tarafsızlığını göz ardı ederek bir taraf açısından ayrımcılık sonucunu doğuracak bir fiil ile veya ağır kusuru ile örneğin ilk görüşte uzman olmayan bir kimsenin bile fark edebileceği bir özelliği göremeyerek gerçeğe aykırı bir rapor sunmuşsa, hukukî sorumluluk gündeme gelecektir.

Bilirkişinin hukuki sorumluluğunun doğabilmesi için kasten veya ağır kusuru ile gerçeğe aykırı bir rapor vermiş olması da yeterli değildir. Kasten gerçeğe aykırı rapor verilmiş olsa bile, mahkeme söz konusu rapora dayanarak hüküm kurmamışsa, hukuki sorumluluk doğmayacaktır. Hiç şüphesiz bilirkişinin disiplin sorumluluğu ve cezai sorumluluğuna ilişkin hükümler hala uygulanabilir. Örneğin kasten gerçeğe aykırı rapor vermiş bilirkişinin, raporu hükme esas alınmasa bile, bu davranışı sebebiyle sicilden ve listeden çıkarılması kararı verilebilir.

Bilirkişinin hukuki sorumluluğuna ilişkin açılacak davalarda görevli mahkeme HMK m. 286'da düzenlenmiştir. Buna göre Devlet aleyhine açılacak olan tazminat davası, gerçeğe aykırı bilirkişi raporunun ilk derece mahkemesince hükme esas alındığı hâllerde, bu mahkemenin yargı çevresi içinde yer aldığı bölge adliye mahkemesi hukuk dairesinde; bölge adliye mahkemesince hükme esas alındığı hâllerde ise Yargıtay ilgili hukuk dairesinde görülür. Devletin sorumlu bilirkişiye açacağı rücu davası ise, tazminat davasını karara bağlamış olan mahkemede görülür.

Sorumluluk davasının bölge adliye mahkemesinde görülmesi hâlinde, bölge adliye mahkemesi kararına karşı temyiz yoluyla Yargıtay'a başvurulabilir. Sorumluluk davasının doğrudan Yargıtay'ın ilgili dairesinde açılması hâlinde ise temyiz incelemesinin Yargıtay Hukuk Genel Kurulu tarafından yapılması gerekir (Yargıtay Kanunu m. 15/III).

Bilirkişinin kasten gerçeğe aykırı vermiş olduğu rapor hükme esas alınmış ve hüküm bu şekilde kesinleşmişse, HMK m. 375/I, f uyarınca yargılamanın iadesi yoluna başvurulabilir.

Özel hukuk tüzel kişilerinin bilirkişi olarak tayin edilmesi halinde, hukuki sorumluluğun nasıl tespit edileceği noktasından ne BK'de ne de BKYön'de açıklık bulunmaktadır. Özellikle bilirkişi olarak tayin edilen özel hukuk tüzel kişisinin sermayesi ile sınırlı sorumluluğu bulunan bir şirket olması halinde, tazminat ödemek durumunda kalan devletin nasıl ve kime müracaat edebileceği konusunda açıklık yoktur. Keza özel hukuk tüzel kişisi bünyesinde çalışan kimseler ile tüzel kişilik arasındaki hukuki ilişki ve zararlardan sorumluluk konusu da izaha muhtaçtır.

3.8.8.3. Bilirkişinin Cezai Sorumluluğu

Bilirkişi, bilirkişilik görevinin ifası ile sınırlı olmak kaydıyla Türk Ceza Kanunu anlamında kamu görevlisidir (HMK m. 284). Bunun doğal bir sonucu olarak bilirkişi görevi sebebiyle bir suç işlediğinde veya görevi sebebiyle kendisine karşı bir suç işlendiğinde kamu görevlileri açısından geçerli olan hükümler uygulama alanı bulur. Örneğin, bilirkişiye görevi sebebiyle kasten yaralama fiilinde bulunulacak olursa, fail, kasten yaralamanın ağırlaştırılmış şekli için öngörülen cezalara çarptırılır.

Keza bilirkişi Türk Ceza Kanunu anlamında kamu görevlisi kabul edildiği için yalnızca kamu görevlilerinin işleyebileceği görevi kötüye kullanma suçunu işleyebilir. Örneğin, bilirkişilik görevini kabul ettiği hâlde, kanun da öngörülen süreler geçmiş olmasına rağmen raporunu mahkemeye vermemişse, bu suç oluşur. Örneğin, bilirkişi, bu görevi sebebiyle elde ettiği kişisel verileri kaydedecek olursa TCK m. 135 gereğince, kaydettiği verileri bir başkasına verecek olursa TCK m. 136 uyarınca cezalandırılacaktır. Örneğin muayene sırasında kişi hakkında elde ettiği bilgiler kişisel veri niteliğindedir. Bu verilerin yetkisiz kişilere verilmesi halinde TCK m. 136 uygulama alanı bulur.

Bilirkişinin görevi sebebiyle öğrendiği suç teşkil eden bir fiili bildirmemesi durumunda da kamu görevlisi olarak kabul edilmesinin bir sonucu olarak TCK m. 279 çerçevesinde cezalandırılması gerekir.

TCK m. 276'da da bilirkişinin kasten gerçeğe aykırı rapor düzenlemesi suç olarak tanımlanmıştır. Bilirkişi, gerçeğe aykırı raporu kendisine sağlanan veya vaat edilen bir menfaat sebebiyle vermişse aynı zamanda TCK m. 252 çerçevesinde rüşvet suçundan da cezalandırılır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

6502 SAYILI TÜKETİCİNİN KORUNMASI HAKKINDAKİ KANUNUN VE İLİŞKİLİ MEVZUATIN ELMAS DEĞERLİ RENKLİ TAŞ VE MÜCEVHER SEKTÖRÜNE UYARLANMASI

6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'da yapılan düzenlemeler elmas, değerli renkli taş ve mücevher sektörüne genel, kavramsal yaklaşımlar itibariyle hitap edip, uygulanabilir olmasına rağmen kanunun genel metni içerisinde yapılan örneklemelerin konut, beyaz eşya veya genel tüketim malzemeleri üzerinden verilmesi sebebi ile kanun koyucunun kanunun uygulayıcılarına yönelik olarak verdiği perspektifler elmas, değerli renkli taş ve mücevher sektörünün disiplinizasyonuna ve sektör paydaşlarının bilinçlenmesine hizmet etmekten uzaktır.

Bu çalışmamızda; kanun koyucunun kanun metninde sektörlere ve uygulamalara yönelik yaptığı örneklemelerden yola çıkarak elmas, değerli renkli taş ve mücevher sektörünün disiplinizasyonu ve sektör paydaşlarının bilinçlenmesine sektör özelinde hitap edecek ve kanunun ve ilişkili mevzuatın elmas, değerli renkli taş ve mücevher sektöründe daha etkin ve verimli uygulanabilmesine yardımcı olacak öneri yaklaşımlar ve örneklemeler yapmak ve gemolojinin verdiği imkânlardan nasıl faydalanılabileceği hakkında öneriler getirme yöntemi benimsenmiştir.

Elmas, değerli renkli taş ve mücevherlerde genel olarak şikâyete konu olacak durumlar nitelik hiyerarşisi-fiyat-sertifika bağlamlarında ilişkilendirilip Şekil 18'de şematik olarak ifade edilmiştir.

ŞEKİL 18: Değerli Taş – Satıcı – Müşteri – Suç İlişkisi

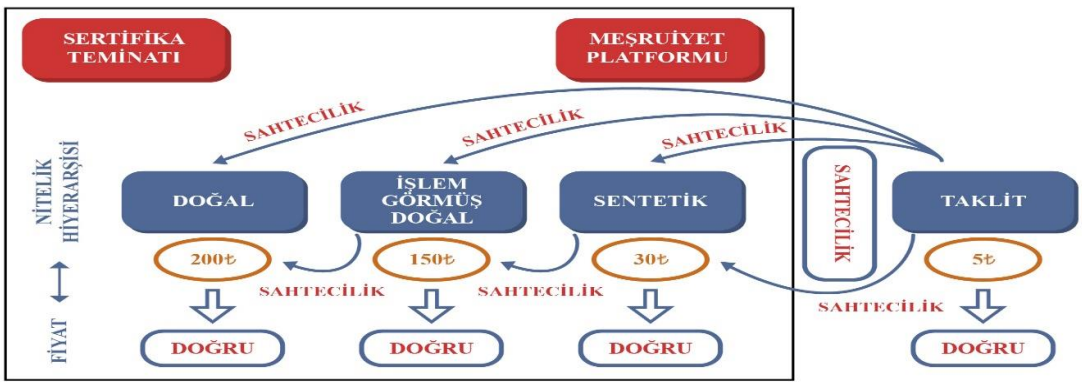

4.1. ELMAS DEĞERLİ RENKLİ TAŞ VE MÜCEVHERLERDE AYIPLI MALIN TANIMI

Günümüzde süs taşlarının veya mücevher taşlarının, sahteciliği yaygın bir şekilde yapılmakta ve bu taşların sentetik ve yapay formları üretilip piyasaya sunulmaktır. Değerli renkli taş, elmas veya mücevher için doğallığının garantisini ifade etmekte olan nitelik ve kalitesini tanımlayan sertifika; bir nevi kimlik görevi görmektedir. Günümüzde kıymetli taşlar ve mücevherler için son derece önem arz eden sertifika ya da onay belgeleri de sahtecilik noktasında üzerinde durulması gereken önemli diğer bir konu haline gelmiştir (Hatipoğlu 2015); (Hatipoğlu ve Kırıkoğlu 2005). Bu haksız, aldatıcı veya hileli uygulamaların günümüzde yaygınlaşması ile piyasanın olmazsa olmaz bileşeni olan tüketici; bir yandan dürüst olmayan aldatıcı ve yanıltıcı yöntemler ile manevi zarar görürken diğer yandan fahiş fiyat uygulamaları ile ekonomik açıdan zarar görmektedir.

Ayıplı mal, tüketiciye teslimi anında, taraflarca kararlaştırılmış olan örnek ya da modele uygun olmaması ya da objektif olarak sahip olması gereken özellikleri taşımaması nedeniyle sözleşmeye aykırı olan maldır (6502 Sayılı TKHK M:8). Değerli taş sektöründe sözleşme veya eki teknik şartname niteliğindeki belge, ürünle birlikte verilen sertifika veya ürün tanıtım notu veya faturadır. Bu belgelerde yazılı olan metinleri desteklemeyen ürünler *ayıplı ürün* olarak tanımlanmıştır.

Sahtecilik kavramı; bir kişinin arzu ettiği kalitesine güvendiği ve orijinal olduğunu varsaydığı bir malı, tam bir güven ve iyi niyetle ve kendi rızasıyla almasıdır. Yani tüketici aldığı malın orijinalliğini anlayacak bilgisi olmadığı halde satıcıya güven üzerine tesis ettiği bir inisiyatif kullanıp malı almasıdır. Bu kişinin dikkatlice inceleme ve emin olma için bolca vakti vardır. İlaveten kişi en doğru ve kaliteli malı almak için hem uzman bir kişiden yardım alma hem de o malın garanti veya sertifika kâğıdını isteme hakkı varken bu imkânları değerlendirmemesi kötü niyetli satıcının istismarına kendini teslim etmesidir (Hatipoğlu 2017). ***Hileli davranışlarla*** bir kimseyi aldatıp, onun veya başkasının zararına olarak kendisine veya başkasına bir yarar sağlanması (TCK M: 157) dolandırıcılık, bu işlemin kişinin algılama yeteneğinin zayıflığından yararlanmak suretiyle (TCK M: 158/c) yapılması nitelikli dolandırıcılık olarak tanımlanmıştır (5237

Sayılı Türk Ceza Kanunu). Üreticisi veya satıcısı tarafından hileli davranışlarla oluşturulmuş ve vaat edilen özelliklerden yoksun ürün, *sahte ürün* olarak adlandırılacaktır.

Fahiş fiyat ise şayet bir mal satış bedeline uygun özelliklere sahip değil ise o mala takdir edilmiş olan satış bedeli olarak tanımlanmaktadır (TKHK m.2/II).

Süs taşlarında sahtecilik iki şekilde tanımlanmaktadır. İmitasyon olan taş, sentetik veya doğal/işlem görmemiş taş olarak ya da sentetik olan taş doğal/işlem görmemiş taş olarak verilebilmekte, trampa edilebilmekte ya da satılabilmektedir. Mücevher sektöründe sunulan ürünün üreticisi veya satıcısı tarafından vaat edilen özellikleri taşımadığı, görüntüsü ve rengi, istenen taş ile benzer olan taşın/sahte ürünün tüketicilere verilmesi, trampa edilmesi veya satılması *sahtecilik suçunu* oluşturmaktadır.

Süstaşlarının toptan ticaretinin yapıldığı platformlarda karşılaşılan bir başka olumsuzluk toplu materyalin gerçek ve sahte materyalde karışık bir şekilde alım satıma konu edilmesidir. Bu durumda toplu materyalin içindeki gerçek ve sahte ürünlerin hem nitelik hem değer olarak ayrıştırılması gerekmektedir. Bu duruma örnek teşkil etmektesi bakımından İzmir 1. Asliye Ceza Mahkemesi 2014/311 Dosya numaralı Bilirkişi Raporu ve Sertifika EK.3' de verilmiştir.

Isıtma, ışıma, boyama gibi tedavi yöntemleri ile kalitesi iyileştirilmiş süs taşları veya mücevher taşları bulunmaktadır (Hatipoğlu 2015). Bu özelliklere sahip süs taşları ve mücevher taşlarının hiç işlem görmemiş doğal taş olarak satılması da sahtecilik olarak tanımlanmaktadır. Süs taşları dört nedenden dolayı tedaviye tabi tutulurlar. Bunlar;

Güzellik: Bir süs taşı üzerine uygulanan özel işlemlerle bir taşın görüntüsünde önemli değişiklikler ortaya çıkarabilir. Taş üstünde yapılan bu işlemler ile taş daha kaliteli ve belirgin renklere ulaşarak kaliteli bir görünüme sahip olur.

Fiyat: Tüm kalite özelliklerine sahip olan bir doğal taş oldukça pahalı olabilir. Ancak daha az kaliteli taşlar üzerinde görünümsel kalitesini arttıracak muameleler yapılırsa daha uygun fiyatlarla daha çok taş arz etmek mümkün olur.

Talep: Değerli taşlara olan talep sınırlı kaynakların çok üstündedir. Taşlar üzerinde yapılan muamele ile kalite düzeyi düşük taşlar da piyasada renk vb. kalite düzeyleri yükseltilerek talebi karşılayabilecek düzeye gelinebilir.

Moda: Tüketiciler sürekli olarak yeniyi talep etmektedirler. Günün modasına göre taşa muamele edilerek mevcut modaya ayak uydurulup talep karşılanabilmektedir (Hatipoğlu 2015).

Günümüzde hem ülkemizde hem de yurt dışında tüketici pozisyonundaki, talep oluşturan birçok kişi tüketici mahkemelerine, aldıkları mücevherlerdeki özellikle süs taşlarının, sertifikada belirtilen özelliklere haiz olmadıkları veya ödedikleri bedelin malın o bedele karşılık gelmesi gereken özelliklere sahip olmaması sebebi ile fahiş fiyat mağduriyetine uğradıkları ve bu yüzden aldatıldıkları düşüncesi ile şikâyet müracaatında bulunmaktadırlar (Hatipoğlu 2015). Mücevher ve süs taşları ile ilgili hukuki süreçte gerçekleşen davalar, 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun kapsamında ayıplı mal olarak değerlendirilmekte ve davanın özelliğine göre Tüketici Mahkemesi ya da Tüketici Hakem Heyetine intikal etmektedir.

4.2. ELMAS DEĞERLİ RENKLİ TAŞ VE MÜCEVHERLERDE AYIPLI MALIN TÜRLERİ

Kanun metni ayıp türlerini maddi, hukuki ve ekonomik ayıp olarak gruplandırmıştır. (THKK Md.8) Bu çalışmada ayıp türlerinin örneklendirilmesinde maddi ayıp; açık ve gizli ayıp olarak iki ayrı bölümde ifade edilecektir.

4.2.1. Maddi Ayıp

4.2.1.1. Açık Ayıp

- Taşın kırık, çatlak ve/veya çizik olması
- Taşın kesim şeklinin bozuk veya düzensiz olması
- Taşın mıhlamasının tam olmayışı veya kolayca düşmesi
- Taşın süs taşı olmaması
- Mücevherdeki metalin soy metal olmayışı

- Mücevherdeki metalin deforme olması
- Mücevherdeki metalin ayar ve üretici firma damgasının bulunmayışı
- Mücevherde kullanıma yönelik ergonominin bulunmayışı

4.2.1.2. Gizli Ayıp

- Taşın renk ve saflığına ilişkin yapılan tedaviler
- Taşın eklemeli olması
- Taş montürünün bozulması

4.2.2. Hukuki Ayıp

- Mücevher tasarımının çalıntı olması
- Mücevher markasının sahte(taklit) olması
- Sertifika sahtecilikleri

4.2.3. Ekonomik Ayıp

- Taş eğer inci vb. organik kökenli bir materyal ise kullanım şartlarına (nem, kuruluk, asid, deodorant vb) bağlı bozulmalar.
- Taş, sertlik derecesi düşük bir materyal ise; bu malzemenin hangi sertlik derecesine sahip materyaller ile etkileşim içinde bulunabileceğini veya sürtünme etkisine maruz kalabileceğini ürünün kullanım kılavuzunda açık bir şekilde ifade edip tüketici bilgilendirilmelidir.
- Ayrıca 4458 sayılı Gümrük Kanunu ve Uygulama Yönetmelikleri kapsamında 'yolcular beraberlerindeki kendilerine ait değeri 15.000 ABD Dolarını aşmayan ve ticari amaç taşımayan ziynet eşyası niteliğinde kıymetli madenlerden ve taşlardan yapılmış eşyayı yurda getirebilirler ve yurtdışına çıkarabilirler. Ve daha fazla değerdeki ziynet eşyasını yurtdışına çıkarılması girişte beyan edilmiş olmasına veya Türkiye'den satın alınmış olduğunu tevsik etme şartına bağlıdır.' düzenlemesi sebebiyle oluşacak ihtilafların giderilmesi de söz konusu mücevhere isnat edilecek ekonomik ayıp tanımlaması ile açıklığa kavuşturulması 6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun ile bağlantılandırılarak çözülebileceği değerlendirilmiştir (Bozkurt 2010) (4458

Sayılı Gümrük Kanunu, 5911 Sayılı Kanun ve 2009/15481 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı).

4.3. AYIP İSPATI VE YÜKÜ

Kanun metnindeki düzenlemeler makul olmakla birlikte; elmas, değerli renkli taş ve mücevherlerin lüks tüketim malzemesi olmalarının yanında aynı zamanda bir birikim ve yatırım materyali olduklarının gerçeği ile bu materyallerin alıcı tarafından kullanıldıkları veya saklandıkları süreler içinde ortaya çıkmayan veya fark edilemeyen ancak tekrar nakde dönüştürülmek istenmesi aşamasındaki satış işleminde ortaya çıkacak ve materyalin kıymetini doğrudan etkileyebilecek ayıplardan doğacak ilk alışveriş işleminden kaynaklı mağduriyetlerin önüne geçilmesi elmas, değerli renkli taş ve mücevher sektörünün gözardı edilmemesi gereken handikaplarındandır. Bu sebeple ayıbın niteliğinin teknik olarak tanımlanmasını sağlayacak bilimsel gemoloji laboratuvarı hizmetlerinin masrafları ilk satıcıya ait olmak üzere tüketici ayıp ispat talep hakkı olarak kanunen teminat altına alınmalıdır.

4.4. ZAMANAŞIMI

Kanunlarda veya taraflar arasındaki sözleşmede daha uzun bir süre belirlenmediği takdirde, ayıplı maldan sorumluluk, ayıp daha sonra ortaya çıkmış olsa bile, malın tüketiciye teslim tarihinden itibaren iki yıllık zamanaşımına tabidir (TKHK M:12).

Elmas, değerli renkli taş ve mücevherler 4.3 Ayıp İspatı ve Yükü konu başlığı altında ifade edildiği gibi lüks tüketim materyali olmalarının yanında yurt içinde veya yurt dışında kolaylıkla nakde dönüştürülebilecek menkul değer niteliğinde olduklarından dolayı üst ve orta – üst gelir gruplarındaki insanlar için göreceli bir birikim ve yatırım aracı olmaları durumu 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkındaki Kanunda yapılacak düzenlemelerde zamanaşımının düzenlenmesi safhasında göz önünde tutulmalıdır.

Ayıplı malın sebep olduğu zararlardan dolayı ilgilisine yöneltilecek talepler bakımından özel bir süre belirlemesi yapılmamış olup uygulama, 6098 Sayılı Borçlar Kanunu Madde 146'daki düzenlemeye göre yürütülmektedir. BK. Madde 146'daki söz konusu talepler için 10 yıllık azami süre genel kabul gören uygulamadır. Ayıplı maldan sorumluluk ve ayıplı malın sebep olduğu zararların tazmini için yapılan bu zamansal düzenleme değerli taş ticaretinde karşılaşılacak sorunlara karşı yetersiz kalmaktadır (6098 Sayılı Borçlar Kanunu).

Tüketici veya yatırımcının bu menkul değeri nakde dönüştürmek isteyeceği süre çok daha uzun bir süre olabileceği öngörülerek ayıplı malın sebep olduğu zararlardan dolayı ilgilisine yöneltilecek talepler bakımından kıymetli taş davalarında zamanaşımı süresi olmamalıdır.

4.5. TÜKETİCİ MAHKEMELERİNE BAŞVURU

Tüketici mahkemesine dilekçe ile başvurulacağı ve davanın açılmasının dilekçe ile olacağı 3.7.2.2.1 Tüketici Mahkemelerine Başvuru konu başlığı altında izah edilmiştir. Dilekçenin müşteki tarafından verilmesinden sonra hâkim tarafından bir tensip tutanağı düzenleneceği Hukuk Muhakemeleri Kanunu Yönetmeliğinin 40. Maddesinde tanımlanmıştır. Aynı maddede tensip tutanağında yer alacak hususların hâkimin takdirinde olduğu belirtilmiştir (6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Yönetmeliği).

Bu safhada elmas, değerli renkli taş ve mücevherlerin satışından kaynaklı şikâyetlerin, sektörden mahkemelere yansıyan sorunların ana öznesini oluşturduğu ve Tüketici Mahkemelerine veya Tüketici Hakem heyetlerine açılmış, dava konusu yapılmış müracaatlarda hâkim tarafından dilekçe eki olmak üzere tensip tutanağına da ek teşkil edecek şekilde müşteki tarafından doldurulması istenecek bir '**kıymetli taş tespit tutanağı'**nın ya da **'matbu form'**un olması dava sürecinin daha nitelikli olmasını sağlayacağı gibi 6502 sayılı TKHK'da amaçlarından olan tüketicinin bilinçlendirilmesi hedefine de hizmet edeceği açıktır.

Yine aynı çerçeveden hareketle genel ayıp sınıflandırmaları altındaki hukuki ayıplar olarak tanımlanan tasarımın çalıntı olması, markanın sahte – taklit olması veya satıcı tarafından ibraz edilen sertifikadaki sahtecilik veya taklit olma durumuda fikri ve sınai hakların korunumu çerçevesinde tasarım, marka, sertifika patentlerinin referanslarının da düzenlenecek sertifikalarda bulunması sertifika düzeninde gereken hususlardan olması gerektiği değerlendirilmiştir. Somut olay örneği İzmir Fikri ve Sınai Haklar Hukuk Mahkemesi 2012/12 E dosya numaralı Bilirkişi Raporu olarak EK. 4'de sunulmuştur.

Tezimizin önerisi olan dilekçe ve tensip tutanağı eki olacak '**Kıymetli Taş Tespit Tutanağı'** olarak adlandırılan matbu form müşteki tarafından şikâyete konu materyalin

değerine ve müştekinin tercihine göre ya müştekinin genel kültür ve bilgisi ile veya satış elemanı tarafından satış anında yapılan şifahi bilgilendirmelere göre veya şayet materyalin satışında materyal ile birlikte satıcı tarafından müşteriye verilen fatura - belge - sertifika v.b. nitelikteki evrakta bulunan bilgilere göre yahut da başta da ifade ettiğimiz gibi materyalin değerine veya müştekinin tercihine göre gemolojik inceleme yapabilecek laboratuvarlardan istifade edilerek müşteki tarafından ve müşteki açısından doldurulacak şikâyete konu materyali tanımlayan bir formdur. Uygulamada karşılaşılabilecek zorlukları en aza indirebilmek için matbu forma ambalaj türü ve şekli sekmesi eklenmiştir. Materyaller, kıymetli taş davalarında uzman bilirkişi inceleme safhasında oluşacak deformasyon ve değiştirilme riskine karşı şikâyetçi tarafından ambalajlanıp sigorta ettirilerek ambalaj şekli ve sigorta poliçe numarası matbu formun ilgili yerinde beyan edilmek suretiyle sorumluluk şikâyetçi üzerinde bırakılmalıdır. Bu düzenleme ile olabilecek risk şikâyetçinin sorumluluğuna bırakılmıştır. Tüketicinin yapacağı ambalaj konusunda fikir vermek üzere sekmede ambalajın niteliği hakkında kadife/polar türü bir kese veya torba ile bu torbanın içine konulacağı fiziksel darbelere dayanıklı ahşap veya metal kutu önerisi tercih edilmek üzere konulmuştur.

Tezimizin önerisi olan **‘Kıymetli Taş Tespit Tutanağı’** olarak adlandırılan form taslağı Tablo 7’de verilmiştir.

TABLO 7: Kıymetli Taş Tespit Tutanağı

DOSYA ESAS NO				
DÜZENLEME TARİHİ		**VARSA SERTİFİKA NUMARASI**	**%**	**DEĞER**
	TİCARİ ADI	Elmas, Yakut, Safir vb.		
	TÜRÜ	Korundum, Beril vb.		
	ORİJİN	Taşın çıkarıldığı bölgeyi ifade eder.		
	SERTLİK DERECESİ			
	AĞIRLIK			
ÖLÇÜ	**YÜKSEKLİK**			
	MAX ÇAP (Ø)			
	MİN ÇAP (Ø)			
	ORTALAMA ÇAP (Ø)			
	RENK			
RENK	**BASKIN RENK**			
	İKİNCİL RENK			
	DOYGUNLUK	Taşın renginin yoğunluğunu ifade eder.		
	TON	Taşın renginin ışıltısını ifade eder.		
	RENK ZONU	Taşlarda eşit olmayan renk dağılımını ifade eder.		
	BERRAKLIK	Taşın içerisindeki kapanımların(inklüzyon), izlerin var olması (ya da olmaması) durumunu ifade eder.		
	KESİM			
KESİM	**ORANLAR**			
	TABLA GENİŞLİĞİ			
	TAÇ YÜKSEKLİĞİ			
	MAX. KEMER KALINLIĞI			
	KÜLAH DERİNLİĞİ			
	KÜLAH UCU BOYUTU			
	TOPLAM DERİNLİK			
		SON KESİM ORANLARI DEĞERİ		
	SİMETRİ			
	YUVARLAKLIKTAN SAPMA			
	TAÇ YÜKSEKLİĞİNDE DEĞİŞİM			
	KEMER ŞEKLİ			
	FASET ŞEKLİNDE SAPMA			
		SON SİMETRİ DEĞERİ		
	PARLATMA			
	NATUREL	Taştaki dış karakteristiği ifade eder.		
	EKSTRA FASET	Taştaki dış karakteristiği ifade eder.		
		SON PARLATMA DEĞERİ		
OPTİK ÖZELLİKLER	**DİSPERSİYON**	Işığın spektral renklere ayrılmasını ifade eder.		
	PLEOKROİZMA	Gözlem açısına göre farklı renklerin görüntülenmesini ifade eder.		
	PARLAKLIK	Taşın kristal yüzeylerinin eğik gelen ışıkta gösterdikleri özel yansıama şekillerini ifade eder.		
	PARILDAMA	Taşın ışıltı,parıldama derecesini ifade eder.		
	FLORESANS	Minerallerin ışık yayma özelliğini ifade eder.		
	TRANSPARANLIK			
	TAŞA YAPILAN İYİLEŞTİRMELER/ MUAMELELER/ TEDAVİLER	Isıl işlem , lazer , boyama, yağlama, çatlakların doldurulması, yüzey kaplama gibi taşa yapılan renk ve berraklık iyileştirmelerini ifade eder.		
YORUM				
TAŞIN NİTELİĞİ		**DOĞAL / İŞLEM GÖRMÜŞ DOĞAL / SENTETİK / TAKLİT**		
AMBALAJ TÜRÜ / ŞEKLİ		**KADİFE / POLAR TORBA - AHŞAP / METAL KUTU**		
SİGORTA POLİÇE NO				

Ayrıca ve bu düzenlemelere ilave olarak mücevherin ya da değerli taşın ayıplı olduğunu iddia eden müşteki /mağdur / davacı taraf, davanın kabul edilmesinden sonra ayıplı olduğunu iddia ettiği mücevher, değerli renkli taş ya da elması davanın açıldığı Tüketici Mahkemesi Kâtipliğine kasada saklanmak üzere verileceği Hukuk Muhakemeleri Kanunu Yönetmeliğinin 61. Maddesinde tanımlanmıştır. Bahsi geçen Kanun maddesi dava konusu materyalin deformasyon riskine karşı korunmasında yetersiz kalmaktadır. İşte üzerinde durulması gereken bir başka temel sorun da dava konusu materyalin korunmasıdır. Emanetin bir mücevher ya da değerli taş olması dolayısı ile özen gösterilerek saklanması gerekmektedir. Çünkü mücevher ya da değerli taş özen gösterilmediği takdirde kırılabilmekte, çizilebilmekte ve deforme olabilmektedir (6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Yönetmeliği).

Dava konusu materyalin toplanması, korunması ve nakli zinciri noktasına Adli Bilimler doktrini 'Delil Teslim Zinciri' yaklaşımı çözüm üretecek niteliktedir. Adli Bilimler'in uygulama sahalarından olan, resmi ve bilimsel bilirkişilik hizmeti veren Adli Tıp Kurumundaki mevcut düzenlemelere bakıldığında, 2659 Sayılı Adli Tıp Kurumu Kanunu Uyg. Yönetmeliği Madde 19'da Adli Tıp Kurumuna Ait Müşterek Hükümler incelendiğinde Kurum içinde 'Delil Teslim Prosedürleri' hakkında şu şekilde düzenlemeler yapılmıştır:

Adli Tıp Kurumu Uygulama Yönetmeliği Madde 19 / 31 bendinde;

'Adlî Tıp Kurumuna gönderilen tetkik ve tahlil edilecek maddeleri ihtiva eden zarf ve emsali kâğıt torbalar kesinlikle bez torbalara konarak posta koliler rehberinin ilgili hükümleri ile bu Yönetmeliğin 19 uncu maddesinin 41 inci bendine göre gönderilir.' şeklinde düzenleme yapılmakta ve aynı maddenin 41. bendinde;

'Analiz ve araştırma için gönderilecek örnekler fiziksel özelliklerine uygun naylon, bez torba, şişe, kavanoz veya madeni kutu gibi temiz bir ambalaj içine konur. Numune torbalar daha sonra kâğıt, bez gibi bir ambalaj içine sarılır ve dikişsiz veya içten makine dikişli torbalarda, yekpare bezlere, sandık ve kutulara yerleştirilir. Kolilerin boş kalan yerlerine sünger veya kâğıt vesaire konularak boşluk bırakılmaz. 'şeklinde ayrıntılı olarak delil teslim prosedürleri düzenlenmiştir.

Ayrıca Kurumun silah, mermi türü materyaller için kullanmakta olduğu delil teslim prosedürleri kıymetli taş ve mücevherat materyali için de uygulanabilir özellikte görülmektedir. Şöyle ki;

Adli Tıp Kurumu Uygulama Yönetmeliği Madde 19 / 32. bendinde 'Silah ve mermi çekirdekleri zarf veya kâğıt torbalar içinde bez torbaya veya sandığa konulmadan kesinlikle gönderilemez.' ve aynı maddenin 33. bendinde 'Birden fazla silah ve mermi – kovan – fünye – kapsül ve benzeri patlayıcı maddeler ise sandık içinde ve ayrı ayrı usulüne göre zarflanmış ve torbalanmış halde sandık içine yerleştirilerek yine P.T.T. tarafından tanzim edilmiş posta kolileri rehberinin ilgili hükümleri ve yöntemlerine uygun şekilde gönderilir.' şeklinde düzenlemeler yapılmıştır (2659 Sayılı Adli Tıp Kurumu Kanunu); (2659 Sayılı Adli Tıp Kurumu Kanunu ve Uygulama Yönetmeliği). Hatta şekiller ile materyalin nasıl korunacağı açık bir şekilde uygulama yönetmeliğinde gösterilmiştir. Adli süreçteki kıymetli taşın, deformasyon riskine karşı *delil teslim zincirine uygun güvenlik altına alınması* gerekmektedir.

'Adli emanete teslim edilen tetkik ve tahlil edilecek kıymetli taş ve mücevherat materyali, içi kadife / polar (taşa zarar vermeyecek yapıda kumaş) kaplı plastik / bez torbalar yada metal / ahşap kutuya konulmadan gönderilemez.' ile **'*Birden fazla kıymetli taş ve mücevherat materyali mevcut ise ayrı ayrı usulüne göre torba yada kutu içinde gönderilmelidir.'*** şeklinde ilgili mevzuata düzenleme getirilmelidir.

Ayrıca Mahkemeye gelen her numune bilirkişi huzurunda, kamera kaydı altına alınarak ve en az 6 yönden yakın plan fotoğraf çekimi yapılarak, tartılarak alınmalı ve tartılarak teslim edilmelidir. Ayrıca mahkeme dosyasına teslim edilen tüm taşlar beyan tutarı üzerinden sigortalanmalıdır. Sektörün bazı paydaşlarına ait düzenlemelere bakıldığında uygulamanın bu şekilde ilerlediği görülmektedir. Adli Emanet altında olan materyal için de böyle bir uygulamanın hayata geçirilmesi önem arz etmektedir. Uluslararası ham ve işlenmiş elmas ticareti, Türkiye'nin de taraf olduğu Kimberley Süreci gereği sigorta teminatı zorunluluğu altında yürütülmektedir. Sektörün bütün faaliyet evreleri sorumlu muhataplarınca sigorta ettirilmektedir. Dava konusu materyaller de şikâyetçiler tarafından sigorta ettirilip sigorta poliçe numarası matbu formun ilgili yerinde beyan edilmek suretiyle sorumluluğun şikâyetçi üzerinde bırakılması uygulamada kolaylık sağlanması ve maksadın yerine getirilmesini sağlayacaktır (İstanbul Altın

Borsası Elmas ve Kıymetli Taş Piyasası Yönetmeliği, Sayı:27875); (Ham Elmas Dış Ticaretinin Düzenlenmesi Ve Denetlenmesine Dair Karara İlişkin Tebliğ (2006/1)); (Kıymetli Maden Ve Taş Analizinde Yetki Verilecek Ayar Evlerinin Standartları, Seçimi Ve Denetim Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Tebliğ (30395) 2018).

Bu tezin hazırlık süreci boyunca İstanbul ilçe Kaymakamlıkları bünyesindeki Tüketici Hakem Heyetleri (Ataşehir, Beyoğlu, Ümraniye, Şişli) ve İstanbul Çağlayan Adliyesinde faaliyet gösteren Tüketici Mahkemelerinin kalem arşivlerinde yapılan araştırmalar ve takipler neticesinde Hakem Heyetlerine veya Tüketici Mahkemelerine elmas, değerli renkli taş ve mücevher sektöründen herhangi bir şikâyet müracaatının olmadığı tespit edilmiştir. Bu şaşırtıcı durum sektör paydaşları ile yapılan şifahi görüşmelerde bu tarz müşteri şikayetlerinin sektörde faaliyet gösteren firma laboratuvarlarına veya sektöre hizmet veren meslek odalarına ait laboratuvarlara intikal etmesi halinde bu kurumsal yapıların bir ombudsman ve arabulucu fonksiyonuna dönüşerek müşterinin mağduriyetini müşteki lehine sulhen çözüm kanalları haline geldikleri gözlemlenmiştir.

4.6. BİLİRKİŞİLİK ve BİLİRKİŞİ İNCELEMESİ

Bilirkişilik ve bilirkişi incelemesi konusuna girmeden önce mevzuatın bütününe bakılması ihtiyacı görülmüştür. Bilirkişi çalışmaları teknik bir yön ifade etmekle birlikte nihayetinde, mevzuatın bütünündeki yaklaşım prensiplerinin dışına hukuki olarak çıkamayacağından problem teknik olarak tanımlanmasına rağmen mevzuattaki belirsiz veya eksik kalmış detaylar sebebiyle problemi sebep ve fail noktasında tanımlanamaz hale getirebilme riski bulunmakta idi. Buna en belirgin örnek en yüksek kamu otoritesi tarafından tanımlanıp görevlendirilen ayar evleri ve hakkındaki düzenlemedir. Hazine Müstaşarlığı tarafından Resmî Gazetede yayımlanan (20.06.2007/26558) *Kıymetli Maden ve Taş Analizinde Yetki Verilecek Ayar Evlerinin Standartları Seçimi ve Denetimi Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Tebliğ* incelendiğinde ilk göze çarpan hususlar Altın Ayar Evleri standartlarının fiziki olarak belirlendiği ayar evlerinin laboratuvarında asgari seviyede bulunması gereken teknik cihazların belirlendiği ve laboratuvarında asgari seviyede bulunması gereken laboratuvar malzemelerinin belirlenip tanımlandığıdır. Ancak taş analizi yetkisini de içeren bu tebliğde Ayar Evi standartlarını düzenleyen 6.

Maddenin (9). bendinde elmas, değerli renkli taş ve mücevherler hakkında 'kıymetli taş tetkiki' ibaresinden başka bir ifade bulunmamakta ve sonuç olarak bu durum ayar evlerinin taş tetkiki yetkinlik ve yeterliğini açık bir şekilde şüpheli kılmakta idi (İstanbul Ticaret Odası Kuyumculuk Çalıştayı Sonuç Bildirgesi 2015). Aynı şekilde İstanbul Borsası Gemoloji Laboratuvarına getirilen numunelerin de sigortalanması *İstanbul Altın Borsası Elmas ve Kıymetli Taş Piyasası Yönetmeliği m.11*'de belirtildiği üzere başvuru kurallarından sayılmıştır. Bu tedbir ve hassasiyetler göz önüne alındığında Tüketici Mahkemelerine intikal eden Mücevher temalı dava dosyalarındaki dava konusu numunelerin üzerine yapılacak işlemlerde numuneyi teminat altına almaya yönelik bir sigortalama işlemi yapılmaması teknik ve hukuki bir eksikliktir.

Ürün raporlama ve sertifikasyon hizmetleri ile tüketici güvenini destekleyen sistemin kurulup çalıştırılması gerekmektedir. Üretimden son kullanıcıya kadar kesintisiz kurulacak güven zinciri olası hukuki süreçlerde de göz önünde tutulmalıdır. Tüketici mahkemeleri yoluyla yargıya intikal etmiş değerli taş ve mücevherin tüketiciyi koruyacak güven merkezli teminat altına alacak süreç tanımlamalarının objektif ve şeffaf bir şekilde prosedüre edilmesi gerekmektedir.

Hali hazırdaki mevcut uygulamalarda davaya konu materyal hâkim nezaretinde ve tutanak ile bilirkişiye incelenmek üzere teslim edilmekle birlikte materyalin bilirkişi zimmetinde kaldığı süreç bilirkişi açısından töhmete dayalı risk oluşturan bir durum doğurmaktadır. Bu riske karşı bilirkişi hukuki olarak masumiyet teminatı altına alınmalıdır. Aksi durumda yapılacak raporlamada kullanılacak laboratuvar donanımının mahkemenin teminatı altında olan bir mekâna taşınarak gerekli laboratuvar incelemelerinin mahkeme teminatı altında bulunan bir mekânda yapılabilmesinin şartları oluşturulmalıdır. İzmir 1.Asliye Ceza Mahkemesi 2014/311 Sayılı dava dosyasında mahkemenin takip ettiği süreç bilirkişilerin yapacakları inceleme sürecinde üstlendikleri riski açık olarak gözlemlemeye imkân vermektedir. Keşif Zaptı EK. 5

Tezimizin 3.8.2.2 Mesleki Yeterlilik ve Uzmanlık konu başlığının son paragrafında doktrinde bilirkişinin yetkinliği hakkında Yargıtay'a başvurulamayacağı yaklaşımına karşı Yargıtay'ın bilirkişinin yetkinliğini sorgulayarak bu durumu bozma nedeni saydığı ifade edilmiştir. Bu tarz bir uygulama somut olarak EK. 6'de verilen Yargıtay 13.Hukuk Dairesinin 2013/6353 karar nolu Yargıtay ilamında, ayıplı mal olarak

satıldığı iddiasıyla açılan ve kuyumculuk sektöründen seçilen bilirkişinin verdiği raporun satıcının lehinde olmasından dolayı mahkemenin verdiği satıcı lehine kararın, Yargıtay'da görüşülen temyiz davasında, bu davada yerel mahkemenin yaptırdığı bilirkişi raporunun gemoloji laboratuvarı bulunan üniversitelerden seçilecek bilirkişilerden taraf ve yargı denetimine açık rapor alınmadığı için davanın eksik inceleme ile hüküm tesisi usul ve yasaya aykırı bulunması sonucu, bu davanın bozulmayı gerektirdiğine karar vermiştir. Çünkü bir mücevher parçasının laboratuvar ortamında gemolojik incelemesi süresince, sadece basit bir lup ile çalışılmadığının bilinmesi gerekir (Hatipoğlu 2015).

Ancak Ancak 18 Nisan 2018 tarihinde Resmi Gazetede 30395 Sayılı Kıymetli Maden Ve Taş Analizinde Yetki Verilecek Ayar Evlerinin Standartları, Seçimi Ve Denetim Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Tebliğ ile yukarıda söz konusu edilen bütün detaylar Kimberley sürecini destekleyecek şekilde yeniden düzenlenmiştir. Şöyle ki yeni düzenleme ile kıymetli maden ve taşlara ayar raporu düzenleyecek özel ayar evlerinin usul ve esasları daha belirgin hale getirilmiş ve bunun sonucu olarak ayar evleri daha kurallı ve denetlenebilir hale gelmiştir. Yeni düzenlemede İlk göze çarpan durum, ayar raporunun tanımının yapılmış olması ve içeriğinin uluslararası nitelikte olan Kimberley süreci sertifika sürecini destekleyecek şekilde düzenlenmesidir. Yeni düzenlemede göze çarpan bir diğer önemli nokta ise ayar evi yeterlik kıstasları hakkındaki düzenlemelerdir. Son olarak yeni düzenleme ile birlikte kıymetli maden ve taş ayar raporu izleme sisteminin faaliyete geçirilmesi ile ilgili birimler ve özel ayar evleri arasında bilgi girişi ve takibi sağlanmış olmaktadır. Yeni tebliğde yapılan bu düzenlemeler tez süresince üzerinde durduğumuz dava konusu kıymetli taş ve mücevher materyalin, adli emanet altında ve bilirkişi inceleme süreçlerinde korunması bakımından adli süreçte yaşanan eksiklikleri giderme noktasında önemli bir mevzuat düzenlemesini oluşturmaktadır.

4.7. ADLİ GEMOLOJİ

Adli Gemoloji, mücevherlerin ve süs eşyalarının hazırlanmasında kullanılan ve parlatılmış mineral parçaları olan değerli taşların incelenmesini içerir. Değerli taşlar fiyatı oldukça dalgalı olmakla birlikte elmas hariç değerli taşlar için evrensel olarak kabul görmüş bir derecelendirme sistemi mevcut değildir. Bu sebepten dolayı değerli taşlar

taklit edilmekte ve büyük karlar elde etmek için tüccarlar tarafından piyasalarda satılmaktadır. Böylece insanlar arasında sahte ve özgün olmayan mücevherlerin dolaşma ihtimali artmaktadır. Bazen dava, kimlikleri önemli bir hale gelen kaybolan, çalınan, hasar gören veya tahrip olmuş mücevherleri de içerir. Bu durumda takip edilmesi gereken prosedürler uygulanmaz ise değerli taşların adli muayenesi zorlaşır. Bu nedenle, buradaki değerli taşların öneminin akılda tutulması, değerli taşların gerçekliğini test etmek için bilimsel yöntemlerin kullanıldığı metodolojiler oluşturulmalıdır.

Elmas, renkli değerli taşlar, saatler ve mücevherat içeren durumlarda Adli Gemoloji özellikle önemli olabilmektedir. Değerli taşların değiştirilip değiştirilmediğini, parçalara eklenip eklenmediğini (değiştirilip çıkartılmadığını), takılan değerli taşlarda kırılma nedenini, alaşımların metalürjik deneyi, sahte antikaların tespiti, aksesuar veya nitelikli eşyalarda eşyanın kıymetini ve özgünlüğünü arttırmak için kullanılan kıymetli taşların tanımlanması, mücevherlerin özgünlüğünün adli muayenesi ile ilgili sıkça karşılaşılan sorunlardan birkaçıdır. Bu durumlarda mahkeme kararları büyük oranda mevzuatlarla sağlanan uzman ifadesine dayanmaktadır. Dava, daha önce hiç olmadığı kadar farklı disiplinlerde daha fazla uzmanı gerektirir ve bu nedenle adli bilimler daha "merkez sahne" olabilmektedir. Bu nedenle hâkim sunulan kanıtlar hakkında bilimsel kanıt talep edebilmektedir. Bu bir sorundur çünkü adli muayene teknikleri, kanıt tutma, değerlendirme, uzmanlık ve kapsamlı bir laboratuardan gerektirmektedir. Adli bilimler laboratuvarında alınan birçok sahte dolandırıcılık dosyaları vardır ve bunlardan bir tanesi sahte taşlardır. Orijinal ve sahte değerli taşların nasıl tanınabileceğine dair sayısız soru vardır. Bu alanda yapılan çok az sayıda araştırma çalışması vardır. Bu alan halen en seçkin alan olarak gerçek ve sahte taşlar ayrımında, yararlı olabilecek taşların özelliklerini anlamak için derin bir çalışma alanıdır. Bu çalışma ile, değerli taşların adli kimlik tespiti için faydalı olabilecek belirli teknik ve hukuki parametrelerin tartışılması için bir girişimde bulunulmuştur. Süstaşı sektöründe karşılaşılan hukuki sorunlara multidisipliner bir modelle yaklaşılmadığından etkili sonuçlara ulaşılamamaktadır. Bu multidisipliner yaklaşım modeli Adli Gemolojidir. Bilimsel olarak Yüksek teknolojiye sahip aletlerin kullanıldığı laboratuvarlar ve bu laboratuvarlarda çalışacak spesifik uzmanlığa sahip teknik elemanlar (gemolog, kimyager...)ın yetiştirilmesi hedeflenmektedir ki bu durum 13 Nisan 2015 tarihinde yapılan Kuyumculuk Çalıştayı Sonuç Bildirgesindede belirtilmiş olup varılması gereken hedeflerden sayılmıştır. Yöntem (metodoloji) olarak ise Sektörün

ve piyasanın bütün paydaşlarının konulmuş olan standartlara ulaşmada bütüncül bir sistem fikri içerisinde yöntem, hukuk ve kurumsallık tanımlarının yapılması gerekmektedir (İstanbul Ticaret Odası Kuyumculuk Çalıştayı Sonuç Bildirgesi 2015).

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE DEĞERLİ TAŞ SERTİFİKASYONU

5.1. SERTİFİKASYON (GEMOLOJİK KONTROL) KAVRAMI

Türkiye'de mücevher sektöründe yeni gelişen sertifikasyon (gemolojik kontrol); değerli renkli taş, elmas ve mücevherattaki süstaşlarının sahteciliğe karşı denetlenmesi ve tescillenmesine olanak sağlamaktadır (Hatipoğlu 2015). Ayrıca sertifikalar genellikle büyük alımlar için alıcı güvenini ve şeffaflığını sunmaktadır. Bu durum sektörün paydaşları olan firmalar ve tüketiciler (müşteriler) bakımından önem arz etmektedir.

Elmas, değerli renkli taş ve mücevherlerin sertifikalandırılması, Mücevher taşlarının ham olarak ya da işlenmiş şekillerde bilimsel inceleme yöntemleriyle tanımlanması ve kimliklendirilmesidir (Hatipoğlu 2015; GİA 2018; HRD Antwerp 2018).

Ülkemizde mücevher sektöründe üzerinde durulması gereken en önemli meleselelerden biri kıymetli taşların sertifikalandırılması, yani kimlik belgelerine kavuşmalarıdır. Bu kıymetli taşların uluslararası pazarlarda geçerli olacak şekilde gemoloji laboratuarları tarafından sertifikalandırılması gerekmektedir.

Ülkemizde mücevher sektörünün yaşadığı en büyük sıkıntılardan birisi de güven sorunudur. Günümüzde kıymetli taşlar konusunda çok fazla sahtecilik yapılmakta ve bu durum satıcı ve tüketici arasında güven problemi doğurmasının yanında sektörün ülkemizde ülke ihtiyaçlarına uluslararası rekabete uyum sağlayamama sorununu doğurmaktadır.

Günümüzde birçok kişi, tüketici mahkemelerine başvurarak aldıkları mücevherlerdeki özellikle süstaşlarının, sertifikada belirtilen özelliklere haiz olmadıkları ve bu yüzden aldatıldıkları talebinde bulunmaktadırlar (Hatipoğlu 2015).

5.1.1. Sertifikanın Tanımı

Sertifika, ait olduğu elmas, değerli renkli taş ve mücevherin nitelik ve kalite standartlarına uygunluğunu tanımlayan karakteristiklerini içeren ve sektörün paydaşları ve sektöre sigorta hizmeti verenlere yönelik hazırlanan bir onay belgesidir.

Sertifikalar, Bağımsız bir Gemoloji Enstitüsü ya da Laboratuvarı tarafından deneyimli değerli taş uzmanlarının (Gemologların) Gemolojik amaçlı incelemeler için özel geliştirilmiş cihazlar yardımı ile taşın önemli özelliklerini gösteren, teyit eden yazılı derecelendirme raporlarıdır (GİA 2018; HRD Antwerp 2018).

Sertifika; ait olduğu materyalin başta doğallık nitelemesi, garantisini ifade etmektedir. Elmas, işlenmiş elmas (pırlanta) , sentetik elmas, taklit elmasta; biçimi, berraklığı, ağırlığı, rengi, ölçüsü, kesimi gibi birden fazla kriterin belirtilmiş olması ve gözle görülmeyecek kadar ince detaylarında dâhil olması, değerli renkli taşlar için ise taşa yapılan iyileştirmeler ve tedaviler başta olmak üzere renk, doğallık, kesim kalitesi, orijini, mücevherlerde ise ana unsuru oluşturan soy metalin cinsini ve alaşım değerini ve mücevherin diğer unsuru olan taş materyalin kimliğini tanımlayan ve onaylayan belgedir (Gürbüz, M. vd., 2017).

Kıymetli Maden Ve Taş Analizinde Yetki Verilecek Ayar Evlerinin Standartları, Seçimi Ve Denetim Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Tebliğ (30395)'de sertifika benzeri ***ayar raporu****nun* tanımı *'Yetki verilmiş ayar evleri tarafından işlenmiş veya işlenmemiş kıymetli maden ve taşların analiz sonucuna göre düzenlenen ve kıymetli maden ya da taşın ayarını gösteren rapor'* şeklinde tanımlanmış ve içeriği; Kıymetli taşın türü Karat / AğırlıkYaklaşık adet, Berraklık, Renk ve / veya Renk doygunluğu, Kesim niteliği,Taşın niteliği (Doğal, Sentetik, İyileştirme işlemi olup olmadığı), Notlar / Yorumlar şeklinde tanımlanmıştır. Türkiye'nin 2007'de uluslararası anlaşma gereği taraf olduğu Kimberley Süreci, özellikle Afrika ülkelerindeki çatışma bölgesi elmaslarının ülke pazarlarına girişini engellemek, yasal elmas endüstrisini korumak ve bu sürece dâhil olmayan ülkelerin ham elmas ithal ve ihracına izin vermemek amacıyla başlatılan uluslararası bir kontrol sistemidir. Kimbirley Sertifika Sistemine göre ise sertifa tanımı; '*Ham elmas sevkiyatının Sertifika Sisteminin gereklerine uygun olduğunu tanımlayan, belirli bir şekli olan, sahteciliğe karşı dayanıklı bir belgeyi ifade eder.*' şeklinde tanımlanmıştır.

Kimberley Süreci Sertifika içeriğinde istenen özellikler; menşei ülke, tahrifat ve sahteciliğe dayanıklı, düzenleme tarihi, geçerlilik tarihi, düzenleyen makam, karat, ihracatçı ve ithalatçının kimliği, abd doları değeri, sevkiyattaki paketlerin sayısı, ürün tanım ve kodlamak, tek numaralandırma (2 ülke kodu ile), ihracatçının sertifika onayı şeklinde tanımlanmıştır (Kıymetli Maden Ve Taş Analizinde Yetki Verilecek Ayar Evlerinin Standartları, Seçimi Ve Denetim Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Tebliğ (30395) 2018); (Kimberley Süreci Sertifika Sistemine Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair 5244 sayılı Kanun 2004); (Kimberley Süreci Sertifika Sistemine Katılmamız Hakkında Karar (KS: 2005/8518)): (http://www.kimberleyprocess.com 2018).

Ayrıca Ham Elmas Dış Ticaretinin Düzenlenmesine Ve Denetlenmesine Dair Karar (Ks: 2006/11115) ‘da ise sertifika tanımı; Ham elmas sevkiyatının Kimberley Sertifika Sisteminin gereklerine uygun olduğunu tanımlayan, belirli bir şekli olan, sahteciliğe karşı dayanaklı ve elmasın menşeini, özelliklerini gösteren, onay belgesi olarak tanımlanmıştır. Ham elmas dış ticareti düzenlemesine ilişkin tebliğin sertifika içeriğinde istenen özellikler; ham elmasın karat ağırlığı, ham elmasın abd doları, cinsinden değeri, paket sayısı ve her paket için birer mühür numarası, mühür ve imza, menşei ülke, eşi olmayan sertifika numarası, düzenleme tarihi, sertifikanın geçerlilik süresi, ihracatçı ve ithalatçının kimliği şeklinde tanımlanmıştır (Ham Elmas Dış Ticaretinin Düzenlenmesine Ve Denetlenmesine Dair Karar (KS: 2006/11115)); (Ham Elmas Dış Ticaretinin Düzenlenmesi Ve Denetlenmesine Dair Karara İlişkin Tebliğ (2006/1)).

Bilimsel yetiye sahip gemoloji labratuarları tarafından düzenlenen sertifika; bütün dünya da elmas, değerli renkli taş ve mücevher sektörü ile sektöre hizmet veren sigorta paydaşlarını ve tüketicileri (müşteri) ilgilendiren hukuksal anlaşmazlıklarda önemli ve olmazsa olmaz bir bileşen haline gelmiştir.

Değerli renkli taşlar, mücevherler, elmaslar ve işlenmiş elmaslar (pırlanta) bir kalite onay belgesi (sertifika) ‘ne sahip olarak ülkemize giriş yapmalarına rağmen taş ve pırlanta sektörünün yeni yeni gelişiyor olması ve yeterli nitelik ve sayıda uzman personelin olmaması sebebi ile bilgisiz veya zaman zaman kötü niyetli satıcılar tarafından

taşta olmayan özelliklerin taşa atfedilerek pazarlanması ve satılması müşterilerin ve tüketicilerin mağduriyetine sebep olmuştur.

Ülkemizdeki sertifikasyon uygulamaları firma ve markaların kendi isim ve nam başlığı altında doğru varsayılan taş özelliklerinin yazıldığı basılı kartları müşterilerine sunmalarından ibarettir. Fakat bu uygulamaların hiçbiri gerçek sertifika özelliği taşımamaktadır. Bu belgeler sadece bir belge vermiş olmak için verilmektedir. Bu kartların uluslararası geçerliliği olmamaktadır. Bu sebeple, çok sayıdaki mücevherlerin gemolojik sertifika bilgileri, gerçek süs taşı materyal özelliklerini yansıtmamaktadır (Hatipoğlu, 2015). Ürünlerin dünyanın her yerinde satılabilir olması için uluslararası geçerliliği olan bir sertifikaya sahip olması gerekmektedir.

Gemolojik Sertifikasyon Standartı Tezimin bir diğer önerisini oluşturmaktadır. Türk Standartlarında Değerli ve Yarı Değerli Taşlar ile ilgili düzenlemeler TS 6173 Sınıflandırma ve TS 6174 Tanımlama ile yapılmıştır. Standart mevzuatında sektör hakkında başka bir standart düzenlemesi bulunmamaktadır. Sektör paydaşlarının tamamının teknik ve hukuki ihtiyaçlarına cevap verecek formatta Gemoloji Laboratuvarlarınca hazırlanacak bir sertifika formatının Türk Standartları Enstitüsünün otoritesi altında düzenlenmesi sektördeki birçok problemin önüne geçilmesini sağlayacaktır.‘Kimberley Süreci Sertifika Sistemi’ nin gereklerine uygun olarak Kimberley sürecinde belirtilen standartlar baz alınarak Türk Standartları Enstitüsünün otoritesi altında bir ‘sertifika formatı’ hazırlanmalıdır.

Öneri Standart Sertifika örneği Tablo 8 ‘de verilmiştir.

TABLO 8: Standart Sertifika Örneği

SERTİFİKA NUMARASI			DÜZENLEME TARİHİ	
SERTİFİKANIN GEÇERLİLİK SÜRESİ		TANIM	%	DEĞER
	TİCARİ ADI	Elmas, Yakut, Safir vb.		
	TÜRÜ	Korundum, Beril vb.		
	ORİJİN	Taşın çıkarıldığı bölgeyi ifade eder.		
	SERTLİK DERECESİ			
	AĞIRLIK			
ÖLÇÜ	YÜKSEKLİK			
	MAX ÇAP (Ø)			
	MİN ÇAP (Ø)			
	ORTALAMA ÇAP (Ø)			
	RENK			
RENK	BASKIN RENK			
	İKİNCİL RENK			
	DOYGUNLUK	Taşın renginin yoğunluğunu ifade eder.		
	TON	Taşın renginin ışıltısını ifade eder.		
	RENK ZONU	Taşlarda eşit olmayan renk dağılımını ifade eder.		
	BERRAKLIK	Taşın içerisindeki kapanımların(inklüzyon), izlerin var olması (ya da olmaması) durumunu ifade eder.		
	KESİM			
KESİM	ORANLAR			
	TABLA GENİŞLİĞİ			
	TAÇ YÜKSEKLİĞİ			
	MAX. KEMER KALINLIĞI			
	KÜLAH DERİNLİĞİ			
	KÜLAH UCU BOYUTU			
	TOPLAM DERİNLİK			
		SON KESİM ORANLARI DEĞERİ		
	SİMETRİ			
	YUVARLAKLIKTAN SAPMA			
	TAÇ YÜKSEKLİĞİNDE DEĞİŞİM			
	KEMER ŞEKLİ			
	FASET ŞEKLİNDE SAPMA			
		SON SİMETRİ DEĞERİ		
	PARLATMA			
	NATUREL	Taştaki dış karakteristiği ifade eder.		
	EKSTRA FASET	Taştaki dış karakteristiği ifade eder.		
		SON PARLATMA DEĞERİ		
OPTİK ÖZELLİKLER	DİSPERSİYON	Işığın spektral renklere ayrılmasını ifade eder.		
	PLEOKROİZMA	Gözlem açısına göre farklı renklerin görüntülenmesini ifade eder.		
	PARLAKLIK	Taşın kristal yüzeylerinin eğik gelen ışıkta gösterdikleri özel yansıma şekillerini ifade eder.		
	PARILDAMA	Taşın ışıltı,parıldama derecesini ifade eder.		
	FLORESANS	Minerallerin ışık yayma özelliğini ifade eder.		
	TRANSPARANLIK			
	TAŞA YAPILAN İYİLEŞTİRMELER/ MUAMELELER/ TEDAVİLER	Isıl işlem , lazer , boyama, yağlama, çatlakların doldurulması, yüzey kaplama gibi taşa yapılan renk ve berraklık iyileştirmelerini ifade eder.		
TAŞIN NİTELİĞİ		DOĞAL / İŞLEM GÖRMÜŞ DOĞAL / SENTETİK / TAKLİT		
KIYMETLİ TAŞIN ABD DOLARI CİNSİNDEN DEĞERİ				
YORUM			GEMOLOG İMZASI	

Kalite onay belgesi veya derecelendirme raporu veya sertifika kavramlarına kamuoyunun yüklediği bir yanlış anlamda belgenin taşı bir değere bağladığı yanılsamasıdır. Laboratuvarlar ve laboratuvarların verdiği belgeler taşın değerini değil nitelik ve kalitesini tanımlar. Bu belgenin hizmet ettiği amaca gelecek olursak, *taşın veya mücevherin sahteciliğe karşı denetlenmesi*, *tescillenmesi* ve *piyasa paydaşları arasında ortak bir dilin kullanılabilmesi*ne imkân sağlamasıdır.

Kalite onay belgesi, derecelendirme raporu ve sertifikayı; firmalar ve markalar güven ve satışı güçlendirmek için, tüketiciler ise sahip olduğu ürünün özellikleri ve kalitesi hakkında bilgi sahibi olmak için kullanmaktadırlar.

Derecelendirme kuruluşları ve laboratuvarlar tarafından bir raporun çıkarılmasının amacı çıplak gözle fark edilemeyecek özelliklerin taşın değeri üstünde büyük etkiler yapabilmesidir.

Taş, sertifika ilişkisi taşın kesilmesi, laboratuvara gitmesi, sınıflandırılması ve elde edilen bilgilerin özel bir kod numarasına bağlanması ve bu numaranın lazer yardımıyla taşın kemer kısmına yazılması şeklinde kurulmalıdır.

5.1.2. Sertifika Türleri

Sertifikalama üç farklı şekilde yapılmaktadır. Bunlar;

- Mücevher Sertifikası
- Elmas Derecelendirme Sertifikası
- Değerli Renkli Taş Sertifikası

1. Mücevher Sertifikası; Mücevher üzerindeki mücevher taşlarının kimliğini onayladığı gibi kullanılan metalin cinsini ve alaşım değerini doğrulayan bilgiler bulunmaktadır. Mücevher sertifikası, mücevher sigortalandığında, mücevherinizin sigorta değeri için de vazgeçilmez onaylı bir belgedir.

2. Elmas Derecelendirme Sertifikası; Elmas için hazırlanan raporlarda 4C (cut, color, clarity, carat) özellikleri olarak bilinen elmasın değerini – kalitesini belirleyen kesim, renk, berraklık, ağırlık bilgileri yer alır. Bununla birlikte ölçüleri, transparanlık derecesi, taşın türü (Korundum – Beril vb.), taşın çeşidi (Elmas, Yakut, Safir, Zümrüt gibi) ve ek

bilgilerde mutlaka taşın herhangi bir iyileştirme görüp görmediği belirtilmelidir. Boyama - Yağlama – Çatlak doldurma vb. bilgiler yer alır. Aynı zamanda sertifika belgesinin kendine ait rapor numarası ve rapor tarihi bilgileri de elmas derecelendirme sertifikalarında olan bilgilerdendir. Sertifikalarda aranan ayrı bir hususta sertifikayı hazırlayan uzman gemoloğun imzasıdır.

3. Renkli Taş Sertifikası; Renkli Taş Sertifikalarında yapılan iyileştirmeler ve tedaviler başta olmak üzere mücevher taşlarının sahip olduğu özellikleri (renk, doğallık, taşın kesim kalitesi vb.), nereden çıkartıldığına (orijinine) dair bilgiler yer almaktadır.

Pırlanta ve değerli renkli taş sertifikası hem tüketici hem de satışı yapan mücevher firması için önem arz etmektedir. Bağımsız ve kâr amacı gütmeyen bir gemoloji laboratuvarından alınacak bir sertifika, alıcı ve satıcı arasında bir denge oluşturarak taraflar için güvenli değerli taş ticaretini sağlayacaktır. Miras davalarında ve Tüketici Mahkemelerine konu teşkil eden davalarda tam donanımlı bir laboratuvarın tespiti, bilirkişilik açısından önem arzetmektedir (Hatipoğlu 2015). Ayrıca Tüketici Mahkemelerine konu teşkil eden davalar için örnek olması bakımından EK. 3’ e bakılabilir.

5.1.3. Sertifikalandırılmada Standartlar

1. CIBJO standartları Dünya Mücevher Konfederasyonu olarak da bilinir.
2. IDC International Diamond Council
3. GIA Standartları
4. Laboratory Manual Harmonization Committee (LMHC)

LMHC daha çok laboratuar ve sertifika standartını geliştirmek amaçlı kurulmuş bir komite olup bünyesinde GIA, SSEF, GUBELİN GEM LAB., GIT (Thailand Gemology Institute), DSEF (German Gemology Lab) gibi dünyanın önde gelen enstitü ve laboratuarları bulunmaktadır.

5.1.4. Sertifikalarda Alınması Gereken Güvenlik Önlemleri

Sertifikalarda suiistimallerin yaşanabilme ihtimalini ortadan kaldırmak için çeşitli güvenlik önlemleri almak gerekir.

Bunlara birkaç örnek verecek olursak;

- Sertifikalarda özel hologramlar yer almalı
- Her sertifikanın bir kodu olmalı ve kodlar internet ortamında kontrol edilebilmeli
- Bu kodlar taşların üzerine de işlenmeli
- Sertifikalandırılan her ürün dijital ortamda da muhafaza edilmelidir.

Bu sertifikanın şeffaflığı, bağımsızlığı ve tarafsızlığı için önem arz etmektedir.

5.2. TÜRKİYE'DE SERTİFİKASYON

Ulusal anlamda son yıllarda ülkemizde hizmet veren gemoloji laboratuvarlarının sayısı artmaya başlamıştır. Ancak önemli olan piyasa ihtiyaçlarına cevap verebilecek bağımsız, tarafsız ve denetlenebilir bir gemoloji laboratuvarının aktif bir şekilde çalışmasıdır.

5.2.1. Türkiye'de Sertifika Verme Yetkisine Sahip Kurumların Yetkilendirilmesi: Darphane

Türkiye'de sertifika verme yetkisine sahip olan kurumları Türk hukuk sistemine göre yetkilendiren kamu otoritesi, T.C. Hazine Müsteşarlığına bağlı olarak faaliyetlerini sürdüren Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğüdür (Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğünün Kuruluş ve Görevleri Hakkında 234 sayılı KHK) .

Kıymetli maden, kıymetli madenlerden mamul ürünler ve taşların Darphane dışında özel ayar evleri tarafından da analiz işlemlerinin yapılmasına imkân tanıyan yasal düzenleme, 20.06.2007 tarihli ve 26558 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan "Kıymetli Maden ve Taş Analizinde Yetki Verilecek Ayar Evlerinin Standartları, Seçimi ve Denetim Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Tebliğ" ile yapılmıştır. Tebliğ hükümleri çerçevesinde 2009 yılı sonu itibariyle, 18 iş yeri özel ayar evi olarak yetkilendirilmiştir.

20/06/2007 tarih ve 26558 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Kıymetli Maden ve Taş Analizinde Yetki Verilecek Ayar Evlerinin Standartları, Seçimi

ve Denetim Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Tebliğ" e istinaden yetki verilen Özel Ayar Evi Listesi Tablo 9'da yer almaktadır.

TABLO 9: Yetki Verilen Özel Ayar Evi Listesi

KIYMETLİ MADEN EKSPERTİZ YAPMAYA YETKİLİ ÖZEL AYAR EVLERİ	KIYMETLİ MADEN VE KIYMETLİ TAŞ EKSPERTİZ YAPMAYA YETKİLİ ÖZEL AYAR EVLERİ	KIYMETLİ TAŞ EKSPERTİZ YAPMAYA YETKİLİ ÖZEL AYAR EVLERİ
1.Atasay Kuyumculuk San. ve Tic. A.Ş.	1. Arpaş İhracat, İthalat ve Pazarlama A.Ş.	1. IDL Değerli Taş Laboratuvarı San. Tic. Ltd. Şti.
2. İstor Kuyumculuk San. ve Tic. Ltd. Şti.	2. İstanbul Kuyumcu Esnaf ve Sanatkârlar Odası	2. HRD Antwerp İstanbul Değerli Taşlar Test ve Servis A.Ş.
3. Mioro Hediyelik Eşya San. ve Tic. A.Ş.	3. Ahlatçı Kuyumculuk Sanayi ve Ticaret A.Ş.	3. Bayırcılar Kuyumculuk San. Tic. Ltd. Şti.
4. Modern Metod Ayarevi	4. İstanbul Altın Rafinerisi A.Ş.	4. Dokuz Eylül Üniversitesi İzmir Meslek Yüksekokulu Gemoloji Test Laboratuvarı
5. Nadir Metal Rafineri San. ve Tic. A.Ş.	5. Cemil Ayarevi - Cemil Doğan	5.Detay Kuyumculuk İmalat ve Değerli Taş Ticaret
6. Tez Kuyumculuk San. Tic. Ltd. Şti.	6. Soymetal Soymetaller San. Ve Tic. A.Ş.	
7. İsgold Altın Rafinerisi A.Ş.	7. İKO Reklamcılık Kuyumculuk Dan. Ve Tur. Tic. Ltd. Şti.	
8. Ayarcı Ayar Evi ve Ramat Evi Kuyumculuk	8. Onsa Mücevherat İmalatı ve Dış Ticaret A.Ş.	
9. Altındağ Ayar Evi Kuyumculuk	9. FD Altın Rafinerisi A.Ş.	
10. Eti Gümüş A.Ş.	10. Midas Hediyelik Eşya San. ve Tic. A.Ş.	
11. Yıldız Teknik Üniversitesi		
12. Efe Ayar Evi - Ertan İsmail Efe		
13.Vizyon Ayar Evi Kuyumculuk San. ve Tic. Ltd. Şti.		

Kaynak: Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü, 2017, www.darphane.gov.tr

5.2.2. Türkiye'de Elmas, Değerli Renkli Taş Ve Mücevher Taşlarının Bilimsel Tanımlaması Ve İncelenmesinde Görevli Kurum Ve Kuruluşlar

Ülkemizde de bütün dünya da olduğu gibi; Elmas, değerli renkli taş ve mücevher sertifikası düzenleme kabiliyetine sahip kurum ve kuruluşlar bulunmaktadır. Dünya da gemolojik inceleme profesyonel anlamda ya üniversiteler bünyesinde ya da özel kurumsallığını tamamlamış ve akredite edilmiş ciddi kuruluşların denetiminde ve ancak bilimsel araç ve yöntemlerin kullanıldığı laboratuvarlarda yapılmaktadır.

Ülkemizde Uluslararası piyasalarda işlem gören firma ya da kuruluşlar ile Türkiye'de yerleşik ve uluslararası standartlara uygun değer tanımı ve denetim yapacak Devlet ya da Vakıf Üniversitelerine bağlı gemoloji laboratuvarları ya da bunlardan uygunluk belgesi almış kamu ve özel kuruluşların Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğünden yetkilendirilmeleri şartı ile açabilecekleri gemoloji laboratuvarları tarafından sertifikalar düzenlenebilmektedir (Hatipoğlu ve Kırıkoğlu 2005).

5.2.2.1. Dokuz Eylül Üniversitesi

Türkiye'de 2001 yılından bu yana aktif faaliyet gösteren, bir devlet üniversitesi olan Dokuz Eylül Üniversitesi, EK.7'de belirtildiği üzere İzmir Meslek Yüksekokulu, Kuyumculuk ve Takı Tasarımı Programı bünyesinde bulunan "Dokuz Eylül Gemoloji Test Laboratuvarı (DGL)" tam teşekküllü ilk gemoloji laboratuvarıdır. Aynı zamanda bu laboratuvar Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doğal Yapı Taşları ve Süs taşları yüksek lisans programının da alt yapısını oluşturmuştur (Hatipoğlu 2015).

5.2.2.2. İstanbul Kuyumcular Odası

İstanbul Kuyumcu Odası sektöre hizmet vermek adına 1971 yılında Meslek Odası olarak faaliyetlerine başlamıştır. 2007 yılında T.C. Hazine Müsteşarlığı Darphane ve Damga Matbaası tarafından yetkilendirilerek, Kıymetli Maden ve Kıymetli Taş Analizinde Yetkili Laboratuvar olarak hizmetine devam etmiştir. 2015 yılına gelindiğinde ise Kalkınma Bakanlığı destekli bir projeyle Türkiye'nin ilk devlet destekli ve uluslararası standartları kullanan değerli taş laboratuvarını kurmuştur. Bu çalışmalar

sonucunda gerekli makine, teçhizat ve fizibilite çalışmalarından sonra 2 Haziran 2016 tarihinde Gemological Laboratory of Turkey (GLT) hizmet vermeye başlamıştır. Kâr amacı gütmeyen GLT, bağımsız elmas, renkli taş ve mücevher sertifikalandırmaları yapmakta ve İKO bünyesinde faaliyetlerine devam etmektedir (İstanbul Kuyumcular Odası 2017).

5.2.2.3. İstanbul Gemoloji Enstitüsü

İstanbul Gemoloji Enstitüsü Sanayi ve Ticaret A.Ş. kısa adı ile İGE; paylarının %51'i Borsa İstanbul A.Ş. 'ne ait bir Borsa İştirakidir. Diğer paydaşları HRD Antwerp İstanbul Değerli Taşlar Test ve Servis A.Ş., Mücevher İhracatçıları Birliği İştirak olan Mücevher Tanıtım A.Ş. ve Enstitü İstanbul Yönetim Danışmanlığı A.Ş.'dir.

İstanbul Gemoloji Enstitüsü Türk Mücevher Sektörünün ihtiyaç duyduğu;

- Ürün ve kişi sertifikalama faaliyeti,
- Kıymetli taş ve kıymetli madenlerin tek tek veya bir araya getirilerek oluşturulacak ürünler ile ilgili raporlama ve analiz hizmetleri,
- Bu ürünler hakkında kıymet ve değer analizlerinin yapılması başta olmak üzere ARGE, Eğitim ve Bilimsel çalışmalara destek vermek üzere kurulmuştur (İstanbul Gemoloji Enstitüsü 2018).

5.3. ULUSLARARASI SERTİFİKASYON

Dünyanın dört bir yanından pek çok gemoloji enstitüsü pırlanta ve diğer değerli taşlar için sertifika veriyor olsada uluslararası platformda itibarı bulunan az sayıda enstitü bulunmaktadır. Bunların arasında uluslararası otorite olarak kabul edilenlerin başlıcaları şu şekildedir.

5.3.1. Gemological İnstitute Of America (GIA)

GIA Sertifikası, 1931 yılında Amerika'da kurulan firma tarafından verilmektedir. Dünya standartlarına uygun olarak pırlantanın gerçekliğini ve kalitesini ortaya koyar. Alanında uzman gemologlar tarafından belli laboratuvar ortamında her bir pırlantanın incelemesini yapıp, elde ettikleri sonuca dayalı bir sertifika üretmektedirler. GIA,

Uluslararası Derecelendirme Sistemi'nin öncüsüdür. Bu derecelendirme sayesinde, pırlantaların üzerine bir seri numarası işlenir. Bu seri numaraları ile sertifikalardaki seri numarası eşleştirilir (GİA 2018).

5.3.2. Hoge Raad Voor Diamant Antwerp (HRD)

Pırlanta sektörünün yıllarca genişleyen hacmi doğrultusunda 1976 yılında Belçika'nın Antwerp şehrinde HRD Antwerp firması kurulmuştur. Bu firma pırlanta konusunda dünyanın saygın kuruluşlarından biridir. Pırlantalara güvenirliğinden şüphe edilmeyen bir sertifika vermekle görevli kâr amacı gütmeyen bir kuruluş olan HRD Antwerp 'in birincil ortağı Antwerp Dünya Elmas Merkezidir (HRD Antwerp 2018).

Ayrıca Avrupa Gemoloji Laboratuvarı (EGL), Uluslararası Gemoloji Enstitüsü (IGI), Amerikan Gemoloji Derneği (AGS) ve Uluslararası Pırlanta Laboratuvarı (IDL), uluslararası saygınlığı olan ve sertifikaları tüm dünya da geçerli olan kurumlar arasında yer almaktadır.

5.4. SERTİFİKA ÖRNEKLERİ

Ulusal ve uluslararası laboratuvarlar tarafından verilen sertifika örnekleri aşağıda verilmiştir.

Dokuz Eylül Üniversitesi İzmir Meslek Yüksek Okulu Gemoloji ve Mücevher Programı Gemoloji Test Laboratuvarı DGL Sertifikası EK. 8

İstanbul Kuyumcular Odası kuruluşu Türkiye'nin Gemoloji Laboratuvarı (GLT) Sertifikası EK. 9

New York merkezli Uluslararası Pırlanta Laboratuvarı (IDL) Sertifikası EK. 10

Amerika Gemoloji Enstitüsü (GIA) Sertifikası EK. 11

Belçika Antwerp merkezli Elmas Yüksek Konseyi (HRD) Sertifikası EK.12

5.5. PIRLANTADA DEĞERLEME: RAPAPORT

Kamuoyunda sertifikalar üzerindeki yanlış anlamlandırmalardan birinin de sertifikanın sahibi olduğu taşın değerinin ifade edildiği bir belge sanılmasının olduğu daha önce ifade edilmişti. Pırlanta da değerin parasal karşılığı uluslararası kabul edilmişliği olan Rapaport tabloları kullanılarak hesap edilmektedir.

5.5.1. Rapaport Tanımı

Rapaport raporu ya da fiyat listesi hakkında bilgi aktarımı yapmadan önce oluşum amacının arka planı hakkında kısaca bilgi vermek doğru olacaktır.

Elmaslar, günümüzde oldukça yaygın hale gelmiştir. Bu yüzden çok yüksek fiyat etiketine sahip olsalar bile rahatlıkla alıcı bulabilmektedirler. Eski zamanlarda, belirli mallara erişimin bireyin sosyal durumu ile güçlü bir şekilde ilişkili olduğu zamanlar vardı. Bireyin elması satın alabilecek parası olsa bile, üst bir "sosyal sınıf" dan gelmediği ve belli ayrıcalıklara sahip olmadığı sürece elmas satın alabilmesi mümkün olamamaktaydı. Küresel piyasa demokratikleşmeye başladıktan sonra, başlangıçta sadece sınırlı bir sosyal yapı içinde oluşturulan fiyatlandırma stratejileri çok geçmeden ortadan kalktı ve liberalleşen piyasalarda değerleme üzerinde manipülasyonlar yoğunlaştı ve piyasalarda kaos oluştu. İşte Rapaport Raporu ya da fiyat listesi, elmas piyasasında yaşanan bu kargaşa üzerine ortaya çıkmış oldu.

Rapaport Grubu'nun kurucusu ve başkanı olan Martin Rapaport, serbest, adil, şeffaf, verimli, rekabetçi ve etik bir pırlanta pazarını oluşturabilmek için elmas fiyat listesi ve online ticaret ağı, küresel elmas endüstrisini yeniden şekillendirmiştir. Rapaport, Kimberley Süreci'nin oluşturulmasında önemli bir rol oynamıştır ve şu anda elmas tedarik zincirinin meşruiyetini sağlayabilecek kaynak izleme ve sertifikalandırma programları kurmaktadır. Elmas ve mücevher pazarlarının gelişimini destekleyen Rapaport Grubunu 1976 da finanse eden ve dünyanın ilk elektronik elmas ticareti ağını yaratan Martin Rapaport, Rapaport Elmas Raporunun yayınlanmasıyla elmasların fiyatlandırma planlarını standartlaştırmayı başararak önemli bir çalışmaya imza atmıştır.

Rapaport grup faaliyetleri arasında; Hindistan, Belçika ve İsrail'de GIA ve HRD'nin gemolojik hizmetlerini bünyesinde bulunduran Rapaport Laboratuvar Hizmetleri ile Rapaport Ticaret ve Açık Artırma Hizmetleri bulunmaktadır.

Tüm dünya da ki tedarikçilerinden bir milyondan fazla pırlantaya doğrudan erişim sağlayarak alıcıları ve satıcıları sanal ortamda biraraya getirmektedir. Böylece alıcılar ve satıcılar birbirleriyle doğrudan ilişki kurma olanağı bulabilmektedirler. Günlük 6,3 milyar dolar değerindeki 975.000 elmas ve 80 ülkede 12.000'den fazla üyesi bulunan elmas listelerine sahiptir.

Rapaport Raporu, ticari işlemlerde elmas fiyatlarını tahmin için kullanılan teorik bir sistemdir. Raporda gösterilen fiyatlar sadece bir kılavuz olarak kullanılmak üzere tasarlanmıştır. Elmasın değerini belirlemek için birçok özellik bulunmaktadır. Bunlar kısaca "4C" olarak bilinen Carat (Carat), Berraklık (Clarity), Renk (Color), Kesim (Cut) dir. Elmasın sahip olduğu bu özelliklerin taş üzerindeki etkilerine bağlı olarak değeri, fiyatı değişebilmektedir. Rapaport Raporu, farklı boyut, kalitedeki pırlantalar için belirli hedef fiyatları önermekte ve "dört C'nin" ana özelliklerini ek bir "beşinci C" ile birleştirmektedir. Bu da maliyettir. Rapaport Raporunun ana kullanımı genellikle kuyumcular ve taş ekspertizleri için envanterlerini ölçmek ve fiyatlandırmak için kullanılır. Pırlanta değerinin hesaplanmasında ilk bakılan kaynak olma özelliğine sahip olan Rapaport Pırlanta Raporu aynı zamanda dünyanın dört bir yanındaki kuyumcuların takip ettiği fiyat listesine sahip olma özelliğini taşımaktadır (Rapaport 2017).

Tablo 10'da örnek bir rapaport raporu gösterilmektedir.

TABLO 10: Örnek Rapaport Raporu

RAPAPORT : (1. 00 -- 1.49 CT) 03/05/04 ROUNDS (yuvarlak)											
	IF	**VVS1**	**VVS2**	**VS1**	**VS2**	**SI1**	**SI2**	**SI3**	**I1**	**I2**	**I3**
D	280	255	240	220	210	195	185	175	160	140	120
E	250	245	235	225	215	190	180	170	155	135	115
F	230	220	210	200	180	165	150	135	120	110	100
G	210	200	190	180	170	155	140	120	110	100	90
H	195	180	170	160	150	135	125	115	100	90	75
I	180	160	150	140	130	120	110	95	80	75	65
J	160	150	135	125	115	100	90	80	65	55	45
K	140	130	120	110	100	90	80	70	60	50	40
L	130	120	110	100	90	80	70	60	50	40	30
M	120	110	100	90	80	70	60	50	40	30	20

KAYNAK: Anonim

(Yukarıdaki fiyatlar sadece bilgi vermek amaçlıdır ve doğru değildir. Sadece 1.0 ct pırlantanın en iyi kalitesi ile en kötü kalitesi arasındaki farkları göstermek için yer almaktadır)

5.5.2. Rapaport Listesini Kullanarak Fiyatın Hesaplanması

Yukarıdaki fiyatlar 1 carat (ct) bazında ve 1/100 Amerikan doları olarak verilmektedir. Listenin en başında carat (ağırlık) aralıkları, tarih ve kesim şeklini görürüz. İkinci sırada ise IF'den (kusursuz) başlayarak I3 (kusurlu) 'e kadar berraklık (clarity) bazında sıralama görülür. Soldaki sütunda da yukarıdan aşağıya renk (color) bazında sıralama vardır. Yapılacak olan, kaliteye göre soldan sağa ve yukarıdan aşağıya hareket ile elinizdeki veya almak istediğiniz ürünün fiyatını bulmaktır. (Yatayda ve dikeyde yazılı rakamların kesiştiği nokta)

Örneğin:

G renk VVS2 berraklık için listede 190 yazmaktadır. Bu yüzden 1.00 carat için fiyat:

1.00 carat × 190 × 100 = 19,000 $ olacaktır.

E renk VS2 berraklık için listede 215 yazmaktadır. Bu yüzden 1.00 carat için fiyat:

1.00 carat × 215 × 100 = 21,500 $ olacaktır.

Dikkat edilecek olursa tabloda ağırlık değerleri aralık olarak verilmektedir. Elinizde 1.00 carattan farklı ağırlıkta bir taşın olması durumunda fiyat hesabı şu şekilde yapılacaktır.

F renk SI2 berraklık için listede 150 yazmaktadır. Bu yüzden 1, 36 carat için fiyat :

1.36 carat × 215 × 100 = 29,240 $ olacaktır.

SONUÇ

Kıymetli taş davalarında zamanaşımı süresi olmamalıdır.

Dilekçe eki olmak üzere tensip tutanağına da ek teşkil edecek şekilde bir matbu form oluşturulmalıdır.

Delil teslim prosedürleri mücevherat materyaline uygun şekilde hazırlanmalıdır.

Türk Standartları Enstitüsünün otoritesi altında uluslararası geçerliliği olan bir sertifika formatı hazırlanmalıdır.

Materyaller, şikayetçi tarafından sigorta ettirilerek sigorta poliçe numarası matbu forma eklenmeli ve sorumluluk şikayetçi üzerinde bırakılmalıdır.

Materyaller, şikayetçi tarafından ambalajlanıp ambalaj şekli matbu forma eklenmeli ve sorumluluk şikayetçi üzerinde bırakılmalıdır.

Ayar evlerinin sayısı arttırılmalıdır.

Üniversiteler, ayar evleri, bilim teknoloji uygulama ve araştırma kurumları ve özel sektör bünyesinde Adli Gemoloji alanları oluşturulmalıdır.Ulaşılması gereken hedef, standart ve standartı oluşturacak sistemdir. Bu hedefe,

Bilimsel olarak;

Yüksek teknolojiye sahip aletlerin kullanıldığı laboratuarlar ve bu laboratuarlarda çalışacak spesifik uzmanlığa sahip teknik elemanlar (gemolog, kimyager...)

Yöntem (metodoloji) olarak;

Sektörün ve piyasanın bütün paydaşlarının konulmuş olan standartlara ulaşmada bütüncül bir sistem fikri içerisinde yöntem, hukuk ve kurumsallık tanımlarının yapılması

Kurumsal olarak;

Sektör, meslek, uzman, tüketici ana paydaşları başta olmak üzere paydaş analizinin yapılması, bu paydaşlarla kalite, değer ve kullanıcı ilişkilerinin ve hukukunun

tanımlanarak potansiyel problemlerinin bireysel yöntem ve insiyatiflerle değil, kurumsal tanım, hiyerarşi ve hukuk çerçevesinde değerlendirilmesi

Mevzuat olarak ulaşılması gereken hedeflerdir.

Sertifika, yöntem tanımlamasında taşın kimlik belgesi olarak yer alacakken mevzuat tanımlamasında ise sertifika formatı; dosya teslim tutanağında delil tanımlama evrakı olarak bilirkişinin ihtiyacı olan diğer bilgilere de havi olarak yer almalıdır.

Değerli ve yarı değerli süstaşları ve mücevherlerde sahte ve ayıplı ürünlerin ayırt edilmesinin hukuksal yönden tanımlanması ve fiziko-kimyasal incelemesi genel olarak Adli Bilimler parantezine dahil edilmeli Adli Bilimler kurumsallığının içinde Gemoloji laboratuvarları konfokal mikro-Raman, FT-IR, immersiyonoskop, hidrostatik terazi vb. aletler ile oluşturulmalı ve laboratuvar ortamlarında görev yapacak yetkin uzman kadrolar Akademiya yapılarına açılarak entegrasyon sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

1567 Sayılı Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar. tarih yok.

2659 Sayılı Adli Tıp Kurumu Kanunu. tarih yok.

2659 Sayılı Adli Tıp Kurumu Kanunu ve Uygulama Yönetmeliği. tarih yok.

4458 Sayılı Gümrük Kanunu, 5911 Sayılı Kanun ve 2009/15481 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı. tarih yok.

5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu. tarih yok.

5607 Sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu. tarih yok.

6098 Sayılı Borçlar Kanunu. tarih yok.

6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Yönetmeliği. tarih yok.

Açıkgül, Hacı Ali. *Türk ve Amerikan Hukukunda Satılanın Ayıplı Olması Sebebiyle Tüketicinin Sözleşmeden Dönmesi.* Konya: Doktora Tezi, 2015.

Akünal, Teoman. *Satıcının Onarım Garantisi.* İstanbul: İstanbul Hukuk Fakültesi, 1973.

Aral, Fahrettin, ve Hasan Ayrancı. *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri.* Ankara: Yetkin Yayınları, 2012.

Aras, Aslı. *Tüketici Uyuşmazlıkları ve Çözüm Yolları.* İzmir, 2009.

Arbek, Ömer. *Satım Konusu Ayıplı Malın Tamir Edilmesi.* Ankara, 2005.

Aslan, İ. Yılmaz. *Tüketici Hukuku.* Bursa, 2006.

—. *Tüketici Hukuku.* Bursa, 2015.

Atamer, Yeşim, ve Ece Baş. «Avrupa Birliği Hukuku ile Karşılaştırmalı Olarak 6502 Sayılı Yeni Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Uyarınca Satım

Sözleşmesinde Ayıptan Doğan Sorumluluk.» *İstanbul Barosu Dergisi* 88, no. Tüketici Hakları ve Rekabet Hukuku Özel Sayısı (2014).

Aydoğdu, Murat. «Hacettepe.» *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 04 2014: 22.

—. *Tüketici Hukuku Dersleri.* Ankara, 2015.

Babaoğlu, Müberra. «Tüketici Yazıları.» *TUPADEM*, 2007.

Bayırcılar, Bülent, röportaj yapan: Reyyan Özdemir. *Rapaport* (07 11 2017).

Bozkurt, Cevdet. «Yolcu Beraberi Hediyelik Eşya ve Kişisel Eşya Muafiyeti Uygulamalarına İlişkin İlke ve Esaslar.» *Mali Çözüm*, Eylül-Ekim 2010: 211-224.

Cibjo. «Gemstone Blue Book.» *Cibjo.* 27 10 2016. http://www.cibjo.org/ (erişildi: 12 22, 2017).

Çabri, Sezer. *6502 Sayılı Kanuna Göre Tüketicinin Korunması.* Ankara, 2016.

«Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü.» *Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü.* 04 12 2017. http://www.darphane.gov.tr/tr/.

Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğünün Kuruluş ve Görevleri Hakkında 234 sayılı KHK . tarih yok.

Dora, Özcan. *Özel Mineroloji.* İzmir: D.E.Ü., 1991.

DPTK. «Madencilik Özel İhtisas Komisyonu.» Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, ANKARA, 2001.

Duymaz, Sema, röportaj yapan: Reyyan Özdemir. *Mücevher Sektörünü Düzenleyen Kuruluşlar* (22 12 2017).

Edis, Seyfullah. *Türk Borçlar Hukukuna Göre Satıcının Ayıba Karşı.* Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1963.

Enstitüsü, Türk Standartları. «TS 6174.» tarih yok.

Erdoğan, Ersin, ve Barış Toraman. *Bilirkişilik Temel Eğitimi Kaynak Kitabı.* Ankara: Adalet Bakanlığı, 2017.

Eroğlu, Erman. *Türk Hukuku Ders Notu.* 19 11 2017. http://www.turkhukuksitesi.com/makale_1364.htm.

«Federal Ticaret Komisyonu.» 2010. https://www.ftc.gov/.

Federal Trade Commission. 2017.

GİA. 02 01 2018. https://www.gia.edu/gem-imitation.

Günay, Emre, ve Özge Günay, röportaj yapan: Reyyan Özdemir. *Gemoloji Laboratuvarı ve Sertifika* (05 05 2017).

Gündüz, A. Y., M Kaya, ve C. Aydemir. «Ahilik Teşkilatında ve Günümüz Tüketicilerin Korunmasına Yönelik Çalışmalar Üzerine Bir Değerlendirme.» *Dergipark,* 2013: 38-51.

Gürbüz, M. vd., 2017. «Elmas, Renkli Süstaşları Ve Mücevherlerin Sertifikalandırılmasının Önemi.» *70. Türkiye Jeoloji Kurultayı Bildiri Özleri.* 2017.

Ham Elmas Dış Ticaretinin Düzenlenmesi Ve Denetlenmesine Dair Karara İlişkin Tebliğ (2006/1). tarih yok.

Ham Elmas Dış Ticaretinin Düzenlenmesine Ve Denetlenmesine Dair Karar (KS: 2006/11115). tarih yok.

Hatipoğlu ve Kırıkoğlu. «Türkiye'de Kıymetli Taşlar Borsasının Kurulmasının Önemi ve Gerekliliği.» İstanbul, 2005.

Hatipoğlu, Murat. *Renkli Kıymetli Taşlar.* İzmir: Zeus, 2011.

Hatipoğlu, Murat, röportaj yapan: Reyyan Özdemir. *Sahtecilik* (10 11 2017).

—. *Süstaşları Minerolojisi.* 2. İzmir: Zeus Kitapevi, 2015.

—. «Türkiye'de Mücevheratın Standardizasyonu İçin Metalürjik Ve Gemolojik Kontrolün (Sertifikasyonun) Önemi.» 2015. 3.

HRD Antwerp. 04 01 2018. http://www.hrdantwerp.com/.

«HRD Antwerp Course Book.» tarih yok.

http://www.kimberleyprocess.com. 2018.

Hurlbut ve Sharp. *Dana's Minerals and How to Study Them.* 1998.

Hurlbut, Cornelius S., ve Robert C. Kammerling. *Gemology.* 2.Baskı. Wiley, 1991.

IDC. «The İnternational Diamond Çouncil.» 2013. http://www.internationaldiamondcouncil.org/.

İnal, Tamer. *Tüketici Hukuku.* Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2014.

ISO. 2017. http://www.iso.org/iso/home/standards_development/resources-for-technical-work/support-for-developing-standards htm.

İstanbul Altın Borsası Elmas ve Kıymetli Taş Piyasası Yönetmeliği, Sayı:27875. tarih yok.

«İstanbul Gemoloji Enstitüsü.» *İstanbul Gemoloji Enstitüsü.* 17 02 2018. https://istanbulgemoloji.com/web/.

İstanbul Kuyumcular Odası. 11 11 2017. https://www.iko.org.tr/.

İstanbul Ticaret Odası Kuyumculuk Çalıştayı Sonuç Bildirgesi. Nisan 2015.

İTÜ Maden Fakültesi. 15 02 2018. http://www.maden.itu.edu.tr/muze/sustaslari.htm .

Kaya, Ferman. «6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunda Ayıplı Mal Kavramının İncelenmesi.» *İstanbul Barosu Dergisi* 89, no. 2 (2015): 64-75.

Kimberley Süreci Sertifika Sistemine Katılmamız Hakkında Karar (KS: 2005/8518). 2005.

Kimberley Süreci Sertifika Sistemine Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair 5244 sayılı Kanun. Ekim 2004.

Kıymetli Maden Ve Taş Analizinde Yetki Verilecek Ayar Evlerinin Standartları, Seçimi Ve Denetim Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Tebliğ (30395). Nisan 2018.

Klein ve Hurlbut. *Manual Of Mineralogy.* 1993.

Kristalizasyon. tarih yok. http://www.esisresearch.org/Uploads/Documents/kristalizasyon-kromatografi.pdf (erişildi: 01 20, 2018).

Kurt ve Arık. *Mineroloji.* 2015.

Kuru, Baki. *İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medeni Usul Hukuku.* Ankara, 2016.

Kuşçu, M. «Geçmişten Günümüza Kuyumculuk Sempozyumu.» *Süstaşı Olarak Kullanılan Kayaç ve Mineraller.* 2017.

Liddicoat, Richard T. *Handbook of Gem Identification.* 1989.

Mineralagat. 26 02 2018. http://www.mineralagat.com.

MTA Genel Müdürlüğü. 2017. https://www.mta.gov.tr/süstaşı .

Müdürlüğü, MTA Genel. *Mineraller.* Ankara, 1994.

Oğuzman, M. Kemal, ve Nami Barlas. *Medeni Hukuk, Giriş, Kaynaklar, Temel Kavramlar,.* İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2012.

Önatan, Yaprak. *Ceza Muhakemesi Hukukunda Bilirkişilik.* Ankara: Yetkin Yayınevi, 2014.

Önder Dingil, Gamze Gökçe. «6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Kanunu Kapsamında Satıcının Ayıplı mal ve Hizmetten Doğan Sorumluluğu.» Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2017.

Özel, Çağlar. «Hukuksal Açıdan Tüketicinin Korunması ve Tüketicinin Korunma Gerekliliğine İlişkin Bir Değerlendirme.» *TÜPADEM,* 2007: 43-48.

—. «TUPADEM.» *Hacettepe Üniversitesi.* 14 01 2018. http://www.tupadem.hacettepe.edu.tr/tuketici_yazilari1.pdf.

Pearl, Richard M. *Popular Gemology.* 2016.

Petek, Hasan. «Tıbbî Müdahalelerden Kaynaklanan Uyuşmazlıklarda.» *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 15, no. Özel Sayı (2013).

Rapaport. 05 12 2017. https://www.diamonds.net/.

Schumann, W. *Gemstones Of The World.* 2007.

Sdugeo. Isparta, 2011.

Sisk. 2016.

Şimşek, Ayşe Neşe. *Medeni Usul Hukukunda Tüketicinin Korunması.* Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

Tanrıver, S. *Medeni yargıda bilirkişilik.* Ankara: Yetkin Yayınevi, 2016.

Tokbaş, Hakan, ve Fehim Üçışık. «Sektörel Bazda Tüketici.» *4.Tüketici Hukuku Kongresi.* Ankara, 2015.

Toraman, Barış. *Medeni Usul Hukukunda Bilirkişi İncelemesi.* Ankara: Yetkin Yayınevi, 2017.

Trgemoloji. 26 02 2018. http://www.trgemoloji.com.

TSE-6173. «Kıymetli ve Yarı Kıymetli Süs Taşları - Sınıflandırma.» Aralık 1988.

TSE-6174. *Kıymetli ve Yarı Kıymetli Süstaşlar - Terimler.* Aralık 1998.

Tutumlu, Mehmet Akif. *Tüketici Mahkemesi, Hakem Heyeti Yerine Karar Verebilir mi?* Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2009.

Umar, Bilge. *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi.* Ankara: Yetkin Yayınevi, 2011.

Uz, Bektaş. *Mineraller.* 1994.

Webster, R. *Gems.* Düzenleyen: P.G. Read. 1994.

Wikipedia. tarih yok. https://tr.wikipedia.org/wiki/Kristalleştirme.

Yargıtay 13. HD. 31.12.2004, 2004/8635 E. 2004/19327 K. (tarih yok).

Yargıtay Kararları Dergisi. «Yargıtay 13. HD. 10.03.2010 T., 7538 E., 2990 K.» 03 10 2010: 1853-1855.

Yavuz, Cevdet. «Ayıp Sebebiyle Sözleşmeden Dönme.» İstanbul, 2016.

—. *Borçlar ukuku Dersleri Özel Hükümler.* İstanbul: Beta Yayınevi, 2013.

—. *Tüketicinin Ayıplı Mal ve Hizmetlere Karşı Korunması.* İstanbul: Prof. Dr. M. Kemal Oğuzman'ın Anısına Armağan, Beta Yayınevi,, 2000.

Yavuz, Nihat. *Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Şerhi.* Ankara: Adalet Yayınevi, 2010.

Yılmaz, Deniz Tanju, röportaj yapan: Reyyan Özdemir. *Rapaport* (18 01 2018).

Zevkliler, Aydın. *Açıklamalı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun-Örnek Yargıtay Kararları ve İlgili Yönetmelikler-Tebliğler-Avrupa Birliği Direktifleri,.* Ankara, 2001.

Zevkliler, Aydın, ve Emre Gökyayla. *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri.* Ankara, 2013.

Zevkliler, Aydın, ve Murat Aydoğdu. *Tüketicinin Korunması Hukuku: Açıklamalı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun.* Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2004.

EKLER

EK. 1: Gemologlar Dosyası Röportajı.

EK. 2: Torbalı 1.Asliye Ceza Mahkemesi'nin 462 Esas Numaralı ve 2008/464 sayılı karar Bilirkişi Raporu.

EK. 3: İzmir 1. Asliye Ceza Mahkemesi 2014/311 Dosya Numaralı Bilirkişi Raporu, DGL Pırlanta Sertifikası, Dava Konusu 15 Poşet İçerisinde Bulunan Pırlanta Görseli.

EK. 4: İzmir Fikri ve Sınai Haklar Hukuk Mahkemesi 2012/12 E Dosya Numaralı Bilirkişi Raporu.

EK. 5: Keşif Zaptı.

EK. 6: Yargıtay 13.Hukuk Dairesinin 2013/6353 Karar Nolu Yargıtay İlamı.

EK. 7: Dokuz Eylül Üniversitesi İzmir Meslek Yüksekokulu, Kuyumculuk ve Takı Tasarımı Programı bünyesinde bulunan "Dokuz Eylül Gemoloji Test Laboratuvarı (DGL)" Görseli.

EK. 8: Dokuz Eylül Üniversitesi İzmir Meslek Yüksek Okulu Gemoloji ve Mücevher Programı Gemoloji Test Laboratuvarı DGL Pırlanta Sertifikası.

EK. 9: İstanbul Kuyumcular Odası kuruluşu Türkiye'nin Gemoloji Laboratuvarı (GLT) Değerli Renkli Taş Sertifikası.

EK. 10: New York merkezli Uluslararası Pırlanta Laboratuvarı (IDL) Pırlanta Sertifikası.

EK. 11: Amerika Gemoloji Enstitüsü (GIA) Pırlanta Sertifikası.

EK. 12: Belçika Antwerp merkezli Elmas Yüksek Konseyi (HRD) Pırlanta Sertifikası.

ÖZGEÇMİŞ

1986 yılında İstanbul'da doğdu.

İlk, orta ve lise eğitimlerini İstanbul'da tamamladı.

2008 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Kimya Lisans Bölümü'nden Kimyager ünvanı ile mezun oldu.

2014-2015 yılları arasında Uludağ Üniversitesi Pedagojik Formasyon eğitimi aldı.

2016 yılında Anadolu Üniversitesi Adalet Önlisans Bölümünden mezun oldu.

2016 yılında Üsküdar Üniversitesi Bağımlılık ve Adli Bilimler Enstitüsü Olay Yeri İnceleme ve Kriminalistik Yüksek Lisans Programına başladı.

2017 yılında İzmir Bay Diamond Gemoloji Akademisi uzmanlık eğitimi ve sertifikası aldı.

2018 yılında İstanbul HRD Antwerp'den pırlanta uzmanlık eğitimi ve sertifikası aldı.

İstanbul Üniversitesi Bilirkişilik Temel Eğitimi ve sertifikası aldı.

Üniversitelerarası Kurul Yabancı Dil Sınavı (ÜDS) Puanı: 70 , iyi derecede İngilizce konuşmaktadır.

Muhtelif eğitim kurumlarında öğretmenlik yapmıştır. Halen İBB Bimtaş Özel Kalem asistanı olarak görev yapmaktadır.

Değerli Ve Yarı Değerli Süstaşları Ve Mücevherlerde Sahte Ve Ayıplı Ürünlerin Ayırt Edilmesinin Hukuksal Yönden Önemi Ve Adli Gemoloji Konulu Yüksek Lisans Çalışması için,

İKO Genel Sekreteri Ali Ramazan ŞANTO

İKO Gemoloji Laboratuvarı (GLT) Yöneticisi Gemolog Emre GÜNAY

İKO GLT Proje ve Eğitim Koordinatörü Kimya Yüksek Mühendis Özge GÜNAY

HRD Antwerp Elmas Uzmanı Danışman Jeoloji Yüksek Mühendis Deniz

Tanju YILMAZ

Altın ve Değerli Madenler Bilirkişisi, Analist İslam MEMİŞ

Mücevher Marka ve Eğitim Danışmanı Sema DUYMAZ

Bay Diamond Gemoloji Akademi Yetkilisi Gemolog Bülent BAYIRCILAR

Çağlayan Adliyesi Tüketici Mahkemesi Kalemi

Ümraniye Tüketici Hakem Heyeti Müdürü Resul SAĞKOL

Şişli, Beşiktaş, Beyoğlu, Tüketici Hakem Heyeti Kalemleri

Av. Müjgan Siyah Çevik

İTÜ Maden Fakültesi Cevher Hazırlama Mühendisliği Bölüm Başkanı Prof. Dr. M. Sezai KIRIKOĞLU

İle tematik röportajlar yapıldı.